

მეტიკიანე

№5

მატიანე

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის
კვლევის ცენტრის კრებული

ЛЕТОПИСЬ

Сборник центра исследований историй, этнографий и фольклора
Ванского района

Chronicle

The Collection of Vani History, Ethnography and Folklore
Research Centre

№5

3560
Вани
Vani
2016 წ.

სარჩევი

ამირან ნიკოლეიშვილი	3
ქართველთა წარმომავლობის სათავეებთან	
მანანა ვაჟაყვამაძე	27
„კოლხური თეთრი“ და ძველი ვანი	
თორნიკა ეფრემიძე	34
ისტორიული ცნობები ქვაბულიძეთა შესახებ	
გურამ ყიფიანი, შოთა მამულაძე, მადონა მშვილდაძე	41
აღმოსავლეთ ქანეთის რამდენიმე ქართული ეკლესია	
ინტარვიუ ძველმოქმედან _ ბატონი ჯაურ თათვიძე	49
ოზარ კაპანაძე	52
1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში და ვანელთა მონაწილეობა	
რევოლუციურ პროცესებში	
ინდირა გოგოძე	69
შოთა რუსთაველი მსოფლიო რენესანსული აზროვნების მესაძირკვე	
ნანა გონჯილაშვილი	71
„გალიაში მომღერალი შაშვი თუ მოგისმენია“	
აკაკი თევზაძე	85
ვანის საყოფაცხოვრებო პოეზია	
კობა არაბული	93
ტაძართა ტრაგედია და ქვეყნის ბედისწერა გადაჯაჭვულია	
შალვა შარაშენიძე	96
სამედიცინო დარგის განვითარების ტენდენციები „ვანის“ სოფლების მიხედვით	
გურამ ბაღთიაძე	101
თამაშთა თეორია – მათემატიკის დარგი, რომელიც ყველას გვეჭირდება ცხოვრებაში	
ქრისტინა მამკვილია	108
საარქივო საქმის ვითარება საქართველოში 1937-1939 წლებში	
ოზარ ბაგუნია	114
ზოგი რამ ვანელ ახელედინათა წარმომავლობის შესახებ	

ამირან ნიკოლეიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ამირან ნიკოლეიშვილი

ქართველთა წარმომავლობის სათავეებთან

ვაგრძელებთ რა საუბარს ცალკეული პროქართული ხალხების შესახებ. უპირველეს ყოვლისა, მოკლედ შევეხოთ მათი განსახლების გეოგრაფიას კონტინენტებისა და რეგიონების მიხედვით.

როგორც ცნობილი მეცნიერი ბ. გრეინშპოლკი (და ბევრი სხვაც) წერს, დასავლეთ ევროპის პირველი ამთვისებლები პროქართულები იყვნენ, რაც იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ ისინი, მხოლოდ დასავლეთ ევროპაში ცხოვრობდნენ. მათი განსახლების არეალი ძალიან დიდი იყო და, როგორც ებრაელი მეცნიერი ლ. ვრანი წერს, კოლხ-იბერთა პირველი განსახლების ადგილი მთელ ევრაზიას მოიცავდა.

პროქართულები ცხოვრობდნენ – დასავლეთ და სამხრეთ ევროპაში, ხმელთაშუა და ეგეოსის ზღვების აუზებში, შავი და აზოვის ზღვების სანაპიროებზე, ჩრდილოეთ აფრიკაში სუდანის ჩათვლით, ირანის ზაგროსის მთიანეთში, ჩრდილოეთ კავკასიაში დაღესტნისა და ყალმუხეთის ჩათვლით, სამხრეთ რუსეთში ყაზანამდე და რიაზანამდე, ყირიმში, მთელს ამიერკავკასიაში კასპიის ზღვამდე, მცირე აზიაში, ახლო აღმოსავლეთში მენამულ ზღვამდე, მესოპოტამიაში (შუამდინარეთში), ინდოეთსა და შრილანკაში (ეს ყველაფერი რაც მსოფლიოს მეცნიერების მიერ უკვე აღიარებული და დამტკიცებულია) და ჰიპოთეზის დონემდე იაპონიისა და აღდგომის კუნძულებზე და სამხრეთ, ცენტრალურ და ჩრდილოეთ ამერიკაში.

მსოფლიო სახელის მქონე XIX საუკუნის დიდი გერმანელი მეცნიერი ჰუმბოლდტი თვლიდა, რომ ევროპის გვიანდელი მოსახლეობა პროტოიბერიული რასიდან მოდის, რომელთაგან, მხოლოდ ბასკები და ქართველები გადარჩნენ.

შოტლანდიელმა მეცნიერმა დ. მაკლეოდიმ კიდევ უფრო დააკონკრეტა ყოველივე ეს და წერს, რომ ინდოევროპელთა მოსვლამდე ევროპაში ბატონობდა იბერიული რასა – კავკასიაში ქართველები, საბერძნეთში პელაზგები, იტალიაში ეტრუსკები, ესპანეთში იბერები და ბრიტანეთში პიქტები.

ამ მოსაზრების სისწორეს ციურისის გენეალოგიული კვლევის ცენტრის დირექტორის რ. შოლცის კვლევებიც ადასტურებს, რომელმაც დნმ კვლევის საფუძველზე სენსაციური აღმოჩენები გააკეთა: გაირკვა, რომ ესპანელთა 80%, ბრიტანელთა და ფრანგთა 70%, შვეიცარიელთა 45% და გერმანელთა 50% ქართული გენები აქვთ, უფრო მეტიც, თვით ეგვიპტის ფარაონ თუთანჰამონსაც კი ქართული გენები აღმოაჩნდა. რ. შოლცის აზრით, ეს იმიტომ, რომ ევროპელთა წინაპრები 9 500 წლის წინათ ჯერ კიდევ კავკასიაში ცხოვრობდნენ და ისინი, მხოლოდ 7 000 წლის წინათ გადავიდნენ ევროპაში საცხოვრებლად, როგორც მისი პირველამთვისებლები. 4 800 წლის წინათ კი ქართველებმა, პირველებმა, ცხენიც მოიშინაურეს და ავსტრიის ტერიტორიაზე ბადენური კულტურაც შექმნეს.

ეხებოდა რა კაცობრიობის მიერ წარღვნის შემდგომ განვლილ გზას, გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი ნიკო მარი წერდა, რომ ეს გზა ასეთი იყო: ნიუ + მისი ძე + იაფეტური (პროტოიბერიული) კაცობრიობა. იაფეტი ნოესთან ერთად გადაურჩა წარღვნას და ქართველთა წინაპრად, სწორედ, იაფეტის შვილიშვილი თარგამოსი (იაფეტის შვილ თარაშის ძე) არის მიჩნეული. აი, ამ თარგამოსის მეორე შვილი იყო ქართლოსი. რა თქმა უნდა, ეს უფრო ლეგენდას ჩამოჰგავს, რადგან მეცნიერული თვალსაზრისით ნ. მარი მხარს იმ მოსაზრებას უჭერდა, რომ პროქართული ტომები მცირე აზიიდან გაიფანტნენ და მათ მჭიდრო ნათესაობა აკავშირებდათ ბასკებსა და ურარტუელებთან.

პროტოქართველების სალაპარაკო ენა

მოკლედ შევეხთ პროტოქართველების სალაპარაკო ენის საკითხსაც, რადგან უფრო კონკრეტულად მას, ცალკეული ტომის საკითხის განხილვის დროს შევეხები.

ზოგადად, მეტყველების განვითარებამ ასეთი გზა განვლო: ა) ჰომოერექტუსის დროს (200 000 წლამდე) გაჩნდა დანაწევრებული მეტყველება; ბ) ნეანდერტალელის დროს (200 000 – 40 000 წ) უკვე მეტყველება პრიმიტიული იყო და თან სხვადასხვა ენაზე მეტყველებაც დაიწყო; გ) კრომანიონელი ადამიანის დროს (40 000 – 6 000 წლებში) ადამიანთა მეტყველება ახალ დონეზე განვითარდა და ფართოდ დამკვიდრდა სხვადასხვა ენებზე მეტყველება, ამავე პერიოდში 8 500 – 8 000 წლების წინათ კი ენობრივი ჯგუფებიც ჩამოყალიბდა.

მეცნიერთა დიდი ნაწილი თვლის, რომ კაცობრიობის პირველი ენა იყო კოლხური (იბერიული) – პელაზგური ენა, როგორც აშშ ერთ-ერთი ტელევიზიის არხმა ამ პრობლემებისადმი მიძღვნილ სპეციალურ სამეცნიერო გადაცემაში აღნიშნა, 15 000 წლის წინ (ე. ი. ატლანტისის ჩაძირვამდე, ნარღვნამდე) მთელი ევრაზია პროტოქართულ ენაზე ლაპარაკობდა. თითქმის, იგივე აზრის იყო ჰუმბოლდტიც, რომელიც თვლიდა, რომ დასავლეთ ევროპაში იბერიული (კოლხური) ენა ბატონობდა. (მკითხველს შევასხენებ, რომ პროტოქართველთა თავდაპირველი სახელწოდება იბერები იყო და მათ შემდეგში ენოდან კოლხები).

გამოჩენილი ენათმეცნიერი ი. ბრაუნი კი თვლის, რომ მსოფლიოში უძველესია ქართველური ენები და მათი წინამორბედი იყო 7 600 წლის წინათ გაჩენილი საერთო ქართველური ფუძე ენა, რომელმაც დაშლა 4700 წლის წინათ დაიწყო და პირველი მას ბასკური ენა გამოეყო, შემდეგ კი თანმიმდევრობით – სვანური, ზანური და ქართული ენებიც.

რაც შეეხება დამწერლობას, აქ საქმე ცოტა უფრო სხვაგვარად არის, რადგან არსებობს რამდენიმე მკვეთრად განსხვავებული პოზიცია. საქმეს ართულებს ისიც, რომ ესა თუ ის მეცნიერი თავისი პოზიციისაგან განსხვავებულ პოზიციას ან ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე უარყოფს, ანდა დუმილით უვლის მას გვერდს, რაც სულაც არ შეეღობა წყმმარილებასთან მიახლოებას. მაგალითად, მეცნიერთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ყველაზე უძველესი დამწერლობა კოლხმა-იბერებმა, ჯერ კიდევ 40 000 წლის წინათ შექმნეს კირბების სახით, რისი მატერიალური დადასტურებაც (ნარწერებიანი ქვები) არსებობს.

მაგრამ, რატომღაც ყველა დუმილით უვლის გვერდს 2006 წელს ტაიმირზე (ხატანგასთან) აღმოჩენილ 17 000 წლის წინანდელ 15 მ სიდიდის უამრავ ნიგნს (რომლის შექმნის თარიღი ეჭვს არ იწვევს) და რომელიც გაუშიფრავია. არავინ იცის რა ენაზე (ენებზე), ან რომელი ხალხის (ხალხების) მიერ არის შექმნილი ეს ნიგნები. საინტერესოა ისიც, რომ ეს ნიგნები იქ, ტაიმირზეა შექმნილი თუ არა? თუ იქ არის შექმნილი, მაშინ ალბათ, დასტურდება ის, რომ დედამიწაზე 11 000 წლის წინ მომხდარმა კატასტროფამ მართლაც შეცვალა პოლუსის მდებარეობა.

ასევე ბურუსითაა მოცული და წაუკითხავია ჩინეთში ნაპოვნი ნარწერებიანი ქვაც, რომლის შექმნის თარიღი 10 000 წლით თარიღდება.

ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ დასტურდება – დამწერლობა უკვე იცოდნენ ატლანტისზე, სადაც ჩვენი შორეული წინაპრები – კოლხუა-იბერები ცხოვრობდნენ. ამ აზრისაა ამერიკელი მეცნიერი ე. მატფორდიც, რომელიც წერს, რომ ალფავიტი ნარღვნამდეც არსებობდა.

ფაქტიურად, იგივეს ადასტურებს პ. სმიტიც (აშშ), რომელიც წერს, რომ ადამმა შეადგინა მცნებათა ნიგნი. ე.ი. რაკი ნიგნი შეადგინა, არსებობდა დამწერლობაც, დამწერლობა რომ არ ყოფილიყო, ისე ნიგნს როგორ შეადგენდა?

ადამიანებმა დამწერლობათა შექმნის რამდენიმე საფეხური გაიარეს. პირველად ის გვაროვნულ ნყობილებაში შეიქმნა პიქტოგრაფიული (ხატოვანი) დამწერლობის სახით. შეიძლება ითქვას, რომ ის ფაქტიურად არც იყო დამწერლობა, რადგან ნახატს წარმოადგენდა და მხოლოდ შემახსენებელ ფუნქციას ასრულებდა. გავრცელებული იყო ჩრდილოეთ ამერიკაში, მელანეზიაში, აფრიკასა და რუსეთის ჩრდილოეთში.

მეორე ეტაპი იყო იდეოგრაფია, რომელიც გავრცელებული იყო შუმერში (III ათასწლეულში), ინდოელებში, ალდგომის კუნძულსა და ჩუკოტკაზე.

მესამე იყო ლოგოგრაფიულ-სილაბური, ანუ სიტყვიერ-მარცვლოვანი, რომელიც იყო ძველ

ეგვიპტური (IV ათასწლეული) და შუმერული (III ათასწლეული), თუმცა ჰქონდა სახეობები (სოლისებრი ანუ აქადური), პროტოელამური იეროგლიფური (III ათასწლეული), პროტოინდური (III ათასწლეული), კრეტული (II ათასწლეული), ჩინური (II ათასწლეული), ხეთური (II ათასწლეული) და მაიას (ახ.წ. I ათასწლეული).

მეოთხე იყო სილაბური ანუ მარცვლოვანი, რომელსაც 5 ჯგუფი აქვს:

- ა) სოლისებრი სილაბური (ელამური და ძველი ირანული).
- ბ) დასავლეთ სემიტური სილაბური (სინაური და პროტოპალესტინური).
- გ) ბიბლოსის, კვიპროსისა და ფესტოსის სილაბური, რომელიც კრეტული ლოგოგრაფიულ-სილაბურიდან მოდის).
- დ) იაპონური და კორეული, რომელიც ჩინურის გამარტივებითაა მიღებული.
- ე) ინდური და ეთიოპური სილაბური.

გაანბანურების გზას ყველაზე ადრე დაადგა ძველი ირანული სოლისებრი (ძვ. წ. VI-IV საუკუნიდან), თუმცა, ვერ მოასწრო ნამდვილ ანბანად ქცეულიყო. მარცვლოვანი დამწერლობები უფრო ინდოეთსა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში გავრცელდა.

მეხუთე იყო ანბანური სისტემები, რომელიც II ათასწლეულიდან იღებს სათავეს ძველი სემიტურიდან, ფინიკიიდან, სირიიდან და პალესტინიდან. ფინიკიური საფუძვლად დაედო წინააზიურ და ბერძნულ დამწერლობებს, რითაც საფუძველი ჩაეყარა დასავლურ ანბანურ სისტემებს. ფინიკიური, აგრეთვე დაედო საფუძვლად არამეულსაც, რამაც მთელს შუა და ახლო აღმოსავლეთში დაუდო სათავე ანბანებს. არამეულის ერთ შტოს წარმოადგენდა არმაზული დამწერლობაც.

არამეულის და ბერძნულის პრინციპებით ჩამოყალიბდა ქართული დამწერლობაც, რომლის სამი სახეობა არსებობს: მრგლოვანი ანუ ასომთავრული, ნუსხა-ხუცური და მხედრული. ფინიკიურის საფუძველზე შეიქმნა ბერძნული დამწერლობაც (არქაული ბერძნული IX-V ს), დასავლეთ ბერძნულის საფუძველზე კი VII საუკუნეში შეიქმნა ეტრუსკული, ლათინური (VI ს) და გერმანული რუნული (III ს) დამწერლობებიც.

სოლისებრი (ლურსმული) დამწერლობა III ათასწლეულში შუმერებმა შექმნეს და გავრცელებული იყო ახლო აღმოსავლეთსა და მცირე აზიაში. თავიდან, მისი წერის მიმართულება იყო ვერტიკალური და მარჯვნიდან მარცხნივ, ხოლო შემდეგ ჰორიზონტალური და მარცხნიდან მარჯვნივ.

III ათასწლეულშივე გადაიღეს ის აქადელებმა, ასურელებმა, ელამელებმა, ხეთებმა, ხურიტებმა, ლუვიელებმა, ურარტუელებმა და სპარსელებმა, მაგრამ I ათასწლეულის შუა ხანებიდან ის გამოვიდა მასიური ხმარებიდან და, მხოლოდ, იურიდიული და რელიგიური ტექსტებისათვის იყენებდნენ აქადურსა და შუმერულზე.

თავისებური იყო II ათასწლეულში უგარითში შექმნილი სოლისებრი დამწერლობაც, სადაც ის გამოიყენეს, როგორც ანბანური დამწერლობა. გაანბანურების გზას დაადგა ის ძველ სპარსულ ენაშიც, მაგრამ მისი განვითარება შეწყდა ძვ. წ. IV ს. და დარჩა, მხოლოდ მარცვლოვან დამწერლობად.

IV ათასწლეულის ბოლოდან გაჩნდა იეროგლიფური დამწერლობის ეგვიპტური ხატოვანი ნიშნები, II ათასწლეულიდან კი, ჩინური და ხეთური.

ძალზე საინტერესოა ისიც, რომ ერთმანეთს ჰგავს კანარელი გუანჩების, ამერიკელ ინდიელთა, შუმერთა, ეგვიპტელთა და ოკეანიის კუნძულთა დამწერლობები. საიდან ეს მსგავსება? ხომ არა აქვთ ყველას ამათ ერთი საფუძველი და ერთი წყარო? და ეს წყარო და საფუძველი ხომ არ არის ატლანტისელი კოლხ-იბერები, რომლებიც მისი ჩაძირვის შემდეგ მთელს მსოფლიოში გაიფანტნენ? (გუანჩების გარდა, რადგან ისინი თვლიან, რომ დარჩნენ ჩაძირულნი ატლანტისის გადარჩენილ ნაწილზე).

მეცნიერთა ერთი ჯგუფი მიიჩნევს, რომ პირველი ლურსმული დამწერლობა IV ათასწლეულში (ე.ი. 6000 წლის წინათ) მესოპოტამიაში გაჩნდა და ის, ჩვენმა კოლხმა (იბერიელმა) წინაპრებმა შექმნეს, ოღონდ მას განაწყენებულმა ოპერეტმა შუმერული უწოდა, რომელშიც ის ნამდვილ შუმერებს კი არა, შავთავიან შუმერებს გულისხმობდა.

სხვაგვარად არის „გილგამეშიანიში,“ თუ მისი მიხედვით ვიმსჯელებთ, მზის შვილმა ენმერქარმა – ურუქის მეფემ, დამწერლობა თიხის ფირფიტაზე 4 000 წლის წინათ შექმნა, რასაც ქრონოლოგიურად ემთხვევა ფესტოსის დისკოს შექმნის თარიღიც, რომელიც კოლხურ (მისონურ-პელაზგურ) უძველეს წერით ნიმუშს წარმოადგენს. ეს დამთხვევა სულაც არ არის, შემთხვევითია, რადგან ორივე შემთხვევაში საქმე გვაქვს კოლხი-იბერების მიერ დამწერლობის შექმნასთან. ალბათ, ფინიკურ ალფავიტსაც პელაზგურს, ე. ი. კოლხურს, იმიტომ უწოდებენ, რომ ის სათავეს, სწორედ, მისგან იღებს?

III ათასწლეულში იეროგლიფური (ხატოვანი და ლურსმული) დამწერლობა ჩვენმა წინაპარმა სუბარებმა და ხეთელებმაც შექმნეს. ნუთუ, აქაც შემთხვევითია ქრონოლოგიური დამთხვევა? IV ათასწლეულში პირველი ლურსმული დამწერლობა იქმნება მესოპოტამიაში კოლხი-იბერების მიერ და III ათასწლეულში იმავეს ქმნიან ასევე ჩვენი წინაპრები — სუბარები და ხეთები, ოღონდ მცირე აზიაში. აქედან შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ მცდარია მოსაზრება პირველი ანბანური დამწერლობის ძვ. წ. 1750 წელს უგარიტში შექმნის შესახებ, რადგან სხვას ყველაფერს, რომ თავი დავანებოთ, რა ვუყოთ ტაიმირის 17 000 წლის წინანდელ წიგნებს და 10 000 წლის ჩინურ გაუშიფრავ ქვას?

გადასახედია მოსაზრება იმის თაობაზეც, რომ, როგორც ამას პროფესორი რ. პატარიძე ასაბუთებს თავის კარგ წიგნში „ქართული ასომთავრული.“ ქართული ასომთავრული დამწერლობა გაჩნდა ძვ. წ. V საუკუნეში თუკი ეს მართლაც ასეა, მაშინ რა ვუყოთ დღემდე გაუშიფრავ 7 000 წლის წინანდელ ქვებზე შესრულებულ უამრავ ხეცსურულ წარწერას, რომლებიც გვინდა თუ არ გვინდა არსებობენ, დროდადრო თავს გვახსენებენ და პასუხის გაცემას ითხოვენ? ანდა დავათის სტელას, რომელზეც 37 ქართული ასომთავრული ანბანი და ციფრი 5 320 არის გამოსახული, რაც მისი (ამ ანბანის) შექმნის თარიღად ძვ. წ. 680 წელს მიგვანიშნებს? ყოველივე ამას მეცნიერულად დასაბუთებული პასუხის გაცემა უნდა.

ეტრუსკები

მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს ხალხს ეტრუსკებს (ტირენებს) ძველ ავტორთა გარკვეული ნაწილი ატლანტისიდან მოსულებად თვლიდნენ. მაგალითად, დ. ჰალიკარნასელი მათ ატლანტისელთა შთამომავლებად და აპენინის ნახევარკუნძულის ავტოქთონებად მიიჩნევდა, ხოლო პლატონი თვლიდა, რომ ეტრუსკები (ტირენები) წარღვნამდელი, ჰერაკლეს დროინდელი ხალხი იყო და ესპანეთის ქალაქ გადირის (კადისის) ახლოს მდებარე ქალაქ ტარტესის მოსახლეობაც ეტრუსკები (ტირენები) იყვნენ.

ჰეროდოტე და ტაციტუსი კი თვლიდნენ, რომ ტირენია ანუ ეტრურია ლიდიის მეფე ტირენ ატირის ძემ დაარსა.

საერთოდ, ეტრუსკების წარმოშობაზე ოთხი ჰიპოთეზა არსებობს. 1. არიან ჩრდილოეთიდან მოსულები, 2. არიან ავტოქთონები 3. არიან მცირე აზიიდან მოსულები (ჰეროდოტე), 4. არიან კოლხეთიდან მოსულები და 6 000 წლის წინ გადავიდნენ აპენინისა და პირენეის ნახევარკუნძულებზე, ხმელთაშუა ზღვის აუზსა და სანაპიროებზე, ევროპასა და აფრიკაში. მაშინ ისინი კუნძულ ლემნოსზეც დამკვიდრდნენ, საიდანაც ბერძნების მისვლის შემდეგ აპენინის ნახევარკუნძულზე გადავიდნენ და იქ საფუძველი ჩაუყარეს რომაულ ცივილიზაციას (რომელიც მესამე იყო დედამიწაზე არსებულ ცივილიზაციათა შორის) და მედიტერიანულ კულტურას.

ეტრუსკებს კოლხეთიდან მოსულებად თვლიდნენ ე. დემოლინსი და ბ. კუფტინიცი. უფრო მეტიც, თვლიან, რომ იტალია დააარსა ცირას შვილმა (აიეტის დისშვილმა) იტალმა, ხოლო ლათინი – ლათინებისა და ლათინური ენის შემქმნელი იყო, კოლხი ქალღმერთის კირკეს (ცირცეს, ცირას) შვილი (აიეტის დისშვილი), რითაც აიხსნება ლათინურ ენაში ასობით ქართული სიტყვის შესვლა. მაგალითად, გუგუიუს – გუგული, ოფოფი – ოფოფი, სკამი – სკამი, ფუფურ – ფუფუ (ცუდი), ფაზანი – ხოხობი (ფაზისიდან) და ა. შ.

ეტრუსკებმა 753 წელს ააგეს ქ. რომი, რომელსაც 600-500 წლებში ეტრუსკი ტარკვინიუსების დინასტია მართავდა.

ჰეროდოტე იმასაც წერდა, რომ განსაკუთრებულ სიძლიერეს ეტრუსკებმა ძვ.წ. VIII-I საუ-

კუნეებში მიაღწიეს და მათი მოხარკე კორსიკაც კი იყო. ისინი მცირე აზიიდან (ზოგი ვარაუდით ლიდიიდან) მეფე ტირენის მეთაურობით მივიდნენ და შექმნეს 12 ქალაქი, სახელმწიფო. მცირე აზიიდან მისულობის მომხრეების პოზიციებს უთუოდ ამყარებს ის, რომ ეტრუსკთა სკულპტურები მრავლად შეიცავენ ხეთურ ელემენტებს.

ეტრუსკები ანთროპოლოგიურად ორად იყოფოდნენ: პირველი იყო აბორიგენული და მეორე აღმოსავლურ-მედიტერიანული ტიპი (თვითონ თვლიდნენ, რომ ეთნიკურად აღმოსავლელები იყვნენ).

ეტრუსკები პროტოქართველებად მიაჩნდა ჰუმბოლტსაც, რომელიც თვლიდა, რომ ლაზები, ეტრუსკები და ტროელები ერთი იყვნენ.

ეტრუსკების კოლხეთიდან დასავლეთისაკენ წასვლის გამოძახილი უთუოდ არის რუსი ჟურნალისტის ო. სოლოვიოვას მიერ 2006 წელს კუნძულ სარდინიაზე ნახული ქართული ცეკვა, რომელსაც იქაურთა გადმოცემით ძველი ფესვები აქვს და სათავეს იღებს იბერიელთა დასავლეთისაკენ მიგრაციის დროიდან. ჩვენ კი, აქ გავლილი იბერიელების (კოლხების) შთამომავლები ვართო.

ეტრუსკებს 40 ლმერთი ჰყავდათ, რომელთაგან მთავარი მამრი ტინი და მდედრები მენევრა და უნი იყვნენ. მათ VI საუკუნეში შექმნეს 12 ქალაქის ფედერაცია, დააარსეს ქალაქები ბოლონია და რავენა, დაიპყრეს კორსიკა და ვოლსკები, დაამარცხეს რომი და ა. შ.

ამ 12 ქალაქ-სახელმწიფოს თავთავიანთი მეფეები ჰყავდათ და ისინი მხოლოდ რელიგიურ-კულტურული თვალსაზრისით ერთიანდებოდნენ და ირჩევდნენ მეფე-ქურუმს, რომელიც ქალაქ ვოლსინში იჯდა. მათში ძლიერი იყო მატრიარქატის გადმონაშთები და იყო ქალის, დედის კულტი. ქალი თავისი უფლებებით მამაკაცს უთანასწორდებოდა.

ამ ყველაფრის შესახებ მოთხრობილი იყო მათ წმინდა წიგნში „დისციპლინა ეტრუსკაში.“ ცალკე ფენომენს წარმოადგენს ეტრუსკული ენა, რომელიც ლემნოსური ნაწერების ენას ჰგავს და ჭარბად შეიცავს ეგეოსურ-მცირე აზიურ ელემენტებს. ეტრუსკული ენა საერთო ქართველური ენის ერთ-ერთ დიალექტს წარმოადგენდა. ეტყობა მის შექმნაში მონაწილეობდნენ ავტოქთონი მედიტერიანები, პელაზგები, დასავლეთ მცირე აზიელები და ანატოლიელები. დღეისათვის დაუდგენელია ენის სტრუქტურა. ბევრი მას ხეთურს, კავკასიურს, (ქართულს) ბასკურს, ალბანურს, დრავიდულს და ა. შ. უკავშირებს.

ეტრუსკული ენა არც ერთ სხვა ენას არ ჰგავს და დღემდე გაუგებარია. ის ტიპოლოგიურად (გრამატიკა და ლექსიკა) უფრო ქართველურ ენებს ჰგავს. საყურადღებოა ისიც, რომ ხევსურეთში მიკვლეული 7000 წ. წინანდელი ქვების წარწერები ვიზუალურად ძალიან ჰგავს ეტრუსკულს.

ჩვენამდე მოაღწია 11 000-მდე ეტრუსკულმა წარწერამ, ძირითადად, ბერძნული ანბანით. თუმცა, გვხვდება ორენოვანიც – ეტრუსკულ-ბერძნული და ეტრუსკულ-ლათინური, რომელთაგან, მხოლოდ 300-ის გაშიფვრა მოხერხდა, ისიც გაშიფრულია მხოლოდ რელიგიური ტექსტები, საფლავის ქვებისა და ყოფილი წარწერები და ბილინგვები (ორენოვანი) წარწერები. დანარჩენები კი მომავალ მკვლევარებს ელოდებიან.

ეტრუსკული დამწერლობა ძვ. წ. VIII საუკუნიდან დასავლურ ბერძნული დამწერლობის საფუძველზე შეიქმნა. თუმცა, მეორე მოსაზრებით ეტრუსკებმა საკუთარი დამწერლობა კუნძულ ლემნოსზე პელაზგური ენის გამოყენებით შექმნეს (სხვათა შორის იტალიაშიც ანბანური დამწერლობა მათ გაავრცელეს).

საინტერესო იყო ეტრუსკული წერის წესებიც. ისინი სიტყვებს არ აცილებდნენ და ასეთ-ნაირად წერდნენ:

- I სტრიქონი ———> იწყებოდა მარცხნიდან
- II სტრიქონი <———— იწყებოდა მარჯვნიდან
- III სტრიქონი ———> იწყებოდა მარცხნიდან
- IV სტრიქონი <———— იწყებოდა მარჯვნიდან და ა. შ.

ვფიქრობ, წერის ასეთი რთული სისტემის არსებობამ ვერ გახადა შესაძლებელი ეტრუსკული ენის გაშიფვრა, მიუხედავად იმისა, რომ მასზე მსოფლიოს უამრავი მეცნიერი 1800 წელია

გულმოდგინედ მუშაობს. უნდა ითქვას, რომ ეტრუსკების განსაკუთრებული კულტურული აღმავლობა VIII საუკუნეში (მათი უძველესი ძეგლები VIII-VII ს. მიეკუთვნება) დაიწყო და აყვავებას VI-V და III საუკუნემდე მიაღწია. მათ კულტურას ბევრი საერთო ჰქონდა ბერძნულსა და ხმელთაშუა ზღვის აუზის ძველ ხალხთა კულტურებთან, ხოლო შემდეგ ის ელიზურის გავლენის ქვეშ მოექცა. საბოლოოდ, ეტრუსკების კულტურული მონაპოვარი რომს გადაეცა (სპორტული თამაშები, გლადიატორობა და ა. შ.)

509 წელს რომაელებმა მოახერხეს და ტარკინიუსები რომიდან განდევნეს, რამაც დასაბამი მისცა ეტრუსკების დასუსტებას. მისი მიწების ნაწილი კელტებმაც დაიპყრეს. III საუკუნეში ეტრუსკები რომმა წელში საბოლოოდ გადატეხა, დაიწყო მათი დაქვეითება და დაჩქარებული ასიმილაცია – რომის ხელში გადასვლა, რაც კიდევ უფრო დაჩქარდა ძველი და ახალი წელთაღრიცხვის მიჯნაზე.

ახალი წელთაღრიცხვის 20-იანი წლებიდან კი ეტრუსკული ენა და დამწერლობა, მხოლოდ საკულტო წესების შესასრულებლად შემორჩა ახ. წ. II საუკუნემდე.

ეგვიპტე

ქართული კვალი შემორჩენილია ეგვიპტეშიც, სადაც ცივილიზაცია, როგორც ამას ცნობილი ებრაელი მეცნიერი ი. მოსენსკისი წერს წიგნში „პირველ ცივილიზაციათა ქართული კვალი,“ IV ათასწლეულში ეგვიპტეში პროტოქართელების მისვლის შემდეგ პროტოქართულ ცივილიზაციაზე დაყრდნობით შეიქმნა. ეს მოსაზრება ახალი არ არის და როგორც ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილისა და სიმონ ჯანაშიას მიერ 1948 წელს გამოცემული „საქართველოს ისტორია“ წერდა, ხეთურ-იბერიული მოდგმის ხალხი ეგვიპტეში (ქიმეთში) და სუდანში ჯერ კიდევ 6000 წლის წინათ ცხოვრობდა.

გამოთქმულია მოსაზრება იმის თაობაზეც, რომ ეგვიპტეში ასტროლოგიის, ასტრონომიის (ეგვიპტეში, სნორედ, აიეტის ძმა აქციუსმა დააარსა ქ. ჰელიოპოლია, სადაც ასტრონომიასა და ასტროლოგიას ასწავლიდნენ, რაც შემდეგში მთელმა მსოფლიომ გაიცნო), მათემატიკის, დროის ანგარიშის, ციფრების, იეროგლიფების, კალენდრის, პირამიდების აგების (პირველი ხეოფსის პირამიდა იქ 2600 წ. აიგო, მაშინ როცა კოლხებმა ის 6000 წ. წინ ააგეს), წყლისა და მზის საათები, მზის კულტი, მუმეების კეთება (პირველი მუმია III ათასწლეულში დედოფალ ხეტემი ხერესისა იყო), ლითონის, ოქროსა და ვერცხლის დამუშავების წესები, მინის, მალალი დონის მედიცინის, გამჭირვალე ქსოვილების, მხატვრობის შექმნა და ა.შ. პროტოქართელებთან არის დაკავშირებული და სნორედ, მათ შეიტანეს ეს ყველაფერი იქ. ეგვიპტელთა კულტურაზე კოლხურმა კულტურამ სხვა მხრივაც მოახდინა დიდი გავლენა, რადგან გერმანელი მეცნიერის შ. შრენგელის აზრით, სნორედ კოლხებისაგან ისწავლეს მათ მიწათმოქმედება, ნამალთმცოდნეობა, ღვთაებები და ა. შ.

ჯერ კიდევ ჰეროდოტე წერდა, რომ ეგვიპტელები და კოლხები ერთნი იყვნენ, ჰქონდათ მსგავსი ენები და ცხოვრების წესი, ფარაონებიც გენეტიკურად იბერიელები იყვნენ, რასაც თუთანჰამონის დნმ ანალიზიც ადასტურებს, რომელსაც ქართული დნმ აღმოაჩნდა (ეს კი რ. პოლცმა შეისწავლა. მისი აზრით ეგვიპტეში 7 000 წ. წინ გადავიდნენ).

ეგვიპტელ ფარაონთა კოლხებთან მჭიდრო კავშირზე ისიც მიუთითებს, რომ ფარაონთა სამარხებში კოლხური ოქროულობაც მრავლად არის ნაპოვნი.

საინტერესო გამოდგა ვლ. ალფენიძის მიერ შედგენილი კოლხურ-ეგვიპტური ლექსიკონიც, რომელშიც ბევრი ენობრივი მსგავსება აღმოჩნდა. მაგალითად, ეგვიპტელებისათვის მთვარისა და ცოდნის ღმერთი იყო თოთი, რაც კოლხებისათვის (მათი დღევანდელი შთამომავალი მეგრელებისთვისაც) თუთა არის, ეგვიპტურად შენება არის კედ, ქართულად – კედელი,

ეგვიპტურად პური არის ბერი, ქართულად – პური,

ეგვიპტურად უფალი არის უბენი, ქართულად – უფალი,

ეგვიპტურად სამეფო ტიტული არის ბატ, ქართულად – ბატონი და ა. შ.

ქართულ-ეგვიპტური მჭიდრო ურთიერთობების შესახებ მრავლის მეტყველია სხვა კავშირებიც. მაგალითად, XIV საუკუნის ეგვიპტის ფარაონ ეხნატონის (II ვარიანტი უნაჩინას) ცოლი

გახლდა მითანის ქართული სამეფოს, მეფის, რატის და - ნეფერტიტი (თათუ) (სხვათა შორის ნეფერტიტი უცხოეთიდან ჩამოსულ ლაშაჲ ქალბატონს ნიშნავს). მაგრამ ეხნატონი მალე გარდაიცვალა და ნეფერტიტი (თათუ) თვითონ გახდა მთელი 10 წელი ფარაონი, რომელსაც ოთხი წელი თანამოსაყდრედ თავისი ქალიშვილი ათენა ჰყავდა. რაც შეეხება მცირეწლოვან თუთან-ჰამონს, ის, ფარაონი, მხოლოდ ნეფერტიტის (თათუს) სიკვდილის შემდეგ გახდა და ქვეყანას დედის ძმის, აიეს დახმარებით მართავდა, რომელიც ეგვიპტის უმაღლესი ქურუმი და ქვეყნის ფაქტიური მმართველიც იყო, ხოლო თუთან-ჰამონის გარდაცვალების შემდეგ მთელი 10 წელი ფარაონიც იყო. ამასთან დაკავშირებით მინდა ვთქვა, რომ მკითხველს უთუოდ დააინტერესებს ცნობილი ებრაელი მეცნიერის ი. მოსენსკისის შესანიშნავი ნიგნი „ქართველები ძველეგვიპტური კულტურის შემქმნელები“.

პელაზგები

ა. როდოსელის აზრით, პელაზგები ზღვის ხალხი იყო და ისინი არკადიაში, ჯერ კიდევ წარღვნამდე ცხოვრობდნენ. მათ ელინებამდე იქ მაშინ უცხოვრიათ, როცა ყველა ციური სხეული ჯერაც არ ბრწყინავდა ცარგვალზე (გავიხსენოთ ე. ი. დედამინის მიერ მთვარის მიტაცებად); დანაელთა რასა ჯერ კიდევ არ იყო ცნობილი და პელაზგთა ქვეყანას დევკალიონის შვილი ჯერაც არ განაგებდნენ.

პელაზგებს თავიდან იბერები ერქვათ და ქვეყანასაც იბერია ეწოდებოდა. მეორე ვარაუდით, ისინი თავიდან კავკასიაში, მცირე აზიასა და მის ირგვლივ მდებარე ტერიტორიებზე ცხოვრობდნენ, ხოლო მოგვიანებით, ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, კუნძულ კრეტასა და კუნძულ ლემნოსზე და ტროაშიც დამკვიდრდნენ (ტროელებიც ქართველები, კოლხები, პელაზგები იყვნენ). ყოველივე ამას ნაწილობრივ გერმანელი არქეოლოგის შმიდტის მიერ დღევანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე მიკვლეული 11 000 ტაძარიც ადასტურებს, რომლებიც შმიდტის აზრით ქართული წარმომავლობისანი უნდა იყვნენ და მათზე მოცემული წარწერის მაგვარი ნიშნებიც ძველ-კოლხურ-იბერიულ ნაწერებს მიაგავს.

პელაზგი (პელაგონი) კოლხური სიტყვაა და ის ღრმას, ჩქარს, საშიშ მდინარეს, დაუოკებელ ძალას ნიშნავს.

სტრაბონის აზრით პელაზგები უძველესი ხალხი და ყველა ტომის მამამთავრები იყვნენ.

პლუტარქე, ა. როდოსელი, იგივე სტრაბონი, ჰეროდოტე და ჰესიოდეც თვლიდნენ, რომ დედამინის პირველი ადამიანი პელაზგი იყო და სწორედ, მათ შექმნეს ღმერთების კულტები.

ჰეროდოტე უფრო შორსაც წავიდა და პირდაპირ განაცხადა, რომ კოლხები, რომლებიც მთელ საქართველოში იყვნენ განფენილნი და სავარაუდოდ, ატლანტისიდან მოვიდნენ, წინაპრები პელაზგები იყვნენ. ისინი საბერძნეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველაზე უძველესი კოლხური ტომი იყო და სწორედ, მათ შემოიღეს იქ ღმერთების კულტი.

გერმანელი მეცნიერის ე. კორციუსის აზრითაც, ისტორიის დასაწყისში ელადის ცენტრში სწორედ პელაზგები იდგნენ.

პელაზგები რომ კოლხები იყვნენ, პირველებმა შექმნეს მედიტერიანული კულტურა და კოლხეთიდან გადავიდნენ საცხოვრებლად ბალკანეთისა და აპენინის ნახევარკუნძულებზე და ხმელთაშუა ზღვის აუზში, რაც ფრანგი მეცნიერის ე. დემოლინისისა და ჰოლანდიელი ენათმეცნიერის ფურნიეს კვლევებმაც დაადასტურეს. მაგალითად, ფურნიემ ამ რეგიონში უძველეს პერიოდში 5000-მდე ქართული პელაზგური სიტყვის არსებობას (გავრცელებას) მიაკვლია.

რუსი აკადემიკოსის ა. ნოგოვიცინის აზრით კი, ბერძნების პირველი მასწავლებლები ღვთაებრივი წარმოშობის ხალხი - პელაზგები იყვნენ და მათ ცივილიზაცია და დამწერლობაც პელაზგებისაგან მიიღეს. სწორედ, ამიტომ, როგორც ავსტრიელი მეცნიერი კრეზმერი წერს, ბერძნულში ბევრი არის პელაზგურიდან შესული სიტყვები.

XV საუკუნიდან ბერძნებმა ბალკანეთიდან კუნძულებზეც მოიკიდეს ფეხი და განსაკუთრებით დაიწყეს კრეტაზე მცხოვრებ კოლხ-პელაზგთა განადგურება, სადაც XX-XV საუკუნეებში პროტოქართველები დომინანტობდნენ და ბუნებრივია, ენაც და კულტურაც მინოსური, ე. ი. პელაზგური იყო. პელაზგური ენა კი, როგორც მეცნიერთა დიდი ნაწილი თვლის, ქართული

სტრუქტურისა და კაცობრიობის პირველ ენას წამოადგენდა და ეს ყველაფერი XIII-XII ს. კოლხ-პელაზგთა და მათი ცივილიზაციის განადგურებითა და VII ს. ასიმილაციით დასრულდა.

XIII ს. ბერძნებმა ტროას კოლხურ-პელაზგური ცივილიზაციაც მოსპეს, რომელიც კუნძულების კოლხურ-პელაზგურ ცივილიზაციასთან ერთად ბერძნული ცივილიზაციის საფუძველს წარმოადგენდა.

ამიტომ იყო სწორი ზ. გამსახურდია, როცა წერდა, რომ პელაზგური კულტურა ელინურ პერიოდში დაკნინდა და განადგურდაო.

გადარჩენილი პელაზგები ბალკანეთის ნახევარკუნძულიდან, კუნძულ კრეტადან, კუნძულ ლემნოსიდან და ხმელთაშუა ზღვის აუზის სხვა კუნძულებიდან ბერძნების მოსვლის შემდეგ აპენინის ნახევარკუნძულზე (შუა იტალიაში) გადავიდნენ, სადაც, როგორც გერმანელი მეცნიერი ოიეგერი წერს, იბერიული წარმოშობის ოსქები და საბელები ცხოვრობდნენ და იქ საფუძველი რომაულ ცივილიზაციას ჩაუყარეს, ხოლო 753 წელს ააგეს რომი (რომულუსი, ისევე როგორც აქილეუსი, ზევსი და პრომეთე პელაზგები იყვნენ).

ის კი არადა ტ. პეიერდალის თქმით, აცტეკებში, ინკებსა და მაიაშიც ცივილიზაცია თავის დროზე პელაზგებს შეუტანიათ.

ბრიტანეთი

პროტობერთა კვალი შესამჩნევად ჩანს დიდი ბრიტანეთის კუნძულებზეც, რომელსაც, როგორც მსოფლიო ისტორიული ენციკლოპედია წერს, ბრიტანეთის იბერნია ატლანტელი ტიტანის, იბერის პატივსაცემად ეწოდა (თავის დროზე ატლანტისის ხალხსაც, ამიტომ ეწოდა იბერები). იბერი კი, ტიტან ატლანტის ძმა იყო.

პროტობერები ბრიტანეთის კუნძულებზე V ათასწლეულიდან XV საუკუნემდე ცხოვრობდნენ და როგორც ტაციტუსი წერს, სწორედ, მათ მოახდინეს ამ კუნძულების პირველი კოლონიზაცია.

იგივეს ასაბუთებს ცნობილი ინგლისელი მეცნიერი მორტონიც, რომელიც ინგლისის ისტორიის პირველ თავს მთლიანად იბერებს უთმობს და წერს, რომ დასავლეთ ინგლისის, შოტლანდიის, უელსის, კორნუელისა და ჩრდილოეთ სატერლენდის პირველი მაცხოვრებლები იბერიელები იყვნენ და ისინი იქედან სკანდინავიაშიც ხშირად გადადიოდნენ.

ფაქტიურად, იგივე აზრისაა მეორე გამოჩენილი ინგლისელი მეცნიერი ი. არაკიანიც (თუმცა, ის ცოტათი განსხვავებულ თარიღებს იძლევა), რომელიც წერს, რომ ბრიტანეთის კუნძულებზე იბერიელები III ათასწლეულის ბოლოს მოვიდნენ და იქ ძვ.წ. აღ. VIII საუკუნემდე სწორედ ისინი იყვნენ წამყვანები, შემდეგ კი კუნძულებზე გელები შეიჭრნენ. და რაკი კუნძულების პირველი მაცხოვრებლები იბერიელები იყვნენ, არც ის უნდა იყოს გასაკვირი, რომ ბრიტანელთა 70%-ს ქართული გენები აღმოაჩნდათ.

ებრაელი მეცნიერის ლ. ვრანის აზრით კი, იბერიელთა პირველი განსახლების ადგილი ევრაზია რომ იყო, ამას შოტლანდიური სახელწოდების ჰიბერნიანის (იბერიის) არსებობაც ადასტურებს.

მეორე ებრაელი მეცნიერის ბ. გრეინშპოლკის აზრითაც დასავლეთ ევროპის, მათ შორის, ბრიტანეთისაც, პირველი ამთვისებლები ქართველების წინაპრები იყვნენ და ისინი, როგორც მსოფლიო ისტორიის ენციკლოპედია წერს, კუნძულებზე 8500 წლის წინათ მისული იბერიული წარმოშობის პიქტები გახლდნენ, რომელთა მიერ არის აგებული ცნობილი სტინჰეჯებიც (მათი ანალოგიური ნაგებობანი მხოლოდ სამხრეთ საქართველოში არსებობენ). 6000 წლის წინ კი, ბრიტანეთში, დღევანდელი ესპანეთის მდინარე გვადიანის ნაპირებიდან კელტები შეიჭრნენ და პიქტები დაიმორჩილეს.

კელტებზე დამატებით ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ისინი პირველ ათასწლეულში ცხოვრობდნენ მდინარეების – ლუარის, რაინის და სენის აუზებში, დუნაის სათავეებში, პოს ველზე გალიაში, უფრო გვიან ბელგიის, საფრანგეთის, შვეიცარიისა და ავსტრიის მიწებზე, გერმანიის სამხრეთში, ჩრდილოეთ იტალიაში, ესპანეთის დასავლეთსა და ჩრდილოეთში, ბრიტანეთში, უნგრეთსა და ჩეხიაში. მათ რომაელები გალებს უწოდებდნენ. ძვ.წ.აღ. III საუკუნეში ისინი მცირე აზიაშიც შევიდნენ და გალატები ეწოდათ.

რაც შეეხება კელტურ ენებს, მას მიეკუთვნება გალური, კელტიბერიული, ბრეტონული, კორნული, უელსური, შოტლანდიური, ირლანდიური და მენური ენები, რომელთაგან გალური და კელტიბერიული მკვდარი ენებია. ყოველი მათგანი ჰგავს ხეთურ ენას.

ასევე კელტური ტომია ბრიტებიც, რომელიც ძვ.წ.ალ VIII საუკუნიდან ცხოვრობდნენ ბრიტანეთში.

იბერიული – პროტოქართული კვალი ბრიტანეთში სხვა მხრივაც ჩანს. მაგალითად, სახელწოდება ალბიონი მოდის ხალბიონიდან (ხალბებიდან), ბრიტანეთის იბერნია – იბერიიდან, ბოდი – ბოძიდან, ბოიმ – ბიჭი, ბავში, ბოვი, ბოშიდან, ჰიბერნიანი – იბერიიდან და ა. შ.

შოტლანდიელი მცენიერის დ. მაკლეოდის აზრით, კელტური პოეზია ძველი იბერების სულიერებას უკავშირდება. საინტერესოა ისიც, რომ ესპანეთში აღმოჩენილ კელტურ ბარელიეფზე (მოტრონის აზრით კელტები თავიდან პირენეის ნახევარკუნძულზე, მდინარე გვადიანის სანაპიროებზე ცხოვრობდნენ) გამოსახულია ბორჯღალი, რომელიც ქართველთა ერთ-ერთ სიმბოლოს დღესაც წარმოადგენს. ამ ფაქტს ესპანელი მეცნიერები იმით ხსნიან, რომ გალისის ტერიტორიაზე 5000 წლის წინათ იბერიელი კელტ-იბერები ცხოვრობდნენ და სწორედ მათი შექმნილი იყო ეს ბარელიეფი. კელტიბერების დედაქალაქი იყო ტარტესი, სადაც ასევე აღმოჩენილი არის პექტორალი, რომელიც ჩვენს „ოქროს საწმისს“ ჩამოჰგავს.

ხეთები

ერთ-ერთი უძველესი ხალხი, რომელთა წარმომავლობა IV ათასწლეულიდან (ე.ი. 6000 წლის წინ) იღებს სათავეს, იყო მცირე აზიული პროტოხეთური წარმოშობის ხათები, რომლებმაც 2000 წელს ამავე სახელწოდების სამეფოც შექმნეს. III-II ათასწლეულთა მიჯნაზე მცირე აზიაში ხეთებიც ცხოვრობდნენ, რომლებიც, ხეთურ (ნესიტურ) ენაზე ლაპარაკობდნენ და ხათის მემკვიდრეებს წამოადგენდნენ (ხეთური ეთნოსი შეიქმნა XVII საუკუნის ხათების ნესიტებთან შერევით. ხეთური (ნესური) ენა ძვ.წ.ალ XVIII საუკუნეში ჩამოყალიბდა ანატოლიაში და წერილსათვის იყენებდნენ აქადურ და სირიულ სოლოსებრ დამწერლობას, რომელიც აქადურის ერთ-ერთი სახეობიდან მოდის. დედაქალაქი იყო ხათუსა (ხათუშა), რომელიც დღევანდელი ანკარის სიახლოვეს მდებარეობდა.

ინგლისელი მეცნიერი ჯ. ტომსონი თვლიდა, რომ ხეთები მცირე აზიაში კავკასიიდან მივიდნენ და შექმნეს საკუთარი სამეფო. ისინი საკუთარ თავს იევესებს უწოდებდნენ. ხეთების კავკასიელობას (კოლხობას), როგორც რუსი აკადემიკოსი ბ. კუფტინი წერდა, ისიც ადასტურებს, რომ ხეთურ ცილინდრებზე ქურუმებს ხელში კოლხური ცულები უჭირავთ.

როგორც 1948 წელს გამოცემული ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილისა და სიმონ ჯანაშიას „საქართველოს ისტორია“ წერდა, ხეთურ-იბერიული მოდგმის ხალხები მცირე აზიაში, სამხრეთ ევროპასა და ჩრდილოეთ აფრიკაში ჯერ კიდევ 6000-5000 წლის წინ ცხოვრობდნენ. დედაქალაქი III ათასწლეულიდან იყო ხათუსა და ქვეყანას ერქვა ქალხეთი ე. ი. ქალდებისა და ხეთების ქვეყანა, რაც ბერძნების მოსვლის შემდეგ კოლხეთად შეიცვალა.

ხეთების საცხოვრისი არეალი ვრცელი იყო და მოიცავდა მცირე აზიას, სადაც ბოლანჯიოში 1906 წელს აღმოაჩინეს ხეთურ ენაზე (ლურსმულად) შესრულებული მრავალი ტექსტი, რაც ადასტურებს, რომ იქ, სწორედ, ხეთები ცხოვრობდნენ, ამასვე ადასტურებს ანატოლიაში მდინარე ლალისის არსებობაც. (საქართველოში არის მდინარე ლალიძგა და ორთავეს ფუძე ლალწყალი არის). ლალისის სათავეში, პარიადრეს მთიანეთში კი მდებარეობდა იბერიის ოლქი და ა. შ. დასავლეთ საქართველოს, სადაც ახლაც არის სოფელი ხეთა, დღევანდელ ისრაელს, სადაც ისინი ებრაელების მისვლამდე ცხოვრობდნენ და ჯერ კიდევ 5000 წლის წინ იქ დააარსეს ქალაქი იერუსალიმი. გვიან ისინი ებრაელთა მეფემ დავითმა დაიპყრო და დედაქალაქი იერუსალიმი სიონის მთაზე გადაიტანა (მოგვიანებით იქაური ხეთელები (იევესები) ებრაელებს შეერწყნენ) ასე, რომ ებრაელთა ძარღვებში ჩვენი წინაპრების სისხლიც ჩქეფს.

XIV-XIII საუკუნეებში ხეთა იმდენად გაძლიერდა, რომ 1278 წელს მეფე ხატუშო III ეგვიპტე და სირიაც კი დაამარცხა და იქ ცხენი და ორთვალიანი საომარი ეტილიც შეიყვანა. გამარჯვებულმა მეფემ ლოცვა ასე დაიწყო: „ჩემმა მზემ“, რასაც ჩვენთან ახლაც ასე ამბობენ და

ქს იმიტომ, რომ ხეთების (ე.ი. ჩვენი წინაპრების) მთავარი ღვთაება ქალღმერთი მზე იყო. ამ გამარჯვების შემდეგ, იმავე წელს, ხატუშილ III ეგვიპტის ფარაონთან დადო სამუდამო მეგობრობის ხელშეკრულება, რაც მსოფლიო ისტორიაში ჩვენამდე მოღწეული ამ ტიპის პირველი ხელშეკრულებაა.

ხეთა კულტურულ-რელიგიური თვალსაზრისითაც ძლიერ ქვეყანას წარმოადგენდა და მათ ჯერ კიდევ III ათასწლეულში შექმნეს საკუთარი იეროგლიფური (ხატოვანი და ლურსმული დამწერლობები), პირველი იურიდიული ტექსტები, „გილგამეშინი“ და ა. შ.

როგორც აღვნიშნეთ, ხეთების (და სუბარების) მთავარი ღვთაება იყო ქალღმერთი მზე, რომლის მეუღლე იყო ავდრის ღმერთი, ხოლო შვილი ტელეფინუ – ნაყოფიერებისა და მცენარეების ღმერთი.

XIII საუკუნის ბოლოს, 1200 წელს ხეთა დაიშალა, მაგრამ IX საუკუნის დასაწყისში ხეთურ-სუბარული მოდგმის ხალხმა, ბაიანმა, მაინც შესძლო სხვა ხეთურ-სუბარული მოდგმის ხალხის (მათ შორის არახეთურ-სუბარული მანასაც) დამორჩილება და შექმნა ურარტუს (ხალდის) ქვეყანა, რომლებიც თავიანთ თავს სუბარს უწოდებდნენ.

ბასკები

ბასკები (ბასკურად ეუსკადია ჰქვია და ბისკაის ყურის სანაპიროზე ცხოვრობდნენ) თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე უძველესი ხალხია თავიანთი უძველესი ენითა და კულტურით. რა თქმა უნდა, ჩემს მიზანს არ წარმოადგენს ამ სტატიაში მათი ისტორია განვიხილო, არც ქართველებთან მათი ისტორიული კავშირების შესახებ ვისაუბრო ვრცლად, რადგან ამაზე იმდენი დანერილა ქართველი თუ უცხოელი ავტორების მიერ, ოდნავ საფუძვლიანად მაინც რომ ვისაუბრო, ამას წიგნებიც კი არ ეყოფა. მინდა მხოლოდ იმაზე მივანიშნო, ჩვენ და ბასკები დასაბამიდან ერთნი რომ ვიყავით და ამის მაგალითები მოვიტანო.

პირენეის ნახევარკუნძულზე, დღევანდელი ესპანეთის ტერიტორიაზე, უძველესი მოსახლეობა იბერები (ბასკების წინაპრები) იყვნენ, რომლებიც გვადიანის ნაპირზე ცხოვრობდნენ, იქვე ცხოვრობდნენ კელტებიც, რომელთაგან, მხოლოდ ბასკები გადარჩნენ.

პირენეის ნახევარკუნძულზე ბასკების დამკვიდრების 4 ძირითადი ვარიანტი არსებობს: პირველი ვარიანტით ესპანეთის უძველესი მცხოვრებლები იბერები (ბასკების წინაპრები) იქ ატლანტიდიდან მივიდნენ და დარჩნენ კიდევ ნახევარკუნძულის სანაპიროზე (იბერიად იწოდებოდა ნახევარკუნძულის ის ნაწილი, სადაც მდინარე იბერუსი (ებრო) ოკეანეს ერთვის). პლატონი, მაგალითად, იმასაც კი წერდა, რომ ესპანეთის ქალაქი გადისი (კადისი) ატლანტთა პროვინციას წარმოადგენდა, ხოლო რუსი მეცნიერი ს. იშევსკი თვლიდა, რომ ძველი იბერიელებისგან (ატლანტიელებისაგან) მხოლოდ ბასკები და ქართველები გადარჩნენ.

მეორე ვარიანტით, ბასკები პირენეის იბერიული ტომის გასკონების (ვასკონების) შთამომავლები არიან, რომლებიც, როგორც თვითონ ბასკები თვლიან, იქ III ათასწლეულში აღმოსავლეთიდან სპილენძის ძიებაში მივიდნენ იქ და ძვ.წ.ალ XV საუკუნეში დიდი იმპერიაც შექმნეს.

მესამე ვარიანტით, რომელიც ერთ-ერთ უძველეს წერილობით ძეგლ „იბერიულ ტაბულაში“ არის მოცემული (ტაბულა 1975 წელს გაშიფრა შ.ხვედელიძემ) წერია, რომ ძვ.წ.ალ XV საუკუნეში საქართველოში მომხდარა ძლიერი მიწისძვრა, რომელიც ქართველთა ბელად როის უწინასწარმეტყველება. მისი მოწოდებით მიწისძვრამდე თავის გადარჩენის მიზნით, საქართველოდან 400 000 კაცი დასავლეთისაკენ წასულა და მათი ნაწილი ბასკეთში, პირენეის მთებსა და ბასკეთის ყურის სანაპიროზე დამკვიდრებულა.

მეოთხე ვარიანტით ბასკები პირენეის ნახევარკუნძულზე აფრიკიდან მისულან და შემდეგ იქედან დიდ ბრიტანეთშიც გადასულან.

ორიოდე სიტყვით უნდა შევეხოთ ბასკურ ენასაც, რომელიც ჯერ კიდევ 4700 წლის წინ გამოეყო ერთიან პროტოქართულ (კოლხურ, შუმერულ) ენას და ის ქართულის გარდა არცერთ სხვა ენას არ ჰგავს. ქართულითა კი მას საოცარი მსგავსება გააჩნია. უფრო მეტიც, ბასკურ-ქართული 1700 სიტყვა ერთნაირია, მათაც აქვთ მრგლოვანი ასოები და ენებს შორის არის დიდი მორფოლოგიური მსგავსება.

პირენელი იბერები (ბასკების წინაპრები) ყველაზე განათლებული და კულტურული ხალხი იყო და ჰქონდათ საკუთარი დამწერლობა, ლიტერატურული ძეგლები, თხზულებები, პოემები, 6000 წლის წინათ ლექსად დანერგილი სჯულდებანი, სიმღერები და ა. შ. განსაკუთრებით, განათლებულები იყვნენ ტრუდიტანის (სამხრეთის) იბერები.

ბასკებსა და ქართველებს შორის სხვა უამრავი მსგავსებაც არის. მაგალითად, ბასკური გვარების უმრავლესობა ქართული გვარების იდენტურია. მათი გვარებია: ალანია, ბედია, ბერია, ბადიაური, ბოკერია, გაშირია, გიგაური, დანელია, ერისთავი, ემხვარი, კორშია, ლაშაური, ლოლუა, ლორია, მელია, მუხნარგია, ნარსია, ოჩიაური, ურიდია, ფილია, ტებოგარი და ა. შ.

გვაქვს ერთი და იგივე დასახელების დასახლებული პუნქტებიც. მაგალითად: არიანო (ჩვენთან ვარიანი), ბედია, გურგუგარენი (ჩვენთან გუგარენი), ვანა (ჩვენთან ვანი), თელავი, ლენტეხი, მესტია, ონართე (ჩვენთან ონარა) და ა. შ. მდინარეები რიო (ჩვენთან რიონი) და არაგვი და ა. შ.

არის სხვა მსგავსებებიც. მაგალითად, ბასკურ „იავენანაში“ არის ლუა, რაც მეგრულად დაიძინეს ნიშნავს და სკუა, რაც ასევე მეგრულად შვილს ნიშნავს. გვაქვს ერთნაირი ტრადიციები, რიტუალები, თვლის სისტემა, მრავალხმიანი სიმღერები, ფიცხი ხასიათი, ვართ შავგრემანები და საგრძნობი ნაწილი ხვეულთმიანები და ბოლოს, როგორც ნ. ბრაუნი წერს, იბერიული ციკვის კვალი ასევე ძლიერია მსოფლიო საციკვაო ეთნოკულტურაში, განსაკუთრებით, კი ესპანურში.

ქალები

როგორც ი. ჯავახიშვილი წერდა, ხალდე ანუ ქართუ, კარდუ, კარდუხი ჩვენს თავდაპირველ სამშობლოს წარმოადგენდა და მას ქალდეა ჰქვიადა. ქალები ცხოვრობდნენ შუამდინარეთში (I ათასწლეულის დასაწყისიდან), მცირე აზიაში (ვანის ტბის ირგვლივ), დასავლეთ საქართველოში, ქიმეთში (ეგვიპტე), ერაყსა და სუდანში. ქალდეა კოლხურ სახელმწიფოს წარმოადგენდა. ისინი პირველად ძვ.წ. აღ. IX ს. მოიხსენიებიან, როცა ბაბილონის სამხრეთით დამკვიდრდნენ და IX საუკუნეშივე ის დაიპყრეს.

ქალები, რომ ვანის ტბის (კოლა) ირგვლივ ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ, ამას ადასტურებს ვანის ტბის ირგვლივ 1827 წელს ნახული ქალდეურ ენაზე შესრულებული უამრავი ლურსმული ნაწერებიც.

როგორც მკვლევარი ბ. სართანია თვლის, ქალები ქართველთა წინაპრები იყვნენ და მათგან წარმოიშვნენ სპერები, რომელთაგან შემდეგ გაჩნდნენ ზანები, მესხები და სვანები, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოს ქართველები – ქორთუ, სპერი კოლხებისაგან წარმოიშვნენ.

ქალდეა ურარტული სამყაროს ნაწილს წარმოადგენდა (ურარტუ მას ჩვენ შევარქვით) და ბერძნები მას გორდის, ხალდეს, ხალიბს ეძახდნენ. ქალები კი უფრო კრებითი სახელია და მასში გორდის, ხალდეს და ხალიბის გარდა აგოროველები, არამელები, ასირიელები, აქაქედი, კარდუხები, მესხები (მუსკები), ტაბალები, ტამალები, ტიბრები, ქასქები, შუმერები და ჰენიოხებიც იგულისხმებიან. ხალდეს, ხალიბს უწოდებდნენ ურარტუს ჰ. მილეთელი და ქსენოფონ-ტიც.

როგორც უკვე ვწერდი, მცირე აზიასა და დასავლეთ საქართველოში, ქალები და ხეთები ცხოვრობდნენ, რის გამოც ქვეყანას ქალხეთი – ქალდებისა და ხეთების ქვეყანა ჰქვიადა, რაც იქ ბერძნების მისვლის შემდეგ კალხეთად – კოლხეთად გადაიქცა. ეს, რომ, სწორედ, ასე იყო, ამას ადასტურებს საქართველოში დღესაც არსებული სოფლები ზალდე და ხეთა, გვარი ქალდანი, ციხე ქალდეა, მდინარე კინტრიში (იქ მდინარე კინტრიტი) და ა. შ.

ქალები და ზანები რომ ერთნი იყვნენ, ამას სტრაბონიც წერდა. ფაქტიურად იგივეს წერენ სომხური წყაროებიც, რომ ქალები ქანები (ზანები) იყვნენ.

ქალები (კარდუხები) ბანანურ ენაზე ლაპარაკობდნენ და ისინი ზანების, მესხებისა და სვანების წინაპრები იყვნენ. სწორედ, მათ ტერიტორიაზე დაარსდა 3200 წ. ქ. კოლხა, რომელიც რამდენიმეჯერ „ეპურანშიც“ კი არის მოხსენიებული. კოლხთა დედაქალაქი ქართველი ნაბუქოდონოსორის დროსაც იყო. გვიან კი მას იუდეველებმა ნიმროდი დაარქვეს.

ქალდეური ენა იყო ხეთურ-იბერიული (განსაკუთრებით ქართულის) აგებულებისა, ხოლო მათ მიერ შექმნილი კულტურა (მათ საკუთარი დამწერლობაც ჰქონდათ) ხეთურ-სუბარული ცივილიზაციის ნაწილს წარმოადგენდა.

საინტერესოა ისიც, რომ ესო ქრისტეს სალაპარაკო ენა ქალდეური პროტოქართული ენა ყოფილა. ამ აზრის არიან ლევენსონი, ლიმენი, ფრიდრიხი, ცებიში, ჰომელო, სომხური წყაროები და ა.შ. ცებიში იმასაც კი წერდა, რომ ღმერთების ენა იბერიულ-ქართულ ენაშია დავანებული.

ესო რომ ქალდეურად ლაპარაკობდა, ამას ადასტურებს ნაბუქოდონოსორის სასახლის კედელზე იესოს ხელით გაკეთებული ქალდეური წარწერაც, რაც, მხოლოდ ქალდეულმა დანიელ წინასწარმეტყველმა გაიგო და ნიშნავდა „ღმერთო ჩემო, რატომ მიმატოვე?“ („ელი, ელი ლამა საბაქთან“).

რადგან ესო ქალდეურ (ე. ი. პროტოქართულ) ენაზე ლაპარაკობდა, სწორედ, ამიტომ დანერა იოანე ზოსიმემ, რომ ესო ქრისტე მეორედ მოსვლისას ყველას ქართულ (ე.ი. ქალდეურ) ენაზე განიკითხავსო.

როგორც ზემოთ ვწერდით, IX საუკუნეში ქალდეები სამხრეთ მესოპოტამიაში შევიდნენ, ხოლო მოგვიანებით (იმავე საუკუნეში) მთელი ბაბილონიც დაიპყრეს. VIII საუკუნეში კი შექმნეს ხალდიას სამეფო, რომლის ცენტრს ტრაპეზუნი წარმოადგენდა. VII საუკუნეში ბაბილონი აუჯანყდა ასურეთს. აჯანყებას ქალდეელი ნაბუფალასარი ხელმძღვანელობდა, რომელიც გამეფდა კიდევ ბაბილონში და საფუძველი ჩაეყარა ახალი ბაბილონის ქალდეურ დინასტიას (ნაბუქოდონოსორ II) და ბაბილონი გახდა ასურეთიდან დამოუკიდებელი. თვითონ ქალდეველები კი იერუსალიმსა და პალესტინაში VIII-V საუკუნეში ბატონობდნენ, ხოლო ძვ.წ.ად 540 წელს კიდევ უფრო გაძლიერებულმა ქალდეამ ბაბილონი და სირიაც დაიპყრო და შექმნა დიდი იმპერია, სადაც ჰქონდათ საკუთარი ტაძარი, ენგური და დაიწყეს ქრისტიანობის გავრცელება, რისთვისაც ისინი პალესტინიდან განდევნეს. განდევნილებმა ეფფრატის სათავეებთან ააგეს ციხესიმაგრე ჯიბერი (მეგრულად მტკიცე), რომელსაც ისინი X საუკუნემდე ინარჩუნებდნენ.

კრეტა და კრეტელები

კუნძულ კრეტას (კარიეთს) რომელიც ცენტრს, შემოფარგლულ მინას ნიშნავს, ბიბლიის მიხედვით ქართი ჰქვიოდა, ხოლო ერთ მხარეს, კუნძულზე, დღესაც ლაზეთი ჰქვია.

უნდა ითქვას, რომ ხმელთაშუა და ეგეოსის ზღვების აუზების პირველი ამთვისებლები კოლხები იყვნენ, რომლებიც იქ 8500-8000 წლის წინათ მივიდნენ ბერძნების გამოჩენამდე, XV საუკუნემდე დომინანტობდნენ კიდევ და იქ, ენაც და კულტურაც, ბუნებრივია, კოლხური, ე. ი. იბერიულ-პროტოქართული იყო. ბერძენი მეცნიერი კაფანტარისიცი წერს, რომ კრეტაზე კოლხები ცხოვრობდნენ და ისინი ბატონობდნენ (ჰეგემონები იყვნენ) კიდევ მთელს ხმელთაშუა ზღვაზე (კუნძულ ევბეაზეც კოლხური სახელმწიფო არსებობდა).

საინტერესოა, რომ ერთმანეთს ჰგავს კრეტული, ინდიელთა, შუმერთა, ეგვიპტელთა, ძველ ევროპელთა და ოკეანის კუნძულთა დამწერლობები – იდიოგრამები, ხოლო ლემნოსური და მინოსური დამწერლობები, რომლებიც კოლხებმა შექმნეს, უნებლიეთ აჩენს საფუძვლიან ეჭვს კრეტის პირველ ამთვისებელთა წარმომავლობით კავშირზე ატლანტისელებთან (გუანჩები ხომ ატლანტისელთა გადარჩენილ ნაწილად მოისახრებიან).

სტრაბონი ხაზგასმით წერს, რომ კრეტაზე, ევბეაზე, სამოთრაკეზე, სხვა კუნძულებსა და ფრეგიაში მეტალურგიის ღვთაებები, კორიბანტები, ჰელიოსის ვაჟები და აიეტის ნახევარძმები კოლხეთიდან იყვნენ მისულები. წინაბერძნული, კოლხური სახელმწიფოები კი, იქ, 2000 წელს შეიქმნა.

მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერებისათვის დღეს სადავო აღარაა, რომ მინოსურ ეპოქაში კუნძულ კრეტაზე კოლხები ცხოვრობდნენ და მათი მეფეც კოლხი მინოსი იყო, რომლის ცოლიც აიეტის და, ასევე კოლხი პასიფეა იყო და ასევე კოლხები ცხოვრობდნენ ეგეოსის ზღვის აუზის კუნძულებზეც. „კულტუროლოგიის“ სახელმძღვანელოში 333 გვერდზე მაინც დაჟინებით წერია, რომ იქაური წინა ბერძნული მოსახლეობის ეთნიკური წარმომავლობა დაუდგენელიაო, რაც, რა თქმა უნდა, მტკნარი სიცრუეა.

კი მაგრამ, ის რაც სტრატონიდან მოყოლებული მეცნიერების დიდი ნაწილის ჩათვლით თუკი გასაგებია (რომ წინა ბერძნული მოსასლეობა კუნძულებზე და სხვაგანაც პროტოქართული-კოლხური-იბერიული იყო), რატომ ვერ გახდა გასაგები და სარწმუნო ეს ამ სახელმძღვანელოს შესაბამისი თავის ავტორისათვის? ამას, ხომ სერიოზული დასაბუთება უნდა, რაც მასში არ ჩანს.

ტრაგიკული მოვლენები კრეტელებისათვის ძვ.წ.ალ 1500 წელს დაიწყო, როცა კუნძულ თერაზე ვულკანმა ამოხეთქა, მან კრეტამდეც მიაღწია და იქ ბევრი რამ გაანადგურა. ამით ისარგებლეს აქაველებმა და კრეტაზე ძალაუფლება ხელში ჩაიგდეს. XIV საუკუნეში კი აქაველებმა კუნძული მთლიანად ჩაიგდეს ხელში და იქ ბერძნული ენა, კულტურა და მიკენური (ბერძნული) ცივილიზაცია გაბატონდა. სწორედ, აქედან დაიწყო ბერძნული ცივილიზაცია, რომელიც მინოსურის (ე. ი. კოლხურის) დიდ გავლენას განიცდიდა.

სუბარები

6000 წლის წინ, მთელ ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში ასურეთის ჩათვლით, ტიგროსის ზემო დინების აღმოსავლეთ და დასავლეთ ნაწილებში, ეეფრატის ზემო დინებაში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, მცირე აზიასა და კავკასიაში ცხოვრობდა სუბარების (სუბართუ) იბერიული ტომის ხალხი, რომლებმაც IV ათასწლეულში უკვე შექმნეს საკუთარი სახელმწიფო, ხოლო II ათასწლეულში იეროგლიფური (ხატოვანი) და ლურსმული დამწერლობები. მათი ენა ენათესავებოდა თანამედროვე ქართულს, თუმცა, სუბარული სიტყვების დიდი ნაწილი ხურიტულია (საგრძნობი ნაწილი კი ზაგროს-ელამურიდან არის) და ეს, არც უნდა იყოს გასაკვირი, რადგან სუბართუ ხომ ხურიტული ტომებისაგან შედგებოდა.

სუბარების საცხოვრისის სამხრეთ ნაწილს ჰარის უწოდებდნენ. II ათასწლეულში სუბართუ ხურიტებით იყო დასახლებული და მალე საკუთარი სამეფო შექმნეს, რომელიც XVIII საუკუნის ბოლოს ისე გაძლიერდა, რომ შექმნეს საბრძოლო ეტლები, რკინის იარაღები და დაიპყრო ასურეთი და სირია, ხოლო ეგვიპტეს წარმატებით ებრძოდა და იქ თავისი გამოგონილი საბრძოლო ეტლები შეიტანა.

XIV საუკუნეში სუბართის დედაქალაქი იყო ფაზისურა, ფაზისყანა (ვენახოვანი), ხოლო ერთ-ერთ ქალაქს ბაბილოვანი (ვაზის ლერწი, ტოტი) ერქვა. მოგვიანებით, ეს სახელი ქალაქ ბაბილონსა და ქვეყანა ბაბილონსაც დაერქვა. ამ ქართული სამეფოს მეფე იყო რატი, ხოლო მთავარსარდალი მეფის ძმა ართაშური. მეფის შვილი, ნეფერტიტი (თათუ), კი ეგვიპტის ფარაონ ეხნატონის ან უნაჩანის ცოლი იყო (ნეფერტიტი ნიშნავს უცხოეთიდან ჩამოსულ ლამაზ ქალბატონს).

ნეფერტიტის (თათუს) სიკვდილის შემდეგ ქვეყანას ათი წლის ნეფერტიტის შვილი თუთქანქი-ათენა მართავდა, რომლის მრჩეველი კოლხი უმაღლესი ქურუმი აიე იყო. თუთანჰამონის დედის ბიძა რატის ძმა კი აიე იყო ქვეყნის ფაქტიური მმართველი და ის თუთანჰამონის შემდეგ მთელი 10 წელი მართავდა ქვეყანას. ნეფერტიტის შვილი ათენა კი შემდეგში ქართველი მეფის ქადაშმანის ცოლი გახდა ერაყში.

II ათასწლეულის ბოლოს სამეფო წვრილ-წვრილ სამეფო-სამთავროებად დაიშალა. მაგალითად, სუბართის (XI ს.), მუსკების (X ს.), თუბალების (IX ს.) და ა. შ. თავის მხრივ, თუბალთი იმდენად დიდი იყო, რომ მასში 24 სამეფო-სამთავრო შედიოდა. მისი ერთ-ერთი დიდი ქალაქი იყო მელითი. „ბიბლიაშიც“ კი წერია, რომ თუბალ-კაინის ქვეყანა იყო კვერით ხუროი, მჭედელი რვალისა და რკინისა (კაინი მჭედელს ნიშნავს). სუბარებმა რკინის გამოყენება II ათასწლეულის შუა ხანებიდან დაიწყეს, ხოლო „გილგამეშიანი“ და პირველი იურიდიული ტექსტები უფრო ადრე შექმნეს.

IX საუკუნის დასაწყისში ხეთურ-სუბარული მოდგმის ხალხმა, ბაიანმა, დაიმორჩილა სხვა ხეთურ-სუბარული მოდგმის (არა ხეთურ-სუბარული მანაც) ხალხი და შექმნა ურარტუს (ხალდეს) ქვეყანა, რომლის მაცხოვრებლები თავიანთ თავს სუბარებს უწოდებდნენ.

ვაგრძელებთ საუბარს პროტოქართული წარმომავლობის ხალხების შესახებ და ამჯერად, იმ კვალის შესახებ მოგიხსნებთ, რაც მათ საბერძნეთის ტერიტორიაზე დატოვეს.

ბალკანეთის ნახევარკუნძულსა და ხმელთაშუა და ეგეოსის ზღვების კუნძულებზე შეიძლება

ითქვას ყველაზე მძლავრად ჩანს ქართული კვალი, რადგან მათი პირველამთვისებლები ხომ პროტოიბერები (კოლხები, პელაზგები) იყვნენ.

პირველი ბერძნები ბალკანეთზე ძვ.წ.ალ 2500-1600 წლებში გამოჩნდნენ და სწორედ, აქედან გადავიდნენ შემდეგ ისინი კუნძულებზეც, მათ შორის ეგეოსის აუზშიც და დაიწყეს პროტო-ქართველი აქაველების, იონიელებისა და პელაზგების განადგურება, რაც ძვ.წ.ალ XII საუკუნეში დაასრულეს კიდევ, მათთან ასიმილაცია კი ძვ.წ.ალ. VII საუკუნეში დამთავრდა.

როგორც სტრაბონი წერდა, კუნძულ ევბეაზე, კრეტაზე, სამოთრაკზე, სხვა კუნძულებსა და ფრიგიაში აიეთის ნახევარკმები, კორიბანტები, მეტალურგიის ღვთაებები და ჰელიოსის ვაჟები კოლხეთიდან იყვნენ მისულები, ხოლო ბერძენი – იბერთ ძენს ნიშნავს.

მცდარია ყველა ის მოსაზრება, რომელშიც ხაზს უსვამენ, რომ თითქოსდა კაცობრიობის პირველი ცივილიზაცია ბერძნებმა შექმნეს. არაბერძნული (ელინური) ცივილიზაცია კაცობრიობის მხოლოდ რიგით მეორე ცივილიზაცია იყო და ის კოლხურ-იბერიულ, ანუ პელაზგურ და ტროას ცივილიზაციებზე დაყრდნობით აღმოცენდა.

ინგლისელი მეცნიერი ჩედვიკი საფუძვლიანად ასაბუთებს, რომ ძვ.წ.ალ XX საუკუნეში ბერძნული ენა არც კი არსებობდა და ის, მხოლოდ ბერძნების მიერ იმ მიწების დაპყრობის შემდეგ შეიქმნა, ადგილობრივ მკვიდრთა (ე.ი. კოლხ-იბერთა, პელაზგთა) ენასთან შერევით. სწორედ ამიტომ არის, როგორც ავსტრიელი მეცნიერი კრემერი წერს ბერძნულ ენაში პელაზგურიდან და წინაბერძნულიდან (ე.ი. პროტოქართულიდან ვინც იქ ცხოვრობდა) შესული სიტყვებია მრავლად. უფრო კატეგორიულები არიან იგივე კრემერი, მეი (საფრანგეთი), შაშენმაიერი (ავსტრია) და შვიცერი (შვეიცარია), როცა წერენ, რომ წინაბერძნული მოსახლეობის ენების გასაცნობად აუცილებლად ქართველურ ენებს უნდა მივმართოთ.

ასე, რომ ძველი ბერძნული ენა სულაც არ არის დამოუკიდებელი და ორიგინალური წარმოშობის, ხოლო რაც შეეხება ბერძნულ დამწერლობას ის უფრო ეგვიპტურის საფუძველზე არის შექმნილი.

იბერები

მეცნიერებისათვის იბერების განსახლების სამი ძირითადი არეალი არის ცნობილი: პირველი – ატლანტისი, მეორე – პირენეის ნახევარკუნძული და მესამე – კავკასია.

ატლანტისზე რომ იბერები (კოლხი, კოლხუა იბერები) ცხოვრობდნენ და მისი ჩაძირვის შემდეგ გადარჩენილები მთელს მსოფლიოში გაიფანტნენ, ამის თაობაზე ზემოთ არაერთგზის ვწერდით. ამჯერად კი უფრო დანვრილებით ესპანეთისა და კავკასიის იბერებზე მოგიხსნათ.

ყველაზე უძველესი ხალხი, რომლებიც პირენეის ნახევარკუნძულზე ცხოვრობდნენ იყვნენ იბერიელი პიქტები, რომლებიც 8500 წლის წინათ საცხოვრებლად ბრიტანეთის კუნძულებზე გადავიდნენ. აქ თუ გავიხსენებთ ატლანტისის ჩაძირვის თარიღსაც (11 000 წლის წინათ მოხდა), მაშინ გამოდის, რომ ატლანტისიდან გადარჩენილი იბერები იგივე პიქტები ხომ არ იყვნენ?

რაც შეეხება თავად ესპანეთის იბერებს ისინი თავდაპირველად 5000 წლის წინათ გალისიაში ცხოვრობდნენ და ამ ქვეყნის ერთ-ერთ უძველეს მოსახლეობად ითვლებიან იბერიული პიქტების შემდეგ. ძვ.წ.ალ VII-III საუკუნეებში კი ისინი უკვე მთელს პირენეისზე ცხოვრობდნენ. ერთი ვარაუდით იბერები პირენეისზე ჩრდილოეთ აფრიკიდან მივიდნენ, მაგრამ გასარკვევია აფრიკაში საიდან მოხვდნენ და ხომ არ არის ესენი გადარჩენილი ატლანტისელი იბერების მემკვიდრეები?

ესპანეთის იბერთა ერთ-ერთი მონინავე ტომი იყო ტრუდედანტები, რომლებიც ანდალუსიასა და მურსიაში ცხოვრობდნენ, სადაც ძვ.წ.ალ 1100 წლიდან ტარტესის სახელმწიფო არსებობდა.

ძვ.წ.ალ VI-III საუკუნეებში პირენელი იბერები და ესპანეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები კელტები ერთმანეთს შეერწყმნენ და ჩამოყალიბდა ახალი კელტ-იბერთა ტომი.

ესპანელი იბერები მაღალი განვითარების ხალხს წარმოადგენდა, რაზეც ისიც მიუთითებს, რომ მათ საკუთარი დამწერლობაც ჰქონდათ. მოგვიანებით ისინი ჯერ კართაგენელებმა, ხოლო ძვ.წ.ალ III-II საუკუნეებში რომაელებმა დაიპყრეს და მოხდა იბერიის რომანიზაცია.

რაც შეეხება იბერიულ ენებს მათში პირენეის და სამხრეთ-დასავლეთ საფრანგეთის ტერი-

ტორიების ენები შედიან და მათი წარწერების უმრავლესობა ფინიკურ დამწერლობას, ხოლო ზოგიც კრეტულს უახლოვდება და დღემდე არ არის გაშიფრული. მეცნიერები ამ ენებს ბასკურის წინაპარ ენებად მიიჩნევენ.

კავკასიელი იბერები, იბერ-ივერიელები, აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოში მცხოვრები ხალხი იყო და მათ იქ საკუთარი სახელმწიფოც ჰქონდათ. ივერია კი მთელს საქართველოს ჰქვიოდა (დასავლეთს – ქვემო ივერია და აღმოსავლეთს – ზემო ივერია ეწოდებოდა) ეს სახელი მას ელინისტურ ხანაში შეერქვა.

გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის ნიკო მარის მოსაზრებით, ქართველი იბერიელები მცირე აზიიდან არიან მოსულები და ბასკებისა და ურარტუელების ნათესავები იყვნენ, მაგრამ ის უფრო შორს აღარ მიდის და არ, ან ვერ აკონკრეტებს, თუ, საიდან მოხვდნენ ისინი მცირე აზიაში.

მოგვიანებით, ბერძნები ივერიას ქართლსაც უწოდებდნენ, მასში დიდ როლს მესხები თამაშობდნენ, რომლებიც მცირე აზიაში, ხეთურ სამყაროსთან მჭიდრო კონტაქტში ცხოვრობდნენ.

ურარტუ

ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ქვეყანა იყო ურარტუ, რომელსაც ბერძნები გორდის, ხალიბს, ხალდის უწოდებდნენ. ხალიბს, ხალდის უწოდებდნენ მას ჰ. მილეთელი და ქსენოფონტეც, სადაც ხალიბი – ძველი, ხოლო ხალდი – უფრო გვიანდელი ტერმინია.

ურარტუ ასურული სახელია და ის ჩვენ შევარქვით მას. ურარტუს ხალხი კი თავიანთ თავს ბიაინოლის ეძახდნენ.

ურარტუ (ბიაინოლი) ძვ.წ.აღ II ათასწლეულში მითანის შემადგენლობაში შედიოდა, მაგრამ ძვ.წ.აღ XIII ს. დამოუკიდებლობის მოპოვება შესძლო, ხოლო ძვ.წ.აღ IX ს. შექმნა დიდი და მძლავრი სამეფო, რომლის დედაქალაქი ტუმშა (ვანი) გახდა. არსებობს მოსაზრება, რომ საქართველოში მდებარე ქ. ვანის სახელწოდებაც ურარტული წარმოშობის არის.

ურარტუ იმდენად მძლავრი ქვეყანა გახდა, რომ მან IX საუკუნეშივე შეავიწროვა ასურეთი, დაიპყრო ვანის ტბასთან მდებარე მხარე ხუბუშქია, მუსასირი, ურმიის ტბასთან მდებარე მანა, ამიერკავკასიის მიწების ნაწილი, დიაოხი, ჩრდილოეთ კავკასიაში მდებარე არმავირი და წარმატებით ებრძოდა კოლხასაც, მაგრამ ასეთი წარმატებები დიდხანს არ გაგრძელებულა და ძვ.წ.აღ VII ს. ურარტუ და კიმერიელები ისევ დაახლოვდნენ და მათ ერთობლივად ილაშქრეს მცირე აზიაში და გაანადგურეს ფრიგია (მუშქები). ძვ.წ.აღ VII ს. ურარტუ ისე დასუსტდა, რომ ის იოლად დაიპყრეს ბაბილონმა და მიდია. მისი ჩრდილოეთი ნაწილი კი ამიერკავკასიელებმა და სკვითებმა დაიპყრეს.

ჰეროდოტეს აზრით, ურარტუელთა შთამომავლები არიან ალაროდიელები, მათიენები და სასპერები.

ურარტუს მაღალი განვითარებული კულტურა ჰქონდა და მან საკუთარი ლურსმული (სოლისებრი) დამწერლობაც კი შექმნა (გადიოდა ასურეთისაგან), რომელზედაც შესრულებული პირველი ტექსტები ძვ.წ.აღ IX ს. მიეკუთვნება. ურარტული ენა ხურიტულს ენათესავებოდა (რომელიც მითანელთა ენას წარმოადგენდა) და ჰგავდა ქართველურ ენებს. ურარტული ენის ცალკეული სიტყვები დღესაც არის შემორჩენილი ქართულ ენაში.

ბაბილონი

ბაბილონი III ათასწლეულში, ევფრატის სანაპიროებზე დააარსეს შუმერებმა. მისი მეფეებიდან განსაკუთრებით ცნობილია ძვ.წ.აღ XVIII ს. მოღვანე ჰამურაბი, თავისი ლეგენდარული კანონებით. ბაბილონი ძვ.წ.აღ III საუკუნემდე ძველი აღმოსავლეთის ცენტრს წარმოადგენდა, მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა დროს მისი აღება მოახერხეს კიროს II, ალექსანდრე მაკედონელმა და სელევკე I.

ბაბილონურ-ასურული კულტურა წარმოადგენდა IV-I ათასწლეულებში შუმერების, აქადების, ასურელებისა და ბაბილონელების მიერ შექმნილ კულტურას და იყო ძალიან მაღალი დონის. ისინი ჯერ კიდევ III ათასწლეულიდან ფლობდნენ მეტალურგიას, ოქროსა და ვერცხლის

დამუშავების ტექნოლოგიებს, იცოდნენ საომარი ეტლების აგება, ჯაჭვის პერანგისა და ხმლის გამოყენება, უკვე II ათასწლეულში ჰქონდათ რკინა, ალმასის ბურლი, წყლის ამოსაქაჩი ბორბალი (II ათასწლეულის ბოლოს), ფლობდნენ მეცნიერულ ცოდნას, ანგარიშს, იცოდნენ მათემატიკური რიცხვები და მათი გამრავლება, გაყოფა, ფესვის ამოღება, განტოლებათა ამოხსნა, სხვადასხვა მათემატიკური ცხრილების შედგენა, პითაგორას თეორემა პითაგორამდე 1000 წ. ადრე, ხაზვა, ქიმია (II ათასწლეულში ჰქონდათ ბრინჯაო), ადგენდნენ მსოფლიოს რუკებს, ჰქონდათ მაღალი დონის მედიცინა (მათ შორის ვეტერინარიაც, ქირურგია), ასტროლოგია, ასტრონომია, იცოდნენ მაღალი დონის ზუსტი კალენდრების შედგენა, მაღალ დონეზე იყო ისტორია, ფილოლოგია, რელიგია, მითოლოგია, მხატვრული ლიტერატურა, ხელოვნება და მრავალი სხვა, და ეს ყველაფერი მათ მიიღეს ჩვენი წინაპარი შუმერებისაგან.

ერთი სიტყვით, ბაბილონური ცივილიზაცია წარმოადგენდა შუმერული ცივილიზაციის ბოლო ფაზას.

ბაბილონი IX ს. დაიპყრეს ქალდეებმა, VI ს. აქემენიდურმა ირანმა, IV ს. სელევკიდებმა და მისი კულტურა მოექცა სპარსული და გვიანდელი ელინისტური კულტურის გავლენის სფეროში.

აფრიკა

რა გინდ გასაკვირი უნდა იყოს, პროტოაფრიკული კულტურა იბერიულ კულტურად ითვლება, რასაც საფუძველი შორეულ წარსულში ჩაეყარა (აქ ჩვენ უკვე აღარ შევხებით ქიმეთსა (ეგვიპტე) და სუდანს, რადგან ზემოთ მათზე ცალ-ცალკე უკვე ვისაუბრეთ).

პროტოქართველთა აფრიკის კონტინენტზე მოხვედრა უძველეს „იბერიულ ტაბულაში“ არის გადმოცემული, რომელიც შ. ხვედელიძემ 1975 წ. გაშიფრა. ძვ.წ.ალ XV ს. დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე მომხდარა ძლიერი მიწისძვრა, რომელიც ქართველთა მაშინდელ ბელადს როის უწინასწარმეტყველებია და ხალხისათვის თავის გადარჩენის მიზნით ქვეყნის დატოვება ურჩევია. ხალხს როისათვის დაუჯერებია და დასავლეთისაკენ დაძრულა. მათი დიდი ნაწილი ჩრდილოეთ აფრიკაშიც შესულა და საცხოვრებლად დღევანდელი ტუნისისა და ლიბიის ტერიტორიაზე დარჩენილა. სწორედ, ასე გაჩნდა ჩრდილოეთ აფრიკაში კართაგენი – ქართთა გენი, აია (ტრიპოლს ჰქვიადა), მთა მაღალია (კართაგენთან დღესაც ასე უწოდებენ მას) და ა.შ.

ლიბია-ტუნისის მთიელები კი თავიანთ თავს დღესაც ქართველ ეძახიან, ხოლო ტუნისელები თავიანთ წინაპრებად საერთოდაც იბერიელებს მიიჩნევენ, ამიტომ არც ისაა გასაკვირი, კართაგენის ერთ-ერთი ლიდერი ქართალონი რომ იყო, ხოლო ბერბერული ენა, რომელიც მთელი ჩრდილოეთ აფრიკის ვრცელ ტერიტორიაზე არის გავრცელებული და მასზე მრავალი მილიონი ადამიანი ლაპარაკობს, ჰგავს კოლხურს (დღევანდელ მეგრულს).

ამასთან დაკავშირებით ძალზე საინტერესო ჩანანერები გააკეთა ცნობილმა რუსმა უფრონალისტმა ელისეევმა მაროკოს ქ. ურგალაში, სადაც ის გადააწყდა იქაურ შავკანიან ქართველებს, რომლებსაც შენარჩუნებული აქვთ ენა, გვარები, ადათ-წესები და ზნე-ჩვეულებანი. მათი კულინარია კი ჰგავს მეგრულ კულინარიას და ა. შ. რა თქმა უნდა, ყოველივე ეს საფუძველიან შესწავლას მოითხოვს.

საფრანგეთი

პირველ ქართველთა (პროტოიბერთა) კვალი დღევანდელი საფრანგეთის ტერიტორიაზე არის შემორჩენილი, რომლის პირველი ამთვისებლები ცნობილი მეცნიერის ბ. გრეინშპოლკის აზრით პროტოქართველები იყვნენ.

იგივე აზრისაა ე. დემოლინსიც, რომელიც თვლის, რომ იბერების საფრანგეთში ცხოვრების კვალი შემონახულია და ეს კვალი არის ფრანგულ ენაში არსებული ადგილებისა და მდინარეების სახელწოდებებში.

პლუტარქეს კი მიაჩნდა, რომ ფრანგთა წინაპარი გალები (გელები) კოლხები იყვნენ. კიდევ უფრო ღრმა არის ეს კვალი კორსიკაზე, სადაც ჰუმბოლდტის აზრით, დასაბამიდან იბერიული ენა ბატონობდა.

კორსიკელები თავიანთი კუნძულსა და ენას დღესაც ქართს უწოდებენ და თავიანთ წარმოავლობას ასეთნაირად ხსნიან: ძვ.წ.ალ VI ს. საქართველოში ძლიერი მიწისძვრა მომხდარა, რაც ქართველთა მაშინდელ ბელადს როის ნაადრევად უწინასწარმეტყველება და სალხისათვის თავის გადარჩენის მიზნით, ქვეყნის დატოვება მოუწოდებია. მისი მოწოდებით 400 000 კაცს მართლა დაუტოვებია ქვეყანა და დასავლეთისაკენ წასულა. აი, სწორედ, ამ 400 000 კაცის ნაწილი დარჩენილა და დასახლებულა კირსიკაზე, როგორც მისი პირველამთვისებლები. ყველაფერი ეს კი წერია „იბერიულ ტაბულაში“, რომელიც 1975 წ. ნაიკითხა და გაშიფრა შ. ხვედელიძემ.

საინტერესოა, რომ კორსიკელებმა დღემდე შემოინახეს ჩვენნაირი ადათ-ნესები, ზნე-ჩვეულებები, სამზარეულო (ძირითადად, მეგრული კულინარია) მრავალსმიანი სიმღერები, ცეკვები და ა. შ. რა თქმა უნდა, ყოველივე ამის კომპლექსური შესწავლა მომავლის საქმეა და ის უფრო მრავალფეროვან მასალას მოგვცემს აღნიშნული მოსაზრების გასამყარებლად.

ფრიგია (მუშქები)

IV-III ათასწლეულებში მთელს მცირე აზიაში მხოლოდ ფრიგელები (მუშქები) არ იყვნენ ინდოევროპელები, რომლებმაც ძვ.წ.ალ XII ს. შუამდინარეთში საკუთარი სახლემწიფოს შექმნაც კი მოახერხეს.

როგორც სტრაბონი წერდა, ფრიგიაში აიეტის ნახევარძმებში, კორიბანტები, მეტალურგიის ღვთაებები და ჰელიოსის ვაჟები კოლხეთიდან იყვნენ მისულები. თავიდან ფრიგელები ბალკანეთში (თრაკიაში) ცხოვრობდნენ და მცირე აზიაში ძვ.წ.ალ IX ს. გადმოვიდნენ. VIII ს. კი შექმნეს საკუთარი სამეფო, თუმცა, VIII საუკუნეშივე მათ კიმერიელები შეესივნენ, ხოლო VII ს. ის ლიდის ქვეშევრდომი გახდა.

ფრიგია ძალიან მაღალი განვითარების ქვეყანა იყო, რომელსაც ჰქონდა საკუთარი წარმოების ბრინჯაო და რკინა, მოიპოვებდნენ ოქროს და ამუშავებდნენ მას ძალიან დიდი ოსტატობით, ფლობდნენ ქსოვის უმაღლესი დონისა და ხის დამუშავების ოსტატობას, შექმნეს ანბანური დამწერლობა (ჩვენამდე არის მოღწეული ძვ.წ.ალ VIII-V ს. ფრიგიულ ენაზე შესრულებული ტექსტები), სალამური, ფლეიტა და მრავალი სხვა.

ფრიგიელებმა ძვ.წ.ალ VII ს. მსოფლიოში პირველებმა მოჭრეს ფულის ერთეული – მონეტაც.

ფრიგიის დედაქალაქი იყო გორდიონი, სადაც არქეოლოგებმა გათხრებისას ძვ.წ.ალ VIII ს. ძეგლებს მოაკვლიეს. გორდიონი ძვ.წ.ალ. VII ს. კიმერიელებმა დაანგრიეს.

ირანი

ქართული კვალი (თუმცა მკრთალი) შემორჩენილი არის ირანშიც, სადაც ზაგროსის მთიანეთში (სამხრეთ-დასავლეთით) ძალზე მაღალგანვითარებული ხალხი ცხოვრობდა და სავარაუდოდ, ისინი კოლხი-იბერები უნდა ყოფილიყვნენ.

გვიან, III ათასწლეულიდან კი, ირანში ელამური ხანა დაიწყო და იქ შუმერიდან აქადური ლურსმული დამწერლობაც გავრცელდა, რომელმაც სათავე შუმერული პიქტოგრაფიიდან აიღო. ეს დამწერლობა ფართოდ გამოიყენებოდა, რადგან ელამში ძირითადად აქადურად წერდნენ. ძვ.წ.ალ VII ს. ელამი მიდიაში შევიდა.

ძვ.წ.ალ I ათასწლეულის ბოლოს კი მიდიაში არიელებიც შეიჭრნენ. შეიძლება ითქვას, რომ მიდიელები და არიელები ერთნი იყვნენ და ამიტომ მათი ენებიც ერთმანეთის მსგავსნი არიან. სწორედ, იქ მოხდა კიროს II დროს (550-530წ.) ლურსმული დამწერლობის ფორმირება, სადაც ასევე იყენებდნენ აქადურ (ბაბილონურ), ელამურ და ძველ სპარსულ ენებსაც. ყოველივე ამის თაობაზე ძალზე საინტერესოდ მოგვითხრობს ცნობილი მეცნიერი ბ. გრეინშპოლკი თავის წიგნში „არიელები და იბერიელები“.

მიდია ირანის ჩრდილო-დასავლეთში მდებარეობდა და მისი დაარსება მედეასა და მის ვაჟს მიენერება. წერილობით წყაროებში ის პირველად IX ს. იხსენიება, ხოლო VII ს. შექმნილი

სამეფო იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა, რომ მან მალევე დაიპყრო მანა, ასურეთი, ურარტუ და მცირე აზია, მაგრამ ამ წარმატებებს წერტილი კიროსმა დაუსვა, რომელმაც მიდია დაიპყრო. რაც შეეხება მიდიურ დამწერლობას, ის ურარტუდან განვითარდა.

აინები

აინები, ძირითადად, იაპონიის კ. ჰოკაიდაზე ცხოვრობენ, თუმცა, მცირე ნაწილი სხვა ახლომდებარე კუნძულებზეც არიან და მათი საერთო რაოდენობა სულ რაღაც 20000-მდეა. მართალია, მათი წარმომავლობა უცნობია, თუმცა, ზოგი მეცნიერი მაინც ფიქრობს, რომ ისინი გაფანტულ ატლანტიკელთა შთამომავლებში უნდა იყვნენ და აქედან გამომდინარე, კავშირი აქვთ კოლხუა-იბერებთან.

საინტერესოა ისიც, რომ მთელს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში აინები, ერთადერთი არიან, რომლებიც არ ჰგვანან აზიელებს არც ფიზიკურად (დიდები არიან), არც კანის ფერით (თეთრები არიან) და სახეზე ამოსდით წვერი.

თავი რომ დავანებოთ სხვა ლიტერატურას, თვით ქართულ ენციკლოპედიაშიც კი, არაფერი არ წერია თუნდაც ჰიპოთეზის დონეზე, რომ ამ ხალხს შეიძლება რაიმე კავშირი ჰქონდათ ატლანტიკელ კოლხებთან (იბერებთან). მაშინ, როცა რუსი აკადემიკოსი რ. შენენკი, ხაზგასმით წერს, რომ კოლხებმა იალონიამდეც კი მიადნესო, ხომ შეიძლება ასეთი ვერსიის დაშვება, რომ აინები იყვნენ აინები აიადან და იქნებ სწორედ, ამიტომ ჰქვიათ მათ აინები (ე.ი. აინები აიადან), მითუმეტეს, რომ მათი დღემდე აქვთ შემორჩენილი ტირიფის ტოტზე ლოცვა (ხომ არ გაგონებთ ეს პროცესი ჩვენში გავრცელებულ ტირიფობასა და გურული ჩიჩილაკის ტრადიციას?)

კიდევ უფრო მეტი ბურუსითაა მოცული, თუ რას უნდა გამოენვია აინური და ბასკური (ე.ი. პროტოქართული) ენების მსგავსებაც.

ინდოელები

ქართულ კვალს IV ათასწლეულში ინდოეთშიც მივყავართ, სადაც ჩრდილოეთ ინდოეთში II ათასწლეულის შუა ხანებამდე ავტოქთონებს პროტოიბერიელები წარმოადგენდნენ და ყველანი ერთ ენაზე ლაპარაკობდნენ.

3 200 წ. ინდოეთში სწორედ პროტოქართველებმა, დრავიდებმა შექმნეს ჰარაპის ცივილიზაცია, რომელსაც თავისი ენა და დამწერლობა ჰქონდა. ისინი (დრავიდები – თამილები) იქ ხმელთაშუა ზღვის აუზიდან მოვიდნენ და პირველი ათასწლეულის დასაწყისში შრილანკაზეც გადავიდნენ, სადაც ახლა მათი ორი ჯგუფი ცხოვრობს. პირველი – უძველესი ლანკიები თამილები (დრავიდები) და მეორე – გვიან მისული ინდოელი თამილები (დრავიდები).

ამერიკა

მსოფლიოს მრავალი მეცნიერისათვის უტყუარი და დადასტურებული ფაქტია, რომ ქართველებმა (კოლხმა-იბერებმა) ამერიკის კონტინენტამდეც მიადნეს და ეს მოხდა ატლანტისის ტრაგედიის შემდეგ.

მაგალითად, ი. დონელი წერდა, რომ მაია იყო ატლანტისიდან მისული კოლხუას კულტურული მემკვიდრე და მათში ცივილიზაცია ატლანტისიდან შევიდა.

იგივეს წერდა ტ. ჰეირდალიც, აცტეკებსა და მაიაში ცივილიზაცია კოლხებმა შეიტანესო.

ხოლო დ. ბურბური, ი. დონელი და დ. ლანდა მიიჩნევდნენ, რომ ამერიკა კოლხუამ აღმოაჩინა, მაიას შეუქმნა ანბანი და ცენტრალურ ამერიკაში დაამკვიდრა ცივილიზაცია თავისი ბრწყინვალე არქიტექტურითა და ხელოვნებით, შეუქმნა კალენდარი, გადასცა ასტრონომიული ცოდნა, ასწავლა ოცობითი თვლა, იეროგლიფური და იდეოგრაფიული დამწერლობები, რომელიც დღესაც გაუშიფრავია, ჩამოჰგავს ეგვიპტურს და საფუძვლიანად გვაფიქრებს, რომ მათი საერთო წარმოავლობა გააჩნიათ.

XVI ს. მოლვანე და მკვლევარი დ. ლანდა ჯერ კიდევ მაშინ წერდა, რომ მაიას დამწერლობა, როგორც ამას ფიქრობდნენ, მათმა ლმერთმა იცამნამ კი არა, კოლხუამ შეუქმნა.

ისრაელი

ქართული კვალი დღევანდელი ისრაელის ტერიტორიაზეც ჩანს, სადაც ჯერ კიდევ 5000 წ. წინათ ხეთებმა ქ. იერუსალიმი დააარსეს. მეცნიერების ნაწილი სახელწოდება ებრაელის გაჩენას ასეთნაირად ხსნის – იბერიელი – იბრაელი – ებრაელი. მათი აზრით, მდინარე იორდანეს სახელწოდებაც კი იორის დინებას უნდა უკავშირდებოდეს.

ძვ.წ. აღ VIII ს. ჩვენმა წინაპრებმა ქალდეებმა იერუსალიმი და პალესტინაც დაიპყრეს და ეს ტერიტორიები ძვ.წ. აღ 540 წელს შექმნილ თავიანთ მძლავრ იმპერიაში შეიყვანეს. იქ ააგეს ტაძარი ენგური და მოგვიანებით დაიწყო ქრისტიანობის გავრცელებაც, რისთვისაც ისინი იქედან განდევნეს. განდევნილებმა მდინარე ეფრატის სათავეებთან ააგეს ციხე ჯიბერი, რაც მეგრულად მტკიცეს ნიშნავს და მას მე-10 საუკუნემდე ვფლობდით.

ქართველ მეცნიერთა ერთი ნაწილის უცნაური პოზიცია აქაც გამოიხატა, რადგან ისინი თვლიან, რომ თვალი უნდა დახუჭონ ქართველთა უძველეს წარმომავლობაზე და კიდევ ერთხელ დააფიქსირეს ქართული „კულტუროლოგიის“ სახელმძღვანელოში (გვ. 300), რომ მსოფლიოს უძველესი ხალხი ებრაელები არიან. ეს, ხომ ამკარად ტყუილია და სწორი იქნებოდა, თუ დაწერდნენ „ერთ-ერთი უძველესი ხალხი“.

ქასქები (ქაშქები, აბეშლა)

ცხოვრობდნენ პონტოს მთებში, შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, კავკასიაში და ლაზიკაში. ისინი წინახეთური კოლხური მოდგმის ხალხი იყო და პირველად ძველი წელთაღრიცხვის XVII-XIII საუკუნეებით იხსენიებიან წერილობით წყაროებში. მათ ძვ.წ. აღ XV საუკუნეში დაარბიეს ხეთების დედაქალაქი ხათუსა. XII საუკუნეში კი ისინი თუბალებისა და მუშქების მეზობლად გადავიდნენ საცხოვრებლად. ქასქებს მეგრულის მსგავსი გვარები ჯერ კიდევ ძვ.წ. აღ XV ს. ჰქონდათ და განასხვავებდნენ კაცისა და ქალის გვარებს, ისევე, როგორც მეგრულში. მაგალითად, ადამია – ადამხე, შონია – შონხე, გოგოხია – გოგოხე და ა. შ.

ქასქური ენა, სიტყვები და დღის სახელებიც ძალიან ჰგავდა მეგრულს. მაგალითად, კვირის დღეების სახელები ქასქურად ასეთნაირად წარმოითქმებოდა: ორშაბათი – თუთაშხა (მთვარე), სამშაბათი – თახაშხა, ოთხშაბათი – ჯუმაშხა, ხუთშაბათი – ცაშხა(ცა), პარასკევი – ობოშხა, შაბათი – საბატუნი (ღმერთების დღე), როცა არ შეიძლებოდა სახლიდან გასვლა და ცეცხლის დანთება და კვირა – შაშხა(მზე).

ირლანდია

ქართული კვალი არის ირლანდიაშიც, სადაც იბერები III ათასწლეულის ბოლოს მივიდნენ და იქ ძვ. წ. აღ. VIII საუკუნემდე, გელების (გალების) შეჭრამდე ცხოვრობდნენ. ამას ბევრი რამ ადასტურებს, მათ შორის მათი ამჟარული ანბანი, რომელიც ჰგავს ქართულს, არიან ტემპერამენტისანები, აღმერთებენ მუსიკასა და პოეზიას, აქვთ საგუნდო და მრავალხმიანი სიმღერები, წმინდა გიორგისა და სტუმრის კულტი, მათი ზღაპრები ჰგავს ქართულ ზღაპრებს. მაგალითად, ძროხის წიგნი და ჩვენი წიქარა, ზღაპარი ჯადოსნურ ყანაზე (ამ დროს ვენახი საერთოდ არ ხარობს ირლანდიაში), ზღაპარი ზარმაც ჯეკზე და ჩვენი ნაცარქექია, ზღაპარი ხუროთმოძღვარ გობზე და ჩვენი არსაკიძე, ზღაპარი სახალხო გმირ კუპულანოზე და ჩვენი არსენა და ა. შ.

ხოლო, რაც შეეხება მსოფლიო საცეკვაო ეთნოკულტურას, რომელშიც ირლანდიური ცეკვებიც გამოირჩევიან, როგორც ებრაელი მეცნიერი ნ. ვრანი წერს თავის წიგნში „ობ იბერიისკომ რასსელენიი,“ მასში, განსაკუთრებით კი ირლანდიურში, ძალიან ძლიერია იბერიული ცეკვის კვალი.

არიელები

მეცნიერთა საკმაოდ დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ არიელები პროტოქართველები იყვნენ და ისინი მეორე ათასწლეულის შუა ხანებში მივიდნენ ინდოეთში ავღანეთიდან და შუა აზიიდან, სადაც ისინი ინდოარიელებად ჩამოყალიბდნენ.

ძვ.წ. პირველი ათასწლეულის ბოლოს ევროპელი არიელები მიდიაშიც შეიჭრნენ (მიდიელები

და არიელები ერთნი იყვნენ და მათი ენებიც ამიტომაა მსგავსი). სწორედ, იქ მოხდა კიროს II დროს ლურსმული დამწერლობის ფორმირება (550-530 წწ), თუმცა მიდიაში ასევე იყენებდნენ აქადურ (ბაბილონურ), ელამურ და ძველ სპარსულ ენებსაც. თუ მკითხველს ეს საკითხები უფრო საფუძვლიანად დაინტერესებს, შეუძლია წაიკითხოს ცნობილი მეცნიერის ბ. გრეინ-შპოლკის წიგნი „არიელები და იბერიელები.“

აქადები

აქადები III ათასწლეულიდან ჯერ მესოპოტამიის ჩრდილოეთით, ხოლო მოგვიანებით სამხრეთითაც ცხოვრობდნენ. მათ II ათასწლეულში შუმერების შევიწროება დაიწყეს, რაც მათი ურთიერთშერწყმით დასრულდა. ამას შედეგად შუმერული ენის სიკვდილი მოჰყვა, ხოლო აქადური ენა ლურსმულ დამწერლობასთან ერთად მთელს ახლო აღმოსავლეთში გავრცელდა და მას თვით ფარაონებიც კი იყენებდნენ.

აქადებმა შესძლეს და მესოპოტამური ცივილიზაცია კიდევ უფრო განავითარეს, რამაც გვიან ბაბილონური კულტურის სახელი მიიღო. ასე რომ, ბაბილონის ცივილიზაცია შუმერული კულტურის ბოლო ფაზას წარმოადგენდა.

აქადურ ენას ორი დიალექტი ჰქონდა – ასურული და ბაბილონური და ორთავე შუმერულის ძლიერ გავლენას განიცდიდა, მაგრამ შემდეგში აქადების შევიწროებაც დაიწყო და ძვ. წ აღ VI ს. აქადური ენა მესოპოტამიის მხოლოდ ქალაქებში შემორჩა. სახელმწიფო ენა კი მთელს მესოპოტამიაში არამეული ენა გახდა.

ხურიტები (ურარტუელები)

III-II ათასწლეულთა მიჯნაზე ურარტუს ტომის ხალხს, ხურიტებს, ეჭავთ ტერიტორიები ჩრდილოეთ მესოპოტამიიდან ცენტრალურ ამიერკავკასიამდე, ხოლო II ათასწლეულში ისინი იყვნენ მითანის მცხოვრებნი და წარმოადგენდნენ არმენის ავტოქთონებს.

II ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან ჩრდილოეთ არაბეთიდან იქ შევიდნენ არამელები და მოახდინეს ხურიტების ასიმილაცია, რომლებიც იმდენად მაღალი განვითარებისანი იყვნენ, რომ საკუთარი ლურსმული დამწერლობაც კი გააჩნდათ.

რაკი ხურიტები ურარტუს ტომის ხალხს წარმოადგენდნენ, ხოლო ურარტუელები თავის მხრივ ერთ-ერთი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო, ამიტომ ლოგიკურია ჩავთვალოთ, რომ ხურიტებიც ძველი პროტოქართული სამყაროს ნაწილს წარმოადგენდნენ.

ტროა

ტროა მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთით არსებული ქალაქი-სახელმწიფო იყო, რომელსაც ილიონიც ჰქვოდა. პირველი ვერსიით ის ფრიგიის (მუშქების) მეფის ვაჟმა ტროსმა, ხოლო მეორე ვერსიით ტროსის ვაჟმა ილიოსმა დააარსა. (ტროსის ცოლო და ილიოსის დედა სავარაუდოდ მედეა იყო) ტროას ადგილზე უძველესი ნამოსახლარი ძვ.წ.აღ 3 000 წლით თარიღდება.

მეცნიერების დიდი ნაწილისათვის უკვე საეჭვო აღარ არის, რომ ტროელები ხეთურ-იბერიული (პელაზგური) მოდგმის ხალხს წარმოადგენდნენ და როგორც ცნობილი მეცნიერი ბ. გრეინშპოლკი წერს თავის წიგნში „ტროელები და იბერიელები“ ქართველები იყვნენ. სწორედ, ამიტომ იყვნენ ტროელთა მოკავშირეები ლალისელი ხალიზონები (ხალიბები) „ილიადაში“ აღწერილ ბრძოლაში.

ტროელთა ქართველობას (პელაზგობას) ადასტურებენ სტრაბონი და ჰეროდოტეც. ტროა 1200 წელს დაანგრევს ბერძნებმა და მის ნანგრევებზე შექმნეს თავისი კულტურა, ისტორია კი გააყალბეს.

ბაიანი

ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო ხეთურ-სუბარული მოდგმის ხალხი ბაიანიც, რომელმაც ძვ. წ აღ. IX საუკუნის დასაწყისში დაიმორჩილა სხვა ხეთურ-სუბარული მოდგმის ხალხები (მათ შორის არა ხეთურ-სუბარული მანაც) და შექმნა ურარტუს (ხალდეს) ქვეყანა, რომლებიც თავიანთ თავს სუბარს უწოდებდნენ.

მილეთი

ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი მილეთელები იყვნენ, რომლებიც მცირე აზიაში, დღევანდელი თურქეთის უკიდურეს დასავლეთში – იონიაში ცხოვრობდნენ. სწორედ, ამ მილეთელებმა (და არა ბერძნებმა) შექმნეს საქართველოს შავი ზღვისპირეთში ე. წ. ბერძნული ახალშენები. გერმანელი მეცნიერი ე. კორციუსი აძლევს რა შეფასებას იონიელებს. წერს, რომ ისტორიის დასაწყისში ელადის ცენტრში, სწორედ, იონელები იდგნენ.

გერმანია

როგორც ცნობილი მეცნიერი ე. დემოლინსი წერს, ქართული კვალი გერმანიაშიც არის შემორჩენილი, რაც უპირველესად გერმანულ ენაში არსებული ადგილებისა და მდინარეების პროტოქართული სახელწოდებების არსებობაში გამოიხატება.

არის მეორე უფრო მნიშვნელოვანი კვალიც, რაც იმით დასტურდება, რომ სამხრეთ გერმანიაში ცხოვრობდნენ უძველესი იბერები გერმანული ტომის ებორონების სახელით. ებორონების სახელწოდებას მეცნიერთა ნაწილი ასეთნაირად ხსნის: ებორონები-იბერონები-იბერები.

არც ის უნდა დაგვაიწყდეს, რომ სამხრეთ გერმანული (ავსტრიული) ბადენური კულტურა, რომელიც 4800 წლის წინათ ჩამოყალიბდა, პროტოქართველების მიერ არის შექმნილი.

აქაველები

პროტოქართველები იყვნენ აქაველებიც, რომლებიც ძვ. წ. აღ პირველ ათასწლეულში ჩრდილოეთ საბერძნეთში ცხოვრობდნენ. მათ ძვ.წ. აღ XV საუკუნეში შექმნეს მიკენის კულტურა, მაგრამ XIII საუკუნეში მათი ძლიერება დაეცა. XII საუკუნეში კი დორიელების იქ შეჭრის შემდეგ იძულებულნი გახდნენ დასავლეთ მცირე აზიაში და ეგეოსის კუნძულებზე გადასულიყვნენ. VIII საუკუნეში კი იტალიაშიც შექმნეს კოლონიები და დასახლდნენ კორინთოს სრუტესთანაც.

VII საუკუნეში ბერძნებმა აქაველების ასიმილაცია დაასრულეს.

აქაველების წარმომავლობასთან დაკავშირებით მეორე მოსაზრებაც არსებობს, რომლის მიხედვითაც ისინი შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროსთან მოსახლე ხალხი იყო, რომლებსაც ჯერ კიდევ XIV-XIII საუკუნეში ჰქონდათ ახიავას გაერთიანება – აქიავაშა.

არამელები

არამელები თავიდან ახლო აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში ცხოვრობდნენ, სადაც ისინი II ათასწლეულის შუა-ხანებში ჩრდილოეთ არაბეთიდან შევიდნენ და XIII საუკუნეში უკვე პატარ-პატარა სახელმწიფოებიც შექმნეს. ძვ.წ. აღ X საუკუნეში კი ისინი სირია-მესოპოტამიაშიც დამკვიდრდნენ. ბერძნებმა მათ სირიელები შეარქვეს, რაც დღემდე მოჰყვებათ კიდევ.

ძვ.წ. აღ VIII საუკუნეში კი მთელი სირია უკვე არამეულ ენაზე ლაპარაკობდა, ხოლო კიროს II ზეობის დროს (550-530წწ) არამეული ენა უკვე მთელს მესოპოტამიაში (დასავლეთ ირანამდე) სახელმწიფო ენა გახდა, რომელშიც უკვე ანბანურს იყენებდნენ და არა ლურსმულს.

ახ. წ. აღ I საუკუნეში არამელები ბაბილონელებსა და ქალდეელებს შეერწყნენ.

ალბანელები

ალბანელები ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო, რომლებიც დღევანდელი აზერბაიჯანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში ცხოვრობდნენ და კოლხურ ენაზე ლაპარაკობდნენ. ამ აზრის თავის დროზე არა მხოლოდ ჰეროდოტე და პ. ბიზანტიელი იყვნენ, არამედ ასე ფიქრობს დღევანდელი მეცნიერების მრავალი წარმომადგენელიც, ოლონდ, რა თქმა უნდა, არა აზერბაიჯანელები, რომლებისთვისაც ალბანელთა წარმომავლობის არააზერბაიჯანული ვერსია მტკივნეული და მიუღებელია. ამას ემატება სომეხი ისტორიკოსების დიდი ნაწილიც, რომლებიც ცდილობენ დაამტკიცონ (თუმცა წარუმატებლად) ალბანელთა სომხური წარმომავლობა.

კოლხები

კოლხუების, კოლხი-იბერების შესახებ ჩვენ დეტალურად წინა სტატიებში ვწერდით. ამჯერად, ჩვენ აქ კოლხების მხოლოდ იმ ნაწილს შევხებით ორიოდ სიტყვით, რომლებიც ტრადიციული გაგებით ჩვენებურ კოლხებს მიეკუთვნებიან.

დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები კოლხები ერთ-ერთი უძველესი ხალხია და ისინი ძვ.წ.ალ XII საუკუნის კოლხის (კილხის) სახელით მოიხსენიებიან, რომლებმაც მეორე ათასწლეულის მეორე ნახევარში უკვე შექმნეს თვითმყოფადი კოლხური კულტურა, რაც სხვა ქართული ტომების – მაკრონების, მოსინიკების, სასპერების, ტიბარენებისა და სხვათა ტერიტორიებზეც იყო გავრცელებული. მათ ძვ. წ.ალ მეორე ათასწლეულის მეორე ნახევარში უკვე საკუთარი სამეფოც ჰქონდათ შექმნილი, რაზეც ჩვენ ზემოთ ვრცლად უკვე ვისაუბრეთ.

მ უ შ ქ ე ბ ი (მოსხები-მესხები-მუსკები) = პირველად ძვ. წ.ალ. პირველ ათასწლეულში მოიხსენიებიან. მოსხები არიან მუშქების შთამომავლები და მესხების წინაპრები. ძვ.წ.ალ X საუკუნეში შექმნეს საკუთარი სამეფო მუსკებმაც. მუშქების (ფრიგიის) სამეფოს დაცემის შემდეგ ძვ. წ. ალ VII საუკუნეში ისინი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში გადასახლდნენ.

რაც შეეხებათ მესხებს, ისინი ძვ.წ.ალ. I საუკუნიდან „მოსხიკედაც“ მოიხსენიებიან და ცხოვრობდნენ აჭარაში, კლარჯეთში, ტაოში, სპერსა და შავშეთში.

მ ი თ ა ნ ი = ძვ. წ.ალ XVI საუკუნეში შეიქმნა მითანის სამეფო, რომელიც ჩრდილოეთ შუამდინარეთში მდებარეობდა. მითანში სახელმწიფო ენა ხურიტული იყო. მითანი მეორე სახელით ხურითაც (ხური-მითანი) მოიხსენიება. II ათასწლეულის პირველ ნახევარში იქ არილები შევიდნენ. მითანელები (იგივე ხურიტები) სხვადასხვა დროს წარმატებით ებრძოდნენ სირიას, ეგვიპტეს, ხეთასა და ასურეთს, მაგრამ ბოლოს ჯერ ხეთამ გაანადგურა, ხოლო შემდეგ ასურეთმაც დაიპყრო.

XIV საუკუნის ბოლოს მას არამელები დაეპატრონენ. როგორც ჰეროდოტე წერს, მითანის სამეფოსა და ხალხისაგან ბოლოს მხოლოდ სახელი მითანი შემორჩა. შესაძლოა აქედან მოდიოდეს ერთ-ერთი უძველესი ქართული ტომის — მატიენტა სახელიც.

ხ ა ლ ი ბ ე ბ ი = ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო. მათ ხალდებმაც მოიხსენიებდნენ და შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით ცხოვრობდნენ. მეორე ათასწლეულის შუა ხანებში ხალიბებმა უკვე დაიწყეს რკინის გამოდნობა, რომლითაც სახელი მთელს მსოფლიოში გაითქვეს. მათ ლითონის დამუშავებასთან ერთად შექმნეს ოქროსა და ვერცხლის დამუშავების ტექნოლოგიებიც. ძვ.წ. ალ VIII საუკუნეში კი საკუთარი სამეფოც ჩამოაყალიბეს, რომლის ცენტრი დღევანდელი ტრაპიზონი იყო. სამეფო იმდენად ძლიერი იყო, რომ ხალიბებმა ძვ. წ. ალ VI საუკუნეში ბაბილონი და სირიაც კი დაიპყრეს.

ი ო ნ ი ე ლ ე ბ ი = მეცნიერთა დიდი ნაწილი თვლის, რომ პროტოქართველები იყვნენ იონიელებიც, რომლებიც ძვ.წ.ალ XI-IX საუკუნეებში დასახლდნენ იონიის არქიპელაგის კუნძულებზე, სადაც მანამდე, მეორე ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან აქაველები ცხოვრობდნენ. კუნძულებიდან იონიელები დორიელებმა განდევნეს და ისინი მცირე აზიაში, შავი და მარმარილოს ზღვების სანაპიროებზე გადავიდნენ საცხოვრებლად.

ზ ა ნ ე ბ ი (სანები, სანიგები, ჭანები, ლაზები) = უძველეს ქართულ ტომს წარმოადგენდნენ და შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით (ტრაპიზონამდე) და ჭოროხის ზედა ნელში ცხოვრობდნენ. ისინი ზანურ ენაზე ლაპარაკობდნენ. ჯერ კიდევ 1 800 წლის წინათ ზანური ენის ლაზური და მეგრული დიალექტები მოსაზღვრე ენები იყვნენ, მაგრამ შემდეგ მათი შეხება გათიშა იქ მისულმა და დამკვიდრებულმა სხვა ქართულმა ტომმა.

პროტოქართველებად მიიჩნევიან დღევანდელი იტალიის ტერიტორიაზე მცხოვრები იტალიურ-ეტრუსკული ტომის ხალხი – ოსკები, რომელთა შესახებ მაინცადამაინც ბევრი არაფერი ვიცით. ჩვენამდე მოღწეულია ძვ. წ ალ V-I საუკუნეებში ბერძნულ-ლათინური ანბანით შესრულებული 300 ოსკური წარწერა, რომელიც ჯერ კიდევ არ არის ბოლომდე ნაკითხული.

ასევე პროტოქართულ ტომად არიან მიჩნეულები მეორე იტალიური ტომი — საბელებიც, რომლებიც აპენინის ნახევარკუნძულზე ცხოვრობდნენ და საბოლოოდ ძვ. წ.ალ III საუკუნეში რომმა დაიპყრო.

კ ი მ ე რ ი ე ლ ე ბ ი = უძველესი ქართული ტომია კიმერიელებიც, რომლებიც VIII-VII საუკუნეებში შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, თრაკიამდე ცხოვრობდნენ. მათ ეს სახელი ასურელებმა შეარქვეს. გაძლიერებულმა კიმერიელებმა VII საუკუნეში დაიპყრეს კაპადოკია, ლიდია და ფრიგია და საბოლოოდ, კაპადოკიელებს შეერივნენ. სხვათა შორის, არის ისეთი ქართული სიტყვები, რომელთა წარმოშობა და ახსნა ბოლომდე ვერ ხერხდება. ერთ-ერთ-ასეთი სიტყვა გახლავთ გმირი, რომელიც შესაძლოა კიმერიელს უკავშირდებოდეს. კიმერები იმდენად მებრძოლი და მამაცი ხალხი ყოფილან, რომ იქნებ მართლაც და ასეთნაირად ავხსნათ სიტყვა „გმირი“ – კიმერი, გიმერი – გმირი. ამ პრინციპით შეიძლება ავხსნათ იმერიც (იმერელი) – კიმერი – იმერი.

ს ა რ მ ა ტ ე ბ ი (ჩერქეზები) = ჩრდილოეთ კავკასიელ ხალხთა საერთო სახელწოდებას წარმოადგენდა, რომლებმაც ძვ.წ. აღ III-II საუკუნეში აითვისეს ჩრდილოეთ კავკასია და ბოსფორი და ახ. წ. I საუკუნეში უკვე დუნაის სანაპიროებამდეც და ამიერკავკასიაშიც ილაშქრეს და დასახლდნენ რომის იმპერიის საზღვრებთან, საიდანაც ისინი მოგვიანებით გუთებმა და ჰუნებმა გამოაძევეს.

ტ ი ბ ა რ ე ნ ე ბ ი (ტიბარები, ტიბარანი) = ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო და შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთში ცხოვრობდნენ.

ა ს ი რ ი ე ლ ე ბ ი = ერთ-ერთი უძველესი ხალხია და პროტოქართველებად მოიხაზრებიან. ისინი ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში ცხოვრობდნენ და მეორე სახელით ასურებადაც მოიხსენიებიან. მათ პროტოქართველობას ცნობილი რუსი მეცნიერი, აკადემიკოსი ბ.კუფტინიც მიანიშნებდა, როცა წერდა, რომ ასირიულ ცილინდრებზე იქაურ ქურუმებს ხელში კოლხური ცულები ეჭირათ ე.ი ამით იმისი თქმა შეიძლება, რომ, როგორც მინიმუმი ასირიელებსა და კოლხებს ერთიანი კულტურული სივრცე გააჩნდათ. თვითონ ასურული ხელოვნება კი მეორე ათასწლეულში აქადისა და ხეთების კულტურათა ზეგავლენით არის შექმნილი.

ს პ ე რ ე ბ ი (სასპერ-იბერები) = ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო და ისინი სამხრეთ დასავლეთ საქართველოში შავ ზღვამდე, ჭოროხის ზემო აუზში და აღმოსავლეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ. ისინი აღმოსავლელი ქართველები იყვნენ და მათ ჰეროდოტე სასპერებს უწოდებდა. ცნობილია, რომ მათზე ლაშქრობა ბერძენმა იაზონმა თავისი ცნობილი არგონავტების ლაშქრობის დროს განახორციელა.

არსებობდა სპერების მეორე ჯგუფიც – სპერი-კოლხები, რომელთაგან შემდეგში აღმოსავლელი ქართველები – ქორთუები წარმოიშვნენ.

ა ბ ა რ ე ბ ი = ერთ-ერთ უძველეს პროტოქართულ ტომად მიიჩნევა ალტაელი აბარნებიც (იბერნები-იბერები), რომელთა შესახებ მაინცადამაინც ბევრი რამ არ არის ცნობილი და ეს უფრო მომავალი კვლევის საქმეს წარმოადგენს.

კ ა ს ი ტ ე ბ ი = ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართული ტომის ხალხი იყო, როგორც ამას ცნობილი ებრაელი მეცნიერი ი. მოსენსკისი წერს. მათი ენაც კოლხური იყო და სწორედ, ამ ენაზე მართავდნენ ისინი ბაბილონს ძვ. წ.აღ XVIII-XII საუკუნეებში.

გ ო რ დ ი ე ბ ი = ერთ-ერთი უძველესი პროტოქართველები იყვნენ, რომლებიც ჩინებული იარაღის მკეთებლები და სახელგანთქმული ხუროთმოძღვრები ყოფილან.

ა ქ ა ი ე ბ ი = ერთ-ერთი უძველესი ტომი იყო და კერკეტების, ჯიქეშისა და ჰენიოხების მეზობლად ცხოვრობდნენ.

მ ი ნ ო ს ე ლ ე ბ ი = მეცნიერების მიერ პროტოქართველებად და პროტოქართულ ენაზე მოლაპარაკე ხალხად არიან მიჩნეულნი მინოსელებიც.

პროტოქართული მოდგმის ხალხებად ასევე მიჩნეულნი არიან: აგოროველები, ალაროდები (ურარტულთა შთამომავლები იყვნენ), ახიაველები (აქიავაშა), გალები, გარეში, გელები, გორდიები, გუგარები, დიაოხელები, ეგეოსელები, ებორონები, თუბალები, კართაგენელები, კარიელები, კელტ-იბერები, კერკეტები, ლელეგები, ლიკიელები, მაკრონები, მარგველები, მატიენები, მინოსელები, მისიმიანელები, მოსინიკები, სკვიტები (სკვიტინები), ტრუდედანტები (ესპანელი იბერების ერთ-ერთი ტომი), შავმ-კლარჯები ჯიქეები, ჰენიოხები და კიდევ შესაძლოა სხვებიც.

დაკორეებული მკითხველისათვის ძნელი არ იქნება მიახლოებით მაინც დაითვალოს პროტოქართული მოდგმის ხალხთა რაოდენობა (ჩვენი გამოთვლით მათი რიცხვი 80-მდე აღწევს) ამათგან ბევრის შესახებ საკმაო მონაცემები უკვე არსებობს, ხოლო გარკვეულ ნაწილზე მონაცემები იმდენად მწირი და მცირეა, რომ ყველაფერი თავიდან არის საკეთებელი.

ვფიქრობთ, ყველაფერს ამას უნდა მიეცეს ორგანიზებული სახე და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიამ ცალკე ერთეულად შექმნას სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი, რომელიც საგულდაგულოდ შეისწავლის ზემოთ ჩამოთვლილი პროტოქართული მოდგმის ხალხების ისტორიას, ეთნოლოგიას, ენებს, წარმომავლობას, განსახლების გეოგრაფიას, ანთროპოლოგიას და ყველაფერს იმას, რაც მათი ქართულ სამყაროსთან შესაძლო კავშირების დადასტურებას შეუწყობდა ხელს. რა თქმა უნდა, ეს ჩვენ, ქართველებმა უნდა გავაკეთოთ, თუ გვინდა, რომ ამ შესწავლამ ორგანიზებული ხასიათი მიიღოს, რადგან მას რუსი, სომეხი, აზერბაიჯანელი, ამერიკელი და ა.შ. სხვა არ გააკეთებს, რადგან მას რუსი იმიტომ არ გააკეთებს, რომ მან ხაზი არ გაუსვას ჩვენს უძველეს წარმომავლობას (აქ ცალკეულ რუს მეცნიერებზე არ არის საუბარი, რადგან ასეთები იყვნენ, არიან და მომავალშიც იქნებიან); სომეხი იმიტომ, რომ მას თვითონ აქვს ამბიცია ყველაფერი სომხურად გაასაღოს და მონათლოს, მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა მას ამისი საფუძველი და სულაც არ დახარჯავს ფულს იმ საქმეზე, სადაც ქართველის პირველობა იქნება ხაზგასმული; აზერბაიჯანელი იმიტომ, რომ ის ვერ იქნება ობიექტური (მათ ხომ დავით გარეჯიც კი აზერბაიჯანული კულტურის ძეგლად, ხოლო ინგილოები არაქართველებად მიაჩნიათ), ამერიკელი იმიტომ, რომ მათ სულაც არ სურთ ჩვენი უძველესი ისტორიისა და წარსულის ფონზე თავიანთ უწარსულობას გაუსვან ხაზი. დიახ, დიახ, უწარსულობას და ისტორიის უქონლობას, რადგან მათ რომ ისტორია გააჩნიათ (250 წლისაც კი არა) იმ ასაკის ხეები ან ოდა სახლები უდგათ ძირძველ ქართულ ოჯახებს ეზოებში.

ამ გზაზე უპირველესი ნაბიჯი ვფიქრობ სპეციალური ბიბლიოთეკის შექმნა უნდა გახდეს, სადაც თავი მოეყრება პრობლემის ირგვლივ დაწერილ და გამოქვეყნებულ ნიგნებსა და სტატიებს (განსაკუთრებით უცხოეთში გამოცემულს, რადგან მათზე ხელის მინვდომა თითქმის შეუძლებელია).

მე, რა თქმა უნდა მესმის, რომ ეს ხანგრძლივი და რთული პროცესია, მაგრამ ოდესღაც ხომ უნდა დაიწყოს ვინმემ და რაკი ეს აუცილებლად მოსახდენია, მოდით ჩვენ დავიწყოთ და თანაც ახლა და შემდგომი თაობები მას აუცილებლად გააგრძელებენ. მითუმეტეს, რომ ქართველები ნიჭიერი ხალხი ვართ და კარგი ახალგაზრდობაც გვეზრდება.

გადასაწყვეტი დარჩა მხოლოდ ორი „მარტივი“ საკითხი: პირველი – ფსიქოლოგიური მზადყოფნა საქმის დასაწყებად (რაც მიღწევადია) და მეორე – ცენტრის შექმნისათვის დაფინანსების გამოყოფა, რაც ეროვნული მთავრობის სურვილისა და მონდომების გარეშე არ იქნება. მაგრამ ჩვენი ხელისუფლება რომ ეროვნულია და თანაც ამ საქმის მოგვარების სურვილიც გაუჩნდება, განა ამაში ვინმეს ეჭვი ეპარება? ალბათ, არც ის უნდა იყოს კითხვის ნიშნის ქვეშ დასასმელი, რომ იმაზე უკეთესი განა რა უნდა გავაკეთოთ, ვიდრე ეს ჩვენი ეროვნული წარმომავლობის სათავეების კვლევა არის.

„კოლხური თეთრი“ და ძველი ვანი

ისტორიული მეცნიერების იმ დარგს, რომელიც ძველი ფულების, ანუ მონეტებისა და აგრეთვე, მედლების შესწავლას ემსახურება – „ნუმიზმატიკას“ უწოდებენ. სახელწოდება „ნუმიზმატიკა“ – წარმოდგება ბერძნული სიტყვიდან და კანონიერი ანგარიშსწორების საშუალებას, ანუ ფულს აღნიშნავს. იგი ლათინური სიტყვა – მონეტა-სგან წარმოდგება და ფულის, ფასეულობის საზომს ნიშნავს. მრავალ მიზეზთა გამო, არქეოლოგიის მეცნიერებაში ნუმიზმატიკამ ერთ-ერთი საპატიო ადგილი დაიკავა. მონეტის ამა თუ იმ ნიშნის მიხედვით (ზომა, წონა, ფორმა, ტიპი, გამოსახელება ან წარწერა, ლითონის ხარისხი, დამზადების ტექნიკა, მხატვრული გაფორმება), შორეული წარსულის აღდგენა, თარიღის დადგენა და სხვა უამრავი ინფორმაციის მიღება ხერხდება – მონეტა ამ მხრივ უტყუარი და ფასდაუდებელი ძეგლია.

მონეტაზე შემორჩენილი სხვადასხვა ნიშნებით და ამ დეტალების ზედმიწევნითი შესწავლის შედეგად დარწმუნებით შეიძლება მსჯელობა მრავალი მოვლენის შესახებ, როგორცაა სახელმწიფოს პოლიტიკური თუ სამხედრო ძლიერება, ხალხის კულტურული განვითარება, ეკონომიკური მდგომარეობა და ა. შ.

ქართული ნუმიზმატიკური ძეგლები არსებით ცნობას იძლევა. ჩვენი ქვეყნის წარსულისა და კულტურული განვითარების ყველა საფეხურის შესახებ საქართველოს მატერიალური კულტურის სხვა ძეგლები რომ უარვყოთ და მხოლოდ ჩვენს მიწა-წყალზე მოჭრილ მონეტებს მივყავართ, თვალწინ წარმოგვიდგება ჩვენი ქვეყნის წარსული ცხოვრების ნათელი და ზუსტი სურათი. ირკვევა, რომ თანამედროვე მონეტის ის სახე და გარეგნობა, რაც მას დღეს აქვს, ყოველთვის არ ჰქონია. მეცნიერული კვლევა-ძიებით დადგინდა, თუ რაგვარი ალებ-მიცემობა არსებობდა სამი-ოთხი ათასი წლის წინათ და რა ღირებულების საზომი ყოფილა მონეტა იმ დროს, გაცვლა-გამოცვლისა და ვაჭრობის განვითარების რა საფეხურები გაიარა სხვადასხვა ხალხმა.

ირკვევა, რომ ფულის ნიშნების დანიშნულებას თავდაპირველად სხვადასხვა საგანი ასრულებდა. მაგალითად, სანარმოო ან საომარი იარაღი, ტყავ-ბენვეული, რქიანი საქონელი. ცნობილია, რომ ლითონის ფულის გამოჩენამდე, განვითარებულ ხალხებში მის მაგივრობას რქიანი საქონელი ასრულებდა. ამ მხრივ დამახასიათებელია, რომ ძველი რომაული ტერმინი „pecunia“ (ფულისა და პირუტყვის მნიშვნელობით) ძველი ქართული ტერმინის „ხვასტაგის“ მსგავსი ყოფილა, რადგან ეს უკანასკნელიც ფულს, დოვლათს, და ამავე დროს, რქიან საქონელს ნიშნავდა. დასავლეთ საქართველოში ახლაც იხმარება სიტყვა „ხვადაგი“, შინაური, მსხვილფეხა, რქიანი პირუტყვის აღსანიშნავად.

მთავარი საქონელი, რომელსაც მეჯოგე ტომები თავიანთ მეზობლებს უცვლიდნენ, შინაური პირუტყვი იყო. პირუტყვი „საქონელი“ გახდა, რომლითაც სხვა „საქონელს“ აფასებდნენ და რომელსაც სიამოვნებით ღებულობდნენ ალება-მიცემობაში. ამიტომ, შემთხვევითიც შეიძლება არ იყოს ის გარემოება, რომ ერთ-ერთ უძველეს ქართულ ფულზე ე. წ. „კოლხურ თეთრზე“, სწორედ, ხარის თავია გამოსახული.

ფასეულობის ყველა ზემოაღნიშნული საზომი, რა თქმა უნდა, თავის პირდაპირ დანიშნულებას კარგად ვერ ასრულებდა. მათი დიდი ნაწილი ბუნების დაუმუშავებელ ნაწარმს წარმოადგენდა, ადვილად ზიანდებოდა, გადასატან-გადმოსატანად ძნელი გახლდათ და ამიტომ, მათი ღირებულებაც ძალიან მერყეობდა. მიუხედავად ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ფულის ევოლუცია ძალიან ძნელი იყო და ნელი ტემპით მიმდინარეობდა. თავდაპირველად, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, დიდი ხნით ადრე, ოქრო გაჩნდა, მერე ვერცხლისა და სხვა ლითონების გაჩენისა და წარმოების ათვისებისთანავე ოქრომ, როგორც ძვირფასმა და კეთილშობილმა ლითონმა თავისი შესაფერისი ადგილი დაიმკვიდრა.

ადგილობრივი პირობებისა და მოთხოვნილების მიხედვით, დაუმუშავებელი და უხეში სახით გამოშვებული ლითონის ზოდებიდან განსაზღვრული ფორმის, ზომისა და წონის ნაკეთობანი

მზადდებოდა. ცნობილია, რომ ძველ უეგიპტეში საფასურს, მაგალითად, ოქროს ბეჭდებით იხდიდნენ, სპარტაში რკინის წკეპლებით, რუსეთში – მონეტების შემოღებამდე ვერცხლის მოგრძო ზოდებს ე. წ. „გრინებს“ ხმარობდნენ, ჩვენი წინაპრები კი ბრინჯაოს სამაჯურებს იყენებდნენ.

ანგარიშსწორების დროს ასეთი „ფულის ნიშნები“ წონით სალდებოდა და აუცილებელი ხდებოდა მათი დანაწილება. რაც ცხადია, უხერხულ პროცედურებთან იყო დაკავშირებული. ამის შემდეგ ფულის ერთეულის გარდაქმნა-გაუმჯობესების შესანიშნავი აზრი დაიბადა. ლითონის ნაწარმთა გამოშვება, ხელისუფლებამ იკისრა, ხოლო წონისა და ხარისხის აუცილებელი გარანტიის აღსანიშნავად კანონით დაწესებული დამლა შემოიღო.

უნდა ითქვას, რომ ჯერ კიდევ საბოლოოდ დადგენილი არ არის, თუ სად, სახელდობრ, რომელ ქვეყანაში, ვისი მეფობის დროს გაჩნდა ასეთნაირად მოჭრილი პირველი ფული. წყაროები ამის შესახებ განსხვავებულ ვერსიებს იძლევიან. თუმცა, ცნობილია, რომ ფასეულობათა ეს ახალი საზომები სწრაფად გავრცელდა იმდროინდელ კულტურულ ქვეყნებში და უპირველეს ყოვლისა, ფეხი მოიკიდა ხმელთაშუა და შავი ზღვის ნაპირზე მდებარე ქალაქებსა და სახელმწიფოებში. საერთოდ, გავრცელებული აზრით ბოსფორის სამეფოში მაგალითად, მონეტები ძვ. წ. VI საუკუნის დამლევს შემოულიათ. ძვ. ირანში დარიოს I (521-484წწ.) დროს, უეგიპტესა და ინდოეთში ძვ. წ. IV საუკუნის დასასრულს, კართაგენელებს არა უგვიანეს 400 წლისა, რაც შეეხება ძველ რომს, აქ IV საუკუნეზე ადრე არ გაჩენილა.

ძველ კოლხეთში კი საკუთარი მონეტა ადრე გაჩენილა. კოლხური თეთრის ზოგიერთი სახეობა, უკანასკნელ გამოკვლევათა მიხედვით, ძვ. წ. VI საუკუნით თარიღდება, ამიტომ სრული უფლება გვაქვს ვაღიაროთ, რომ კოლხური თეთრის ზოგიერთი სახეობა მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს მონეტას წარმოადგენს და თავისი ტექნიკურ-მხატვრული თვისებებითაც იმდროინდელ საუკეთესო ნიმუშებს არაფრით არ ჩამოუვარდება.

გათვალისწინებული იყო, რომ მონეტათა განსაზღვრული რაოდენობა ლითონის განსაზღვრულივე წონის ერთეულიდან უნდა მოჭრილიყო. ანგარიშსწორების ძირითად საშუალებას ჩვეულებრივ ერთ-ერთი რომელიმე ლითონი წარმოადგენდა. იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ლითონი იყო დაკანონებული და შემოღებული. ბრუნვაში დამკვიდრებულ ფულის სისტემასაც სათანადო სახელი აქვს – ოქროსი, ვერცხლის თუ სპილენძის მონომეტალიზმი. ამა თუ იმ მონომეტალიზმის დროს სხვა ლითონებსაც ხმარობდნენ, მაგრამ მცირე რაოდენობით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხალასი ოქროსა და ვერცხლისაგან მოჭრილი მონეტები, ამ ლითონების სირბილის გამო, მალე ცვდება, ამიტომ ამ კეთილშობილ რბილ ლითონებს სიმტკიცისათვის სხვა ლითონებს ურევდნენ (ჩვეულებრივ სპილენძს).

დაკანონებული პროპორციების ზუსტი დაცვა ტექნიკურად საკმაოდ ძნელი იყო. შედეგად, ლითონის სინჯადობა, ისევე როგორც მოჭრილი მონეტის წონა, ყოველთვის და ყველა ქვეყანაში მერყეობას განიცდიდა, ამიტომ ფინანსური ღონისძიებების ჩასატარებლად ყველაზე უფრო ხშირად სწორედ ასეთ მეთოდს მიმართავდნენ დაკანონებულ ნორმებთან შედარებით, მონეტას ან წონას აკლებდნენ, ან სინჯს, ანდა ზოგჯერ ორივეს ერთად.

ჩვენი წინაპრები ძალიან ადრე გაეცნენ მონეტის ფასეული გაფუჭების მიზეზებს, ამიტომაც მას განსაკუთრებული წესით ამზადებდნენ, სათანადო დამუშავების შემდეგ, სპილენძის გულას მთლიანად ვერცხლის თხელ ფირფიტას აკრავდნენ, ეს ე. წ. ს უ ბ ე რ ა ტ უ ლ ი მონეტა დამახასიათებელია ჯერ კიდევ ძვ. წ. IV-II სს კოლხური თეთრის ზოგიერთი ნიმუშისათვის.

მონეტის მოჭრა, ძირითადად, სახელმწიფოს ე. ი. ცენტრალური ხელისუფლების, უპირატესობაა და ამრიგად, ხელისუფლების ერთ-ერთ უმთავრეს გარეგან ნიშანს წარმოადგენს, რასაც სახელმწიფო ს ა მ ო ნ ე ტ ო რ ე გ ა ლ ი ა ეწოდება.

მონეტებზე არსებული წარწერები გვაუწყებენ მფლობელების სახელებს, სამფლობელოთა სახელწოდებებს, გვამცნობენ ქალაქებსა და ქვეყნებს, დინასტიური ხასიათის ცნობებს და ამით ძვირფას მასალას გვანვდიან ქრონოლოგიისა და პოლიტიკური გეოგრაფიისათვის.

მონეტაზე აღბეჭდილი თარიღები ყველგან და ყოველთვის ერთნაირი არ იყო. ყველა კულტურულ ერს, ან სახელმწიფოს თავისი განსაკუთრებული ხანა ჰქონდა და ამიტომ, მონეტებზე სხვადასხვანაირ თარიღებს შევხვდებით. ზოგს, ამა თუ იმ წელთაღრიცხვის მიმდინარე წლის თარიღი აზის, ზოგს სახელმწიფოს მმართველობის მიმდინარე წელიწადი, ან ე. წ. „ინიციალური“, ანუ ტახტზე ასვლის თარიღი და სხვა მისთ.

მონეტები, რომლებზეც, მხოლოდ ქართული წარწერებია, ქართულ ნუმიზმატიკაში შედარებით იშვიათი მოვლენაა. მონეტები უმთავრესად ორენოვანია, ე. ი. წარწერა ორ ენაზეა. გარდა ქართული წარწერებისა, ჩვენს მონეტებზე არის სხვა წარწერებიც – არაბული, ან სპარსული. არის ისეთი მონეტებიც, რომლებზეც, მხოლოდ გამოსახულებებს ათავსებდნენ, ასეთ ნიმუშებზე ვერავითარ წარწერებს ვერ ნახავთ, რის გამოც, მათ ჩვეულებრივ მუნჯ მონეტებს უწოდებენ. ასეთი მონეტები ქართულ ნუმიზმატიკაში შედარებით, იშვიათი მოვლენაა.

ყველა მონეტას აუცილებლად ორი მხარე აქვს.

შ უ ბ ი ანუ AVERS – (რაც ჩვეულებრივ თავსდება გამოსახულებათა ან წარწერათა მნიშვნელოვანი და საყურადღებო ნაწილი).

ზ უ რ გ ი ანუ REVERS (სადაც უკვე მეორეხარისხოვანი წარწერები და გამოსახულებებია) ქართული მონეტები მეცნიერული კვლევის საფუძველით შემდეგ პერიოდებად გაჰყვეს, რომლებსაც ასევე თავისი სერიები აქვს:

1. ანტიკური პერიოდის მონეტები.

სერია – ძვ. წ. VI-II სს. კოლხური თეთრი.

სერია – ძვ. წ. III და ჩვ. წ. III სს. სხვა მონეტები

2. ადრეული ფეოდალური ხანა.

3. გაერთიანების ხანა.

4. მთლიანობის დაშლის ხანა.

5. გვიანფეოდალური ხანა.

მეცნიერულად დადგენილია, რომ დაახლოებით ძვ. წ. VI საუკუნეში, ძველი დასახლების სამთო რაიონებში ქართული ტომების კულტურული ცენტრების მოშლის გვერდით წარმოიშვა (აღმოცენდა) ამიერკავკასიის კოლხეთისა და იბერიის სახელმწიფოები. დადასტურებულია, რომ ქართველი ტომები ამ ტერიტორიაზე დასახლებულ სახელმწიფოთა წარმოქმნამდე დიდი ხნით ადრე ბინადრობდნენ. იბერთა ტერიტორია კავკასიონიდან მოყოლებული ტავრის ქედამდე ვრცელდებოდა, ხოლო მეორე ქართული სახელმწიფო – კოლხეთი ტიბარანის აღმოსავლეთით, შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარეობდა და ისევე როგორც იბერია, წინა აზიის ერთ-ერთ დიდ სახელმწიფოდ ითვლებოდა იმ დროს არსებულ ოთხ დიდ სახელმწიფოთაგან.

ნ. ბერძენიშვილი კოლხეთის სამეფოს კოლხთა მეთაურობით შექმნილ ტომთა დიდ გაერთიანებად განსაზღვრავდა: „კოლხეთის სამეფო რიონის ქვემო და ზემო წელს შორის მცხოვრები ძლიერი კოლხური ტომის მიერ ისეთ მცირე ეთნო-ტერიტორიული ერთეულების შემომტკიცების შედეგად ჩამოყალიბდა, რომლებიც გაერთიანების მიუხედავად „ერთმანეთში არ გათქვეფილან“ და შენარჩუნებული ჰქონდათ მმართველობის საკუთარი, ავტონომიური ორგანიზაცია“.

ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობა ელინისტური ხანის ადრეულ ეტაპზე ქალაქთმშენებლობის გაფართოებაში და ახალი სავაჭრო, სახელოსნო ცენტრების აღმოცენებაში აისახა.

„ახვლედიანების გორაზე“ (ქალაქ ვანის ტერიტორია) დღეისათვის გათხრებით გამოვლენილია წინარეანტიკური და ადრეანტიკური ხანის ფენები და ელინისტური ნაქალაქარი. ნაქალაქარის ნაშთები ძირითადად ბორცვის აღმოსავლეთ და სამხრეთ ფერდობების ზედა, ცენტრალურ და ქვედა ტერასებზეა განლაგებული. კედლებით შემოსაზღვრულ ფერდობზე საკულტო, თავდაცვითი დანიშნულების ნაგებობები, საკურთხეველები და სამარხებია გამოვლენილი.

სამარხები, რომლებიც ძირითადად ბორცვის თავზე იქნა გამოვლენილი, პროფესორმა ოთარ ლორთქიფანიძემ ძვ. წ. IV საუკუნის დასასრულითა და ძვ. წ. III საუკუნის პირველი ნახევრით დაათარილა. მისივე ვარაუდით ნაქალაქარის აღნიშნული ტერიტორია ბორცვის განაშენიანებად, ანუ ძვ. წ. III საუკუნის შუა ხანებამდე, სამაროვნად იყო გამოყენებული. ამგვარად, ზედა ტერასის ტერიტორია უშუალოდ ნაგებობა-მშენებლობის წინამორბედ ხანში მეომართა, ქურუმთა და რიტუალური ქანდაკებების სამაროვნად ჩანს გამოყენებული.

კოლხეთის ისტორიაში ელინისტური ხანა ცალკე ეტაპად მოგვიანებით გამოიყო და მის კვლევას საფუძველი გასული საუკუნის 40-იანი წლებიდან ჩაეყარა. სიმონ ჯანაშიამ პირველმა წარმოადგინა კოლხეთის პოლიტიკური ისტორიის პერიოდიზაცია, გამოთქვა საყურადღებო მოსაზრებები ადგილობრივი ქალაქების აღმოცენების, ადგილობრივი მონეტებისა და ფულადი მიმოქცევის შესახებ.

ამავე პერიოდს უკავშირდება დავით კაპანაძის მიერ კოლხეთის სამონეტო სისტემის სპე-

ციალური კვლევის დაწყებაც. ცხადია, ლომის წილი ამ კვლევა-ძიებაში პროფესორს, აკადემიკოსს ოთარ ლორთქიფანიძეს მიუძღვის, რომელმაც არა ერთი სტატია, ფუნდამენტური სამეცნიერო ნაშრომი უძღვნა ვანის ნაქალაქარის შესწავლის საკითხებს.

მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე საქართველო ყოველთვის იმყოფებოდა კულტურულ სამყაროში მომხდარი მნიშვნელოვანი მოვლენებისა და ამბების თანამონაწილეთა საერთო რიცხვში და ეს დასტურდება იმ ისტორიული, ნუმისმატიკური ძეგლებითაც, რომლებითაც ასე მდიდარია ჩვენი ქვეყანა.

კოლხური თეთრის ზოგიერთი ვარიანტი ჯერ კიდევ ძვ. წ. VI საუკუნეში მოიჭრა და იგი სავსებით მართებულად ჩაითვლება მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს მონეტად. ჩვენმა შორეულმა წინაპრებმა ამით ჩაგვაყენეს პირველ რიგში იმ კულტურულ ხალხთა შორის, რომელთაც პირველყოფილი ფული, (ფული – საქონელი), ფულის ახალი ნიშნებით, თანამედროვე გაგებით, მონეტებით შეცვალეს. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ ჩვენში მოჭრილი უკანასკნელი ლითონის მონეტა 1833 წლით არის დათარიღებული და ამ ხანგრძლივი დროის მანძილზე საკუთარი ფულის მოჭრა საქართველოში თითქმის არ შეწყვეტილა, სრული უფლება გვეძლევა ვთქვათ, რომ მონეტის მოჭრის ხანგრძლივობაში, ჩვენს ქვეყანას უალრესად საპატიო ადგილი უჭირავს.

ალბათ, გეოგრაფიული მდებარეობით თუ აიხსნება, რომ იმ შორეული პერიოდის მონეტები ცნობილი არ არის, ხოლო კოლხურმა მონეტებმა დიდი რაოდენობით მოაღწია ჩვენამდე. კოლხური ნახევარდრაქმების მსოფლიო მარაგი დღეისათვის დაახლოებით 5 500 ცალით განისაზღვრება. მათი აბსოლუტური უმრავლესობა ან ეპიგრაფიკულია, მაგრამ უმნიშვნელო ნაწილზე ბერძნული ასო-ნიშნებიც გვხვდება.

მონეტათა გავრცელების ძირითადი რაიონი ერთი მხრივ – ტრაპიზონისა და სოხუმის, ხოლო მეორე მხრივ – შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროებიდან ლიხის მთებამდე განისაზღვრება. ამით მართლდება მონეტისადმი მიკუთვნებული სახელწოდება „კოლხური თეთრი“ („KOLX-IDKA“), როგორც მას დღესაც უწოდებენ.

ძვ. წ. VI საუკუნით თარიღდება კოლხური თეთრის ერთ-ერთი მსხვილი ნომინალი – დიდრაქმა (ორდრაქმიანი), ცოტა უფრო გვიან, ალბათ, ძვ. წ. V საუკუნეში ჩნდება, მეორე ტიპის დიდრაქმა. მაღალი ხარისხის ვერცხლისაგან მოჭრილი ამ ორი დიდრაქმის წონა 8-10 გრ-ის ფარგლებში მერყეობს. დაახლოებით, ამავე პერიოდს მიეკუთვნება ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმში კოლხური თეთრის უფრო წვრილი და უნიკალური ნომინალი – დრაქმა, ასევე თარიღდება კოლხური თეთრის ნახევარდრაქმიანიც ტრიობოლი, იშვიათი მონეტების ზურგზე მოთავსებულია ჩაჭდებული კვადრატი, რომელსაც ნუმისმატიკაში პუადრატუმ ინცუზუმ-ს უწოდებენ და უძველესი პერიოდის ნუმისმატიკაში ძეგლების მახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს.

შემდგომ, უფრო გვიან, ეს მახასიათებელი ნიშანი უკვე აღარ ჩანს, არც მსხვილი ნომინალებია ცნობილი, მაგრამ გამოსახულებათა სტილისა და ფაქტურის იგივეობით ეს გვიანდელი ნიმუშები მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან. ასეთი ნახევარდრაქმიანი კოლხური თეთრის სახეობა შემდეგნაირია:

შ უ ბ ი – გამოსახულია ადამიანის თავის პროფილი და იგი დიდ დრაქმაზე მოთავსებული გამოსახულების სრულ მსგავსებას წარმოადგენს.

ზ უ რ გ ზ ე – გამოსახული ხარის თავიც არაფრით განსხვავდება დრაქმაზე მოთავსებული გამოსახულებისაგან, ხოლო ჩაჭდული კვადრატი უკვე აღარ არის.

კოლხური მონეტებიდან ყველაზე გავრცელებულ სახეობას II ტიპის ნახევარდრაქმა წარმოადგენს. იგი ათასობითაა აღმოჩენილი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე. ტერმინი „კოლხური თეთრი“ თავდაპირველად სწორედ ამ მონეტებს აღნიშნავდა.

ამ სახეობის მონეტებმა ჩვენამდე არაჩვეულებრივი რაოდენობით მოაღწია. იგი ხშირად აღმოჩენილია (ჩნდებოდა) ვანის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე, როგორც სამარხებში, ისე შენობა-ნაგებობების კვლევა-ძიებისას, განსაკუთრებით, დიდი რაოდენობით აღმოჩნდა სოფელ სულორში. სადაც, 1990 წელს სამუშაოებისას შემთხვევით მიაკვლიეს კოლხური თეთრის მონეტების განძს, ლითონის სპეციფიურობიდან გამომდინარე მონეტების გროვა, რომელიც თიხის ჭურჭელში უნდა ყოფილიყო შენახული ერთ მთლიან მასად იყო ქცეული. სამწუხაროდ, სანამ გაირკვეოდა რასთან ჰქონდათ საქმე, გარკვეული ნაწილი დაიკარგა, ხოლო განმეიდის შემდეგ

საერთო რაოდენობამ 700 ცალამდე მიაღწია. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ თავდაპირველი რაოდენობა გაცილებით მეტი იქნებოდა არსებულზე.

იკონოგრაფიასთან მიმართებით ძნელია (თუ შეუძლებელი არა) იმის ზუსტი დეფინიცია, მონეტაზე ქალის თავია გამოსახული, თუ მამაკაცის. არის მონეტები, რომლებზეც ქალის ხატია მოცემული, სადაც გამლილი თმები და სახის ნაკვეთები თვალში საცემია, მაგრამ არის ისე უხეშად შესრულებული ეგზემპლიარებიც, რომ ძნელდება იმის გარკვევა, თუ ვისი გამოსახვა სურდა ოსტატს – ქალისა თუ მამაკაცის. მიუხედავად ამისა, სრულებით უდავოა რომ II ტიპის კოლხური ნახევარდრაქმები საუკუნეების მანძილზე ერთი შემუშავებული სქემის მიხედვით იჭრებოდა.

მონეტათა ეს ტიპი იჭრებოდა უამრავი ვარიანტული სახეცვლილებით. ქართული ნუმიზმატიკის ერთ-ერთი შესანიშნავი სპეციალისტი, ე. პახომოვი, ამასთან დაკავშირებით წერდა: „ვარიანტების არაჩვეულებრივი სიმრავლე გვაძლევს ყველა საფეხურს მშვენივრად დამზადებულ ცალეზიდან, უხეშად შესრულებულ ტიპებამდე. ამავე დროს ისინი მოჭრილია სხვადასხვა სინჯის ვერცხლისაგან, რაც მიუთითებს მათი ემისიის ხანგრძლივობაზე“.

ასეთ მონეტებზე ზოგჯერ სხვადასხვა ასოებიც ჩნდება, რომელთა მნიშვნელობა ჯერ დანამდვილებით გარკვეული არ არის. ცნობილია, მაგალითად ცალეზი, რომლებზეც მონეტის შუბლზე ადამიანის თავის გამოსახულების უკან მოთავსებულია ასო O, ან მონეტის ზურგზე ხარის თავის გამოსახულებასთან ასო A და φ, E, Π სულ შვიდი ასო-ნიშანი და მათში, რა თქმა უნდა, სხვადასხვა შინაარსია ჩადებული.

არსებითი მნიშვნელობა კი იმას აქვს, რომ ასოები მოთავსებულია კოლხური თეთრის გვიანდელ ცალეზზე, რომლებიც ძვ.წ.ალ IV საუკუნის მიწურულითა და შესაძლებელია III საუკუნის დასაწყისითაც თარიღდებიან. კოლხურ თეთრზე ასოთა მნიშვნელობის ამოცნობასთან დაკავშირებით ძირითადად ორი ტენდენცია დაისახა: 1. ასოები აღნიშნავენ კოლხეთის ზარაფხანებს, ან 2. მაგისტრანტების სახელებს. (ნახევარდრაქმებზე მოთავსებულ ასოთა მნიშვნელობის გახსნით, რამდენადმე წყდება კოლხური თეთრის გენეზისის პრობლემა საზოგადოდ). სამწუხაროდ, მეცნიერების განკარგულებაში არ მოიპოვება მზამზარეული კრიტერიუმები მის უყოყმანოდ გადასაჭრელად, მაგრამ არსებობს ლოგიკა: რეალურია თუ არა სინქრონულად კოლხეთის ტერიტორიაზე შვიდი ზარაფხანის მოქმედება? რა იქნება თუ ტრიობოლებზე ამოკვეთილი ბერძნულ ასოთა რიცხვი გაიზარდა (ცხადია, მომავალში ასეთი შემთხვევა არაა გამორიცხული), მაშინ კოლხეთი ხომ ზარაფხანების ქსელით დაიფარება?

და ეს მაშინ, როცა საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, რომ ადრეანტიკურ ხანაში სამეფო ხელისუფლება ყოველნაირად ცდილობს სამონეტო საქმისა და ქალაქებისთვის მონეტის მოჭრის უფლების წართმევას.

ასევე გამორიცხულია ასოები ოსტატთა სახელებს დაუკავშიროთ. მონეტებზე მათი მოთავსების შემთხვევები ადრეანტიკურ ხანაში ძალიან იშვიათია, თანაც კოლხური ნახევარდრაქმები ერთხელ და სამუდამოდ შემუშავებული სქემის მიხედვით იჭრებოდა, სულ ცოტა, ერთი საუკუნის განმავლობაში. ვფიქრობთ, ყველაზე რეალურია კოლხურ ნახევარდრაქმებზე ამოკვეთილ ასოებში მაგისტრანტების სახელები დავინახოთ.

ამ ნახევარდრაქმების წონითი მერყეობა მეტად საგრძნობ გადახრებს იძლევა (1,5-2,5), ხოლო ერთნაირ გამოსახულებათა სხვაობა ხშირად ძალიან მკვეთრია. მიუხედავად იმისა, რომ გამოსახულებათა არქაული სტილი ყველგან შერჩენილია, სხვადასხვა ვარიანტის და ცალკე შტამპების რიცხვი მრავალია. ამ ვარიანტების ასეთი მრავალფეროვნება დაწყებული ფაქიზად და მხატვრულად შესრულებული ცალეზიდან, ვიდრე გამოსახულებათა უხეშად გადმოცემულ სქემამდე, გვაფიქრებინებს, რომ მონეტების მოჭრა ხანგრძლივი ყოფილა და საუკუნობით გრძელდებოდა (ალბათ IV-II სს. ძვ.წ.) ამ მოსაზრებას ამაგრებს ვერცხლის სინჯის სხვაობაც, თუმცა, მონეტათა უმრავლესობა მაღალი ხარისხის ვერცხლისგან იჭრებოდა, მაგრამ ზოგჯერ დაბალხარისხოვანი ლითონიც გვხვდება. აღნუსხულია რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც უკანასკნელი ტიპის კოლხური თეთრი სუბერატულია. ე. ი. სპილენძის გულას ვერცხლის თხელი ფირფიტა ჰქონდა გადაკრული.

ქართულ ნუმიზმატიკურ მეცნიერებაში „კოლხური თეთრის“ პრობლემა თავისებურ „გორდიას კვანძს“ წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მონეტების შესახებ ძალიან ბევრი

დანერილა, მათი შესწავლის არც ერთი საკითხი საბოლოოდ გადაწყვეტილად არ შეიძლება ჩაითვალოს. პირველ რიგში ეს აიხსნება მონეტების ეპიგრაფიული ხასიათით და არც რაიმე წერილობითი წყარო მოგვეპოვება, რომელიც კოლხური მონეტისა ცივის შესახებ მოგვანვლიდა ცნობებს.

იჭრებოდა თუ არა მონეტა ვანში? ამჟამინდელი მონაცემებით ამის არც ზუსტი დადასტურება შეგვიძლია და ვერც ხელალებით უარვყოფთ. ორივე ვერსიას თანაბარი უფლებები გააჩნია და ალბათ მომავლის აღმოჩენები დაამტკიცებენ ჭეშმარიტებას. მაგრამ კოლხური თეთრის წარმოებასა და ემისიაზე პრეტენზია ერთდროულად შეუძლიათ განაცხადონ პირველ რიგში კოლხეთის სამეფომ და მის აღმოსავლეთ შავიზღვისპირა ბერძნულმა კოლონიებმა (მაგ. ფაზისი). ზემოთქმულიდან გამომდინარე კოლხური თეთრის შესწავლის პრობლემა აშკარად ვერ თავსდება მონეტათა ერთი ჯგუფის ატრიბუციის ჩარჩოებში და მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული კოლხეთის სამეფოსა და აღმოსავლეთი შავიზღვისპირა ბერძნული კოლონიზაციის ცენტრების კონსოლიდაციის საკითხებთან.

განსაკუთრებით, აძნელებს საკითხს ფაქტიური მასალების და მათში კონკრეტული წერილობითი ცნობების ნაკლებობა (არ ქონა). რაც არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ არსებულ მონეტებზე მყარი დასკვნები გაკეთდეს, რომელიც კამათს არ გამოიწვევდა. აქედან გამომდინარე, კოლხურ თეთრზე ჩამოყალიბებული დიამეტრალურად განსხვავებული მოსაზრებები და ჰიპოთეზები ერთმანეთის გვერდით თანაბარი უფლებებით თანაარსებობენ, არც ერთი მათგანი სრულად არ შეიძლება უარვყოთ, ან დავადასტუროთ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კოლხური თეთრის პრობლემის ყველა ასპექტის ძირფესვიანად კვლევა ცნობების სიმწირის გამო სრულად ვერ ხერხდება, თუმცა, რთული და სადაო საკითხი, მონეტების გენეზისის შესახებ ღრმა შესწავლის პროცესშია.

კოლხური თეთრის ნომინალების ტიპოგრაფიამ არ შეიძლება გადაჭრას მისი გენეზისის საკითხი. მონეტები აღმოჩენილია, არა მარტო სანაპირო ზოლის პუნქტებში, არამედ დასავლეთ საქართველოს შიდა რაიონებშიც. ამასთანავე სტატისტიკა დღეისათვის, აშკარად, შიდა რაიონების სასარგებლოდაა.

განსაკუთრებით, კოლხური თეთრის განძები მრავლად მდინარე რიონის აუზშია დადასტურებული. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ კოლხური თეთრი აქტიურად მიიკვლევდა გზას დასავლეთ საქართველოს ცენტრალური რაიონებისაკენ. ჩვენი აზრით, იგი ერთდროულად ასრულებდა საქალაქო მონეტის ფუნქციასა და კოლხეთის შიდა რაიონებთან სავაჭრო ექვივალენტის როლსაც. კიდევ ერთი მომენტის მოტანაც შეგვიძლია: დასავლეთ საქართველოს ცენტრალური რაიონებიდან, ალექსანდრე მაკედონელის ეპოქამდე (სწორედ ამ ხანიდან ივარაუდება კოლხური თეთრის ემისიის შეწყვეტა) თითქმის არაა ცნობილი უცხოური მონეტები.

საკითხი, თუ ვის უჭრია ეს მონეტები, ძველი კოლხეთის მეფეებს, თუ რომელიმე ცალკეულ ქალაქებს, ან ცალკეულ ტომებს, ჯერჯერობით საბოლოოდ გადაწყვეტილი არ არის, (ჩვენ ამაზე უკვე შევთანხმდით), მაგრამ უდავოდ დადგენილია, მონეტის წარმოშობა და გადაწყვეტილია ძირითადი პრინციპი სად და სახელდობრ, რომელი მოსახლეობისათვის არის მოჭრილი ეს მონეტები.

მოპოვებული მონეტების მნიშვნელოვანი რაოდენობა და ის გარემოება, რომ მათი სამონეტო ტიპების და ვარიანტების მრავალ სახეს ვხვდებით, სრულ უფლებას გვაძლევს ეს მონეტები ანტიკური მონეტებისაგან სავსებით დამოუკუდებული და ცალკეული მონეტების სერიად გამოვყოთ. კავკასიაში მოპოვებული ანტიკური მონეტებისადმი მიძღვნილ უკანასკნელი წლების შრომებში, კოლხური მონეტების სხვადასხვა ტიპის წარმოშობის მეტ-ნაკლებად ზუსტი ქრონოლოგიური ჩარჩოები უკვე დადგენილია და მათი ბრუნვის ხანგრძლივობაც ვარაუდით გამოკვლეული არის.

კოლხური ნახევარდრაქმები: ბაბელონმა, ვ. ვროსმა, პახომოვმა, დ. კაპანაძემ ძვ. წ. IV II სს დაათარილა. გამოიყენეს რა კოლხური ნახევარდრაქმების აღმოჩენის შემთხვევები, კარგად დათარიღებულ უცხოურ მონეტებთან და არქეოლოგიურ მასალებთან ერთად გოლენკომ, გ. დუნდუამ ძვ. წ. V-IV საუკუნეებში მიიჩნიეს, ხოლო კოლხური თეთრის მიმოქცევიდან გასვლის დროდ, ერთხმად დაადგინეს ძვ. წ. II საუკუნის ბოლო. ასეთივე აზრი გამოთქვა ვანის არქეოლოგიური მასალის საფუძველზე ექსპედიციის წევრმა, ქალბატონ, ნანა მათიაშვილმაც.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კოლხური თეთრის შესწავლას მრავალი ასპექტი აქვს. აქედან

ყველაზე რთული და მნიშვნელოვანი ემიტენტის¹ დადგენაა. ზემოთ აღწერილ მონეტებს მეცნიერთა უმრავლესობა კოლხეთის სამეფოს უკავშირებს, ამ დებულების სასარგებლოდ მრავალი საბუთი მოჰყავთ და მათ შორის უმთავრესია კოლხეთის მონეტების გაცრცელების არეალი. ეს მონეტები დიდი რაოდენობითაა აღმოჩენილი დასავლეთ საქართველოს ფარგლებში და უმნიშვნელო გამოჩენის გარდა არ გადის მის ფარგლებს გარეთ.

ეს, რა თქმა უნდა, ერთ-ერთი ძლიერი არგუმენტია. არსებობს მეორე მოსაზრებაც. ცნობილი ნუმისმატი და მეცნიერი გ. დუნდუა წერს, „რომ ამ სამონეტო ჯგუფის ემიტენტი ქ. ფაზისია“. თავდაპირველად ამ დებულებას კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა პროფესორი, ოთარ ლორთქიფანიძე, თუმცა მოგვიანებით მან გამოთქვა ვარაუდი, რომ „ფაზისში ასე თუ ისე მოსალოდნელია (შესაძლებელია) მონეტათა I ტიპის მოჭრა“.

კოლხეთი, ძვ. წ. III საუკუნის მეორე ნახევრისა და განსაკუთრებით, ძვ. წ. II საუკუნეში, ანუ მითრიდატე ევპატორის მიერ მისი პონტოს სამეფოში გაერთიანებამდე, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად დანიშნურებულ ქვეყანას წარმოადგენდა.

კოლხეთის სამეფოს წარმატებული შიდა ეკონომიკის არსებობა, ფულადი მიმოქცევითაც დასტურდება. ვანის ნაქალაქარზე ძვ. წ. III-III სს. პირველი ნახევრის მონეტები, რომელთა უმეტესობა სამარხებიდან მომდინარეობს, ძირითადად, კოლხურ ნახევარდრაქმებით, აგრეთვე, ლისიმაქეს, ფილიპე და ალექსანდრე მაკედონელის სტატერებიტაა წარმოდგენილი. კოლხეთის დანარჩენ პუნქტებში (ქობულეთ-ფიჭვნარში, სოხუმში) აღმოჩენილ მონეტებში პირველი ადგილი კოლხურ თეთრს უჭირავს. უცხოური ვალუტა კი, სინოპური ვერცხლიტაა წარმოდგენილი.

მიუხედავად მითრიდატეს სამონეტო პოლიტიკისა, რომელიც პონტოს მონეტის მონოპოლიზაციას ისახავდა მიზნად, კოლხური თეთრი შიდა ბაზარზე, მაინც მთელი ელინისტური ხანის მანძილზე მიმოიქცეოდა. ვანის ნაქალაქარის მონაცემებით კი, სავარაუდოა, რომ მისი მნიშვნელობა განსაკუთრებით გაიზარდა მითრიდატეს შემდგომ ხანაში, სწორედ ამ პერიოდს უკავშირდება გარე სამყაროსთან ურთიერთობათა გაცხოველება, წარმოებისა და სასაქონლო მეურნეობის აღმავლობა, ახალი საწარმოო ცენტრების აღმოცენება. აგრეთვე, ვერცხლისა და ოქროს, მათ შორის მეფის სახელით მოჭრილი მონეტების ემისია.

ამრიგად, არსებობს უამრავი ვარაუდი, არგუმენტები, მოსაზრებები „კოლხური თეთრის“ შესახებ, მის გენეზისზე, ემისიაზე, ბრუნვის ხანგრძლივობაზე. საბოლოო გადაწყვეტილებამდე ჯერ კიდევ ბევრი კვლევა-ძიება იქნება საჭირო... მაგრამ უდავოა, რომ ჟანგმოკიდებული და გარეგნობით ცივი და მუნჯი, მაგრამ ჩვენი განვლილი ცხოვრების ეს უტყუარი მონმენი – ნუმისმატიკური ძეგლები, რომლებიც განსაკუთრებული პირუთენელობითა და სიმძლავრით მეტყველებენ ჩვენი დიადი წარსულის შესახებ, ჭეშმარიტად ქართული წარმოშობისაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვანი III.
2. დ. კაპანაძე – „ქართული ნუმისმატიკა“, თბილისი, 1950 წ.
3. Г. Ф. ДУНДУА „НУМИЗМАТИКА АНТИЧНОЙ ГРУЗИИ“, ТВ. 1987 Г.
4. „იბერია-კოლხეთი“ (საქართველოს ანტიკური პერიოდის არქეოლოგიურ გამოკვლევათა კრებული) თბილისი, 2003 წ. №1.
5. „ძიებანი“ – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის ჟურნალი, თბილისი, 1999 წ. №3.
6. ნ. მათიაშვილი – „ელინისტური ხანის კოლხეთის ისტორიის საკითხები“, თბილისი 2005 წ.
7. „მაცნე“ — (ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია), თბილისი 1978 წ. №4.
8. „მაცნე“ — 1979 წ. №2.

¹ ემიტენტი — ამ შემთხვევაში მონეტების გამოშვების ადგილი

რედაქციისაგან

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი“ კრებულ „მატიანეს“ საშუალებით თავის მკითხველს თანამიმდევრულად სთავაზობს მასალებს რაიონის ისტორიის დღემდე უცნობ, ან ნაკლებად ცნობილ ფაქტებსა და მოვლენებზე, რომლებიც, ძირითადად, დაფუძნებულია დოკუმენტურ, საარქივო მასალების კვლევებზე, იშვიათ შემთხვევაში, ინდივიდუალურ გადმოცემებზე. თუმცა, შეჯერებულს შესაბამის სანდო წყაროებთან, რითაც ვცდილობთ დაინტერესებულ საზოგადოებას შევუქმნათ ობიექტური წარმოდგენა იმ მოვლენებსა და განვითარების მიზეზშედეგობრივ კავშირებზე, რომლებმაც თავიანთი კვალი დატოვეს ვანის სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურული განვითარების ტენდენციებზე.

ცხადია, კვლევის ცენტრი განუზომლად მადლიერია გამომჩენილ მეცნიერთა ჯგუფისა და ყველა იმ პიროვნებისა, რომლებიც აქტიურად თანამშრომლობენ და ჩართულნი არიან, როგორც „კვლევის ცენტრის“ საქმიანობაში, ასევე „ცენტრის“ კრებულ „მატიანეს“, სრულქმნასა და მისი აკადემიური დონის ამაღლებაში.

ამ შემთხვევაში საუბარი გვაქვს ბატონ თორნიკე ეფრემიძეზე, ქალაქ ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყოფილ პროფესორზე, არაერთი მონოგრაფიის, გამოკვლევების, ლამაზი ესეების ავტორზე, რომელიც დღიდან „კვლევის ცენტრის“ დაფუძნებისა, ენერგიულად დადგა ჩვენს გვერდით, როგორც ვანელი კაცი, როგორც თანადამფუძნებელი, იგი აქტიურად იყო ჩართული ასევე „კვლევის ცენტრის“ კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო საქმიანობაში, გვანგაღიდა მასალებს კრებულისათვის.

შეიძლება ბევრისთვის ცნობილი არ არის, რომ ბატონი თორნიკე საფუძვლიანად იკვლევდა ვანის რაიონის წარსულს, ცალკეულ, გამომჩენილ პიროვნებათა შემხებლობას მშობლიურ რაიონთან, მათ წვლილს ვანსა და ზოგადქართულ სივრცეში, იგი სხვებთან ერთად აქტიურად დაუდგა გვერდით „კვლევის ცენტრს“, როდესაც გადაწყდა შექმნილიყო ბიბლიოთეკა, რომელიც შეივსებოდა იმ მეცნიერთა შრომებით, რომლებიც წარმოშობით ვანელები არიან და გამოგვცა არა მარტო გამოქვეყნებული ფუნდამენტური შრომები, არამედ ცალკეული სტატიებიც კრებულ „მატიანეში“ გამოქვეყნების უფლებით. ამის საფუძველზეც კვლევის ცენტრში შექმნილია ბატონი თორნიკე ეფრემიძის ფონდიც, რომელშიდაც დაცულ შესაბამის მასალათა გასაჯაროება, კრებულ „მატიანეში“, მოხდება გზადაგზა.

ამჟამად, გთავაზობთ ბატონი პროფესორის ნარკვევს რიონის მარცხენა მხარის (რომელშიდაც შედის ვანის ტერიტორიაც) დიდი ფეოდალების, ქვაბულიძეთა შესახებ მიუხედავად იმისა, რომ წინამდებარე სტატიაში მკითხველს ზოგი რამ შეიძლება ჰიპოთეკურად მოეჩვენოს. მასალა ფასდაუდებელია ვანის ისტორიის შესაბამისი პერიოდის დასადგენად, იმავდროულად სტატიის გამოქვეყნებით. „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი, კრებულ „მატიანეს“ რედაქცია პატივს მიაგებს ან განსვენებული პროფესორის ხსოვნას.

ისტორიული ცნობები ქვაბულიძეთა შესახებ

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, რომ ქვაბულიძენი XI-XII საუკუნეებში დასავლეთ საქართველოს, რიონის მარცხენა მხარის, მძლავრი ფეოდალები იყვნენ, რომლებიც ტოლს არ უდებდნენ ბაღვაშ-ლიპარიტის ძეებს. ამის შესახებ „ქართლის ცხოვრებაზე“ დაყრდნობით მტკიცებულებანი მოაქვთ დიდ ქართველ ისტორიკოსებს ივანე ჯავახიშვილსა და ნიკო ბერძენიშვილს. კერძოდ, ივანე ჯავახიშვილი თავის „ქართველი ერი ისტორიის“ მეორე ტომში წერს ვინმე „ქვაბულელ ქაჭას ძე უთალოს შესახებ, რომელიც მეფე ბაგრატ IV (1027-1072) ანაკოფიის ციხის ალყის დროს 1046 წ. „თავის მაგიერ მიუყენა და თვითონ კი საჩქაროდ გადმოვიდა ქართლს“ [1, გვ. 144]. ცხადია, პიროვნება, რომელიც მეფე ბაგრატ IV გიორგის ძე ბაგრატიონის ასეთი ნდობით სარგებლობდა, დიდი ფეოდალი და სახელმწიფო მოხელე, ან არა და სპასალარი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ საეჭვოა ეს ქვაბულელი უთალო ქაჭას ძე დღევანდელი ვანის მხარის ფეოდალი იყოს. სავარაუდოდ, იგი მესხეთ-ჯავახეთის ქვაბისხევის მიდამოს დიდაზნაური იყო. კიდევ ერთი ქვაბულისძეს ასახელებს ბატონი ივანე, დაახლოებით, იმავე ხანებში, საქართველოს ისტორიის ერთი ტრაგიკული მომენტის აღწერისას. მთელ რიგ ვითარებათა გამო, რომლის შესახებ იგი ქვემოთ წერს, დემეტრე უფისწულის გარდაცვალების (1047 წ.)¹ შემდეგაც, ბაგრატ IV და ერისთავთ-ერისთავ ლიპარიტ ბაღვაშს შორის მტრობა და დაპირისპირება კვლავ გაგრძელდა, რადგან ბაგრატ მეფეს არ შეეძლო თავისი ძლიერი და ურჩი ფეოდალის დამარცხება პირისპირ შებმით. როცა ლიპარიტის აღზევებით განაწყენებულმა ფეოდალებმა, სულა კელმახელის მეთაურობით, იგი ლალაგით შეიპყრეს და ბაგრატ მეფეს გადასცეს, მან კი ლიპარიტი აიძულა ბერად აღკვეცილიყო „ანტონის“ სახელით ბიზანტიაში (ივერიის მონასტერში), შემდეგ ბაგრატ მეფეს და მის ფეოდალებს შორის ასეთი დაპირისპირება აღარ მომხდარა. ბაგრატ მეფის გარდაცვალების (1072 წ) შემდეგ, ახალგაზრდა უნებისყოფო მეფე გიორგი II (1072-1097) აუჯანყდა მძლავრი ფეოდალები. ამის შესახებ ბატონი ივანე მოგვითხრობს: „1073 წლის ზაფხული იყო, რომ დიდგვარიანი მოხელეები ნიანია ქვაბულის ძე, ივანე ლიპარიტის ძე და ვარდან სვანთა ერისთავი განუდგნენ ყრმა მეფეს და „აუშლეს ქვეყანა“. ნიანია ქვაბულის ძე ამასთან იმდენად გაკადნიერდა, რომ „წაიღო ქუთათისისა საჭურჭლე და შედგა ქუთათისის შიგა, ვარდანმა სვანები ააჯანყა, დაარბია და აიკლო საეგრო, ხოლო ივანე ლიპარიტის ძემ კახნი მოიშველია და ქსნის პირი დაიპყრო. თუმცა, გიორგი მეფემ განმდგარნი დაიმორჩილა, მაგრამ, როგორც მემატინე ამბობს, „სიკეთითა სიბრძნითა“ დასჯის მაგიერ, მეფემ ლიპარიტის ძეს უბოძა სამშვილდე, ხოლო მის შვილს ლიპარიტს რუსთავის ნაცვლად, რომელიც მეფემ კახთ მისცა, ლონობანი უწყალობა: „ნიანიამ თმოგვი და სხუანი საქონელნი რჩეულნი“ მიიღო. ვარდანს კი ასკალანა უწყალობა“ [1, გვ.159].

უპირველეს ყოვლისა, უნდა შევნიშნოთ, რომ ქვაბულელი და ქვაბულის ძე განსხვავებული გვარებია. თუმცა ორივე „ქვაბული – ქუაბულისგან“ წარმოდგება, რომელიც საკუთარ სახელ „ქვაბულიდან“ ან გეოგრაფიულ (კარსტული ან ჩაღრმავებული) ადგილთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

1261 წელს კიდევ ჩნდება ასპარეზზე ქუაბულისძენი. ამ დროს, გიორგი ლაშას ძე დავით ულუმ, რომელმაც აღმოსავლეთ საქართველოში მონღოლთა წინააღმდეგ მოწყობილი წარუმატებელი აჯანყების გამო თავი შეაფარა დასავლეთ საქართველოში მონღოლთაგან მეფედ დასმულ დავით ნარინის სამეფოს, ჩნდება შეთქმულების იდეა ერთმეფობის აღდგენისა, დავით ულუს სასარგებლოდ. ამ ფაქტთან დაკავშირებით ივანე ჯავახიშვილი წერს: „შეთქმულების თაოსნობა დავით გიორგი-ლაშას ძის ამაღლას უნდა ჰკუთვნებოდა, მაგრამ ამის თანამგრძობნი ლიხთიმერეთის ზოგი დიდებულთაგანიც იყვნენ, როგორც, მაგალითად, რაჭის ერისთავი კახ-

¹ თ. უორდანი, თავის „ქრონიკებში“ I ტ. [2, გვ. 189] ვარაუდობს, რომ „დემეტრე მოკვდა 1053 წლის ახლო ხანს,“ რომ მას 1047-1052 წლებში ორჯერ უცდია ბერძენის დახმარებით გამეფება, მას შემდეგ 1035-1040 წლებში ლიპარიტ ბაღვაშისა და სხვა ფეოდალების დახმარებით ბევრჯერ ეცადა გამეფებას.

აბერ კახაბერის ძე, ქუაბულისძენი და ფარჯანიანნი. მაგრამ დასავლეთ საქართველოს ყველაზე გავლენიანი დიდებულები, მათ შორის, ისეთი სახელმომხვეჭელი პირი, როგორც ბედიანი ჯუანშერის ძე იყო, დავით ნარინს იცავდნენ" [3, გვ. 73].

აქ, არ გვანტერესებს შეთქმულების წარუმატებლობის ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების ჯავახიშვილისეული ანალიზი. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმ ფაქტს, რომ, იმ დროს, კახაბერ კახაბერის ძე რაჭის ერისთავია, ხოლო ქუაბულისძენი იმერელი ფეოდალები თუ ერისთავნი, რომელთა უფლებები შესაძლებელია გურიაზეც ვრცელდებოდა – ცხადია, სამეგრელო-საეგრუოზე მას უფლებები არ ექნებოდა, რადგან ამ მხარის გამორჩეული დიდებული – ბედიანი ჯუანშერის ძეა. აქ შეფარვით, დიდ ისტორიკოსს ისიც აქვს ნათქვამი – დასავლეთ საქართველოს ამა თუ იმ კუთხეებში, რომელი ერისთავები მბრძანებლობს XIII საუკუნის მეორე ნახევარში; სამეგრელოში – ბედიანი ჯუანშერის ძეა, სვანეთში – ფარჯანიანნი, ხოლო არგვეთის საერისთავოს და ქუთაისის ქვეყანაზე თავად დავით ნარინს და მისი ორიენტაციის დიდებულებს ექნებოდათ ზეგავლენა. რჩება ვრცელი ტერიტორია, ყვირილა-რიონის მარცხენა მხარისა, დანყებული ლიხი-ფერსათის მხრიდან გურია-შავშეთის მთების გასწვრივ, რომლის გამგებელი ქუაბულისძენი უნდა იგულისხმებოდეს. ცხადია რომ, ამ დროისათვის, არგვეთის ერისთავთ-ერისთავები ბაღვაშები (ლიპარიტისძენი) ან მთლიანად ძალაუფლება წართმეულნი არიან, ან ფალავებად საეგროში უფლებო აზნაურებად არიან დაქვეითებულნი.

„საქართველოს ისტორიის“, საკითხავი წიგნი, 1073 წ. მომხდარი საგანგებო შემთხვევის შესახებ წერს: „გიორგი მეორის ხასიათის სისუსტით ყველაზე ადრე საქართველოს დიდგვარიანმა აზნაურებმა ისარგებლეს. უკვე, 1073 წელს ნიანია ქვაბულის ძე, ივანე ლიპარიტის ძე და ვარდან სვანთა ერისთავი გადაუდგნენ მეფეს და ქვეყანა არიეს. ნიანიამ ქუთაისიც კი დაიპყრო და სახელმწიფო საჭურჭლე (ე.ი. საგანძური, ხაზინა) ჩაიგდო ხელში. ვარდანმა სვანები ააჯანყა, მათთან ერთად ეგრისს შეესია და რბევას შეუდგა. გიორგი თავის ურჩ ყრმებთან სხვას ვერაფერს გახდა გარდა იმისა, რომ მათ წყალობა და მამულები გაუმრავლა. დიდგვაროვანთა ურჩობა და მოლაღატობა ამის შემდეგაც არ შეწყვეტილა. განსაკუთრებით, თავი ისახელა ამ მხრივ კლდეკარის ერისთავმა ივანემ, იმ ლიპარიტის შვილმა, რომელმაც სული გაუმწარა ბაგრატ IV [4, გვ. 93].

ისევ ვუბრუნდებით რა, ივანე ჯავახიშვილის ცნობას იმის შესახებ, რომ ნიანია ქვაბულისძის შთამომავალი 1261 წლის შეთქმულების დროს დავით-ულუს დასის მხარეზე იბრძოდა საქართველოში ერთმეფობის აღდგენისათვის, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რა ვითარება შეიქმნა 1073 წლის შემდეგ. გიორგი მეორესთან შერიგების საფასურად ნიანია ქვაბულისძემ მიიღო. ჯავახეთში თმოგვის ციხე და ალბათ მიმდებარე ტერიტორიებიც, რომლებიც არ ესაზღვრებოდა დღევანდელი ბაღდათი-ვანის ტერიტორიის მთიანეთს და ეს, ბუნებრივად იყო. როგორც ჩანს, დავით აღმაშენებლის რისხვა, არსებითად ლიპარიტ-ივანე-რატის ძეებმა იწვნიეს XII საუკუნის დასაწყისში, ხოლო ქვაბულისძენი შედარებით იოლად გადარჩენილან სასჯელს, რადგანაც XIII საუკუნის მეორე ნახევარშიც დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი უძლიერესი ფეოდალები არიან.

უფრო შორს მიდის თავის დასკვნებში აკადემიკოსი ნ. ბერძენიშვილი, რომელიც წერს: „ქართული წერილობითი მასალებით შესაძლებელია ადრეფეოდალური ხანის არა ერთი „სახელი“ იქნეს დასახელებული, არაერთი „დიდი აზნაური“ იქნეს მიგნებული და ჩვენ, არავითარი საბუთი არა გვაქვს იმისა, რომ ეს დიდი აზნაურები თავისი ქვეყნის მკვიდრნი არ არიან. ვარსკენ და არშუშა პიტიახშები, ფავნელები, ევაგრე ციხედიდელი, ჩორჩანელი, სამძივრის ქალი, ტბელელი, ფხვენელი, ბაღვაში, მირიან სამცხელი, ბაჰლაუნნი, დონაური, მარუშინანი და სხვები („ილარიონ ქართველის ცხოვრება“, „დავით გარეჯელის ცხოვრება“, გიორგი III სიგელი), ყველა ესენი მეფე ქვაბულისძეებია (ვანელი შარაშენიძის თქმით) ან შაროელი ხელმწიფეებია და არა მეფის ისეთი მოხელეები, როგორც ეს ჩვენს ავტორებს ესახებათ (ლეონტის, ჯუანშერის) ფარნავაზის დროიდანვე...“

ერთში აუცილებლად მართლები არიან ჩვენი ავტორები. „ფარნავაზის დროიდან „დაისახა ტეხილი ხევების როლი ქვეყნის განვითარებაში, სეფესახლი გადაჭრით ცდილობს მიიტაცოს ამ ხელისუფალთა („ქვეყნის განვითარებაში მეთაურთა, ერისთავთა) უფლებები“.[5. გვ.162].

ამ სტრიქონების მკითხველი, სულ სხვა თვალთ შეხედავს ცენტრალური ხელისუფლების

ზოგჯერ განუსჯელ ქცევას, ქვეყნის ერისთავთა (ლიპარიტ ბაღვაშის მიმართ ბაგრატ IV-ის უსამართლო ქმედებებს) უფლებების შეზღუდვისაკენ მიმართულს, რომელზედაც ბიზანტიელი და სომეხი მემატრიანეები წერდნენ [1, გვ. 145-146].

აკადემიკოსი ნ. ბერძენიშვილი განსაკუთრებით ჩერდება გამონათქვამის, „მეფე ქვაბულისძის“ გაშინაარსებაზე და წერს – „ვანელი მოხუცის გამოთქმა ფრიად საინტერესოა, იქ, თურმე, მეფე ქვაბულისძე ცხოვრობდა, შემდეგ ამ მეფე ქვაბულისძეს დაესიძენ ასვლედინები“.

გარდა იმისა, რომ აქედანვე ვიტყვიით თუ ვინ იყვნენ შემდეგდროინდელ ჩიჯავაძეთა წინაპარნი (შეიძლება სისხლით და პირდაპირი მემკვიდრეობით არა, მაგრამ სოციალური უფლებებით კი), ავ საინტერესოა თვით გამოთქმა „მეფე ქვაბულისძე“ – ბუნებრივად გვაგონდება „მეფეთა ბაღვაშთა“ გამოთქმა ლიპარიტ-რატების შესახებ. ის ხომ დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი სახელო იყო. ამ ქვაბულიძეებმა (და სხვებმაც), ხომ არ მიიღეს მეფის სახელწოდება VII – VIII საუკუნეებში, როცა ლაზიკაში და იბერიაში „უმეფობა“ იყო? ბაღვაშებისა და ქვაბულიძეთა ტიპის, უნდა ვიფიქროთ, იყო „ბაგრატ შაროელი ხელმწიფე“, ადარნასე კურაპალატის სიმამრი (იხ. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“). ის იყო არა აფხაზეთიდან, არამედ რაჭიდან (ნიგნი 4, ფურც. 18) [5, გვ. 651].

არკვევს რა, ქვაბულიძეთა სამფლობელოს გეოგრაფიულ საზღვრებს, აკადემიკოს ნ. ბერძენიშვილს მოაქვს ანაკოფიის ციხის 1046 წ. ალყის დროს მემატრიანის ჩანაწერი: „ბაგრატმა ანაკოფიას დასტოვა ქუაბულელ ქაქას ძე უთალო, აფხაზეთისა ლაშქართა ამოიარა, მოვიდა ქუთაისს და მოიყენა ქუთაისისა სამოქალაქოსა ლაშქარი და გურიელნი აზნაურნი და ლომსიანნი მოიყვანა (ხაზი ნ. ბერძენიშვილისაა – თ. ე.) ხუფათსა, დაუდგნეს ფილაკანნი და ბრძოდეს და ამოიარა მეფემან და მოვიდა ქართლს“ [5, გვ. 529].

ამ ხაზგასმული სტრიქონებიდან, ჩვენს ავტორს გამოაქვს დასკვნები: ჯერ ერთი არსებობდა „ქუთაისის სამოქალაქოს“ ლაშქარი, ცალკე კი – გურიელ აზნაურთა და ლომსიანთა. მეორეც, ეს ორი დამოუკიდებელი ლაშქარი (გურიელ აზნაურთა და ლომსიანთა) მიუყენებია ხუფათს, როგორც დასამხარნი. ცხადია, ხუფათის ციხე – ყვირილა-რიონის მარცხენა მხარეს, შავი ზღვის პირას მდებარე ციხეა და ამ ციხის ასაღებად მას არ გამოუყენებია ოდიშის, სევანეთის, რაჭისა და არგვეთის სადროშოების ლაშქარი. აქედან ისიც ირკვევა, რომ რიონის გამოღმა მხარის ზღვის სანაპირო ციხე – ხუფათი და მიმდებარე ტერიტორიის სახელწოდება „ლომსიასთან“ უნდა იყოს გაიგივებული. საკითხი იმის შესახებ, თუ სანამდე ვრცელდებოდა ყვირილის ხეობის მარჯვენა მხარეს – არგვეთის ერისთავთ-ერისთავთა სამფლობელოს საზღვრები, მოგვცემს იმის განსაზღვრის საშუალებას, დავადგინოთ „მეფე ქვაბულისძეთა“ სამთავროს აღმოსავლეთი საზღვარი, რომელიც ჩვენი ვარაუდით „ლომსია ქედის“ დასავლეთის მხარესთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული.

ტერმინი „ლომსიანნი“ და „ლომსია“ ქართულ ტოპონომიკაში და გვარსახელების ონომასტიკონში ფართოდაა დამკვიდრებული. ამ სიტყვის ფუძე „ლომსი“-სთან დაკავშირებულია გვარ-სახელი ლომსაძე, ლომსიძე, ლომსიანიძე და ტოპონიმები: „ლომსიას მთა“, „ლომსია მთა“, „ლომსია ქედი“ და სხვა. აქედან ლომსია მთა ეწოდება მთას მესხეთის ქედზე, მდინარეების – ქვაბისხევისა (მტკერის მარცხენა შენაკადი) და ბულისხევის (ჩხერიმელის მარცხენა შენაკადი) ზემო დინებათა წყალგამყოფზე 2187 მ. სიმაღლეზე ზღვის დონიდან. ცხადია, აქედან უნდა იყოს მესხური გვარ-სახელი ლომსაძე წარმომდგარი. საინტერესოა, რომ გვარ-სახელ ქვაბულიძეთა ერთი შტო (ქაქას ძე უთალო) აქედან უნდა იყოს, როგორც ამის შესახებ ზემოთ ვწერდით.

გამორიცხულია, რომ ღვთაება „ლომისი“-სთან იყოს დაკავშირებული კრებითი ტერმინი „ლომსიანნი“, ვინაიდან პირველი ტერმინი ფშავ-ხევსურული წარმართული ღვთაების სახელია. „ლომსიას მთა“, რომელიც მდებარეობს ქსნისა და არაგვის წყალგამყოფ ალევის ქედის ჩრდილოეთ ნაწილში ზღვის დონიდან 2452 მ. სიმაღლეზე, არავითარ კავშირში არ უნდა იყოს ტერმინ „ლომსიან“-თან. ამრიგად, ჯერჯერობით, მისაღებია თვალსაზრისი, რომელიც მინიშნებულია აკადემიკოს ნ. ბერძენიშვილის ზემოთ დასახელებულ ნაშრომში, სადაც ის წერს: „ისიც დგინდება, რომ გაღმა მხარი (რიონისა და ყვირილას გაღმა მხარი) ქუთაისის სამოქალაქოში არ შედის, მით უფრო არ შედის გურია (ეს ისედაც ცხადი იყო). გურიის მოსაზღვრეთ აქ ლომსი-

ანნი არის დასახლებული. უნდა ვიფიქროთ, აქედან არის შემორჩენილი ლომსიანთ ხევი იქნებ სალომინაოსაც კავშირი აქვთ ამ ლომსიანთან... დამახასიათებელია – ყვირილა-რიონის გაღმა მხარე, მარცხენა მხარე, გურიაც ხომ რიონის მარცხენაა, ერთ რაღაც ერთეულად (ძველი მონაგონარი) არის ნაგულისხმევი... მაინცდამაინც ქუთაისის სამოქალაქოში ის არ იგულისხმება“ (ხაზგასმა ავტორისეულია თ. ე.) [5, გვ.529].

ამრიგად, დგინდება, რომ „ლომსიანი“ მესხთაგან-იმერელთაგან დასახლებული ის გეოგრაფიული კუთხეა, რომელიც მდებარეობს ლიხის მთის (მდ. ჩხერიმელას და ყვირილას შესართავიდან) კალთებიდან (შორაპნის ზემოთ) დაწყებული ყვირილა-რიონის მარცხენა მხარეზე, ვიდრე დღევანდელი საჯავახო-საჭილაოს ტერიტორია, მთიანი (ჩოხატაურის) გურიის სანახებამდე. სამხრეთით – საირმე-გურია-აჭარის (ფერსათის ქედის) გასწვრივ.

აკადემიკოსი ნ. ბერძენიშვილი ისევ უბრუნდება ნიანია ქვაბულიძის მიერ ქუთაისის-აფხაზეთის სამეფოს სატახტო ქალაქის, 1073 წ. „დაპყრობის“ საკითხს და წერს: „ნიანია ქვაბულიძე სხვა მთავრებთან ერთად (იგულისხმება ივანე ლიპარიტის ძე და სვანთა ერისთავი ვარდანის ძე – თ. ე.) გიორგი მეფეს განუდგა. ნიანიამ წარულო ქუთაისის საჭურჭლე და შედგა ქუთაისისა შიგა“. მეფის საჭურჭლე ქუთაისშია (იგულისხმება ციხეა იქ), აქ კი, ქალაქი იგულისხმება. ნიანია სხვებზე უფროა ქუთაისის დასამხარზე, შეიძლება რაღაც პრეტენზიებითაც („მეფე ქვაბულიძე“) [5, გვ. 530].

მიუხედავად იმისა, რომ ნიანია ქვაბულიძის მხრიდან ჩადენილი ქმედება შეფასებული იქნა დიდ კადნიერებად, ივანე ბაღვაშის ქმედებებთან შედარებით, ახალგაზრდა მეფემ გიორგი მეორემ და შემდეგ მისმა შვილმა - დავით მეოთხემ აღმაშენებელმა, ნიანიასა და მის შთამომავალს აპატია ეს ქმედება მაშინ, როცა ივანე ლიპარიტის ძეს, ლიპარიტ ივანეს ძეს და შვილიშვილ რატი ლიპარიტის ძეს, ძვირად დაუჯდა ნაჯექ-უკუჯექობანი. საბოლოოდ კი, ბაღვაშების გვარის შესახებ ასეთი აზრი დადგინდა, როგორც „კუდი ძაღლისა არ განიმართების“ და „არცა კირჩხიბი მართლად არა ვალს, ესე იგი თავისას არ მოიშლიდა“. მიუხედავად იმისა, რომ (1021 წ.) გიორგი პირველის დროს რატი ბაღვაში (ლიპარიტის ძე) და ერისთავი ხურსი ტაოს მხარის საქართველოსთან შემომტკიცებას შეენირა, ხოლო ბაგრატ მეოთხესთან ურთიერთობის გაუარესებამდე, ლიპარიტ რატის ძე საქართველოს ინტერესების სადარაჯოზე იყო. ან თუნდაც, ბაგრატ IV-ის და ივანე ლიპარიტის ძის ურთიერთობა ლიპარიტის ბერად აღკვეცის შემდეგ, როცა „ბაგრატ მეფემ შეიტყო, რომ ფალდონმა „არბივნა ქართლისა ნაპირნი“, ერისთავი ივანე, ძე ლიპარიტისა და ნიანია ძე ქვაბულისი და ერისთავი ყუელისა მურვან ჯაყელი და სხვანი აზნაურნი რჩეულის ლაშქართურთ ფალდონს უკან დაეღვენა“. [1, გვ.155].

ზემოთ თქმულიდან ჩანს, რომ „ნიანია ძე ქვაბულისი“, გიორგი I და ბაგრატ IV-ის დროიდან, საქართველოს ძლიერებისათვის იბრძვის ბაგრატიონ-დავითიანების მხარდამხარ. გამონაკლისია, ალბათ, დიმიტრი გიორგის ძის მხარეზე, ნიანია ქვაბულიძის ბრძოლა ლიპარიტ რატის ძეს და მის შვილებთან – ივანესა და ნიანიასთან ერთად. ყურადღებას იქცევს ის გარემოებაც, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ამა თუ იმ ადგილას ქვაბულისძენი, დიდზნაურებად, არა ერისთავებად მოიხსენებიან, განსხვავებით კლდეკარის და არგვეთის ერისთავთ-ერისთავის ბაღვაშების, სვანთა ერისთავ ვარდანისა, გურიის ერისთავისა, რაჭა-თაკვერის ერისთავთ-ერისთავ მიქელის და კახაბერის, არტანუჯის ერისთავის აბუსერისა, ყუელის ერისთავი მურვან ჯაყელისა და სხვა დიდებულებისა. როგორც ჩანს, „დიდმა მოხელემ“ ნიანია ქვაბულისძემ, ქუთაისის დედა ციხის და სამეფო საგანძურის ხელში ჩაგდების შემდეგ, დროზე შეწყვიტა ცენტრალური ხელისუფლების მიმართ ნინაღმდეგობა და განსხვავებით, ბაღვაშთა „გაუტყველი“ გვარისა, დავით აღმაშენებლის რისხვას გადაურჩა.

ცხადია, ნიანია ქვაბულიძის, როგორც „ლომსიანეთის“ მხარის დიდზნაურის ციხე-სასახლეზე, ისტორიულ საბუთებში უნდა იყოს არა პირდაპირ მინიშნებული. ყვირილა-რიონის მარცხენა მხარეზე ორად ორი ძველი და ცნობილი ციხეა. „ვარციხე-ვარდციხე“, რომელიც ანტიკური ხანიდან „როდოპოლისად“ იწოდებოდა და დღევანდელი დიმის ტერიტორიაზე ციხე „დიმნა“, მაგრამ საეჭვოა, რომ აქ ყოფილიყო ქვაბულიძეთა საერისთავო ციხე-ქალაქი. მდინარე ხანის წყლის ხეობის, ფერსათის მთის კალთებიდან დაწყებული, ძველი ციხის არსებობა „თხმელის“ ციხის მიდამოებში შესაძლებელი იყო. რაც შეეხება სალომინაოდან დაწყებული დუცხუნამდე, სამხრეთ კავკასიონის მთავრების გასწვრივ გადაჭიმული დღევანდელ მაღალმთიან სოფ-

ლებში არსებული ძველი ციხე-სიმაგრეებიდან: ბაბოთი, ბაგინეთი, (სალომინაო), მელოური (ძულუხი), თამარის ციხე და გორმალის კოშკი (ინაშაური), ციხისუბანი (დიხაშხო), გადიდი (ზენობანი) (X ს.) მთავარანგელოზის ეკლესია XI ს. (ზედა ვანი), საპაიჭაოს ეკლესიებიდან და კოშკებიდან, ერთ-ერთი იქნებოდა. ჩვენ აქ არაფერს ვიტყვით „ჯვარისერზე“, ან მის კალთებზე აშენებულ ქვაჯვარებისა და კოშკების (მაგალითად, სათვალთვალო კოშკი „ციხია“ სოფელ ისრიითის მიდამოებში ჩრდილოეთის მხარეს) შესახებ, რაც უეჭველად დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო ციხე-სასახლესთან. უპირველეს ყოვლისა, ქვაბულიძეთა რეზიდენცია (საზაფხულო ან საზამთრო) უნდა ვეძებოთ იმ ადგილებშიც, სადაც ამ ფეოდალური გვარის მემკვიდრე ახვლედიანები სახლობდნენ, ან XV საუკუნიდან საჩინოში დამკვიდრებულ ჩიჯავაძეების თავადური სასახლეების მიდამოებში. [6, გვ. 28-29].

ჩვენი ვარაუდით ქვაბულიძეთა სასახლის არსებობა ნაკლები ალბათობითაა საგულვეტელი დღევანდელი ვანის მაღალმთიანი სოფლების პარალელურად, აღმოსავლეთ-დასავლეთის მიმართულებით გადაჭიმული სოფლების: ზეინდარი-ამალღება-ქვედა ბზვანი-ისრიითი-დიხაშხო-სალხინო-(საჩინო)-ვანი (საბეკე)-ციხესულორი შუამთა-მთისძირი-გომის მიდამოებში. თუმცა, X საუკუნიდან, ამ მიდამოებში და განსაკუთრებით, „ჯვარის სერის“ მთიანი ზოლის რამდენიმე უბანში (ქვედა ბზვანი-ისრიითი-დიხაშხო-სალხინო-ვანის გასწვრივ), დიდი და მცირე ციხე-სიმაგრეების და ეკლესიების ნანგრევების არსებობა განვითარებული ფეოდალიზმის ეპოქაში არაა გამორიცხული.

აქვე, ყურადსაღებია „ნიკორწმინდის იადგარის“ (1071-1080 წწ.) ცნობა იმის შესახებ, რომ „სამთა ჯუართაში“, ნიკორწმინდის მონასტრის წინამძღვარს, ეფრემისძისაგან, ლომსაისაგან, იალმაგისაგან და სხვა მიწისმფლობელთაგან უყიდია საყანე მიწა. აქ, მოხსენიებული ტოპონიმი „სამთა ჯვართა“, ნიკორწმინდის ახლომახლოს, რაჭა-ლეჩხუმის და არგვეთა-ოკრიბის სანახებში ამჟამად არ ფიქსირდება, მაგრამ იგი აუცილებლად მდებარეობს „იმერთ“ მხარეში. ისმის ბუნებრივი კითხვა, ხომ არ არის ეს „იმერთ“ მხარე დაკავშირებული ლომსიანეთთან, მით უფრო, რომ ერთ-ერთი მიწის ნაკვეთი ნიკორწმინდის მონასტრის მღვდელმთავარს „ლომსაიძისაგან“ შეუძენია [6, გვ. 31], ხოლო მეორე მიწის მფლობელ ეფრემისძის საყანეს, რომელშიც შემსყიდველს მდიდრული ჩასაცემელი - „სტავრის ლაფაჩა“ (მელის ტყავის სარჩულით) გადაუხდია, „ჯვარის სერის“ მიმდებარე ტერიტორიაზე XV-XIX საუკუნეებში მოიხსენიება, როგორც, „ეფრემიძისეულად“ [6, გვ.4-8]

ზემოთ ჩამოთვლილ პუნქტებიდან, ქვაბულიძეთა ციხის ლოკალიზაციის განსაზღვრის მიზნით, ჩვენ განვიხილავთ ორ შესაძლო ვარიანტს. პირველი ეს არის სალხინო-დიხაშხო-ზენობნის საზღვარზე არსებული ციხისუბნის ტერიტორია. ციხისუბნის ტერიტორიაზე, „სამჭიქის“ - სამი გადმობრუნებული ქიქის მსგავსი მთით შექმნილი ქვაბულის აღმოსავლეთის მთის კალთაზე, არსებობს ციხე-სიმაგრის ნანგრევები, რომლის ვულკანური წარმონაქმნი მიწისძვრით (შესაძლოა 1088 წ. დამანგრეველი მიწისძვრით) უნდა იყოს დაქცეული. ამ მთების ძირში - ქვაბულიდან გამოედინება, ამჟამად მცირე მდინარე, რომელსაც „ქვაბის ლელე“ ეწოდება. ქვაბის ლელე უერთდება მდინარე სულორს მარცხენა მხრიდან და ბუნებრივი გამყოფი საზღვარია ამჟამინდელი სალხინოსი და დიხაშხოსი. სოფელ დიხაშხოს ის უბანი კი, სადაც ციხის ნანგრევებია, ბოლო სამი საუკუნე თავადები - ლორთქიფანიძეები და აგიაშვილები სახლობდნენ. ისმის ბუნებრივი კითხვა: ხომ არ წარმოდგა ვანელ ქვაბულიძეთა გვარი ქვაბის ლელედან? ამ შემთხვევაში ცხადია, რომ ისრითი (XIV-XV სს) და საჩინო-საბეკე-ზედა ვანი და გადიდი (XI ს), ძველი ეკლესიებითა და კოშკით რჩებიან ქვაბულიძეთა რეზიდენციის შესაძლო ადგილებად.

მაგრამ, უფრო მეტი ალბათობით, მოსალოდნელია ეს ადგილი იყოს რომანეთ-ინაშაური, სადაც ამჟამად, შემორჩენილია თამარ მეფის სახელობის ციხე, თამარის წყარო. რაც მთავარია, ადგილობრივი მოსახლეობა (ზედა ბზვანელ ოტია საკანდელიძის სახით) მიანიშნებს, რომ სოფელ ინაშაურში „კანკრეთას გორას“ მარჯვნივ (ბზვანის მხარეზე) გადაშლილია „როდინად“ სახელდებული ტაფობი, ხოლო მარცხნივ (გორა-საპრასია-რომანეთი-სალომინაოს მხრიდან) - „თამარის ნაციხარი“, „თამარის წყარო“ და კიდევ უფრო მარცხნივ „სათავადოს ველი“.

ჩვენის აზრით, ეს მიდამო შეიძლებოდა ყოფილიყო ქვაბულიძეთა საზაფხულო, სათავადო ადგილი. ცხადია, თამარ მეფის შემდეგ ყველა ციხე, სასახლე, ხიდი, წყარო, მის სახელს ატარებდა. მაგრამ, ალბათ, ტოპონიმი „სათავადო“ გადაურჩა თამარ მეფის ავტორიტეტის ზე-

წოლას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, „სათავადოს“ ნაცვლად იგი უნდა შემონახულიყო „სამეფო“ – სახელწოდებით. ტრადიცია კი, ამ მიდამოებში სხვა დიდაზნაურის არსებობას ალბათ გამორიცხავს თუ არა, ჯერ კიდევ XI საუკუნეში ამ კუთხის „მეფედ“ წოდებულ დიდ ფეოდალს – ნიანია ქვაბული ძეს.

ამჟამად, გამორკვეულია, რომელი საუკუნიდან გაჩნდა საქართველოში სათავადოები და ცნება „თავადი“. ერთიანი და მთლიანი საქართველოს დროს (XI–XIII სს), საქართველო სავრისთავოებად იყო დაყოფილი, რომელთა ადმინისტრატორებს ერისთავები ეწოდებოდათ. XV საუკუნიდან საქართველოს სამეფო-სამთავროებად დაყოფის შემდეგ, ზოგჯერ საერისთავოებზე მცირე მასშტაბის ერთეულები სათავადოებად იწოდებოდნენ. დასავლეთ საქართველოს შემადგენლობაში მოქცეულ ყვირილა-რიონგალმა მხარეში, თავიდან ორი სათავადო არსებობდა: საჩხეტიანო (საჩხეიძეო ლომსიაქედ-ხანისწყალიდან-კვინისწყლის ხეობებს შორის ტერიტორია) და საჩიჯავაძო (სალომინაოდან-დაფნარამდე). საჩიჯავაძოს XVII საუკუნეში ჩამოეჭრა სალომინაოს (კორისწყალისა და კვინისწყლის ხეობებს შორის მხარე) და ტობანიერ-საჯავახოს მხარე. სალომინაოს მხარე ებოძა რაჭის ერისთავების გვერდით შტოს, რომლებსაც „ნიკორწმინდის იადგარი“ ზნაკველ ერისთავთ-ერისთავ მიქელად მოიხსენიებს და ამ მხარეს ეწოდა „საერისთო“ (საერისთავო), რომელთა რეზიდენცია ქვედა ბზვანის (დღევანდელი ამაღლება) ტერიტორიაზეა სავარაუდო (ინაშაურის გზაზე), მდინარე კორისწყლის მარჯვენა მხარეს. ცხადია, თუ კანკრეთას მთის მარცხნივ ან მარჯვნივ განლაგებული ციხე-კოშკები და ნასახლარები ერისთავებს ეკუთვნოდათ, მაშინ ისინი „საერისთოს“ სახელწოდებით უნდა შემორჩენილიყო ტოპონიმიკაში და არა „სათავადოს“ სახით.

დამონმებული ლიტერატურა

1. ი. ჯავახიშვილი – თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. II, თბილისი, 1980 წ.
2. თ. ჟორდანიას – ქრონიკები, ტ. I, თბილისი, 1892 წ.
3. ი. ჯავახიშვილი – თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, თბილისი, 1984 წ.
4. ი. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, ნ. ბერძენიშვილი – საქართველოს ისტორია გ. მელიქიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1980 წ.
5. ნ. ბერძენიშვილი – საქართველოს ისტორიის საკითხები, „მეცნიერება“, თბილისი, 1980 წ.
6. „ნიკორწმინდის იადგარი“, ქართული სამართლის ძეგლები, აკადემიკოს ი. დოლიძის რედაქციით, ტ. III, აკად. გამომც. თბილისი, 1970.
7. თ. ბერაძე, ვანის რაიონის ისტორიული გეოგრაფიიდან. კრებული „ვანი“, ტ. III.

გურამ ყიფიანი – ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
შოთა აბაშელაძე – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
აბლონა მშვილდაძე – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

აღმოსავლეთ ჭანეთის რამდენიმე ქართული ეკლესია

პროექტი, რომლის მცირე ნაწილსაც ვთავაზობთ სამეცნიერო ჟურნალ „მატიანე“-ს, შედგა 2012-2013 წლებში და დააფინანსა შოთა რუსთაველის ეროვნულმა სამეცნიერო ფონდმა. პროექტს ეწოდებოდა „ისტორიული ჭანეთის აღმოსავლეთ ნაწილში დაცული კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები“ (საფორთიფიკაციო ნაგებობები, ეკლესიები, საკომუნიკაციო და საყოფაცხოვრებო არქიტექტურის ნიმუშები). კონკურსში დაფინანსება მოიპოვა ბათუმის შოთა რუსთაველის უნივერსიტეტმა. „ძირითად შემსრულებლებად“ მიწვეულნი იყვნენ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, გურამ ყიფიანი და ამავე უნივერსიტეტის დოქტორანტი მადონა მშვილდაძე.

ჩვენს ბათუმელ კოლეგებთან ერთად არაერთი ძეგლის აღწერა და შესწავლა მოხერხდა. ამჯერად გთავაზობთ შესრულებული სამუშაოს მცირე ნაწილს.

არდაშენის ეკლესია

ეს ეკლესია ცნობილია „ჯიბისთასი“-ს სახელით. მისი შიდა სივრცის სიგრძე ცენტრალური აბსიდის შიდა კედლამდე – 14,30 მ-ია, ხოლო სიგანე – 8,00 მ.

ეკლესიის კედლები დულაბით შეკავშირებული რიყის ქვითაა ნაგები და მოპირკეთებული ყოფილა ქვიშაქვის მოყვითალო ფილებით. კედლების სიგანე საშუალოდ – 50 სმ-ია. ნაგებობა აღმართულია სამსაფეხურიან სტერეობატზე. მისი ნაშთები შემორჩენილია სამხრეთ-აღმოსავლეთ აბსიდის ქვედა სტრუქტურაში. იგი ამოყვანილია საგანგებოდ დამუშავებული ქვიშაქვის კვადრებით. აბსიდათა არეში, მათ გვეგმაში აბსიდების მრუდის შესაბამისად, ლეკალური მოყვანილობა აქვთ. ტაძრის დასავლეთ-აღმოსავლეთ ღერძი თითქმის აბსოლუტურია. ეკლესია აღმოსავლეთის მხრიდან სამი შვერილი აბსიდითაა აღჭურვილი. ცენტრალური აბსიდა საგრძნობლადაა წინ გამოზიდული და მრავალნახნაგაა (ხუთნახნაგოვანი).

ეკლესიის ჩრდილოეთით ორსართულიანი „ეკუდერი“ დასტურდება. მისი სიგრძე – 11,70 მ-ია. ზედა სართულის იატაკის დონე თვით ეკლესიის დონეს უსწორდებოდა. მისი ქვედა სართული კი შესაძლოა კრიპტა ყოფილიყო. მისი სიმაღლე – 1,55 მ-ია, სიგანე – 2,50 მ, სიგრძე კი – 4 მ. მისი კედლის სიგრძე – 80 სმ-ია და თაღოვან გადახურვას შეიცავს. შიდა სივრცე მთლიანად გადათხრილია მძარცველების მიერ. მას კარი ჩრდილოეთის მხრიდან აქვს, ცენტრალურ არეში მისი წირთხლები წინგამოზიდულ პილონებსაც შეიცავს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ მათში ქვის ფილა იყო ჩამჯდარი და კარის ლიობი იგმანებოდა. ლიობს არქიტაურული გადახურვა აქვს. თვით „კრიპტას“ კედლები განსხვავებული სამშენებლო ტექნიკითაა ნაგები, მოზრდილი, შუაზე გადატეხილი რიყის ქვების რეგულარული ნყოფით. მათ როგორც ჰორიზონტალურ, ასევე ვერტიკალურ ნაკერებში კირხსნარია გამოყენებული.

სავარაუდოა, რომ „კრიპტაში“ აღწერილი კარის ლიობის გარდა, შესვლა (ჩასვლა) მეორე სართულის დონიდანაც უნდა ყოფილიყო შესაძლებელი. ამის დადგენა ახლა შეუძლებელია, რადგან მისთვის რალაც რესტავრაციის (რემონტის) მაგვარი ჩაუტარებიათ და მისი ზედა სტრუქტურა ცემენტის ხსნარით შეუვსიათ.

ნაგებობა თითქმის მთლიანადაა დაფარული ხეებით და სხვა ხეიარა მცენარეებით, ამდენად ძეგლის დეტალებზე მსჯელობა ჭირს. ამას გარდა მას დასავლეთის მხრიდან თანამედროვე სახლი ედგმის და თანაც ისე, რომ ტაძრის შიდა სივრცე ამ სახლის ეზოს წააგავს. ამიტომაც გაურკვეველი რჩება ეკლესია დასავლეთის მხრიდან შეიცავდა თუ არა ნართექსს. სავარაუდო კი ნამდვილადაა.

ტაძრის შიდა სივრცის აღქმას ართულებს ის, რომ იქ თითქმის ტყეა, ათეულობით ხის დათვლა შეუძლებელია.

კარის ლიობებს ეკლესია შეიცავდა როგორც დასავლეთის, ასევე სამხრეთის მხრიდან. ჩრდილოეთის კარით „ეკუდერს“ ვუკავშირებთ.

ორ-ორი სარკმელი დასტურდება როგორც ჩრდილოეთის, ასევე სამხრეთის მხრიდან. სარკმლის ქვედა დონეები ერთ ხაზზეა გასწორებული და ამასთანავე ისინი (მოპირდაპირე სარკმლები) ერთმანეთს უსწორდება.

ჩრდილოეთის მხრის სარკმლები მიუთითებს ნანილობრივ მაინც იმას, რომ „ეკვერი“ გვიანდელი დანამატია ეკლესიისა და არა თავდაპირველი. ამაზე ეკლესიის სამშენებლო ნყოფაც მიანიშნებს.

არ ჩანს შვერილი აბსიდები სარკმელთა რა რაოდენობას შეიცავდა, მაგრამ ამ ტიპის ძეგლთა კანონიკურობიდან გამომდინარე, თითქმის სრული დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცენტრალური აბსიდა სამი სარკმლით უნდა ყოფილიყო აღჭურვილი, ხოლო გვერდითნი თითო-თითოთი.

სამხრეთის კარი ახლა თაღოვანად გამოიყურება, მაგრამ ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ კარის ლიობი თავიდან თაღოვან ცრუ ლუნეტს შეიცავდა და თუ ის თაღოვან ლიობს წარმოადგენდა, როგორც ახლა გამოიყურება, მაშინ ტაძარი მინაშენს (კარიბჭე) სამხრეთის მხრიდანაც შეიცავდა. მისი კვალი (თუ იგი არსებობდა) ახლა არც გამოჩნდება, რადგან ტაძრის სამხრეთის მხარე უშუალოდ კედლიდანვე ჩაის პლანტაციას უკავია.

რისი დადგენაც შესაძლებელი გახდა ისაა, რომ გვეგმარებითი სქემის მიხედვით ეკლესია ჯვარგუმბათოვან ნაგებობას განეკუთვნება. ამჟამად, გუმბათის საყრდენი, თავისუფლად მდგომი ბურჯების ნაშთები არ იკითხება, რადგან იატაკის დონის დასადგენად აქ საკმაოდ მასშტაბური არქეოლოგიური გათხრების ჩატარებაა აუცილებელი. მიუხედავად ამისა გადაჭრით შეიძლება ვთქვათ, რომ ასეთ ბურჯებს ეკლესია ნამდვილად შეიცავდა. ამაზე ძეგლის მთელი სტრუქტურა მიუთითებს. სხვა თუ არაფერი, ამაზე მიგვანიშნებს ჩრდილოეთისა და სამხრეთის კედლებიდან გამოზიდული ნახევარბურჯები. ვფიქრობთ, რომ არ შევცდებით თუ ცენტრალურ ბურჯებს გვეგმაში ჯვრის ფორმისად აღვადგენთ. ასეთი ბურჯები საბჭუნ თალთა დატვირთვებს თანაბარზომიერად ანანილებს.

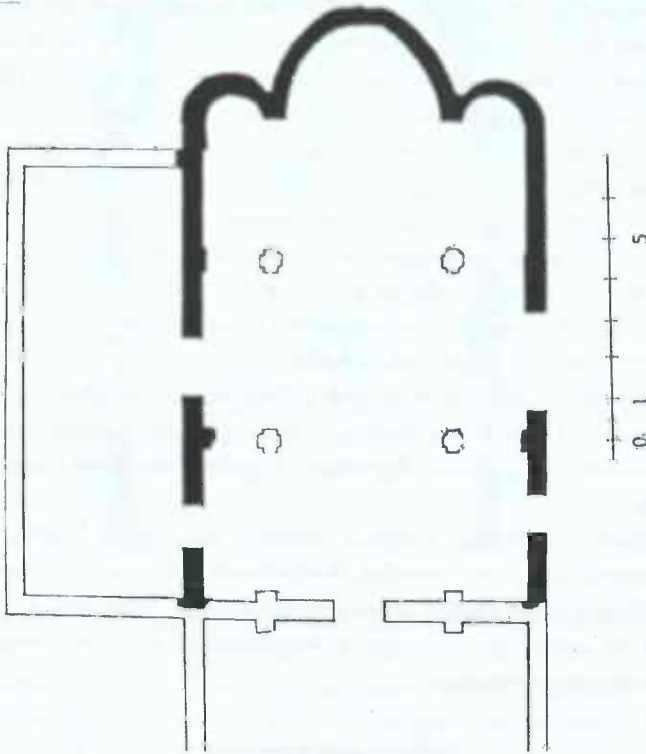
თავისი გვეგმარებით ეს ძეგლი ბიზანტიის იმპერიის პერიფერულ არქიტექტურულ სკოლას განეკუთვნება, XI-XIV საუკუნეებში თანაბრად მოიცავს როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის რეგიონებს. იგივე სქემას ეფუძნება უმეტესად ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის ჯვარგუმბათოვანი არქიტექტურაც (მაგ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია ქერჩში, X-XIII სს, მაგრამ თუ დასავლეთით გუმბათი (ყელი) უმეტესად ოთხ თავისუფლად მდგომ სვეტს (გვეგმაში წრიული მოყვანილობის) ეყრდნობა (იხ. ძველი პრესლავის ეკლესიები XI ს-ისაა ვრადაკის ბორცვზე და „ბილა-ბრიაგში“-ში. Яхонсон 1987: 110, სურ.35). აღმოსავლეთ და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში გუმბათის ყელი თავისუფლად მდგომ, გვეგმაში ჯვრული მოყვანილობის ბურჯებს ეფუძნება.

ასეთივე სურათი ჩანს აფხაზეთის ტერიტორიაზე. აქ ჯვარგუმბათოვანი არქიტექტურის ერთ-ერთი მახასიათებელი სწორედ ჯვრული მოყვანილობის ბურჯებზე დაფუძნებული გუმბათებია. ეს ჩანს თუნდაც ბზიფის (IX ს.), ანაკოფიის (ალბათ X ს.) და ლიხნის ჯვარგუმბათოვან ტაძრებში (ზოგადად XI-XII ს.) (Рчеулишвили, 1988: 6 და შმდ.; 31 და შმდ).

საყურდლებოა ის ფაქტიც, რომ მსგავსი გვეგმარებითი სქემების მქონე (წინ გაზიდული და გარე მასებში მკვეთრად გამოხატული სამი აბსიდა) ჯვარგუმბათოვანი ტაძრები წინარე მონღოლურ რუსეთშიც ჯვრის ფორმის მქონე (გუმბათის ყელის საყრდენი) ბურჯებითაა აღჭურვილი. განსაკუთრებით ეს კიევის რუსეთის არქიტექტურაში შეინიშნება XI-XII-საუკუნეების ძეგლებში (Асеев, Максимов, 1966: 552 და შმდ). არ შეიძლება ჩვენი ძეგლისათვის პარალელად არ მოვიყვანოთ თურქეთის ტერიტორიაზე, კერძოდ კი ჰასანდაღში ქანლიქილისეს სახელით ცნობილი კომპლექსების სამხრეთის (თავდაპირველი) ეკლესია. იგიც ანალოგიურ სქემას დაფუძნებული ჯვარგუმბათოვანი ეკლესიაა, სამი შვერილი აბსიდითა და გუმბათის საყრდენი ოთხი, გვეგმით კვადრატული მოყვანილობის ბურჯებით (ეს ეკლესია, ზოგადად შუა ბიზანტიური ხანით თარიღდება). ხაზი გვინდა გავუსვათ იმას, რომ ჯიბისთასისა და ჰასანდაღის ეკლესიები შესაძლოა ერთგვარ ცენტრალურ, გადამცემ პუნქტებსაც ქმნიდა იმპერიის დასავლეთ და აღმოსავლეთ პროვინციებისათვის.

ძეგლის თარიღებზე დაზუსტებით რაიმეს თქმა ძეგლის დეტალური ანალიზის გარეშე

გაჭირდება, მაგრამ თუ მას აფხაზეთის ჯვარგუმბათოვან არქიტექტურულ ძეგლებს ზოგადად მაინც შევეუჯერებთ, ალბათ შესაძლებელი იქნება მისი აგების დრო X-XI საუკუნეებით განვსაზღვროთ.

არდაშენის ეკლესიის სქემატური გეგმა. შეასრულა გ. ყიფიანმა

არქაბის ეკლესია

არქაბისი (არხავი, არხავესი, შაჯილ-მახალესი. ახლანდელი სახელწოდება აარხავეს თავზე). ამ ტერიტორიას რაკანსაც ეძახიან, რაც შემალღებულ ადგილს ნიშნავს.

ეკლესია მდებარეობს დაბა არხავეს და სახლების აღმოსავლეთ ნაწილში (GPS კოორდინატები №41 21.594, E41 19.085), იქ სადაც ქანეთის მთებიდან ზღვისპირეთისაკენ დაშვებული ერთ-ერთი ქედი, ზღვაში საკმაოდ ღრმად იჭრება და ქმნის ნახევარკუნძულისებრ კონცხს. ეკლესია სწორედ ამ კონცხის ყველაზე შემალღებულ ადგილასაა აშენებული. აქედან შესანიშნავად მოსჩანს უზარმაზარი სივრცე ოთხივე მხრივ. ზემოდან დაჰყურებს არხავეს მთლიან დასახლებას, მდინარის ორივე მხარის გაყოლებით არსებულ სოფლებს, ქ. ხოფასა და მის შემოგარენს, მთის კალთებზე შეფენილ სოფლებს არხავეს ციხემდე, ზღვას თვალუწვდენელ მანძილზე და ა.შ. ტერიტორიას სადაც ეკლესიაა აშენებული ადგილობრივი მოსახლეობა „რაკანას“ (შემალღებულ ადგილს) უწოდებს. ეკლესიის ქვემოთ, კლდოვან ქანში გაჭრილია შავი ზღვისპირა ცენტრალური ტრასისათვის განკუთვნილი გვირაბი. ძეგლს პირველად 2012 წლის შემოდგომაზე დიდი ძეხვის შემდეგ მივაკვლიეთ. მაშინ მისი შესწავლის შესაძლებლობა არ მოგვეცა. ამჯერად როგორც იქნა მოვახერხეთ ძეგლის ტერიტორიაზე შესვლა.

ეკლესია – მიმართული დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ. გადახრა 5 გრადუსი, სამხრეთის მიმართულებით.

ძეგლი სავარაუდოდ წარმოადგენს დარბაზული ტიპის, შვერილაბსიდიან ეკლესიას. სამწუხაროდ აბსიდის კონტური, არც შიდა და არც გარე მხრიდან არ იკითხება მძლავრი მცენარეული საფარის გამო. სამხრეთიდან, ამჟამად მხოლოდ ორი სარკმელი ჩანს ადრეული პერიოდისათვის დამახასიათებელი სარკმლის პარალელური კედლებით. სამხრეთ-აღმოსავლეთ მხარეში შემორჩენილია თალოვანი კარის დასავლეთის მხარე, კარის თალი პლინტუსებითაა ნაგები დუ-

ლაბზე. კარის პილონების სისქე – 60სმ-ია, ხოლო კედლების სისქე – 80 სმ-ს უახლოვდება. ნაგებობას კარი დასავლეთის მხრიდანაც უნდა ჰქონოდა ცენტრალურ არეში, რომლის ზომებიც ახლა ვეღარ დგინდება. შიდა სივრცის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში დაფიქსირდა რომაული ბეტონის ფრაგმენტი, რომელშიც ბიზანტიური ხანის ამფორათა ოთხი ეგზემპლარიან ტანის ქვედა ნაწილია ჩართული. ჩვეულებრივ, ასეთი დეტალები კამარისათვის იქმნებოდა. კერამიკული ჭურჭელი კამარათა დატვირთვის ანეიტრალდება (Durio, 1905:297, ფიგ. 320). შიდა სივრცეშივე აღმოჩნდა გვერდებაკეცილი, დაბალ ბორტიანი კრამიტის ფრაგმენტები. მათი სრული ზომები ვერ დაფიქსირდა, რასაც შეეძლო ზუსტად მიენიშნებია ძეგლის თარიღზე. კედლები ძირითადად ნაგებია რიყის ქვით, დუღაბის გამოყენებით. სამხრეთ ფასადზე შეიმჩნევა, რომ ვერტიკალური კედლის მასა ამოყვანილია ყალიბით. სამხრეთის, შემორჩენილი თაღოვანი კარის თაღის ქუსლის მიხედვით ისე ჩანს, რომ თითქოს ტენდენციას ავლენს ნალისებურობისაკენ. შიდა სივრცეში იატაკის დონე ვერ ფიქსირდება. კარის თაღის ქუსლი მინის დონიდან –1,30 სმ-ზე დასტურდება (ნალისებურობა ხაზს უსვამს მის ადრეულობაზე).

სარკმლის სიმაღლე – 85 სმ., სიგანე (რაც ჩანს) – 55 სმ. იატაკის დონის დაუზუსტებლობის გამო მისი სრული ზომების განსაზღვრაც ვერ ხერხდება. ამ ნაგებობას, რაიმე სერიოზული გადაკეთების კვალი არ ეტყობა. წინასწარული მონაცემებით (კარის თაღის მოყვანილობა, სამშენებლო წყობა, ბიზანტიური ხანის ამფორები) მიგვანიშნებს, რომ ძეგლის თარიღი VI ს-ით უნდა განისაზღვროს.

ძეგლის გარე მასების სავარაუდო ზომებია (აბსიდის ჩათვლით): სიგრძე – 11,50 მ., სიგანე – 7, 10 მ. შიდა მხრიდან სარკმლის ლიობის მოჩარჩოება არ იკითხება, ხოლო გარე მხრიდან იგი წარმოადგენს სიმაღლეში ოდნავ შევიწროვებულ ლიობს. მისი სიმაღლეა – 70 სმ., ქვედა ნაწილის სიგანე – 18 სმ. აგრაფად რიყის ქვა გამოყენებული. ეკლესიის ჩრდილო-აღმოსავლეთ არეში ერთი სარკმელიც ფიქსირდება.

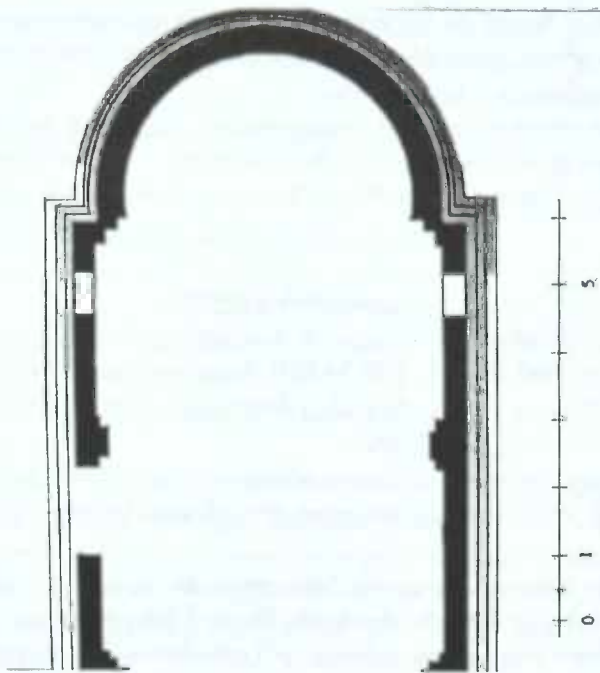
პირონითის ეკლესია

ეკლესია მდებარეობს არხავის სოფელ პირონითში (GPS კოორდინატები №41 22.548, E41 22.948). იგი სოფლის თავში ზღვისკენ წინ წამოზიდული ქედის ბოლო შემალღებულ ბორცვზეა აშენებული. აქედან შესანიშნავად მოსჩანს მთელი შემოგარენი ოთხივე მხრივ, განსაკუთრებით ზღვისპირეთი მთელს სიგრძე-სიგანეზე. ნაგებობა დარბაზული შვერილაფსიდიანი ეკლესიაა. მისი სიგანე 5,80 მ-ია, ხოლო სიგრძე – 10 მ. იგი სამ საფეხურიან ცოკოლზეა აღმართული. გამოირჩევა იშვიათი, დახვეწილი პროპორციებითა და „კლასიკური“ სამშენებლო საქმით. კამარა ჩაქცეულია, ამას გარდა, არ იკითხება, ჩრდილოეთის კარის გარდა, შეიცავდა თუ არა იგი ლიობს სამხრეთიდანაც, დასავლეთის მხრიდან კარი არ შეინიშნება, კედელი ყრუა.

ჩრდილოეთის კარი 3 მ. სიმაღლის ლიობია. მის წინთხლებზე შეინიშნება, რომ კარი ლუნეტს შეიცავდა, მისი სიგანე 1,35 მ-ია და ფუძიდან მისი ზღურბლი 50 სმ-ის სიმაღლეზეა გამართული. კარის (თუ ლუნეტის) თაღოვანი ნაწილი პლინტუსებითაა (30X30 სმ.) შედგენილი.

კედლების წყობის ხასიათი ყველაზე უკეთ ჩრდილოეთის ფასადზე იკითხება. დუღაბით ამოყვანილი კედლები მოპირკეთებულია მცირე ზომისკვადრებით (და არა ფილებით, როგორც ეს თითქოს მოსალოდნელი უნდა ყოფილიყო). აქ არ გვხვდება არც ერთი ისეთი დეტალი, რომელიც მის მეორად გამოყენებაზე მიგვანიშნებდა. კვადრების სიმაღლე საშუალოდ 20 სმ-ია და იგი ძალიან მოგვაგონებს ისოდომური წყობის ბოლო, უკანასკნელ სახეს (ისოდომური წყობა იმით ხასიათდება, რომ კვადრებით განწყობილი რიგების სიმაღლე მეტ-ნაკლებად ერთი და იგივე განზომილებისაა). ამას გარდა, წყობაში, შესაძლოა გამომსახველობის, თუ დეკორატიულობის მიზნით, ვინრო ჩანართებიც გვხვდება, როგორც ე.წ. „ენპლექტონის“ გვიანდელი ანასახი. კედლები მასიურია, მისი სიგანე 70 სმ-ს უტოლდება.

ეკლესია ამჟამად მთლიანადაა დაფარული ეკალ-ბარდებითა და ხვიარა მცენარეებით (სურო და ა.შ.) და მისი პროპორციების შეფასება ძირითადად სტატისტიკური მონაცემების შეჯერების შედეგად ხდება. მაგ. სიგანე 5,80 მ. შეფარდებული სიგრძესთან (10 მ.) ძალიან უახლოვდება ოქროს კვეთის პროპორციას.

პირონიის ეკლესიის სქემატური გეგმა. შეასრულა გ. ყიფიანმა

ამას გარდა, კარის სიგანე (1,35მ) შეფარდებული მანძილს კედლის ჩრდილო-დასავლეთი კუთხიდან კარის წირთხლამდე (2,30მ) დიდი სიზუსტით შეესაბამება ასევე, ოქროს კვეთის პროპორციას ($1,35 : 2,30 = 0,6136\dots$) და ა.შ.

ჰარმონიულია ტაძრის შიდა სივრცეც. მიუხედავად იმისა, რომ შიდა სივრცე გაუვალი და მაღალი ჯაგნარითაა დაფარული მაინც შეიგრძნობა.

ეკლესიის დარბაზი, კედლის სიბრტყიდან 28 სმ-ით გამოზიდული, გეგმაში ორსაფეხურიანი და 75სმ-ის სიგანის პილასტრებით ორ არათანაბარნაწილად იყოფა. გრძივ – დასავლეთის ნაწილად და მოკლე – აღმოსავლეთის ნაწილად. ეს ნაწილი ქმნის კიდევაც საკურთხევის აბსიდის წინ „ბემას“. სწორედ ბემა ნათდება ურთიერთმოპირდაპირე სარკმლებით.

ჩრდილოეთის კედელი ორ ერთმანეთის თავზე გამართულ სარკმელს შეიცავდა. სარკმლები თაღოვანია და მისი ზედა სტრუქტურა პლინტუსებითაა განყოფილი. ქვედა სარკმელი „იატაკიდან“ (ამჟამინდელი დონე იგულისხმება) 1,10 მ-ის სიმაღლეზეა გამართული, მისი სიმაღლე 90სმ-ია, ხოლო სიგანე – 70 სმ. ზედა სარკმელი კი ამჟამინდელი დონიდან 3,40 მ-ის სიმაღლეზეა „გაჭრილი“, მისი სიმაღლე 1,4 მ-ია, ხოლო სიგანე – 50 სმ.

ეკლესია ტიპიური „კაპელაა“, რომელიმე საეპისკოპოს (რიზიონის?) კუთვნილი და ცხადია ტრაპიზონის, ანუ ახალი, ლაზიკის მეტროპოლიაში შემავალის.

ამ კაპელის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელი მკვეთრად წინ გაზიდული აბსიდაა. საერთო მასიდან იგი 2 მ-ის სიგრძეზეა გაზიდული, ხოლო სატრიუმფო თალიდან მისი სიღრმე 2,30 მ-ს უტოლდება.

განსაკუთრებით აღსანიშნავი კაპელაში შემდეგი კატეგორიებია:

1. უზადოდ და დიდი ხელოვნებით ნაგები სამსაფეხურიანი სტერეობატი (მისი ყოველი საფეხურის სიგანე 15 სმ-ია, ხოლო სიმაღლე საშუალოდ – 16 სმ.), კარგად დამუშავებული ქვიშაქვის ფილა-კვადრებისგან ნაგები საფეხურები, რომელიც თავის მხრივ, ასევე, ქვიშაქვის ბლოკადებისგან შედგენილ სუბსტრუქციას ეყრდნობა.

2. კედლის არქაული წყობა, ისოდომური წყობის ანასახი.

3. სარკმლები. ერთ-ერთი მეტყველი დეტალი ეკლესიის აგების ზოგადი თარიღისთვის. სარკმლები აქ პარალელურკედლებიანია, რაც მის არქაულობაზე მეტყველებს (ანუ არაუგვიანეს VII საუკუნისა).

4. საყურედღებოა აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ კაპელა დასავლეთიდან კარს არ შეიცავდა. მისი კართა ლიობები გრძივ კედლებშია შექმნილი და ერთგვარი ქართული ადრექრისტიანული არქიტექტურული სინამდვილის გამოძახილია.

ეს კაპელა თავისი არქიტექტურული კატეგორიებით მკვეთრად გამოირჩევა აღმოსავლეთ, ჩრდილო-აღმოსავლეთ და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთის ანალოგიური (ცალნავიანი და შვეროლაბსიდიანი) კაპელებისგან. მისი თარიღი ზოგადად VI-VII საუკუნეებით უნდა განისაზღვროს.

გულთვათის ეკლესია

გულთვათის ციხის ცენტრალურ მონაკვეთში დაცულია დარბაზული ტიპის ეკლესიის ნაშთები (GPS კოორდინატები N41 06.254, E40 54.027). ნაგებობის დიდი ნაწილი თითქმის საძირკვლის დონემდეა დანგრეული, თუმცა ჩვენამდე მოღწეული ნაშთების მიხედვით შეიძლება მის გეგმაზე გარკვეული წარმოდგენის შექმნა.

ეკლესია დარბაზული ტიპისაა, შვერილი აბსიდით. გეგმარებით და სამშენებლო წყობით ესადაგება ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთ პროვინციის სახელოვნებო ფორმას (ყირიმის ტერიტორია).

ციხის კედლები და ეკლესია, როგორც ჩანს ერთი და იგივე პერიოდისაა. მოხილვისა და ფოტოფიქსაციის დონეზე, კომპლექსი შეიძლება VIII-ის II ნახევრითა და VIII. დათარიღდეს.

რაც შეეხება კარიბჭის თავდაცვით ნაწილს, კომპლექსს შორის მოქცეული კარი (N3) ის საესე-ბით შესაბამება ადრე ბიზანტიური ფორტიფიკაციის ლოგიკას.

ეკლესია დარბაზული ტიპისაა შვერილი აბსიდით, თუმცა გარე ბმაში დარბაზის აბსიდასთან შეუღლების არე გამოყოფილი არაა და ამით ძალიან წააგავს ადრეულ სირიულ დარბაზულ ეკლესიებსა და ბაზილიკებს, ეგრეთწოდებულ რეგიონალურ ტიპებს.

მისი ძირითადი მახასიათებელია რიყის ქვით მოპირკეთებული ნახევარწრიული აბსიდა. ეს წყობა ძალიან გვაგონებს რომაულ, რიყის ქვით ამოყვანილ სტილს. ისევე როგორც ეკლესიის აბსიდის კეხი, ცენტრალური სარკმელი და აბსიდის შიდა სივრცეში 40 სმ-ის სიგანის პრესბიტერიუმის მოდელი.

ეკლესიის სიგრძე 10 მ-ია, ხოლო სიგანე 4,10 მ-ი. მისი კედლები საშუალოდ 80 სმ-ი სიგანისაა.

ოჯაქ-ქოის (საფოს) ეკლესია

ამ ეკლესიის შესახებ გარკვეული ინფორმაცია მოვიძიეთ ინგლისელი მკვლევარების ბრაიერისა და ვინფილდის ნაშრომში. გადავწყვიტეთ ჩვენც მისი მონახულება. წავედით ფაზარისაკენ (ძვ.ათინა), გავცილდით ქალაქს და კითხვა-კითხვით თავი ამოვყავით ფორტუნას ხეობაში. არდაშენში ამ ეკლესიის შესახებ ბევრმა არაფერი იცის. უკან დაებრუნდით არდაშენისა და ფაზარის ძველი დამაკავშირებელი გზით. გავიარეთ სოფ. ჰამიდიე, სადაც ცხოვრობდნენ მოჰაჯირი ქართველები (40 ოჯახი) და მივადექით პოლიციის ქვეგანყოფილებას. მათ ჩვენი თხოვნით, დააზუსტეს ეკლესიის ადგილმდებარეობა და გაგვაცოლეს ერთი აქაური ლაზი, რომელმაც იცოდა ეს ადგილი. პოლიციის განყოფილებიდან 1,5 კმ-ში გზა უხვევს მარცხნივ, რომელსაც ქვია ნურ-სოქაქის გზა. აქედან 300 მეტრის გავლის შემდეგ მივადექით ეკლესიის ნანგრევებს (ჩვენ კოორდინატები N41 10.447, E40 55.781). აქაური ტერიტორია და შემოგარენიც სიმინდის ყანებითაა დაფარული. ადგილს სადაც ეკლესიის ნანგრევებია, ქვია ოჯაქ-ქოი (ძველისაფო). ეკლესია თავის დროზე აშენებული ყოფილა ერთ-ერთ ყველაზე შემალბებულ მოვაკებულ ტერიტორიაზე. აქედან შესანიშნავად მოსჩანს მთელი შემოგარენი. თავის დროზე ვინფილდსა და ბრაიერს ეკლესია შედარებით კარგ მდგომარეობაში დახვედრიათ (Bryer, Winfield, 1985:315). ამჟამად იგი თითქმის საძირკვლის დონემდეა დანგრეული. აქა-იქ ჩანს საძირკვლების ფრაგმენტები. მთლიანი ტერიტორია ეკალ-ბარდითაა დაფარული. როგორც ჩვენმა მეგზურმა გადმოგვცა, რამდენიმე წლის წინ ეკლესია შედარებით კარგ მდგომარეობაში იყო. შემდეგ ერთ-ერთმა აქაურმა მცხოვრებმა, მინის მეპატრონემ იგი დაანგრია და ამ ტერიტორიაზე მაღლივი საცხოვრებელი კორპუსის მშენებლობა გადაწყვიტა. ამბავი პოლიციამდე მივიდა

და მათი სამუშაოები შეაჩერეს. ამჟამად არსებული მონაცემების მიხედვით ეკლესიის გეგმაზე საუბარი ჭირს. ინგლისელი მკვლევარების მიხედვით, იგი არდაშენის ეკლესიის თანადროული ნაგებობა უნდა იყოს. იქვე ჩვენს მიერ ზედაპირულად შეგროვილი კერამიკული ნატეხების მიხედვით ჩანს, რომ არაა გამორიცხული ეს ეკლესია შედარებით უფრო ადრე ყოფილიყო აშენებული, ხოლო შემდეგ მოგვიანებით მომხდარიყო მისი განახლება ან აღდგენა.

პუმბულას (ოვუნდუს) ეკლესია

ეს ნაგებობა მთლიანად არქაულ იერს ატარებს. სამნუხაროდ, მისი სქემატური ანაზომის შექმნის საშუალებაც არ მოგვეცა, ადგილობრივი მოსახლეობის, ჩვენს მიმართ გამოჩენილი უკიდურესი გაღიზიანების გამო. ამიტომ მხოლოდ ფოტოასახელობით დავკმაყოფილდით, თუმცა არც ეს აღმოჩნდა იოლი. ამდენად ძეგლის საფუძვლიანი დათვალიერებაც ვერ შევძელით.

ეს ძეგლი დიდ მსგავსებას ამჟღავნებს, როგორც უადრეს კაბადოკიურ ხუროთმოძღვრებასთან, ასევე ქართულთან.

მიუხედავად იმისა, რომ მას გადაკეთების არაერთი ეტაპი აქვს განცდილი, მის სტრუქტურაში „არქაულობაც“ კარგად შეიმჩნევა. კედლებს ეტყობათ, რომ რამდენჯერმე გადანაწილებილი. მოგვიანებით ძირითადი სივრცისათვის სამხრეთის მხრიდან აბსიდიანი ფართო ტალანი მიუშენებიათ. ამ, ორ სამშენებლო პერიოდს შორის, დიდი ქრონოლოგიური ზღვარი არ შეინიშნება. საბოლოოდ ორნავიანი ეკლესია მივიღეთ, ესოდენ პოპულარული ქართული ქრისტიანული არქიტექტურისათვის (ელიზ-ბარაშვილი, 1994: 2 და შმდ.).

ფაქტიურად კი, აქ ორი ერთმანეთს მიდგმული ეკლესია გვაქვს. თავდაპირველად, როგორც პირველი, ასევე მეორეც შეერილაბსიდიანი უნდა ყოფილიყო.

პირველი ეკლესიის სამხრეთის კარი (ეს ერთადერთი კარი არსებობდა როგორც ჩანს) ლუნეტიანია და არქაულობის ყველა ნიშანს ამჟღავნებს. ეს კედელი თავდაპირველად საფასადე სიბრტყეს წარმოადგენდა. ლუნეტის თალი ამდაგვარი სტრუქტურების კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს, იგი ამალეებულია და ნალისებური მოყვანილობისაა. თალი შირიმის დამუშავებული ქვებითაა აწყობილი. აგრაფი თალის აბსოლუტურ ცენტრს იკავებს და სწორი ტრაპეციის ფორმისაა.

შიდა მხრიდან, რალაც სარემონტო სამუშაოებისას (შესაძლოა ეს იმით იყო გამოწვეული, რომ შემდგომში ეკლესიები მოიხატა?) კარის ღია ლუნეტი სანახევროდ ცრუ-ლუნეტად უქცევიათ. კარის არქიტრავის, არცთუ მთლად ცენტრში, ე.წ. ბოლნური ჯვარი (იმპერატორ კონსტანტინეს ძლევის ჯვარი) იკითხება. თავის დროზე იგი საკმაოდ რელიეფური უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ცდილან მის წაშლას. ესაა ფარგლის შესაძლებლობებზე დაფუძნებული გეომეტრიული სახე ჯვარი – ვარდული, მსგავსი ნიმუშები მრავლად გვხვდება მთელს ადრექრისტიანულ აღმოსავლეთში, (ყიფიანი, 2010: 727) ისევე, როგორც ზოგადად საკარე არქიტრავების ჯვრებით შემკობა. ამ ტიპის შემკობის მოტივები განსაკუთრებით მრავლად გვხვდება კაბადოკიის ადრექრისტიანულ ძეგლებშიც.

ამ ელემენტების გარდა ძეგლის არქაულობაზე მეტყველებს სარკმლებიც. ყველა მათგანი პარალელურკედლიანია.

ეკლესიები ნაგებია სხვადასხვა ჯიშის ქვებით, მოვარდისფრო დულაბის გამოყენებით. ვიზუალური დაკვირვებით კირი კერამიკულ ფხენილს შეიცავს. მიუხედავად იმისა, რომ კედლის წყობაში რიყის ქვაცაა გამოყენებული, ქვიშაქვაცაა და შირიმის ფრაგმენტებიც, რიგები თითქმის თანაბარი სიმაღლისაა და ჰორიზონტალური. წყობაში ზოგიერთ ადგილას კერამიკული პლინტუსებიცაა ჩართული.

ფეიქრობთ, რომ ძეგლის თარიღი ზოგადად ადრე ქრისტიანული ხანაა (ეს მხოლოდ წინასწარული მოსაზრებაა) და V ს-ზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

ძეგლის ინტერიერში უხვადაა შემორჩენილი მოხატულობის ფრაგმენტები. იგი სპეციალურ კვლევას მოითხოვს. მოხილვისას იკონოგრაფიული მოდელები და პროგრამები არ იკითხება (ძეგლის შიდა სივრცე მთლიანად მცენარეულ საფარს უკავია)

დასკვნა

დასკვნის სახით, ორიოდ სიტყვა უნდა ითქვას როგორც პირონითის შვერილბაზიდიან დარბაზულ ეკლესიაზე ე.წ. „კაპელაზე“, აგრეთვე არდაშენის ჯვარგუმბათოვან ტაძარზეც.

დარბაზულ ეკლესიაზე ბერს ვერაფერს ვიტყვით, რადგან ანალოგიური მცირე ზომის კაპელები, მეტნაკლებად დახვეწილი პროპორციებითა და განვითარებული შიდა სივრცით, თანსდევს მთელს შუა საუკუნეებს. აქ, როგორც ზემოთაც იყო ნახსენები, ეს კაპელა არქაულ ელემენტებს საკმაოდ შეიცავს, განსაკუთრებით კი აღსანიშნავია მისი კარის ლიობის ორიენტაცია. კარი აქ, ჩრდილოეთის კედელშია გაჭრილი. ჩრდილოეთის კარი საკმაოდ იშვიათი შემთხვევაა, როგორც ბიზანტიური, ასევე ქართული არქიტექტურისათვის. მაგრამ აქ პრინციპია განსხვავებული. სივრცის აღქმა ხდება არა გრძივი ლერძის მიხედვით, როგორც ამას ცალნავიანი და ბაზილიკური გეგმარებითი სქემები მოითხოვენ, არამედ განივ კედელში შექმნილი კარის ლიობიდან, რაც ქრისტიანული არქიტექტურის განვითარების, თითქმის მთელს მანძილზე თანსდევდა ქართულ საკულტო ხუროთმოძღვრებას.

განსაკუთრებულ ყურადღებას კი არდაშენის ჯვარგუმბათოვანი ტაძარი იპყრობს. მართალია, ამჟამად შიდა სივრცეში ჰუმუსური ფენის დიდი სიმაღლის გამო ცენტრალურ ბურჯთანაშთები არ იკითხება, მაგრამ სქემა ტაძრისა, რომელიც დავადასტურეთ ასეთი ვარაუდის სრულ უფლებას გვაძლევს.

ტაძრის ამ ტიპის ჩამოყალიბება ბიზანტიის იმპერიის პერიფერიულ აღმოსავლურ სკოლას მიეწერება. (Krautheimer, 1979: 392-393). მოიცავს თითქმის მთელს შავიზღვისპირეთს აფხაზეთის ჩათვლით. აქ ეს არქიტექტურა (შვერილი აბსიდები, ცენტრალურ ოთხ, გეგმაში ჯვრულ ბურჯებზე დაყრდნობილი გუმბათი და ზოგჯერ ნართექსიანი ტაძრები, VIII საუკუნიდან მაინც დადასტურებული ფაქტია), მაგ. ანალოგიურ სქემაზე დაფუძნებული ტაძრები ლიხნესა და ანაკოფიაში (Pcheulishvili, 1978: 26).

ამდენად ჯვარგუმბათოვანი ტაძრის ეს სახეობა ნაწილობრივ ძველქართულ სამყაროსაც მოიცავდა.

ინფორმაცია

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის თანამშრომელი, ურუნალისტი

ინტერვიუ ქველმოქმედთან – ბატონი ზაურ თათვიძე

ამჟამად, ყოველ ადამიანს უფლისგან თავ-თავისი ჯვრის ტარება აქვს დავალებული. ზოგს მსუბუქი- ნიავეით, ზოგს კი-მძიმედ სატარებელი. მნიშვნელობა იმას აქვს, თუ ვინ როგორ აიღებს ამა თუ იმ მოვალეობას თავის თავზე, ატარებს თუ არა ყველა ღირსეულად თავის ჯვარს...

საზოგადოების ყველა ფენას თავისებური პრობლემა აქვს, მაგრამ არსებობენ ადამიანები, რომლებიც საკუთარს გარდა, სხვის გაჭირვებაზეც ფიქრობენ, შინაგანი ხმა ეძახით სიკეთის გასაკეთებლად – რაც აბადიათ, სხვებისთვის გასანანილებლად.... ესაა სპეციფიური ნიჭი და ეს ნიჭი ქველმოქმედებაა... მონყალების გაცემაა...

ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ისეთ მომენტთან, როდესაც თითოეული სიტყვა, საქმე და მატერიალური დახმარება, უანგარობაზეა აღმოცენებული. საფუძველი კი, მხოლოდ და მხოლოდ, სუფთა გულია და ამ გულიდან წამოსული იდეების, კეთილ საქმეებად ქცევაა...

– ბატონო ზაურ, როდესაც კრებულ „მატიანეში“, თქვენი სოფლის, „სულორის“, ისტორიის გამოქვეყნებაზე ვმუშაობდით და სოფლის გამოჩენილ შვილებს შეეხებთ, ალბათ, იშვიათად, თუ გვსმენია იმდენი საქებარი სიტყვები, რაც თქვენზე ითქვა. თუ შეიძლება გავაცნოთ თქვენი ბიოგრაფია და ის, საქველმოქმედო საქმიანობანი, რომელსაც ამჟამად, ვანის მუნიციპალიტეტში ეწოდით და ეწევით.

– დავიბადე სოფელ სულორში. აქვე გავატარე ჩემი ბავშვობა, დავამთავრე სულორის საშუალო სკოლა. მისაღები გამოცდები ჩავაბარე თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკის ფაკულტეტზე, აქვე დავამთავრე ასპირანტურა და დავიცავი საკანდიდატო დისერტაცია. მონიჭებული მაქვს ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი. მყავს მეუღლე, ორი შვილი და ორი შვილიშვილი.

წლების განმავლობაში ვმუშაობდი ჯერ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში, შემდეგ მაშინდელ მინისტრთა საბჭოში, ბოლოს კვლავ ფინანსთა სამინისტროში. მეჭირა საკმაოდ მაღალი საპასუხისმგებლო პოსტები. ეს რაც შეეხება სახელმწიფოს მაღალი რანგის სტრუქტურებში მუშაობას. ხოლო 1995 წლიდან ვენვეი კერძო ბიზნესს. 1998 წელს დავაფუძნე სამშენებლო კომპანია „განი-ჯგუფი“, რომლის გენერალური დირექტორი ვარ ამჟამად. პარალელურად მაქვს ბიზნესი აგრარულ სექტორშიც, მათ შორის ვანშიც. რაც შეეხება თქვენი კითხვის მეორე ნაწილს – ქველმოქმედებას, არ ჩამომერთმევა მკრეხელობაში თუ ვიტყვი- ჩემში ამ სფეროს შინაგანი მოთხოვნილების სახე აქვს მიღებული. ვანში ჩემი საქმიანობაც, ძირითადად ქველმოქმედებამ განსაზღვრა. სიმართლე გითხრათ, მიუხედავად რიგი წამოწყებებისა, აქედან (ვანიდან) მე არ ველოდები ისეთ მოგებას, რომელიც მნიშვნელოვნად იმოქმედებს ჩემი ბიზნესის საერთო პოტენციალზე, მაგრამ ვდგავარ ჩემი ვანელების, მეზობლების გვერდით და რამდენადაც შეეძლებ ბოლომდე ვიქნები მათთან ერთად და ამის განმსაზღვრელია ის დიდი სიყვარული და მონატრებაც, რომელსაც მე მშობლიური ვანის რაიონის სიყვარულს დავარქმევდი. ვფიქრობ, ამ საქმის კეთებაში, თანადგომაში, ქართული ქრისტიანული კოდიც დევს. ეს კი ბევრ რამეს განაპირობებს. ეს იყო ბიძგი, როდესაც სულორის თემში თათვიძეების (ჩემს) უბანში, ქაშვეთის¹ ეკლესიის მშენებლობა დაიწყო და დავასრულე კიდევაც. ეს პროცესი საერთო საქმედ იქცა და უნდა გენახათ, როგორ იყვნენ ჩართულნი მშენებლობაში, არა მარტო ჩემი საბიძგელო – თათვიძეების უბანი, არამედ თითქმის, მთლიანად სულორის მოსახლეობა, სოფელ ძულუხის მეზობელი უბნის მცხოვრებნიც. პროცესი სახალხო საქმედ

¹ ქაშვეთი — სოფელ სულორში კონკრეტული ადგილმდებარეობის სახელწოდება - უძველესი ტოპონიმი. (რედ)

იქცა და იმ მომენტში ჩემზე ბედნიერი კაცი დედამინის ზურგზე არც მეგულებოდა. ჩემივე ფინანსური დახმარებით აშენდა სოფელ სულორის ცენტრში სამების ეკლესიაც.

უნუხვარ იმაზე, რომ ჩვენი ოჯახი ვერ გადაურჩა ტრაგიკულ შემთხვევას, ჩემი ძმის, რომანის, რომელიც ჩემი საქმიანობის გვერდით მდგომია, ორი ვაჟკაცი ერთდროულად ემსხვერპლა ტრაგიკულ შემთხვევას. ეს ჩვენი მოუშუშებელი ტკივილია, მაგრამ რას იზამ – ცხოვრება გრძელდება და გულხელდაკრეფილი დგომაც ვერაფრის მომტანია. ის რასაც, მე და ჩემი ძმა, რომანი, დღეს ვაკეთებთ, ქვეცნობიერად უკავშირდება ამ ორი ვაჟკაცის ხსოვნას.

ჩვენს საქმიანობასთანაა კავშირში ქალაქ ვანის ცენტრში, ჯვრის მოედანზე, ჯვრის აღმართვაც, რომლის არქიტექტორებიც არიან მამუკა ჩხეიძე და არჩილ რაზმაძე. იგი სპეციფიურად, განსაკუთრებული პროექტითაა შექმნილი.

ჩემს ქველმოქმედებას უკავშირდება და შემიძლია ვთქვა, რომ ჩემივე საქველმოქმედო წილი დევს ვანის საკათედრო ტაძრის მშენებლობაშიც.

ასევე, ვანის ცენტრში ჩემს მიერ იქნა შესყიდული, მოუვლელით დანგრევის პირას მისული საქართველოს მედიცინის პროფკავშირების მუშაკთა ყოფილი კულტურის სახლი. დღეს მას სხვა დანიშნულება აქვს მიცემული, მაგრამ სრულიად სახეცვლილი და რეაბილიტირებულია და ალბათ, ერთ-ერთი საუკეთესო შენობაა ქალაქში, სადაც შეიძლება ნებისმიერი კულტურული ღონისძიებების ჩატარებაც. ახლა მიმდინარეობს მისი ეზოს მიონყობა-გამშენიერება.

ჩემი და ჩემი ძმის ყურადღება გადატანილია ქალაქის ცენტრში არსებულ საკოლმეურნეო ბაზარზეც, რომლის რეკონსტრუქციაც დავიწყეთ და ახლო მომავალში დავასრულებთ კიდევაც. ეს ისეთი ობიექტია, რომლის სავაჭრო სარეალიზაციო დატვირთვა მნიშვნელოვან განზომილებას არ წარმოადგენს. მაგრამ სამაგიეროდ დიდი სურვილი მაქვს, ვანის ცენტრს შევძინო ერთ-ერთი თანამედროვე ობიექტი, რომელიც მოემსახურება ქალაქსაც და სოფლებსაც. აღარაფერს ვამბობ აგრარულ ბიზნესსა და საერთოდ, დასაქმებულ ადამიანებზე. დღევანდელ სიტუაციაში, რამდენიმე კაცისთვისაც რომ შევქმნათ დასაქმების ადგილი, ესეც მიღწევაა და ეს პროცესი გაგრძელდება უწყვეტად. აღარ გავაგრძელებ საუბარს ინდივიდუალისათვის განუვალ დახმარებებზე და ა. შ. აქვე დავამატებ ერთს – განზრახული მაქვს, ვანშივე, ხის გადამამუშავებელი საწარმოს აშენება, რომელიც საკმაოდ ძვირადღირებული დანადგარების მეშვეობით იმუშავებს მრავალფუნქციური დატვირთვით. ვფიქრობდი და კვლავ ვფიქრობ მინი საკონსერვო ქარხნის შექმნაზეც. არის რიგი სხვა ჩანაფიქრებიც და მათზე უკვე მიმდინარეობს მოსამზადებელი სამუშაოები.

– ბატონო ზაურ, ვანს დღეს არაერთი მეცენატი გამოუჩნდა, ვანელებიც და არავანელიც, როგორცაა ცნობილი ბიზნესმენი ბეჟან ნაქაძე. მისი სამსახურეობრივი კარიერის გზაც ვანში დაიწყო და ვთვლით, რომ იგი ვანელია. გვინტერესებს, უბრალოდ, რა პროცესია ეს, როდესაც მეცენატობით მუნიციპალიტეტს გვერდით უდგახართ და საშვილიშვილო საქმიანობას ეწევით. ეს აზარტია თუ როგორც ქართული ანდაზა გვეუბნება - „მაღლი ქენი ქვაზე დადე, გაივლი და წინ დავჯდება“...

– თქვენი „კვლევის ცენტრის“ ხელმძღვანელისაგან მე მსმენია „ზესტაფონელი ვანელის“, ბატონ ბეჟან ნაქაძისა და ზოგიერთ სხვათა ქველმოქმედების შესახებაც. დიდებულ საქმეს აკეთებენ. მათი დიდი კაცობაც ამ საზომით განისაზღვრება და მინდა წარმატება ვუსურვო მათ. რაც შეეხება კითხვის მეორე ნაწილს – ცხადია, რადგან რაკი ჩვენი საქმიანობის შეხების წერტილები ჩემს მშობლიურ რაიონს დაუკავშირდა, მუნიციპალიტეტისა და საკრებულოს ხელმძღვანელობასთან გვერდით დგომა ჩვეულებრივი ამბავია. მე ვიცი მათი საქმიანობის შესახებ. მათ მიერ ბევრი რამაა გაკეთებული ამ მცირე დროში და საქმის კეთების პროცესში, რომ მათ გვერდით ვიდგე და საკუთარი შესაძლებლობაც გამოვიყენო, ამაში განსაკუთრებულს ვერაფერს ვხედავ. უნდა ჩავთვალოთ, რომ ესაა მოვალეობის რანგში აყვანილი ურთიერთთანადგომა. საკითხზე კარგი და ფრთიანი ანდაზა გაქვს გამოყენებული და მინდა დარწმუნებით გითხრა, რომ საქმის კეთების პროცესი ნამდვილადაა სიკეთით დატვირთული აზარტიც. აკეთე საქმე და ნულარ განიკითხავ. მჯერა რომ „ქვაზე დადებული მაღლიც“

არასდროს იკარგება და კეთილი საქმის შემოქმედს იგი ყოველთვის წინ ხვდება. ეს გამოთქმა ვრცელდება ყველაზე და არა მარტო ინდივიდებზე.

– ბატონო ზაურ, ჩვენთვის ცნობილია, რომ თქვენ და თქვენი ძმა, რომანი, „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის“ ხელმძღვანელი – ომარ კაპანაძე, მეგობრები ხართ. თქვენ, რიგ ცნობილ მეცნიერებთან ერთად, დღეს გვერდით უდგახართ ამ სამსახურს, ეხმარებით მას სამუშაო პროცესების გამართვაში. ხართ შემოხსენებული კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი. როგორ უნდა შევაფასოთ ეს – მხოლოდ მეგობრობის გრძნობამ გიბიძგათ კვლევის ცენტრთან თანამშრომლობა, თუ იმ საქმის კეთების სურვილმაც, რომელსაც „კვლევის ცენტრი“ ახორციელებს „საგამომცემლო საქმიანობასთან“ ერთად და საერთოდ, როგორ აფასებთ ამ პროცესს?

– რაც შეეხება ჩემი, ჩემი ძმისა და ბატონი ომარ კაპანაძის მეგობრობას, უნდა ითქვას, რომ ჯერ კიდევ ჩვენი მშობლები იყვნენ მეგობრები. მაღლობა უფალს, რომ ეს მეგობრობა გრძელდება წარმატებულად საქმიან ურთიერთობებშიც. მე ვცდილობდი და ახლაც ვცდილობ გვერდით დაუდგე მას იმ დიდ საქმეში, რასაც ცენტრის საქმიანობა ითვალისწინებს და კრებული „მატიანეს“ გამოშვება ჰქვია. უნდა აღვნიშნო, რომ როდესაც ერთ-ერთ მეგობრულ შესვედრაზე ეს კრებული მაჩუქა, ეს ის ჩვეულებრივი გამოცემა მეგონა, რაც დღესდღეობით გამოდის ხოლმე რაიონებში, მაგრამ, როდესაც შინაარს გავეცანი მივედი დასკვნამდე, რომ ამით კეთდება ძალიან დიდი საქმე. ვფიქრობ, რამოდენა საგანძურს უტოვებთ თქვენ ვანის მომავალს. ამაზე დიდი და განსაკუთრებული სიკეთე რა უნდა გაკეთებულიყო ვანში, მითუმეტეს, როდესაც ურთიერთობა გაქვს ისეთ ინტელექტ ჯგუფთან, როგორიც აქედან წასული მეცნიერთა ჯგუფია. ამას დავარქმევდი უანგაროდ გაკეთებულ საქმე-სიკეთეს, რომელსაც დაფასება სჭირდება. როგორი შეგნების უნდა იყო, მითუმეტეს ვანელი, რომ, როდესაც ამ კრებულს ნახავ, გვერდით არ დაუდგე ადამიანს, და რაც მთავარია, მეგობარს. ასე რომ, ეს თანადგომა არა მარტო მისმა მეგობრობამ, არამედ ამ საშვილიშვილო საქმემ გადამანყვეტინა. მე მინდა წარმატებები ვუსურვო მას, ამ რთულ გზაზე, თანამშრომლებთან ერთად.

– ჩვენც გვინდა წარმატებები გისურვოთ, ბატონო ზაურ, თქვენს დიდ საქველმოქმედო საქმიანობაში. დაე, არასოდეს გაგინელდეთ ის შემართება და სურვილი სიკეთის კეთებისა, რაც თქვენს ცხოვრებას ასე ავსებს, ამშვენებს და ასულდგმულებს.

მომარკავენი

1905-1907 წლების რევოლუციის საბარტოლოში და ვანელთა მოწინააღმდეგე რევოლუციური პროცესებში

- პროცესს, რომელიც ჩვენ განხილვაში შემოგვქვს გვაშორებს საუკუნეზე ოდნავ მეტი.
 - ეს პროცესი ვანის ისტორიის შემადგენელი ნაწილია და აისახა მაშინდელი ვანის თემ-საზოგადოებების მცხოვრებთა სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე, მასების განწყობაზე და ფსიქიკაზე. თუმცა, თვით პროცესსა და მის გამომწვევ მიზეზებზე, აქედან შედეგებზე, დღეისათვის ნაკლებადაა ცნობილი.

საერთოდ, ამდგარი პროცესები ქვეყანაში არსებული ეკონომიკურად, სოციალურად, სამართლებრივად უთანასწორო ცხოვრების თანამდევია, რომელიც მოქმედების სივრცეში ხშირად იხრება დისკრიმინაციურ ძალმომრეობისაკენ. ამ ნიადაგზე გაჩენილი უზომოდ გამდიდრებული და უზომოდ გაღატაკებული ანტაგონიზმი იძლევა ბიძგს, მთავრდება საზოგადოების ურთიერთშეჯახებით, ხშირად სისხლიანი დაპირისპირებით, ერის მთლიანობის დარღვევითა და ცხოვრებას ძალიან დიდხანს მიჰყვება უარყოფითი ფორმით.

ვანის ისტორიაში არის ფაქტები იმისა, როდესაც 1905-1907 წლების მოვლენებამდე სოციალურ-ეკონომიკური დისკრიმინაცია მივიდა კლასობრივ შეიარაღებულ დაპირისპირებამდე. თუმცა, ამ შემთხვევაში გადარჩნენ სისხლისმღვრელი შეჯახებისგან. სამაგიეროდ, „დაბალ ფენათა“ წარმომადგენლები, რომლებმაც პროტესტი გამოხატეს ვანელ თავადაზნაურთა ერთი ნაწილის წინააღმდეგ, ვერ ასცდნენ გაციმბირებას და ეს განხორციელდა იმპერიულ ძალებთან ერთად ვანელ ე. წ. „წარჩინებულთა“ თანამონაწილეობით 1857 წელს, როდესაც უხუთელ ჯაშინიკა და მურზაყან ხურციძეების წინამძღოლობით მოხდა დაპირისპირება ამაღლება-სალომინაოს მხარის მფლობელ ფეოდალთა ზოგიერთ წარმომადგენელს შორის და პროტესტს მხარდაჭერა გამოუცხადა ვანის დასახლებების სოლიდურმა ნაწილმა, როდესაც შეიარაღებულ გლეხთა რიცხვმა 400-ს გადააჭარბა და საბრძოლო მდგომარეობაში განლაგდნენ უხუთის ტერიტორიაზე. ეს უბრალოდ, ერთი მაგალითი, მაგრამ სერიოზული საზოგადოებისათვის შესწავლისა და დაფიქრების საგანი.

ამდენად, არცერთი აჯანყება, არცერთი რევოლუციური მოძრაობა არ ხდება უმიზეზოდ და უმიზნოდ.

მართვაში დაშვებული შეცდომებიდან გამომდინარე, დროში თავმოყრილი გადაუჭრელი პრობლემები წარმოშობენ ამგვარ შეჯახებებს.

XX საუკუნის დასაწყისისათვის სოციალ-ეკონომიკური, პოლიტიკური მდგომარეობა გამწვავდა რუსეთის იმპერიის მასშტაბით. სიტუაციები გამწვავდა და დაიძაბა საქართველოშიც, როგორც რუსეთის იმპერიაში შემავალ მხარეში. რამდენიმე ფაქტორით შეიძლება ამის ახსნა, მაგრამ გამოვყოთ ზოგიერთი მათგანი: 1. მეფის რუსეთის იმპერიული რეჟიმის აქტიური ნგრევის დაწყება, რომლის ერთ-ერთ ბიძგად იქცა რევოლუციამდე 40 წლის წინ, (1865 წელს ქუთაისის გუბერნიაში) გატარებული რეფორმების შემდეგაც სოციალურ-ეკონომიკური განსხვავებულობის, აქედან ძალმომრეობითი ინსტიტუტების შენარჩუნება. რეფორმამ მდგომარეობა რამდენადმე შეამსუბუქა, მაგრამ მასიური მისაღებობის თვალსაზრისით ვერ გააკეთილშობილა იგი და არც ამის მიზანი გააჩნდა. პირიქით, კლასობრივი დაპირისპირებულობა ფარული და ღია ანტაგონიზმი მოქმედების სიბრტყეზე მოექცა, ასპარეზი გამოინთავისუფლა. 2. ამ ფონზე რადიკალური, სოციალურ-ეკონომიკური დიფერენცირება თავის მხრივ ჩაალრმავა ასპარეზზე შემოსულმა ბურჟუაზიამ, ხოლო პარალელურად, სოფლად, გამდიდრებულ გლეხთა ფენების კულაკობის და ასევე ვაჭართ-მევახშეთა წარმომადგენლების მოქმედებამ. სწორედ, აქ იკვეთება დაპირისპირება სიღარიბე-სიღატაკის, ექსპლოატაციით მოპოვებულ სიმდიდრესა და ამ გზით მიღწეულ განდიდებას შორის. ამ სიახლემ არა მარტო დაძაბა სიტუაცია, არამედ განაპირობა კიდევაც დაპირისპირებულ ფენებში შეჯახების გარდაუვალობა.

აქედან, პრაქტიკულად ეს უკიდურესობანი, რომელსაც პროცესთა განვითარება მოჰყვა ჩაისახა 1861-1864-1865 წლებში გატარებულ ნახევრად რეფორმებში, რასაც გაჰყვა სოფლად

მწარმოებლური კლასის, გლეხობის ჩამოშორების მცდელობა მიწისაგან, წარმოების ძირითადი საშუალებებისაგან, რადგანაც იმ დროისათვის მიწა, არსებობის უმთავრესი საშუალება, დიდწილად კვლავ ძველ და ახლად გაბატონებულთა ხელში მოექცა. რეფორმამ თავის დროზე იზრუნა იმისათვის იგი ასეთად დარჩენილიყო და ხანგრძლივადაც დარჩებოდა, რომ არა 1905-1907 წლების რევოლუცია.

ამ მხრივ ვანის მაგალითზე შეიძლება ითქვას: 1886 წლის აღწერის მიხედვით ვანის ხუთივე თემსაზოგადოებაში ცხოვრობდა 4 197 კომლი 22 580 მცხოვრებით. აქედან თავადური გვარისაა – 140, აზნაურთა – 2 265, სასულიერო წოდება – 502, ვაჭარი – 59, გლეხი – 19 214 კაცი. როგორც ქუთაისის გუბერნიაში, ასევე ვანის დასახლებებშიც მიწის ფონდის 86,7% ფლობდა უმცირესობა, თავადთა და აზნაურთა წარმომადგენლები. გლეხთა საკუთრებაში ირიცხებოდა 14, 3%.

3- იმპერიისათვის დამახასიათებელი ბუნება, სამართლისა და კანონის მონოპოლიზება, ინდიფერენტული დამოკიდებულება ქვედა ფენებისადმი. კოლონიურ-პერიფერიული მხარეების შევიწროება, ეროვნულ ინტერესთა იგნორირება და ა. შ. და ა. შ. რის გამოც, ურთიერთწინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება სახელმწიფოში არსებულ გაბატონებულთა და თითქმის უპრივილეგიო მასებს შორის 1900-იანი წლების დასაწყისიდან მიუახლოვდა პიკს. პროცესში ჩართული აღმოჩნდა საქართველოც. უმძაფრესი ფორმით იწყო მოვლენებმა განვითარება ქუთაისის გუბერნიაშიც. მის თითქმის ყველა მაზრასა და მაზრების სოფლებში, მათ შორის „ვანის“ თემსაზოგადოებებში. 1905 წლის დასაწყისიდან რევოლუციური მოძრაობა იღებს შეუქცევად ხასიათს და პროცესი „ვანის“ სინამდვილეშიც მივიდა სისხლიან ანგარიშსწორებამდე. ამის მაგალითებიც არის და თხრობისას ოფიციალურ დოკუმენტებზე დაყრდნობით შევსებით მას.

ქუთაისის მაზრაშიც ისე, როგორც გურია-სამეგრელოს რეგიონებსა და შორაპნის მაზრაში, სოფლების გლეხობამ მოძრაობა გაშალა ორი მიმართულებით: 1. ადგილობრივ თავადაზნაურულ და ახლად აღმოცენებულ კლასთა-ბურჟუაზიისა და კულაკობის სანიანაღმდეგოდ. 2. იმპერიულ და ადგილზე გაბატონებული უსამართლობისაგან თავის დასაღწევად. ამ მხრივ მდგომარეობა საერთოა სრულიად საქართველოსათვის, მაგრამ ბრძოლის ფორმებისა და მეთოდების ნაირსახეობით, მიმართა, რომ იგი განსაკუთრებულია ქუთაისის გუბერნიის – ქუთაისის, ოზურგეთის, ლეჩხუმის, შორაპნის მაზრებისათვის. დასკვნით ეტაპზე სახელისუფლო შეტევებმა და სისასტიკემ არისტოკრატის მცირე ნაწილშიც გააღვიძა ქართველობის გრძნობა, ხოლო საუბრები იმაზე, რომ ქართველ გლეხობასა და გაბატონებულ კლასს შორის არსებობდა პატრონყმური (კეთილი) დამოკიდებულება რეალობას მოწყვეტილია.

ქუთაისის გუბერნიაში მოძრაობამ მიიღო აგრარული რევოლუციის სახე. ფაქტებს ადასტურებს კავკასიის მთავარმართებლისა და უმაღლეს ინსტანციებში გაგზავნილი დოკუმენტური მასალები, ინფორმაციები, მოხსენებითი ბარათები, შეტყობინებები და ა. შ.

1905-1907 წლების რევოლუციური მოძრაობის აქტიურობა დიდად იყო დაკავშირებული სოფლად და დასახლებული პუნქტების მიხედვით მასების შეგნების დონესთან, მათი ღირსების გრძნობის გაღვივებასთან, რომლის გაგებაც ქართულ გაბატონებულ კლასს არც სურდა და არც აღიარებდა. ამაზე დასტურს იძლევა მსჯელობები და მტკიცებულებანი, რომელიც საგლეხო რეფორმების გატარების პროცესში მოჰქონდათ ქართველ თავადაზნაურთა წარმომადგენლებს. მხოლოდ ერთი მაგალითი ამ სფეროდან: „გლეხთა განთავისუფლება არ უნდა იქნას დაშვებული... ეს იქნება უკანონობა და უსწინდისობა, რადგან ჩვენ არ შეგვიძლია, არც სხვაგან მოჯამაგირედ დადგომა, რომელთაგანაც უცხონი ვართ და უცოდინარნი, აღარ გვეყოლება აღარც მიწისა და ვენახის დამმუშავებელი, აღარც საქონლის მწყემსი, აღარც შვილების გამზრდელი ძიძა“, ხოლო გლეხი მარად მზად არის ყოველთა ამა საგანთა ტვირთად და არც არვისგან დაიზრახება, რადგან შობილია ამგვარი მდაბიო ცხოვრებისათვის და სიყრმიდანვე გაზრდილია ამისთანა ცხოვრებაში“. ეს და ზოგიერთი მსგავსი შეხედულებანი ხელმწიფილია თავადაზნაურთა სოლიდური ჯგუფების მიერ და მძაფრად ამჟღავნებს დისკრიმინაციურ- ძალმომრეობით სუნს.

აქედან, მოსახლეობაში ეროვნული თვითშეგნების, ქვეყნის შიგა პრობლემებისა და მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების გაცნობიერება უკავშირდება, იმ ადამიანების საქმიანობას,

რომლებმაც მუშაობა გაშალეს მასებში, განუმარტავდნენ მათ ჩამოყალიბებულ სიტუაციებს, უბიძგებდნენ კიდევაც არსებული მდგომარეობისა და რეჟიმის შეცვლისაკენ.

საწყის ეტაპზე ამ მისიას ასრულებდნენ ხალხოსნები, შემდეგ რიგ სხვა მიმდინარეობებთან ერთად „მესამე დასი“, რომლისგანაც პრაქტიკულად ჩამოყალიბდა საქართველოში მოქმედი სოციალ-დემოკრატიული პარტია. მანამდე კი ამ საქმეს რამდენადმე ბიძგს აძლევდნენ ქართველი „თერგდალეულები“.

XX საუკუნის მიჯნასთან რადიკალურად გამოიკვეთა ქართული პრესის გააქტიურებაც, განსაკუთრებულად, სოციალ-დემოკრატიული და რიგ სხვა პარტიათა პერიოდიკა სისტემატურად აშუქებდა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებს, ეკონომიკურ-სოციალურ სირთულეებს, მათ გამომწვევ მიზეზებსა და შედეგებს, რაც გამოყენებული ხდებოდა იმ აგიტატორთა მიერ, რომელთაც შეგნებულად მიჰყავდათ ახსნა-განმარტებითი საქმიანობა მასებში.

ამდენად, ქუთაისის გუბერნიაში 1905-1907 წლების პროცესებში მონაწილეობისათვის გლახთა მასების შემზადებაში გადაწყვეტილი სიტყვა სთქვეს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის აგიტატორებმა, რომლებმაც საქმიანობა გაშალეს გლახობაში, ქუთაისის გუბერნიის თითქმის ყველა მაზრასა და მის დასახლებებში, მათ შორის „ვანის სოფლებშიც“. ამ ადაშიანებმა, როგორც ჩანს იკისრეს საერთო საგანმანათლებლო ფუნქციაც.

„ვანის“ დასახლებანი მოექცა სამი უძლიერესი – ქუთაისის, ოზურგეთისა და შორაპნის მაზრების რევოლუციური კომიტეტების მოქმედების არეალში. აშკარად ჩანს დღევანდელი „ვანის“ რაიონის დასავლეთი ზონა: შუამთა, ტობანიერი, ქყვიში განიცდიდა სამტრედიასა და შორაპანში მოქმედი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების გავლენას, საპაიჭაო გურიისას, ზოლო დღევანდელი ქალაქ ვანის მიმდებარე, ასევე მალალმთიანი სოფლები – ქუთაისისა და გურიის რეკომენბისას. ამ საკითხებზე არსებობს მაშინდელი სახელმწიფოებრივი დონის დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ არამარტო სააგიტაციო პროპაგანდისტულ საქმიანობას, არამედ მათ მაკოორდინირებელ როლსაც.¹

არსებული დოკუმენტები ცხადყოფენ, რომ რევოლუციური მოძრაობა განსაკუთრებული სიძლიერით ვლინდება ქუთაისის გუბერნიის ქალაქებისა და სავაჭრო სამრეწველო დაბებთან ახლომდებარე სოფლების მოსახლეობაში, სადაც მოძრაობის სიმძიმეს კისრულობს მუშათა კლასი, რომელსაც ეს ტალღა გააქვს მიმდებარე დასახლებულ პუნქტებში. ვანის სოფლების გეოგრაფიული განლაგება ამ მოთხოვნებს შეესაბამებოდა.

1903 წლის მაისის დამდეგს ქუთაისში მოწვეული დასავლეთ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების კონფერენციამ მიიღო გადაწყვეტილება ორი კომიტეტის შექმნის შესახებ: 1. ქუთაისის კომიტეტი, რომელიც კოორდინირებდა ქალაქ ქუთაისის, ჭიათურა-ტყიბულის მუშათა მოძრაობებს და 2. იმერეთის სოფლის მუშათა კომიტეტი, რომელსაც ხელმძღვანელობა უნდა გაენია იმერეთის სოფლების გლახთა მოძრაობისათვის. ამ საქმიანობის საფუძველზე 1904 წლის ბოლოსათვის იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტების სამოქმედო არეალში უკვე 600-მდე სპეციალური წრე მუშაობდა. ამასთან, კომიტეტმა მოახდინა მთელი თავისი აქტივის მობილიზაცია ყველაზე მომზადებულ პიროვნებათა შერჩევით და სამოქმედო უბნებზე გაგზავნით. რომელთა საქმიანობაში რიგ სხვა ორგანიზაციულ ღონისძიებებთან ერთად წითელი რაზმების ჩამოყალიბებაც შედიოდა.

ანალოგიური მუშაობა მიმდინარეობდა „ვანის“ თემსაზოგადოებებშიც. ცხადია, თუ რომელ საზოგადოებებში რომელი წრე ვისი ხელმძღვანელობით მუშაობდა. გარდა გამონაკლისისა მტკიცება ძნელია, მათი მოქმედების კონსპირაციულობის გამო, მაგრამ განვითარებული მოვლენები აშკარად მიუთითებენ რომ, ის გამოსვლები არალეგალური შეკრებები და საბოლოოდ შეჯახებანი იმპერიის ძალოვანი სტრუქტურების წარმომადგენლებთან, რომლებიც „ვანის“ სხვადასხვა სოფლებში 1905-1907 წლების მოვლენებისას დაფიქსირდა, აშკარად ატარებს წინასწარ მომზადებისა და კოორდინაციის კვალს, რომელიც აისახა კიდევაც ქუთაისის გუბერნიაში გაშლილი გლახთა მოძრაობის სიმძლავრეში, მაგრამ, შეუპოვრობით, გაბედულობით, ორგანიზებულილობით და ურთიერთგატანით იგი განსაკუთრებულადაა გამოკვეთილი გურიისში. ეს დაფიქსირებულია გუბერნიის თითქმის ყველა დონის ხელმძღვანელთა მიერ (ვისაც კი საკითხი

¹ საქართველოს შსს სამინისტროს მთავარი სარეჟიო სამმართველოს მასალები.

ესეოდან) კავკასიის მეფისნაცვლის აპარატში გაგზავნილი ოპერატიული ინფორმაციებით,¹ იმპერიის შინაგან საქმეთა სამინისტროსადმი კავკასიის მეფისნაცვლის აპარატიდან მიწოდებული ინფორმაციებითა და შეტყობინებებით.²

რევოლუციურ მოძრაობაში სოფლებში, ჩართული აღმოჩნდა რიგი სამრევლო სკოლების საერო პედაგოგიური ინტელიგენციის ნაწილიც, ყოფილი დემობილიზებული ან ჯარიდან გაქცეული ჯარისკაცები, სანარმოებიდან გადვებული მუშები, ქალაქების სასწავლებლებიდან რევოლუციურ მოძრაობაში შენიშნული და გარიცხული უფროსკლასელები, რომლებიც სოფლებს დაუბრუნდნენ და ზოგიერთი სასულიერო პირიც კი, რომლებიც იზიარებდნენ ხალხოსნურ, სოციალ-დემოკრატიის მოძრაობის იდეებსა და პრინციპებს და ა. შ. ამ საკითხებთან დაკავშირებით ნიშანდობლივია კავკასიის პოლიციის შეფის გენერალ შირინკინის 1905 წლის 8 ოქტომბრის მოხსენებითი ბარათი კავკასიის უმაღლესი ხელისუფლებისადმი, რომელშიც იგი ეხება პოლიტიკურ მდგომარეობას დასავლეთ საქართველოში და წერს: – „ქუთაისის გუბერნიაში 1902 წელს დაწყებული რევოლუციური პროპაგანდა-აგიტაცია, დღეისათვის აღწევს იმ დონეს, რომ ხელისუფლებას აყენებს უმძიმესი ამოცანის წინაშე, რათა შეიმუშაოს რაიმეგვარი საშუალებანი გუბერნიის მოსახლეობის დასამშვიდებლად“.³ ამის გაკეთება შეუძლებლად მიაჩნია ძალისმიერი მეთოდების გამოყენების გარეშე, თუმცა, ჩანს, რომ ოფიციალური წინები დაფიქრებულან სახელისუფლო შტოების მიერ მოსახლეობასთან მიმართებაში გადახრებას და შეცდომებზეც. ამის მაგალითად გამოდგება პოლიციისა და უანდარმერიის ქუთაისის განყოფილების უფროსის 1905 წლის 24 ივნისის მოხსენებითი ბარათი,⁴ რომელიც აქვე მოგვყავს, საიდანაც ცხადი ხდება საერთო სიტუაცია და ზოგიერთი კონკრეტული მიზეზთაგანაც, რამაც, როგორც მოხსენებითი ბარათის ავტორი აღნიშნავს ეს – „რაინდული განწყობისა და მომთმენი, ერთგული ადამიანები მიიყვანა ამ ზომამდე“.

... „რას შეიძლება შევადაროთ დღეისათვის – სვამს კითხვას ბარათის ავტორი – პოლიტიკური მდგომარეობით ქუთაისის გუბერნიის მოსახლეობა? ჩემი აზრით, წერს იგი, წყლით ავსებულ დიდ ქვაბს, რომელიც გერმეტულადაა დახურული და უზარმაზარი ცეცხლი აქვს შენთებული. ცხადია, როდესაც ბოლოსა და ბოლოს ქვაბის კედლები ვერ გაუძლებენ ორთქლის წინააღმდეგობას სხვა გასასვლელი აღარ დარჩებათ, გაიფრქვევიან დამანგრეველი აფეთქებით. შემდეგ... რამ ჩააყენა ასეთი დიდი მოცულობის გუბერნიაში ეს ადამიანები ამ მდგომარეობაში? კითხულობს იგი და პასუხობს.

– „განა ქუთაისის გუბერნიის რომელიმე გუბერნატორი, მაზრის უფროსი ან პრისტავი ადგილებზე საფუძვლიანად ეცნობა თავისი გუბერნიის რაიონებს, მის საჭირობოროტო საკითხებს? არცერთი და არასდროს.

– „რას აკეთებენ თავადაზნაურთა წინამძღოლები და მომრიგებელი შუამავლები? ესენი უფრო ნაკლებად არიან დაკავებულნი სამსახურებრივი საქმიანობით, თავისუფლად ცხოვრობენ საგუბერნიო ქალაქებში, ერთობიან სმითა და კარტის თამაშით“.

„როგორი არიან მღვდელმსახურები? მათ თავიანთი სიძუნით, მომხვეჭელობით დაიმსახურეს გარემოცვის სიძულელი“ და ა. შ.

ცხადია, ამით მოხსენებითი ბარათის ავტორი სუბორდინაციას ხრის არა უბრალო ადამიანების მისამართით, არამედ შეშფოთებულია იმით, რომ ამ განუკითხაობის შედეგს, რომელსაც ხალხის მრისხანება მოჰყვა ან მოჰყვება, საფრთხეს უქმნის იმპერიას და მიუხედავად იმისა, როგორც ინფორმაციის ტექსტიდან ჩანს, რომ იგი ქართველია, ითხოვს პოზიციის კიდევ უფრო გამკაცრებას.

1. 1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში. საქართველოს შსს საარქივო სამმართველოს მასალები, 1956 წელი, რუსულ ენაზე.
2. პირველი რუსული რევოლუციის დასაწყისი. მთავარი საარქივო სამმართველოს მასალების კრებული. რუსულ ენაზე, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1955 წელი.
შენიშვნა: შემდეგში თხრობისას ზემოთ მინიშნებული გამოცემების დამონებებისას მითითებები გაკეთებული იქნება შემოკლებულად – „დოკუმენტების კრებული“.
3. „დოკუმენტების კრებული“ – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1956 წელი
4. „დოკუმენტების კრებული“ – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, დოკუმენტი №209, 1905 წლის 24 ივნისი.

ცნობილი ფაქტია, ქუთაისის გუბერნიაში მძაფრ რევოლუციურ მოძრაობას თან გაჰყვა სისხლიანი შეტაკებები სახელისუფლო და რევოლუციურ ძალებს შორის. აჯანყებულემა დროებით, მაგრამ მაინც შეძლეს მეფის ჩინოფნიკების, სამღვდლოების რეაქციული წარმომადგენლებისა და თავადაზნაურთა განდევნაც და კონტროლი დაანესეს არამარტო სოფლების თვითმმართველობაზე, აკონტროლებდნენ გუბერნიის რკინიგზასაც, რასაც მოჰყვა მხარეში საგანგებო რეჟიმის შემოღებაც, რომელსაც ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის სარდლის¹ დავალებით ახორციელებდა გენერალ-მაიორი ალიხანოვ ავარსკი. მაგრამ აქამდეც სადამსჯელო ექსპედიციის მოქმედება გუბერნიაში დაწყებულია და პიკსაც აღწევს. ალბათ, ამის გამოც მდგომარეობის კიდევ უფრო გართულების თავიდან ასაცილებლად კავკასიის უმაღლესი ხელისუფლების დავალებით ქუთაისის გუბერნიაში, კონკრეტულად გურიაში, მდგომარეობის ადგილზე შესწავლისა და შეფასების მიზნით მივლინებული იქნა კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი და საიდუმლო მრჩეველი სულთან კრიმ გირეი. მისივე მოთხოვნით იგი 1905 წლის 24 თებერვალს შეხვდა სოფლების საზოგადოებების წარმომადგენლებს. სხვათა შორის თითოეული სოფლიდან ასეთ შეხვედრებს ესწრებოდა გლეხთა 12-12 წარმომადგენელი და გლეხებისავე კატეგორიული მოთხოვნით შეხვედრებში მონაწილეობა არ მიაღებინეს სოფლის საზოგადოების მამასახლისებს, მწერლებს, სასულიერო პირებს. მათ უნდობლობა გამოუცხადეს და შეერება დაატოვებინეს.

დიალოგი, რომელიც დაურიდებლად გაიმართა მეფისნაცვლის საბჭოს წევრსა და გლეხთა წარმომადგენლებს შორის არის დასტური იმისა, თუ როგორ დღეშია მოსახლეობის დაბალი ფენები „ჩვენ გვინდა პური, სამართლიანობა და თავისუფლება“, რომ გლეხთათვის არ არსებობს არცერთი მათგანი, ხალხი მიჰყავთ მონურ მორჩილებამდე, რომ გამკითხველი არავინაა, რომ გლეხთა სამართლიან მოთხოვნებს პასუხობენ პოლიციით, ჯარით და მოსახლეობის დარბევით“ და ა. შ.²

გურიაში კრიმ გირეის მოგზაურობამ და ვერც გუბერნატორ სტარისელსკის შუამდგომლობამ, რომ გუბერნიაში საგანგებო წესების შემოღებისაგან თავი შეეკავებინათ ვერ უშველა ქუთაისის გუბერნიაში საგანგებო-სამხედრო წესების შემოღებას. ეს მაინც განხორციელდა და მისი სისასტიკე იწვინა გუბერნიის ყველა მაზრის მცხოვრებმა, მათ შორის „ვანის“ სოფლებშიც. კრიმ გირეის თავის წინასწარ ანგარიშში ხაზგასმით აქვს აღნიშნული: „გენერალმა ალიხანოვმა მიიღო რწმუნება, რომ ჯარის ჩამოყვანით დამანყნარებლად ემოქმედა მაზრის მაცხოვრებლებზე... მე არ შემიძლია გავიზიარო ეს მოსაზრება და შემიძლია ვთქვა – მოსახლეობის მღელვარება მოჰყვა ზოგიერთ არასწორ მოქმედებებს, რაც განსაკუთრებულად სავალალოა გართულებულ მდგომარეობაში. მითუმეტეს, გლეხთა და თავადაზნაურთა დაპირისპირების დროს. მეორეს მხრივ სასულიერო პირთა და გლეხების დაპირისპირებისას. ამის შედეგი იყო გაუმართლებელი დაპირისპირებები და გადასახლებები“³ და ა. შ.

დავუბრუნდეთ საკითხს „ვანთან“ მიმართებაში და წინასწარვე უნდა აღინიშნოს, რომ მდგომარეობის განხილვა მოგვინებს ასევე, ქუთაისის გუბერნიაში, ქუთაისის მაზრაში არსებული ვითარების საერთო ფონზე როგორც შემოქმედების ძირითად და სოციალურ მიმართულებათა განმსაზღვრელ ფაქტორებზე.

ითქვა, რომ „ვანის“ მშრომელი მასების გააქტიურებას ბიძგი მისცა მოვლენათა და ფაქტორთა ჯგუფმა ფეოდალურ-თავადაზნაურული პრიორიტეტების კვლავ ძალაში დატოვებამ, ასპარეზზე შემოსულ ახლად გაბატონებულთა მოქმედებამ და კლასობრივი დიფერენცირების მაქსიმალურად ჩაღრმავების პროცესებმა.

გლეხთა ფენების გააქტიურებასა და პროცესის დაძვრას ხელი შეუწყო იმ ადამიანებმაც ან ჯგუფებმაც, რომლებმაც გაიაზრეს, რომ ცხოვრების ასე გაგრძელება შეუძლებელია და იგი უნდა დამთავრდეს. 1900-იანი წლებიდან ამ მისიას ჩვენს ქვეყანაში თავის თავზე იღებენ პოლიტიკური ორგანიზაციები, მაგრამ უკომპრომისობისა და საერთო ორგანიზებულობის

1. ვორონცოვ-დაშკოვი.

2. „დოკუმენტების კრებული“ – საქართველოში 1905-1907 წლების რევოლუციის შესახებ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.

3. 1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში. დოკუმენტების კრებული. შსს საარქივო სამმართველოს მასალები საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1956 წელი.

თვალსაზრისით გამოირჩეოდნენ სოციალ-დემოკრატები. მოგვონს თუ არ მოგვონს ეს ასეა და მათ ეს ბრძოლა ახალ თეორიულ და პრაქტიკულ სიმაღლეზე აყვავებდა. ქალაქი ქუთაისი იქცა (ბათუმთან ერთად) გუბერნიამ რევოლუციური მოძრაობის კოორდინირების უმძლავრეს ცენტრად, სადაც მოხდა ახალგაზრდა რევოლუციონერ ხელმძღვანელთა კონცენტრირება და არაერთი მათგანი შემდგომში წარმოჩინდა, როგორც სერიოზული სახელმწიფო მოღვაწე. ხოლო გუბერნიის დაყოფამ რევოლუციური მოძრაობის რაიონებად: ქიათურა-ბაღდათი, ხონი, სამტრედია, რაჭა-ლეჩხუმი, გურია და ა. შ. მუშაობის გაძლიერების თვალსაზრისით ახალი ბიძგი მისცა მითითებულ საქმიანობას. დღევანდელი ვანის სოფლები, იმ დროისათვის ქუთაისის მაზრის სამტრედია-ბაღდათის საბოქაულოს შემადგენლობაში შემავალი დასახლებანი და ცხადია წინა რევოლუციური აგიტაცია-პროპაგანდა აქაც მნიშვნელოვანი ძალით იქნა გაშლილი და განსაკუთრებული აქტიურობა გამოჩნდა მას შემდეგ, რაც იმერეთ-სამეგრელო-გურიის კომიტეტებმა მიიღეს გადაწყვეტილება მოსახლეობაში რევოლუციური პროპაგანდის გაძლიერების შესახებ. ამ მოქმედებას მოჰყვა სათანადო შედეგიც და მასზე დააფიქრა ამიერკავკასიის სახელისუფლო ორგანოები. ამაზე უამრავი დოკუმენტური მასალა არსებობს, აქედან მხოლოდ ორ კონკრეტულ წყაროს დავასახელებთ. ესაა ზემოთ მითითებული 1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში და რუსეთის პირველი რევოლუციის დასაწყისი, რომელშიდაც მოთავეებული მთავრობის 1400-ზე მეტი შეტყობინების, ინფორმაციების, მოხსენებითი ბარათებისა და ა.შ. დიდი უმრავლესობა ხაზგასმას აკეთებს ანტისახელისუფლო, ანტირეჟიმულ სააგიტაციო-პროპაგანდისტულ საქმიანობასა და მის შედეგებზე. პრაქტიკით დასტურდება, რომ სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის ახალ გადაწყვეტილებას, მუშაობა გაშალონ პერიფერიებსა და სოფლებშიც, მოჰყვა პარტიის წევრთა აქტიურ მოქმედებაზე გადაყვანაც. მისი ცალკეული წევრები გაიგზავნენ ადგილებზე გაშლილი მოძრაობის კოორდინაციისა და აჯანყების ხელმძღვანელობისათვის. ანალოგიური პროცესი დასტურდება „ვანის“ სოფლებშიც, რომ სოფლების – შუამთის, მთისძირის, დღევანდელი ქყვიშის დასახლებებში (ტობანიერის სოფლის საზოგადოებაში შემავალ სოფლებში) ისე, როგორც მუხალრუაში (გომში) პროპაგანდისტულ საქმიანობას კოორდინაციას სანაყის ეტაპზე უწევდა ბათუმის ნავთობსარეწების მუშა პარკმენ ნადირაძე. როგორც ჩანს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის წევრი, ან მათგან ნდობით აღჭურვილი პირი, რომელიც მოკლული იქნა 1905 წლის თებერვალში.

ჩვენს ხელთ არსებული მასალებით¹ დაფიქსირებულია ვანის რიგ თემსაზოგადოებებში 1902 წლის თებერვალში, ბათუმში გამართული მძლავრი გაფიცების კვალობაზე, როტმილდის, შემდეგ კი მანთაშოვის ქარხნიდან დათხოვნილი მუშების დაბრუნება და აქტიურ რევოლუციურ საქმიანობაში ჩაბმა. ზემოთმითითებულ პარკმენ ნადირაძესთან ერთად აქტიურ მუშაობას ეწევიან კონია კეკელიძე და კირილე მამფორია. 1905-1907 წლებში ეს წრე კიდევ უფრო ფართოვდება და გამოკვეთილ ფიგურებად გვევლინებიან ანთიმოზ რამიშვილი, ივანე ივანიძე, ვარლამ, ანდრია და გერმანე ნაფეტვარიძეები, სიმონ სულაბერიძე (ტობანიერის თემსაზოგადოებიდან), ამავე ჯგუფს მიეკუთვნება ვიქტორ ფარცხალაძე და ვარლამ ძნელაძე – ეს უკანასკნელი, შემდეგში როგორც ჩანს 1924 წლის აჯანყებისას წარმოადგენდა ვანის აღმასკომის მეორე თავმჯდომარეს და დამონმებული აქვს ალ. მაღლაკელიძეს თავის მოგონებებში „კვალდაკვალ“; ვანის თემსაზოგადოებიდან – ფილიმონ შათირიშვილი, მიხეილ ფვანია, ივლიანე აბრამიძე, როგორც ჩანს ესაა სოციალისტური საქართველოს პირველი გენერლის პავლე აბრამიძის მამა.

ანალიზით ჩანს, რომ ვანის ტერიტორიაზე მოქმედ ჯგუფთა შორის მნიშვნელოვანი დატვირთვა ჰქონდა ე.წ. მეორე ჯგუფსაც, რომელიც თავის საქმიანობას შლიდა ტობანიერის თემსაზოგადოების ქყვიშის ე. წ. სოფელ „ციცხეების“, იგივე „ნიქვაძის ფონის“ დასახლებებში. ეს სოფელი სამტრედიის მიმდებარე ტერიტორიაა და იმ დროისათვის თავისი განლაგებითა და სოციალურ-ეკონომიკური დატვირთვით მნიშვნელოვან ადგილს წარმოადგენდა, რომელზედაც ჩვენ საუბარი გვექნება ქვემოთ.

რეალობას მოწყვეტილი არ უნდა იყოს ფიქრი იმაზე, რომ რევოლუციური პროპაგანდის თვალსაზრისით თავისი გავლენა ექნებოდა გიორგი ლასხიშვილსაც, როგორც წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრს, საქართველოს ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთ

1. მასალები დაცულია „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრში“

დამფუძნებელს, რომლის ფესვებიც უკავშირდება ვანს¹. არის სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტიც: 1902 წელს ქალაქ ოდესაში ქართველი სოციალ-დემოკრატი სტუდენტების მიერ დაარსებული იქნა ორგანიზაცია „ფაკელი“, რომლის წევრთა ვალდებულება იყო არდადეგების პერიოდში, საქართველოში, თავიანთ დასახლებებში გაეშალათ რევოლუციური საქმიანობა, რასაც ახორციელებდნენ კიდევაც. ამ ორგანიზაციის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ხელმძღვანელი იყო გრ. ლორთქიფანიძე სოფელ დიხაშხოდან, შემდეგში ჟორდანიას ხელისუფლების მინისტრი, ხოლო ოდესის უნივერსიტეტიდან რევოლუციური საქმიანობისათვის ამ ჯგუფის წევრთა გარიცხვის შემდეგ, ისინი აშკარად აღმოჩნდნენ ჩართულნი რევოლუციურ საქმიანობაში.

ვანის ცალკეულ დასახლებებში რევოლუციური საქმიანობით დაკავებულნი არიან: პროფესიონალი რევოლუციონერი ვანიდან დავით ლორთქიფანიძე და იგი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მიერ საგანგებოდ მოვლენილ სამტრედიელ გელეიშვილთან და შორაპნელ აფრასიონ მერკვილაძესთან ერთად ახორციელებენ ადგილობრივი მოსახლეობის შეკრებებსა და მათთან სააგიტაციო-პროპაგანდისტულ მუშაობას. ამ უკანასკნელ სამ პიროვნებაზე დამატებით დასტურს იძლევა გალაკტიონ ტაბიძის სახლ-მუზეუმის ფონდში დაცული მასალაც – თანამედროვის მოგონებების სახით. ჩვენ დავით ლორთქიფანიძეზე ცოტა ქვემოთ მოკლედ გვექნება საუბარი, მაგრამ რაც შეეხება პეტრე გელეიშვილსა და აფრასიონ მერკვილაძეს მათზე შეიძლება ითქვას შემდეგი:

- პეტრე გელეიშვილი, ისტორიული წყაროებით დგას მესამე დასის შექმნის სათავეებთან, მისი სტატიები „ყარბის“ ფსევდონიმით იბეჭდებოდა გაზეთ „კვალში“, წარმოადგენდა მესამე დასელთა აქტიურ, საყრდენ ძალას, მონაწილეობს მესამე დასელთა სხდომებში, სიტყვით გამოვიდა ამ დასის ლიდერის ეგნატე ნინოშვილის დასაფლავებაზე. როგორც ჩანს „პ. გელეიშვილი ეკუთვნოდა ნ. ჟორდანიას, ს. ქობულაძის კარლო ჩხეიძისა და ა. შ. ახალგაზრდულ ფრთას, რომლებიც გაერთიანდნენ გაზეთ „კვალის“ გარშემო და მათ საქმიანობაში შედიოდა, როგორც პოლიტიკური მუშაობა, ასევე მსმენელებს ასწავლიდნენ წერა-კითხვასაც.²

ხოლო „შორაპნელი“ აფრასიონ მერკვილაძე – ცნობილია არა მარტო იმით, რომ იგი მასებში ენეოდა სააგიტაციო-პროპაგანდისტულ საქმიანობას, არამედ ქმნიდა რევოლუციურ წრეებს და ხელს უწყობდა „წითელი რაზმების“ ფორმირებასაც. ამ პიროვნების ამგვარ საქმიანობაზე მითითება გაკეთებული აქვს პროფესორ ილია მირცხულავასაც თავის ნაშრომში „აგრარულ-გლეხური საკითხი საქართველოში 1900-1917 წწ., „რაც კიდევ ერთხელ ცხადყოფს ჩვენს მიერ ზემომითითებულ გალაკტიონ ტაბიძის ფონდში დაცული მასალის (მოგონებების) სანდოობას.“

„ვანში“ მოძრაობაში ჩაბმული ჩანს ახალგაზრდობის გარკვეული ნაწილიც. დადასტურებულია ცალკეული პირების ახლო ურთიერთობანი გურიის აჯანყებულთა თავკაცებთან, რომ მათთან ერთად ისინი „საქვეყნო საქმეებს გეგმავენ“. მაგალითად: სამსონ წითელაშვილი, რომლის მოქმედებასაც ჩვენ დავუბრუნდებით, დიხაშხოელი ვასილ შალამბერიძე და ა. შ. ასე, რომ „ვანშიც“ ეს მოძრაობა ნელ-ნელა შედის ძალაში და გამოკვეთილია ვანის ცალკეული თემსაზოგადოებების სოფლებიდან მასიური მხარდაჭერის სახით. ამის დასტურია კავკასიის მთავარმართებლის სახელზე ქუთაისის გუბერნატორის მიერ გაგზავნილი ინფორმაცია – „სამტრედიის რკინიგზის სადგურის მუშათა გაფიცვისა და ქუთაისის მაზრის გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის შესახებ“ (1905 წელი 31 იანვარი – ინფორმაცია № 423)“. დადგენილია ფაქტი ამ მოძრაობასა და გაფიცვაში „ვანის“ სოფლების ტობანიერისა და ჭაგანის (ამ შემთხვევაში ჭაგან-ჭყვიში) მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის მონაწილეობის თაობაზე. აღნიშნულ ინფორმაციაში დეტალურად მიდის საუბარი „უნესრიგობაზე“, რომელიც მოხდა 1905 წლის 21 იანვარს და შემდეგ, რომ ეს მოძრაობა დაიწყო სამტრედიის რკინიგზის მუშებისაგან.

„გამოვიდნენ ქუჩებში ლოზუნგებით, ერთობა და თავისუფლება. მსვლელობა გააგრძელეს სამტრედიის ორკლასიანი სასწავლებლისაკენ... საიდანაც გამოიყვანეს მოსწავლეები და მასწავლებლები და ჩართეს მსვლელობაში. ამის შემდეგ ბრბო შეხვდა კულაშის მამასახლისს, რომელსაც მისცეს წინადადება შეერთებოდა გაფიცულთა რიგებს და თან ხელში დაეჭირა

1. 1902 წლიდან მითითებულ საზოგადოებაში შედიან სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის წარმომადგენლებიც ჯორჯაძესთან ერთად გ. ლასხიშვილიც.

2. გრიგოლ-ვიორგაძე — „საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში“, 1864-1905 წლები, გვ. 522.

დროშა. მამასახლისი არ დათანხმდა და იშინველა ხმალი, რის გამოც ხალხმა იგი სცემა, შემდეგ მიიმედა დაჭრეს. მითითებულ უნესრიგობაში მონაწილეობდა დაახლოებით 3 000 კაცი. რკინიგზის სამტრედიის უბნის, ასევე ქუთაისის გუბერნიის სხვა მაზრების რკინიგზის მუშები, კულაშის თემსაზოგადოების მოსახლეობის დიდი ნაწილი გარდა ებრაელებისა... სამტრედიის ბაზარში მისული თემსაზოგადოებათა მოსახლეობის წარმომადგენლები: დიდი ჯიხაშიდან, ენერიდან, აბაშიდან, მუხალრუადან,¹ ტობანიერიდან და გურიიდან, რომლებიც ამ ღონისძიებაზე სპეციალურად ჩამოვიდნენ უნესრიგობაში მონაწილეობის მისაღებად“.

იფორმაციის შიგა ტექსტებით ჩანს, რომ გაფიცვა ატარებს წინასწარგამიზნულ ხასიათს, შეფასება შეიძლება იყოს ასეთი: ისე, როგორც ტობანიერის თემსაზოგადოების, ასევე მეზობელი სოფლების მოსახლეობის ნაწილი აქ ჩასულნი არიან ორგანიზებულად. სწორედ, ეს მუშაობა მიჰყავდათ სოფლებში შექმნილი წრეებისა და სოციალ-დემოკრატიის აქტივისტებს და როგორც ჩანს კონსპირაციის მიზნით თავშეყრის ადგილად არჩეულია ბაზარი. ასე, რომ მასებში ორგანიზებული მუშაობა ანტისახელისუფლო განწყობის შესაქმნელად დაწყებულია „ვანის“ სოფლებშიც და ძალაშიცაა შესული.

სხვა მაგალითი: არა მარტო ამ ზონაში, არამედ „ვანის“ სოფლების ნაწილში აქტიურად მოქმედებს სამსონ წითელაშვილიც, მთისძირელი კაცი, მეფის ჯარიდან გაქცეული და 1905-1907 წლების რევოლუციის აქტიური მონაწილე, რომელსაც ახლო ურთიერთობა აქვს გურიის რევოლუციურ კომიტეტთან, ხოლო „ვანში“ მის მომხრეთა შორის არიან: „სიმონ თავაძე – შემდგომში ცნობილი მწერალი, ალექსანდრე მინაშვილი, კონია გამყრელიძე, ესტატე კოპალეიშვილი, ივლიანე აბრამიძე, ალექსანდრე ზაქრაძე, იპოლიტე ჩაჩუა, ტარასი ნადირაძე, გიორგაძე და სხვები“². ეს ადამიანები კიდევ სხვა პირებთან ერთად არიან იმპერიის სადამსჯელო ექსპედიციის წინააღმდეგ ჩამოყალიბებული მოქმედი „წითელი რაზმების“ აქტიური წევრებიც. ასრულებენ რევკომების დავალებას და ახლო ურთიერთობა აქვთ „ვანიდან“ რევოლუციისადმი ლიბერალურად განწყობილ იმ დროისათვის ცნობილ პიროვნებებთან.

„ქუთაისის გუბერნატორის სტაროსელსკის 1905 წლის 7 სექტემბრის № 5107 შეტყობინება კავკასიის მეფისნაცვლისადმი, გუბერნიაში რევოლუციური მოძრაობის თაობაზე გვამცნობს: – „25 აგვისტოს ქუთაისის მაზრის სოფელ მუხალრუასთან მოკლეს მამასახლისის თანაშემწე იაკობ მამფორია... მკვლელობა მოხდა შემდეგ გარმოებაში მითითებულ დროს, მამფორია სახლიდან ცხენით მიდიოდა სოფლის კანცელარიისაკენ, ამ დღეს სოფლის მცხოვრებნი 60 კაცის რაოდენობით მუშაობდნენ გზის შეკეთებაზე, რომელთა შორისაც იმყოფებოდა შეიარაღებული, ჯარიდან გაქცეული წითელაშვილი და თავაძე (როგორც ინფორმაციიდან ჩანს ეს უკანასკნელი არის მუხალრუას მამასახლისის მკვლელი) როგორც კი მიუახლოვდა მამფორია მომუშავეთა ჯგუფს წითელაშვილმა უბრძანა მას ჩამოქვეითებულიყო ცხენიდან და ჩართულიყო გზის სამუშაოთა შესრულებაში. შეშინებულმა მამფორიამ აღასრულა ეს წინადადება. შემდეგ წითელაშვილმა მას შეაწყვეტინა სამუშაო და ჰკითხა: შენ ხარ ხომ ის კაცი, ჩემს სახლში შეიარაღებული რაზმი რომ მიიყვანე... გაიყვანა გვერდზე და იქვე დახვრიტა. ეს მოხდა 60 კაცის თვალწინ. აქვე იყო მოკლულის შვილიც და მკვლელის შეჩერება ვერავინ გაბედა.“ ამ შეტყობინებიდან პროცესებთან შეჯერებით ბევრი რამ არის საგულისხმო:

1. სადამსჯელო ექსპედიციის ჩაყენებამ ქუთაისის გუბერნიაში ჯერ კიდევ საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადებამდე, რომელსაც, როგორც ითქვა ამ დრომდეც და საგანგებო მდგომარეობის დროსაც ცნობილი სომეხი ჯალათი გენერალი ალიხანოვი ხელმძღვანელობდა და სახელი გაითქვა დახვრეტებითა და მოსახლეობის აწიოკებით, მოსახლეობა განაწყობა შეიარაღებული დაპირისპირებისათვის. ამის გამო შეიქმნა შეიარაღებული წითელი რაზმები და უწყინარ გლეხთა მხრივ ინდივიდუალურმა საპირისპირო მოქმედებამაც კულმინაციას მიაღწია.

2. იქ, სადაც კაზაკთა სადამსჯელო რაზმები შედიოდნენ, მათ ბოროტმოქმედებას საზღვარი თითქმის არ გააჩნდა და ეს გრძელდებოდა საკმაოდ ხანგრძლივად. ამის გამოც, 1905 წლის 27 ოქტომბერს ქუთაისის გუბერნატორი სტაროსელსკი კვლავ მიმართავს კავკასიის მეფისნაცვალს და სთხოვს გუბერნიაში სამხედრო წესების გამოცხადებისაგან თავშეკავებას. – „თუ

1. დღევანდელი გომი.

2. შიო გიორგაძე – „ვანი და ეანელები“.

იქნება გამოცხადებული სამხედრო წესები, შეიძლება ამას მოჰყვეს ახალი სისხლისღვრები, რაც არაერთხელ აღინიშნა და შეიძლება ამან გამოიწვიოს მოსახლეობის კიდევ უფრო გაღიზიანება. ამასთან სამხედრო წესების შემოღების შემდეგ ყველაზე მეტად ზარალდება მშვიდობიანი მოსახლეობა და ვბედავ მოგმართოთ თხოვნით თქვენს ბრწყინვალეობას, გუბერნიაში არ გამოაცხადოთ სამხედრო მდგომარეობა“.

3. ასეთი მკვლევარები იმ დროისათვის უკვე უცხო არის, რადგან საკუთარი უფლებების მოპოვებისათვის მებრძოლი, გლეხობა მოექცა ორი წნეხის ქვეშ. ცალკე სადამსჯელო რაზმები ისაგან, ცალკე კიდევ ადგილობრივ თავადაზნაურთა და სასულიერო პირებისაგან, რომლებიც ალიანსში აღმოჩნდნენ იმპერიის სადამსჯელო კორპუსთან. ეს შეჯახება იქცა კლასობრივი და პირისპირების უსასტიკეს მაგალითად, სადაც უკვე მსხვერპლზე ფიქრი აღარ არის. ამას ადასტურებს გუბერნიის უანდარმერიის სამმართველოს უფროსის 1905 წლის 8 დეკემბრის № 4001 შეტყობინებაც. - „რევოლუციური კომიტეტის გადაწყვეტილებით მონინალმდეგე მემამულეთა დახვეწებები ხდება ადგილებზე, პირდაპირ ქუჩებში, მრავალრიცხოვან მონმეთა თვალნი“. იმავე საკითხს ეხება კავკასიის მეფისნაცვლის 1905 წლის 7 თებერვლის მიმართვა იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრის სახელზე: „მდგომარეობა იღებს აჯანყების ხასიათს, აშკარადაა გამოხატული ხელისუფლებისადმი დაუმორჩილებლობა. ხელისუფლების ჩინოვნიკების, თავადაზნაურთა და სასულიერო პირების მკვლევარები.“

საკითხთან დაკავშირებით ინტერესს იწვევს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი - როგორც ჩანს კარგად ინფორმირებულ პეტერბურგელ სტუდენტთა 1905 წლის 21 თებერვლის გამომხატურება ზემომითითებულ საკითხზე: „დაიწყო (ე.ი. საქართველოში) გლეხთა გამოსვლები აგრარული ურთიერთობების ნიადაგზე, რადგან მთელი მინები კვლავ მემამულეთა ხელშია, რომლებიც მინათსარგებლობისათვის უმძიმეს პირობებს უყენებენ გლეხებს... მემამულეები გლეხთა გამოსვლების წინააღმდეგ კავშირში აღმოჩნდნენ ხელისუფლებასთან და მათ სთავაზობენ თავიანთი სამსახურს აჯანყების ჩასაქრობად. ისინი კვალის მაძიებელი უსაფრდებიან პროპაგანდისტებს, აგროვებენ მათზე მონაცემებს, ანვდიან სადამსჯელო ორგანოებს და მოითხოვენ მათგან სასწრაფო-სადამსჯელო მოქმედებას, რომელიც საშინლად დაატყდათ თავს ამაყ გურულებს, რის გამოც მოძრაობა გურიიდან გავრცელდა და ფართოდ მოიცვა სამხრეთ იმერეთის მოსახლეობაც (სამხრეთ იმერეთის მოსახლეობას განეკუთვნებიან „ვანის“ სოფლების დასახლებანიც), რომელსაც მოჰყვა თავადთა და სასულიერო პირთა მკვლევარები... ესენიც მოძრაობის შიშით თავს აფარებენ ქალაქებს“. იქვე მითითებულია ერთ შთამბეჭდავ ფაქტზეც - „ობერშპიონის თავად ნაკაშიძის“ მკვლევარების შესახებ. ეს ფაქტი თავისებური აღწერილობით დაფიქსირებულია მაზრის პოლიციის შეფის შეტყობინებაშიც, რომელიც აღნიშნავს: „მთელ მხარეში ნებისმიერი საფასურის გადახდით არ მოიძებნა ხელოსანი, რომელიც მოკლულის კუბოს შეჭედავდა. სასულიერო პირებიც ვერ დაითანხმეს წესის ასაგებად“.

ალბათ მოხმობილი ციტატები განმარტებებს არ საჭიროებენ და კარგად აჩვენებენ სიტუაციათა დაძაბულობასაც, ურთიერთ-უსასტიკეს დაპირისპირებასაც და აქედან გამომდინარე მოქმედებათა უკიდურესობასაც, რაც უცვლელი თანამგზავრია კლასობრივი შეჯახებისა და იმ მოქმედებისა, რომელიც მასებს საერთოდ აკარგვინებს წონასწორობას და რომელ გზაზედაც კაცობრიობის ისტორიას ჰუმანურობის მაგალითები ახსოვს ძალიან ცოტა, ან საერთოდ არ ახსოვს.

ამდენად, „ვანი“ მისი დასახლებებით, მეტნაკლები ფორმით ჩართული აღმოჩნდა რევოლუციური მოძრაობაში. ამისათვის მზადება დაწყებულია დაახლოებით 1902 წლიდან, ხოლო 1905-1906 წლებში ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების პარალელურად იგი აღწევს კულმინაციას. რა თქმა უნდა, არა იმ საბრძოლო ძალით, როგორი სიძლიერითაც ეს დამახასიათებელი გახდა და ბოლომდე გაჰყვა გურიის, იმერეთის ზოგიერთი დასახლებების გლეხთა მოძრაობებს, თუმცა მოქმედება აქაც ატარებს დამუშავებულ და წინასწარ გამიზნულ ხასიათს, რომლის შედეგადაც სადამსჯელო მოქმედებებიც იწვევს.

„ვანის“ დასახლებებში გლეხთა გამოსვლების გააქტიურებაზე იუწყებოდა მაშინდელ საქართველოში გამომავალი ზოგიერთი გაზეთიც, რომლებიც ძირითადად ეყრდნობოდნენ ადგილებიდან საკუთარ კორესპოდენტთა მიერ მიწოდებულ მასალებს. 1905 წელს გაზეთ „ივერიის“ წნ-ე

ნომერში გასულია სახალხო მასწავლებლის ლადო ბზვანელის ინფორმაცია: „როინ გაღმის კუთხეში (მხედველობაში აქვს ქუთაისის მაზრის „როინ გაღმა“ „ვანის“ დასახლებანი). საერთო მოძრაობა აქ თანდათან იზრდება, არც ერთი სოფელი არ რჩება უკან, ყველგან გაისმა პროტესტი დღევანდელი წესწყობილების უვარგისობის შესახებ. ყველა თხოულობს სამართლიან, ადამიანურ უფლებას და არსებული ცხოვრების პირობების შეცვლას.“ სხვათა შორის წერილების პათოსით, განწყობითა და მიმართულებების გაგებით ლადო ბზვანელი (ნაცვლიშვილი) ამუღავენებს, რომ იგი საკმაოდ ლიბერალურადაა განწყობილი სახალხო მოძრაობისადმი და საფუძვლიანადაც უტევს კონფორმისტ ინტელიგენტებს, რომლებსაც შეუძლიათ გვერდით დაუდგნენ მოძრაობას, საქმე წინ წასწონ, მაგრამ სძალავთ გულგრილი განწყობა: „ჩვენს საზოგადოებაში – მიუთითებს ლადო ბზვანელი – ერთ-ერთ წერილში, უფრო მეტი, ცრუ ინტელიგენტია, რომლებიც შესახედავად ვითომ სოფლის ერთგულებას ლაღადებენ და მათ საქმეს ეინტერესებიან „საქმე არა გაქვთ“ გაიძახიან და თავიანთი ჯიბე-მუცელს ემსახურებიან.სოფლის ვეჩილებიც ხშირად ამ ვაუბატონების ნაქეზებით ხელმძღვანელობდნენ“.

მასაღები ადასტურებენ, რომ არსებული რეჟიმის ცვლილებების მოთხოვნით ხალხმრავალი შეკრებები მოხდა სოფელ გაღიდში, საპაიჭაოში, რომელზედაც პრაქტიკულად გადადიოდა გზა გურიის სოფელ სურებისაკენ, ხოლო ეს უკანასკნელი საკმაოდ მძღავრად იყო ჩართული გღებთა რევოლუციურ მოძრაობაში. ამასთან, საპაიჭაოს საშუალებით წითელაშვილის წითელრაზმელები უკავშირდებოდნენ გურიაში ანტისამთავრობო მოქმედ რაზმებს და ჩანს ეს სოფელიც სხვებთან ერთად წარმოადგენდა სამსონ წითელაშვილის მოქმედების ზონას. დადასტურებულია ისიც, რომ ამ სოფლის მოსახლეობამ გამობახტა წინააღმდეგობა და მასიურად დაუპირისპირდნენ აქაურ, საპაიჭაოელ კულტმსახურებსაც.

დადასტურებულია ფაქტი იმაზე, რომ გღებთა კონსპირაციულ შეკრებებს მიეცა უწყვეტი ხასიათი და ცნობილია ამ შეკრებების ადგილიც: სოფელ შუამთაში სოლომონ ძნელაძის ბინა, აქვე ეწრის ტყე. აბრეშუმის პარკის საშრობი ფარდული, რომელშიდაც 1905-1907 წლებში ინტენსიურად ეწყობოდა რევოლუციის მომხრეთა შეკრებები. ე. წ. იობიძეების მიწდორი – სოფელ მუქედში იქცა ხანგრძლივი მიტინგების ადგილად, ივანე ლაშქარაძის სახლი ეწერში, რიგი ადგილები „ვანის თემსაზოგადოების ცენტრსა და მიმდებარე დასახლებებში და ა.შ. ზოგიერთ თანამედროვეთა მოგონებებში მითითებულია პროკლამაციების შემოტანა და გავრცელება, როგორც ქუთაისიდან, ასევე ბათუმიდან და ადგილობრივი სტამბის არსებობაზეც. თუმცა ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით კონკრეტული მტკიცებულებანი მიუკვეღეველია, მაგრამ ეს არ ადასტურებს იმას, რომ ანალოგიური რამ არ არსებობდა თუ ჩავთვლით იმასაც, რომ გუბერნიის ცენტრიდან პერიფერიულ ნაწილში, კონსპირაციულობის თვალსაზრისით, მარტივი ტიპის სტამბის ფუნქციონირება დასაშვებად უნდა მივიჩნიოთ.

ცნობილია ფაქტი იმაზეც, რომ 1905-წლის 17 ივლისს ბაღდათისა და გორას საზოგადოებების გღებობამ, რომელშიდაც მონაწილეობდა 6 000 კაცამდე, გამართა შეკრება სოფელ ზეინდარში. იმსჯელეს სხვადასხვა სოციალურ-ყოფით საკითხებზე და შემდეგ მსვლელობა მოაწყვეს ბაღდათი-ორპირის გზაზე, ხოლო იმავე ლადო ბზვანელის მიერ გაზეთ „მოგზაურში“ გამოქვეყნებული ინფორმაციით ვგებულობთ: „ამას წინათ სოფელ „ვანში“ შეიკრიბნენ „ვანის“ საზოგადოების მცხოვრებნი, განურჩევლად ასაკისა და სქესისა. კრებას დაესწრო 3 000-მდე ქალი და კაცი. დიახ, აქაურმა მშრომელებმა, ხალხმაც აიმაღლა ხმა, გამოერკვა საღათას ძილისაგან და როგორც გარშემო მისმა დაჩაგრულმა ამხანაგებმა, ამათაც უარყვეს ძველი დახავსებული წყობილება, მოითხოვეს ახალი წყობილება. მასიური რევოლუციური ბობოქრობა ყველა სოფელსა და კუთხე-კუნჭულს ნედებოდა.“ (მოგზაური, 1905 წელი).

ჩვენ უნდა ვერწმუნოთ ამ ინფორმაციებს ერთი შენიშვნით: როგორც ჩანს ეს შეკრებები, მსჯელობანი და მსვლელობები იმ ეტაპზე ატარებდა აზრთა შეჯერების და მოძრაობისათვის წინასწარი შემზადების ხასიათს და იგი იმ მომენტისათვის არ გადაზრდიღა სახელისუფლო ძალებთან შეტაკებაში, როგორც ქუთაისის გუბერნიის არა ერთ სოფელში დაფიქსირდა. ალბათ, ამის გამოც ამ პროცესებმა ასახვა ვერ ჰპოვა ქუთაისის გუბერნიის, ქუთაისის მაზრის მოქმედ ჟანდარმერიის და პოლიციის ხელმძღვანელი მუშაკების მიერ ზემდგომ ინსტანციებში მიწოდებულ ინფორმაციებში, ანგარიშებსა და შეტყობინებებში. მაშინ, როცა არა თუ ასეთ ხალხმრავალ შეკრებებზე, არამედ ნებისმიერ მცირე პროცესებზეც კი, რომლებიც ინციდენტ-

ტებთანაა დაკავშირებული, დაუყოვნებლივი ცნობებია მიწოდებული კავკასიის მეფისნაცვლის ან ჟანდარმერია-პოლიციის უმაღლეს ინსტანციებში. კიდევ ვიმეორებ: ალბათ, ამ პროცესთა ჯერჯერობით მშვიდობიანმა მსვლელობამ განაპირობა ეს, თორემ სხვა შემთხვევაში „ვანის“ სოფლებში მომხდარ ძალისმიერ დაპირისპირებაზე ნამდვილადაა წერილობითი ინფორმაციები გაგზავნილი და ამ საკითხებსაც შეეხებით. თუმცა, საგაზეთო ინფორმაციები და ადგილებიდან შეგროვილი საიდუმლო მასალები, რომ შემხვედრი ზომების მისაღებად საფუძველი გახდებოდა გუბერნიის შესაბამისი სამსახურების მოქმედებისათვის, ეს რეალობაა.

ყურადღების გამახვილება შეიძლება საკმაოდ კურიოზულ მომენტზეც, საქმე იმაშია, რომ ქუთაისის მაშინდელი გუბერნატორი სტაროსელსკი შენიშნულია რევოლუციისადმი ლიბერალურ დამოკიდებულებაში. ამ სტრიქონების ავტორს წინამდებარე საკითხზე მუშაობისას ჰქონდა საშუალება გაცნობოდა დოკუმენტების კრებულებს, რომლებიც იგზავნებოდა კავკასიის მეფისნაცვლის, კავკასიის ჟანდარმერიისა და პოლიციის უმაღლეს ინსტანციებში, ისე როგორც კავკასიის სხვა გუბერნიებიდან ანალოგიურად 1905-1907 წლების მოვლენებზე გაგზავნილ ზოგიერთ მნიშვნელოვან შეტყობინებებს და შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა: როგორც გუბერნატორი სტაროსელსკი, ასევე მისი მოადგილე ყიფშიძეც ინფორმაციათა კონკრეტულ ნაწილს თავიანთ ზემდგომებს გადასცემდნენ რამდენადმე შერბილებული ფორმით, რის გამოც გუბერნიის ჟანდარმერიისა და პოლიციის ხელმძღვანელობისაგან თავიანთ ზემდგომებში გაგზავნილ შეტყობინებებში გამოხატულია საყვედურებიც, რომ გუბერნატორი და მისი მოადგილე ზღუდავენ მათ სრულყოფილი ინფორმაციის მიწოდებაში, ხოლო რამდენიმე ინფორმაციით ადასტურებენ, რომ ოზურგეთის მაზრაში სტუმრობისას ამ პირებს გადაადგილების პროცესში თან ახლდნენ „წითელი რაზმების“ წევრები. გასაგებია რაზეც მიდის საუბარი.

„ვანში,“ 1905-1907 წლების რევოლუციურ პროცესებთან დაკავშირებით მეტად საინტერესო მასალაა დაცული გალაკტიონ ტაბიძის სახლ-მუზეუმის ფონდში, რომელიც თანამედროვეთა მოგონების სახითაა შემონახული და ამ მასალის არსებულ და განვითარებულ ფაქტებთან შეჯერება იძლევა საშუალებას ითქვას – მასალა ობიექტურია, ლაკონური და გაკეთებულია პროცესებში გარკვეული კაცის ნააზრევით.

„1903 წელს მოხდა პირველი კრება ჩვენს სოფელში, იგონებს მითითებული მოგონებების ავტორი¹ – ოლიფანტი კოპალეიშვილის სახლში, სამტრედიელი გელეიშვილისა და შორაპნელი აფრასიონ მერკვილაძის ხელმძღვანელობით. სოფლიდან განსაკუთრებით მხარს უჭერდა გ. კოპალეიშვილი, გიორგი ნანაძე, ცაგარეიშვილი, ესტატე გაბრიელის-ძე კოპალეიშვილი. მახსოვს ამ კრებას დავით ლორთქიფანიძეც ესწრებოდა. შემდეგი კრება გაიმართა ბაღდავაძეების ტყეში², დავით ლორთქიფანიძე „ვანიდან“ იყო, იგი რევოლუციონერი იყო, ეწეოდა აგიტაციას, ინვევდა არალეგარულ კრებებს, ხშირად დასაჭირავდაც დასდევდნენ და ესტატესთან (ე.ი. ესტატე კოპალეიშვილთან) აფარებდა თავს“. ესტატეს პატივს სცემდნენ იმიტომ, რომ ახლო ურთიერთობა ჰქონდა რევოლუციონერებთან, ჯერ კიდევ 1900 წლიდან, ახლო ურთიერთობა ჰქონდა დავით ლორთქიფანიძესთან“.

მცირე კომენტარი დამონმებული მასალის ირგვლივ:

ა) ის, რომ აქ კრების მოწვევას ხელმძღვანელობდნენ სამტრედიელი გელეიშვილი და შორაპნელი მერკვილაძე, როგორც ითქვა მოწმობს იმას, რომ ისინი ამ სიტუაციაში ასრულებენ რეკომების დავალებას, როგორც სანდო, არსებულ ვითარებაში გაცნობიერებული ადამიანები გამოცდილების მქონენიც. ავტორი ერთ ადგილზე მიუთითებს, რომ შეკრება იყო ხალხმრავალი და სახლში სადაც შეკრება ჩატარდა პოლი (იატაკი) ჩატყდა. ხალხთა სიმრავლე ამ შემთხვევაში ადასტურებს შეკრებისადმი დიდ ინტერესსაც.

ბ) ჭყვიში, (ნიქვაძის ფონი) მოვლინებულ პირთა მიერ არჩეულია არაშემთხვევით. ეს სოფელი იმ დროისათვის მჭიდროდ დასახლებული იყო, წარმოადგენდა საკომუნიკაციო პუნქტს რიონის არტერიით და სარკინიგზო ტრანსპორტით სამტრედია-ფოთის მიმართულებით ბათუმსა და ქუთაისისაკენაც. ამასთან, ჭყვიშში განლაგებული იყო სავაჭრო ჯიხურები და ფარდულები, სადაც საქონელგაცვლას აწარმოებენ არამარტო „ვანის“ მიმდებარე სოფლების მოსახლეობა,

1. საუბარია სოფელ ჭყვიშზე.

2. შეკრების ან შეკრებათა ასეთ ადგილებში ჩატარება გამიზნულად ხდებოდა კონსპირაციის მიზნით.

არამედ ხონი-ბაღდათიდანაც. ამის გამოც აქ, მასიური სააგიტაციო (რევოლუციურიც) საქმიანობის გაშლა სიფრთხილის გათვალისწინებით უფრო შესაძლებელი ჩანს.

გ) მოგონების ავტორის მიერ ხსენებული დავით ლორთქიფანიძე რეალურად არის პროფესიონალი რევოლუციონერი, აქტიური პიროვნება. შემდეგში, სოციალისტური წყობილების დროს, ქუთაისის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის პასუხისმგებელი პირი. „ვანში“ უდიდესი სანაცნობოსა და მეგობრების მქონე პიროვნება. მისი ფიგურა გვხვდება 1924 წლის აჯანყებისას „ვანთან“ მიმართებაში და დამონშებული აქვს ალ. მაღლაკელიძესაც თავის მოგონებებში – „კვალდაკვალ“. სადაც აღნიშნავს, რომ „დავით ლორთქიფანიძე იყო პროფესიონალი რევოლუციონერი, რის გამოც მოვლილი ჰქონდა რუსეთის ციხეები, გარეგნულად წარმოსადეგი ვაჟკაცი, ჰუმანურიც და მთელი საკუთარი ქონება რევოლუციას მოახმარაო.“

შემდეგ: გალაკტიონ ტაბიძის სახლ-მუზეუმში დაცული მოგონებების ავტორი მიუთითებს 1905-1907 წლების მონაკვეთზე რევოლუციის მხარდამჭერთა დაპატიმრებებზე. რაც მოწმობს, რომ „ვანში“ და კონკრეტულად, აქ გაშლილი რევოლუციური საქმიანობა უკვე მოექცა გუბერნიის სათანადო ორგანოების ყურადღების ცენტრში და სადამსჯელო ღონისძიებებმაც აღარ დააყოვნა.

„გიორგი ნანაძე დააპატიმრეს, იყო შესანიშნავი სილამაზის კაცი. ორი კვირაც ვერ იცოცხლა, ციხეში გარდაიცვალა. ესტატე კოპალიძემილსაც ეძებდნენ. მათ კავშირი ჰქონდათ წითელაშვილთან“... და უაღრესად საინტერესო ფაქტი – „წითელაშვილის რაზმი იუსტინე ტაბიძესთან (ტიციან ტაბიძის მამა) იყო კავშირში. იუსტინეც ემხრობოდა რევოლუციას. იუსტინე მუშაობდა საოლქო სასამართლოში მდივნად,¹ საიდანაც იგი მამის დაჟინებული თხოვნით დაბრუნდა სოფელში და მღვდლად ეკურთხა. მე არ მახსოვს, აღნიშნავს მოგონების ავტორი – მას ვინმესათვის რაიმე მიეთხოვოს ან გასამრჯელო აელოს“. ვიდრე მოგონებების ერთ, ასევე მეტად საინტერესო ფაქტზე ვისაუბრებთ უნდა აღვნიშნო: იუსტინე ტაბიძისაგან, ფრიად კოლორიტული და განათლებული პიროვნებისაგან, თუ გნებავთ „ვანში“, ჭყვიშში მოქმედ სასულიერო პირისაგან, არაერთ მისი კოლეგისაგან განსხვავებით, რევოლუციისადმი ლიბერალური დამოკიდებულება. „მამაჩემი თბილისის სასულიერო სემინარიაში იზრდებოდა – იგონებს ტიციან ტაბიძე, მაგრამ მოწაფეთა არეულობაში მონაწილეობის გამო მეექვსე კლასიდან გამოაგდეს. მთელ თავის სიცოცხლეში იგი თავყვანს სცემდა რუს სამოციანელებს – ნ. ჩერნიშევსკის, ნ. დობროლიუბოვს, დ. პისარევს და სიცოცხლის ბოლომდე ზეპირად ახსოვდა მთელი ნეკრასოვი“.² ფაქტია, ამ უკანასკნელთა მოძღვრებისა და იდეური მიმართულების გავლენის ქვეშ იმ დროს არაერთი პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი იყო, ხოლო რაც შეეხება თბილისის სასულიერო სემინარიას, რომელშიც იუსტინე ტაბიძე სწავლობდა, მიუხედავად ამ სასწავლებლის პროფილისა და დანიშნულებისა, პრაქტიკულად იქცა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის აქტიურად გამოჩენილ რევოლუციონერ მოღვაწეთა ჩამოყალიბების კერად. ამას არაერთი ფაქტორი განაპირობებდა, რომლის განხილვაც ჩვენ თემასა და მიზანს არ წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, იუსტინე ტაბიძე ჩანს, რომ ღრმად ჩაერთო სემინარიის მოსწავლეთა ანტიიმპერიულ მოძრაობაში, რაც ეროვნული თავისუფლებისა და ეროვნულ-სოციალური ღირსების შენარჩუნებისთვის ბრძოლასაც ითვალისწინებდა, ამიტომაც „გააგდეს“ სასწავლებლიდან და იმ უაღრესად გართულებულ სიტუაციაში, რომელზედაც მითითებას აკეთებს მოგონებების ავტორი, ბატონი იუსტინესაგან რევოლუციისადმი გააზრებული, ლიბერალური დამოკიდებულება უცხოვდ არ უნდა მოგვეჩვენოს. უფრო მეტიც, 1905-1907 წლები უსასტიკესი პერიოდი არამარტო ქუთაისის გუბერნიის მაზრებისათვის, მათი მოსახლეობისათვის, არამედ მთელი საქართველოსათვის. სადამსჯელო ექსპედიციის თავნებობამ მიაღწია აპოგეას. ამას ცხადყოფს ქუთაისის თავადაზნაურთა საგანგებო ყრილობაზე დავით მიქელაძის გამოსვლა – „ჩვენი სამშობლო აღ-

1. აქ, ცოტა უზუსტობაა. ბნ. იუსტინე მუშაობდა საქართველოში ახლად ჩამოყალიბებული იურიდიული საზოგადოების მდივნად.

2. ტიციან ტაბიძე – ავტობიოგრაფიიდან 1936 წელი, 15 აპრილი. წიგნში ტიციან ტაბიძე – ლექსები, პოემები, პროზა, წერილები. თბილისი, მერანი 1985 წელი, გვ.6.

მოჩნდა განსაცდელში. არაფერი მსგავსი საქართველოს არ განუცდია წარსულში. მაგრამ ახლა სულ სხვა რაღაც ხდება, ჩვენ გვსჯის არა მტერი, არამედ ის ვისაც აღებული აქვს ვალდებულება დაამშვიდოს მხარე, დაიცვას იგი „გარე შემოსევებისაგან და დაამყაროს სამოქალაქო მშვიდობა“, უმონყალოდ ანადგურებენ და სწვავენ ქალაქებს, მოსახლეობა გარბის და თავს აფარებს ტყეებსა და მთებს, ვინც ამას ვერ ახერხებს მას ელოდება სასჯელი. მამაკაცებს საშინლად სცემენ, ქალებს ნამუსს ხდიან“.¹ განსაკუთრებით, უსასტიკესად მოქმედებენ „ხაპიორის“² კაზაკთა და პლასტუნთა პოლკები. ამავე საკითხს ეხება ქუთაისის გუბერნატორის სტაროსელსკის 1905 წლის 19 დეკემბრის შეტყობინება კავკასიის მეფისნაცვლისადმი. (ხაპიორის კაზაკთა პოლკის კაზაკთა რაზმების მიერ ჩადენილი ძარცვების, ძალმომრეობისა და მკვლელობების თაობაზე და ამ პოლკის გუბერნიიდან განვევის შესახებ №6819, 1905 წლის 19 დეკემბერი). სტაროსელსკი მიმართავს მეფისნაცვალს, რომ – „ჩემს სახელზე ქუთაისის გუბერნიის მოსახლეობისაგან მოდის საჩივრები იმ საკითხებზე, რომელიც დადასტურებულია – „უკანასკნელ ხანებში პოლკის მოქმედება სრულ უფლებას მძლევს ვამტკიცო რომ: 1. ცდილობენ და მიზანი აქვთ მოაწყონ სისხლის ღვრა. 2. ჯარები ქუთაისის გუბერნიაში უკვე აღარ ემორჩილებიან ჯარების სარდალს. 3. კაზაკთა მიერ განხორციელებულ ძარცვებსა და ძალმომრეობაში მონაწილეობენ ოფიცრებიც. 4. როგორც ჩანს პოლკის მეთაური ახდენს პოლკის ასეთი მოქმედების ნახალისებას“. „გამომდინარე აქედან კიდევ ერთხელ გთხოვთ ხაპიორის კაზაკთა პოლკის ქუთაისის გუბერნიიდან გაყვანას. თუ თქვენ არ მიიჩნევთ საჭიროდ რომ დააკმაყოფილოთ ეს შუამდგომლობა, ამ შემთხვევაში მე უძღური ვხდები აღკვეთო მოსალოდნელი სისხლისღვრა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩემს ზნეობრივ და სამსახურეობრივ მოვალეობად მიმაჩნია გამათავისუფლოთ დაკავებული თანამდებობიდან“³. ყოველგვარი კომენტარების გარეშე მდგომარეობის სირთულე გასაგებია, რასაც, როგორც ითქვა, მოჰყვა გუბერნიის მოსახლეობისაგან წინააღმდეგობის გასაწევად წითელი რაზმების ჩამოყალიბება, შეიარაღებაზე და დაპირისპირების მომზადებაზე ზრუნვა. ამ მხრივ ნაბიჯები გადაიდგა. გლეხთა რაზმები საჭიროების შემთხვევაში მოქმედებენ ან უკვე მზად არიან მოქმედებისათვის. უფრო მეტიც, კავკასიის მეფისნაცვლისადმი 1905 წლის 3-4 ნოემბერს გაგზავნილ ინფორმაციაში ქუთაისის გუბერნიის უნდარმერიისა და პოლიციის შეფები იტყობინებიან: „გროვდება იარაღი, ახალგაზრდები ფარულად ეუფლებიან სამედიცინო-საფერშლო საქმეს, რომ აუცილებელ შემთხვევაში დახმარება გაუწიონ მეფის ძალებთან შეჯახებისას დაჭრილებს. ამ საქმეში ჩართულია მოსახლეობა“.⁴ ამ საქმეში ჩართულია „ვანიც“ და ამის კონკრეტული მაგალითი ვლინდება სოფელ ჭყვიშის მოსახლეობისა და სასულიერო პირისაგან. შემდეგი მოქმედებანი აჩვენებენ, რომ წითელრაზმელთა ჯგუფები შექმნილია „ვანის“ ცალკეულ სოფლებშიც, მაგრამ ნუ გაუფხვრებთ მოვლენებს.

როგორც თხრობისას აღინიშნა, 1906 წლის 8 იანვარს კავკასიის სამხედრო ოლქის მთავარსარდლის (ვორონცოვ-დაშკოვის) მიერ გაცემული იქნა ბრძანება ქუთაისის გუბერნიაში დროებით გენერალ-გუბერნატორად ალიხანოვ-ავარსკის დანიშვნის შესახებ. ბრძანების შესავალ ნაწილში აღნიშნულია: „აჯანყებულთა მერ სახელმწიფო მოხელეები დათხოვნილნი არიან, დაცვა განიარაღებულია და შეცვლილია თავისი (ე.ი. გლეხთა) მილიციით, შეწყვეტილია სარკინიგზო მიმოსვლა და ა.შ. რომ ქუთაისიდან გაიწვიეს გუბერნატორი სტაროსელსკი. ამასთან გენერალ ალიხანოვს „ეძლევა მოქმედების სრული დამოუკიდებლობა და ვაძლევ შემდეგ დავალებას: სახელმწიფო ხელისუფლების სრული და დაუყოვნებლივი აღდგება... სრულად განადგურდეს ყველა რევოლუციური ორგანიზაცია. დაპატიმრებული იქნას საგაფიცო კომიტეტები... საჭიროების შემთხვევაში გამოყენებული იქნას უმკაცრესი ზომები... ჯარის

1. დოკუმენტების კრებული — საქართველოს შსს საარქივო სამმართველოს მასალები. მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1956 წელი.
 2. ხაპიორის კაზაკთა პოლკი — ხაპიორი მდინარეა ცენტრალურ რუსეთში, რომლის აუზიც დასახლებული იყო კაზაკებით, აქედანაა პოლკის სახელწოდებაც. (რედ)
 3. დოკუმენტების კრებული საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1956 წელი.
 4. ზემოთ მითითებული დოკუმენტების კრებული 1956 წლის გამოცემა.

ნაწილებმა იმოქმედონ შეუბრალებლად¹. ამ ბრძანების მოტივაცია იძლევა სრულ წარმოდგენას შექმნილი მდგომარეობისა და გასატარებელ ღონისძიებათა სისასტიკის შესახებ და ამ ბრძანების აღსრულებაში მიზნუთა და მიზანთა გამო ჩართული აღმოჩნდა ქართველ თავადაზნაურთა სოლიდური ნაწილიც. მდგომარეობა კიდევ უფრო გართულდა, რომელსაც 1905 წლის 11 იანვარს კვლავ მოჰყვა სტაროსელსკის მიმართვა მეფისნაცვლისადმი „რომ ფლობს ინფორმაციას არა მარტო „ხაპიორის“ კაზაკთა, არამედ „პლასტუნთა“ და სადამსჯელო რაზმებიდან ღონისძიებათა განხორციელებისას, მათ მიერ მოსახლეობისათვის სახლ-კარის გადაწვის შესახებ. 1906 წლის თებერვლის ინფორმაციით მითითებულია სადამსჯელო რაზმების მიერ გურია-იმერეთის ზოგიერთი ქალაქებისა და სოფლების ჩამონათვალები და საუბარია მოსახლეობისათვის ზარალის მიყენების თაობაზე. დამონმებუღია, რომ ამ მოკლე პერიოდში (იანვარ-თებერვალი) იმერეთ-გურიის მხარეში გადანვეს 406 ბაზარი, მალაზია, ჯიხური და კერძო საცხოვრებელი სახლი. პროცესი შეეხო სამტრედიისა და ბაღდათის საბოქაულოში შემავალ სოფლებსაც. მათ შორის „ვანსაც“. ამიტომაც უცხო არაფერი ჩანს იმაში, რომ ასეთი სადამსჯელო მოქმედებების შემდეგ შეიარაღებულ გლეხთა მხარე დაეჭირა ნებისმიერ ნორმალურად მოაზროვნე ქართველს, რომელი წოდებიდანაც არ უნდა ყოფილიყო იგი. აქ, მთავარი სატყვივარი იყო საქართველო, მისი მოსახლეობა და არა მარტო ყოფითი პირობები. ამის გამოც „1905 წელს წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის (სადაც მოღვაწეობდა იუსტინე ტაბიძე) ჭყვიშის მრევლის დადგენილებით მღვდელმა იუსტინემ თანხმობა მისცა და გაატანეს 47 მანეთი, დანარჩენი ხალხმა გაატანა“ და ესტატე კოპალეიშვილის და დომენტი ქაჯაიას ხელმძღვანელობით ფოთიდან ჩამოიტანეს თოფები და „დაირიგა წითელრაზმელებმა, წითელაშვილმა და ერთი დარჩა გიორგი ნანაძეს“. იგივე ავტორი მიუთითებს, რომ რეაქციის წლებშიც რევოლუციური სული სოფელში არ ჩამქრალა. სოფლის ახალგაზრდობა თანაუგრძნობდა რევოლუციას.

ამ ამონარიდიდან საყურადღებოა რამდენიმე მომენტი:

1. ვანსა და მის შემოგარენში იმდენადაა გამწვავებული მდგომარეობა, აუცილებელი ხდება თავდაცვაზე ზრუნვა და ჩანს გაცნობიერებულია ისიც, რომ შესაძლებელია ამას მოჰყვეს მსხვერპლიც, მაგრამ სადამსჯელო ექსპედიციის მიერ გატარებული ღონისძიებანი მოსახლეობას სხვა გზას არ უტოვებს და წინააღმდეგობის მოძრაობაში ერთვება მოსახლეობა, ახალგაზრდობა და ავტორიტეტული სასულიერო პირიც კი, რომელიც თავის დროზე სემინარიიდან წილნაყარია ეროვნული თავისუფლების იდეებს, გაცნობიერებული აქვს კლასობრივ დისკრიმინაციის სიმწვავე. ამ პროცესში იუსტინე ტაბიძის მოქმედება სცილდება ეკლესიურ მორალისტურ დოგმებს, ძალის გამოყენების ფაქტორებთან დაკავშირებით და ახლოს დგას იმ ქართველ სასულიერო პირთა მოქმედებასთან, რომლებიც უმძიმეს ჟამს ანაფორა გადაცმული, ხმალალმართულნი ხვდებოდნენ მოძალადეს.

2. ამავე პროცესში სამსონ წითელაშვილის ქმედებაც წითელ რაზმელ მეგობრებთან ერთად არ უნდა იქნას შეფასებული, როგორც ტერორისტის საქციელი (რადგანაც მან მოკლა მუხანარუას მამასახლისის მოადგილე, ხოლო უფრო გვიან „ვანის“ სოფლის საზოგადოების მამასახლისი ვამეხ მალაკელიძე). ამ დროს ძალადობამ დაბადა ძალადობა, უპრეცედენტო შეიძლება იყოს ისიც, რომ მრევლის გადანყვეტილებით კოპალეიშვილსა და ქაჯაიას გადაეცა თანხა წითელაშვილის რაზმელებისათვის იარაღის შესაძენად, თანაც ამ საქმეში ჩარეულია სასულიერო პირი, ესეც იშვიათი მოვლენაა, რადგანაც არც ერთი სასულიერო პირი იარაღის შეძენასა და მით უმეტეს, ვინმეზე გადაცემის მომენტში არ ჩაერევა, თუ ამას არ კარნახობს ზნეობრივი ნორმა, თავისი ხალხის თანადგომის პრინციპი. თუ ეს იარაღი მიმართული არაა მოძალადისაგან ქვეყნის ღირსების, ერისა და ხალხის დასაცავად. ამიტომაც, იუსტინე ტაბიძის მოქმედება ამ შემთხვევაში, განსხვავებით არაერთი კოლეგისაგან, ზეანუული, ღირსების მქონე და ერის ინტერესების დამცველი დიდი პიროვნების კრიტიკიუმებით უნდა შეფასდეს.

ირკვევა ისიც, რომ წითელაშვილსა და მის რაზმელს კონია კეკელიძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდათ არამარტო იუსტინე ტაბიძესთან, არამედ როგორც ჩანს პიროვნულად წითელაშვილი კარგად იცნობდა ტაბიძეთა ოჯახებს. ამ მხრივ საინტერესოა დიდი პოეტის გალაკტიონ ტაბიძის მოგონებების ერთი ფრაგმენტი, სადაც საუბრობს, თუ, ჭაბუკობის ჟამს სოფელ

1. იგივე კრებული, 1956 წლის გამოცემა.

დისკუსიოში მაყრად მყოფი, როგორ შეხვდა სამსონ წითელაშვილს – „ამ დროს ხალხში წითელაშვილი შეგნიშნე. დისკუსოს მკვიდრ ვასილ შალამბერიძეს ახლდა. ვასილ შალამბერიძე დათიკო შევარდნაძის რაზმელი იყო, ისიც წითელაშვილთან ერთად იბრძოდა ნასაკირალში... სოფელ ზეინდრიდან მომავალი სამსონ წითელაშვილი და მისი რაზმელი სოლომონ თავაძე თურმე სურებში (სოფელი გურიაში, ესაზღვრება ყუმურს) მიდიოდნენ, გზად დისკუსიოში გამოიარეს... რამდენიმე ხნის წინ მან და თავაძემ მოკლეს ვანის თემსაზოგადოების მამასახლისი ვამეხ მალაქელიძე... მაშინ რომ ვნერდი პოემას სამსონ წითელაშვილზე მან იცოდა. იქ, რომ მნახა ასე მითხრა... ხვალ ქალი ქმრის ოჯახში უნდა წაიყვანონ და იქ გაგრძელდება ქორწილი, შენი ნათესავები თან გაჰყვებიან. შენ ჩემთან წამოდი. ხვალ დილით აუცილებლად სურებში უნდა ვიყოთ... დათიკო შევარდნაძეს უნდა შევხვდეთ. დიდი საქმე გვაქვს გასაკეთებელი. საპაიჭაოში (ყუმურში) გავივლით ადგილებთან. შენ დედულეთს მიგიყვან, გზადაგზა ჩემს ამბებსაც მოგიოხრობ, თუ მართლა რამეს წერ გამოგადგებაო. სამსონმა ცხენზე შემომსვა... ყაჩაღებში აღმოვჩნდი და თავს არხეინად ვგრძნობდი“... ამ ლამაზ მოგონებაში ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ, როგორც აღინიშნა არაერთი ვანელი მონაწილეობს გურიაში გამართულ ანტი-სამთავრობო ღონისძიებაშიც და მხარდაჭერას უცხადებს აჯანყებულებს.

საინტერესოდ იკვეთება წითელრაზმელთა და მოსახლეობის სანდო ნაწილისათვის იარაღის შემოტანის ფაქტებიც. „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრში, მოძიებული და დაცულია მასალა ამ საკითხზე, სადაც საუბარია, რომ ამ ღონისძიებას ახორციელებდა ტობანიერის (თემსაზოგადოების) მცხოვრები ნოე დიმიტრის ძე სანიკიძე და დადასტურებულია ორი ფაქტი:

1. პიროვნებაზე გაცემული ცნობა, რომელიც მომყავს უცვლელად „ჩვენ ქვემოთ ამისა ხელისმომწერი სოფელ ტობანიერის მცხოვრებნი ბათომის ნავთის ქარხნის მუშები ვადასტურებთ, რომ ნოე დიმიტრის ძე სანიკიძე 1890 წლიდან 1901 წლებში იყო ბათომში არსენ და სამსონ სანიკიძეებთან (ორივენი ტობანიერიდან ო. კ.) ღვინის საწყობში მოჯამაგირედ, ნოქრად, სადაც ეწეოდა ფიზიკურ შრომას, როგორცაა ჭურჭლების რეცხვა, ღვინის გად-აზიდვა და სხვა. 1902 წლიდან მუშაობდა სასადილოში ხომასურიძესთან – ბათომში პარახ-ოდების საყუდთან და საზღვარგარეთ მიმავალი გემების მოსამსახურეთა საშუალებით იძენდა იარაღს და ტყვიებს, რომელსაც აწვდიდა რევოლუციონერ ორგანიზაციებს წითელრაზმების შესაიარაღებლად და გვეხმარებოდა რევოლუციური მუშაობაში“. ცნობა დადასტურებულია ბეჭდით და ხელს აწერენ 1905 წელს ტობანიერის თემში ასისტავი კირილე მამფორია,¹ 1905 წელში სამტრედიის პარტორგანიზაციის წარმომადგენელი დიომიდე მამფორია. ხელმოწერა დადასტურებულია ვარლამ ძნელაძის მიერ. დასტურდება ფაქტი იმაზეც, რომ ნოე სანიკიძე პარალელურად ანხორციელებდა ვანში მოქმედი რევოლუციური ჯგუფებისათვის ბათუმიდან პროკლამაციების გამოგზავნასაც.

2. რაც შეეხება მეორე ფაქტს: როგორც ჩანს ნ. სანიკიძის მოქმედება ცნობილი გახდა მაშინდელი შესაბამისი ორგანოებისათვის, რის შემდეგაც იგი სასჯელს იხდიდა ბაქოს ე. წ. ბაილოვის ციხეში, სადაც ამ დროისათვის ასევე რევოლუციური საქმიანობისათვის სასჯელს იხდიდა ი. სტალინიც. ეს ჩანს 1930-იანი წლების დასაწყისში ნ. სანიკიძის მიერ სტალინისადმი მიწერილ წერილში,² რომლის შინაარსიც ეხება კოლექტივიზაციის საწყის ეტაპზე ვანთან დაკავშირებულ პრობლემათა მოგვარებას, მაგრამ შესავალ ნაწილში გაჟღერებულია ინფორმაცია, რომლითაც იგი გადმოგვცემს თავისი ბიოგრაფიის ნაწილს და მიუთითებს, რომ 1908 წელს სასჯელს იხდიდა ბაქო-ბაილოვის ციხეში, მიუთითებს ცნობილ რევოლუციონერებზეც, რომლებიც იმავდროულად ი. სტალინთან ერთად იხდიდნენ სასჯელს და ქვეტექსტითაც ჩანს, რომ იგი ახლოს იცნობდა ამ პირებს.

რაც შეეხება ზემომოყვანილ ცნობას: როგორც ჩანს სტალინის სახელზე წერილის გაგზავნის

1. ასისტავი – ამ დროისათვის რევოლუციურ-პროპაგანდისტული საქმიანობის საუკეთესო ფორმად მიჩნეული იქნა ათისა და ასისტავის სისტემა და ამ საფუძველზე წრეების მოწყობა. ჩანს, რომ კირილე მამფორია ასეთ დანაყოფს ხელმძღვანელობდა, რაც ასევე მიანიშნებს, რომ ტობანიერის თემსაზოგადოებაში რევოლუციურ-პროპაგანდისტულ მუშაობას მიღებული აქვს საფუძვლიანი სახე.

2. ასლი დაცულია „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრში“

შემდეგ შესაბამისი ორგანოები დაინტერესებულან ნ. სანიკიძის პიროვნებით და მითითებული ცნობით დადასტურებულია ნ. სანიკიძის დამსახურებაც 1905-1907 წლების რევოლუციის წინაშე.

ვანში და კონკრეტულად, წითელრაზმელთათვის იარაღის შემოტანის სსვა ფაქტებიც დასტურდება, მაგრამ ჩანს, რომ ზოგი მათგანი ჰიპერბოლიზებულია და მტკიცებულებათა სიმცირის გამო ნაკლებად ატარებს დოკუმენტის სახეს. თუმცა მოყვანილი ფაქტებითაც კარგად იკვეთება, რომ იარაღის შექმნა-შემოტანის საკითხი ჯეროვნადაა ორგანიზებული.

სადამსჯელო ექსპედიციის მოქმედება არ ასცდა ვანსა და მის სოფლებსაც. 1906 წელს გაზეთი „ჩვენი ცხოვრება“ აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ 1906 წლის 12 აგვისტოს „ვანში“ შემოვიდა სადამსჯელო ექსპედიცია. შეიარაღებულნი დაბანაკდნენ „ვანის“ ბაზრის მახლობლად. მოითხოვეს უწესრიგობის მეთაურების და აგიტატორების გადაცემა. გადასახადების შეგროვება. მოსახლეობამ არც აგიტატორი გასცა და გადასახადებზეც უარი უთხრეს.

– „სამაგიეროდ კაზაკებმა აჩეხეს ვენახები და ყანები. დარჩნენ ერთ დღეს და გადაინაცვლეს უხუთისაკენ“. ეს ინფორმაცია დადასტურებული აქვს ისტორიკოს ივანე ხურციძესაც თავის სოფლის ისტორიაში და აღნიშნავს, რომ სადამსჯელო ასეული დადგა მდინარე კინისწყალზე, საიდანაც აკონტროლებდა მიმდებარე სოფლებს, ხოლო ჯარის შენახვის ხარჯები, საკვები, სურსათ-სანოვაგე მოსახლეობას შეანერესო.

უფრო ადრე, უაღრესად საინტერესო მოვლენები განვითარდა სოფელ ძულუხსა და რომანეთში, რაც ამკარად დადასტურებს, რომ მოსახლეობის საფუძვლიან მღელვარებას ჰქონდა ადგილი. ამავე საკითხზე ქუთაისის გუბერნიიდან ზემდგომ ინსტანციაში მიწოდებულ შეტყობინებაში საუბარია აჯანყებაზე. გავეცნოთ მათ: „გლეხთა მღელვარების აღსაკვეთად 22 სექტემბერს (მხედველობაშია 1905 წლის სექტემბერი) ბაღდათიდან ჩაფართა რაზმი გაგზავნეს სოფელ ძულუხში. რაზმმა ერთი გლეხის დაპატიმრება მოახერხა და 23 სექტემბერს დილით გაბრუნდა ბაღდათისაკენ. სოფელ რომანეთის აღმართთან (ეს აღმართი სოფელ ძულუხიდან მდინარე ძულუხურას გავლით მიემართება რომანეთის ცენტრისაკენ. ო.კ.) პოლიციელებს წითელრაზმელები ჩაუსაფრდნენ და სროლა აუტეხეს. სროლის დროს მოკლეს ერთი კაზაკი და მძიმედ დაჭრეს მეთაური. შეშინებულმა პოლიციელებმა თავს გაქცევით უშველეს“. ეს ამონარიდი მოყვანილია საქართველოს ისტორიის ნარკვევების VI ტომიდან და აქ ოფიციალურ წყაროდ გამოყენებულია საგაზეთო მასალა, მაგრამ იმავე საკითხზე არსებობს კავკასიის პოლიციის ხელმძღვანელობის სახელზე გუბერნიიდან გაგზავნილი იფიციალური ინფორმაციები, რომლითაც დასტურდება, რომ ინციდენტი სოფელ ძულუხში მოხდა 1905 წლის 22 სექტემბერს. სოფელ რომანეთში 23 სექტემბერს. გაგზავნილი ინფორმაციები ოდნავი დაგვიანებით მოხვედრილია ოფიციალურ ანგარიშებში: პირველი – 1906 წლის 16 მარტს (№5-18) და მეორე – 1905 წლის 8 დეკემბერს (№4001) და საკითხთა ინტერპრეტაცია ციფრული სოფელ ძულუხთან დაკავშირებით განსხვავებულია ჩვენს მიერ ზემოდ მოყვანილი საგაზეთო ინფორმაციიდან. „ღია შეიარაღებული აჯანყება არ ყოფილა, ვკითხულობთ ოფიციალურ ინფორმაციაში, მაგრამ ბაღდათის პრისტავის მიერ სოფელ ძულუხში გაგზავნილი კაზაკთა და სტრაჟნიკთა ჯგუფებიდან (მითითებული რაოდენობა წარმოადგენს შეიარაღებულ ათეულს) მოკლულია ერთი კაზაკი, და ერთი სტრაჟნიკი“. მეორე ინფორმაცია გვამცნობს: ქუთაისის მაზრის ბაღდათის უბნის სოფელ რომანეთში, მოხდა აჯანყებული ხალხის თავდასხმა კაზაკებზე“. ჩვენ მივუთითეთ, რომ დღევანდელი ვანის რაიონის შემადგენელი სოფლები დაწყებული ციხესულორიდან დამთავრებული სალომინათი შედიოდა ბაღდათის საპოლიციო უბანში, მათ შორის ძულუხიცა და რომანეთიც. რაც შეეხება კონკრეტულ საკითხს ეს ინფორმაციები დამატებით ცხადყოფს, რომ ანტისახელისუფლებო გამოსვლები და თანაც შეიარაღებული ფორმით, დადასტურებულია „ვანის“ მაღალმთიან სოფლებშიც. მითითებულია იმაზეც, რომ აქ უკვე მოქმედებენ გლეხთა შეიარაღებული წითელრაზმელები, რომელთა კოორდინაციასაც ახორციელებდნენ რევოლუციური კომიტეტები, „იცავენ და ეხმარებიან ხალხს“. ასე რომ რეჟიმის გამკაცრება საფუძვლიანად ინვნიეს „ვანის“ სოფლების მცხოვრებლებმა და ვფიქრობთ რეჟიმის გამკაცრების შედეგით უნდა აიხსნას იმ დროისათვის ამჟღავნების სკოლის დროებით დახურვაც, რადგანაც ამ სკოლის ზედა კლასის მოსწავლეები და შეიძლება ზოგიერთი პედაგოგიც, მიჩნეული იქნა არასანდოდ, რასაც მოჰყვა სათანადო ღონისძიების გატარებაც.

„ვანში“ განვითარებული მოვლენების ანალიზი დასკვნას იძლევა იმაზეც, რომ სწორია სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრ პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტთა შეფასებებიც, როდესაც ისინი აღნიშნავენ იმერეთის სამხრეთ დასახლებაში გლეხთა გამოსვლების გააქტიურებაზე და რომელზედაც ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი, ხოლო შექმნილი საერთო მდგომარეობის მხრივ კვლავ გადავხედოთ ორ ოფიციალურ ინფორმაციას და ამის შემდეგ მიმოხილვის ამ ნაწილზე გავაკეთოთ დასკვნა:

პირველი ინფორმაცია ეკუთვნის ალიხანოვ ავარსკის, დათარიღებულია 1906 წლის თებერვლით. „დეკემბრის ბოლოს რევოლუციურმა პროპაგანდამ მხარე მიიყვანა სრულ ქაოსამდე. ქუთაისის გუბერნიის მაზრების რაიონებში დასახლებული ადგილები ფაქტიურად იმყოფებიან ცალკეულ პარტიათა განკარგულებაში. ვერც ერთი სამაზრო დაწესებულება, ჟანდარმერია და პოლიცია ვერ საქმიანობს, პოლიციის ცხენოსანთა დაცვა განიარაღებულია ან განადგურებულია. სოფლების კანცელარიები გადამწვარია, მაზრების საპოლიციო ჩინები (ე. ი. თანამდებობის პირები) თავის გადარჩენის მიზნით გაქცეულნი არიან, ან რევოლუციონერებთან მიდიან კომპრომისზე“.

მეორე ინფორმაცია, არა ალიხანოვის, მაგრამ ასევე ოფიციალური წყაროდან, ასევე ქუთაისის გუბერნიიდან: – „დამშეული თავადები გაყრილნი არიან თავიანთ სამფლობელოებიდან, რომლებმაც დაკარგეს ყოველგვარი შემოსავალი, გლეხობისაგან შურისძიების შიშით ვერ ბედავენ თავიანთ საკარმიდამო ადგილებში დაბრუნებას“.

გენერალ ალიხანოვის ინფორმაცია ოდნავ გადახრილია იქეთკენ, რომ სიტუაციის რამდენადმე დამძიმებით გაამართლოს თავისი სადამსჯელო, უსასტიკესი საქმიანობა. მაგრამ მაინც რეალობის შემცველია. ხოლო მეორე ინფორმაცია ცხადყოფს როგორ გარემოში აღმოჩნდა ე.წ. გაბატონებული კლასი, რომელთა მოქმედებამაც რიგ ფაქტორებთან ერთად მშრომელი ადამიანები ცხოვრებისეული კალაპოტიდან ამოაგდო და იარაღი დააჭერნა ხელში.

თხრობის ამ ნაწილზე დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას: მე არ ვიცი ვინ რას ფიქრობს, მაგრამ მართებული იქნება დადებითი სიტყვები ითქვას ყველა იმ პირზე განურჩევლად რანგისა და ნოდებისა, ადამიანთა იმ ჯგუფებზე, რომელთა ძალისხმევითაც ერი გაცოცხლდა, ცნობიერება შეიცვალა და დაუპირისპირდა იმპერიულ, იერარქიულ კლასობრივ მორჩილებასა და ჩაგვრას. საფუძველი დაუდო ქართველი კაცის, მშრომელის ცნობიერების ახალ სიმაღლეზე აყვანას, ხელი შეუწყო იმ იდეური და პრაქტიკული მოქმედებებისადმი დაპირისპირებას, რომელიც ერთის მიერ მეორის მორჩილებასა და ამ ფონზე დისკრიმინაციას ნერგავდა ან ნერგავს. ადამიანები თავისუფალნი იზადებიან! ეს მოქმედება არის გაკვეთილი და გაკვეთილი ყველა თაობისათვის და სულაც არა აქვს მნიშვნელობა ამის წაკითხვაზე განაწყენდებიან თუ არა ის პატივცემული „გვამები“, რომლებსაც დროთა უკულმართობით არასაკუთარი ნიჭიერებითა და უნარით, ძალმომრეობით მიეცათ ან ეძლევათ საშუალება სხვაზე მატერიალური ზემოქმედებისა და გაბატონებისათვის ნიადაგის მოსამზადებლად. ასეთი ადამიანების მოქმედება კუჭის საზომით განპირობდება და დიდ შემთხვევაშიც მათი „პატრიოტული ქმედებაც“ ამ პარამეტრებს ემორჩილება. ამას ისტორია ათასგზის ადასტურებს. ზოგჯერ გვავიწყდება, რომ ისტორია მეორდება და უფრო სასტიკადაც, ვიდრე ეს იყო ან მოსალოდნელია.

ინფორმაცია

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის
თანამშრომელი, ჟურნალისტი

შოთა რუსთაველი – მსოფლიო რენესანსული აზროვნების მისაძირობელი

მეთორმეტე საუკუნეში შექმნილი, ანტიკური ფილოსოფიის ნააზრევი, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, უკვე საუკუნეების მანძილზე აღიარეს უკვდავო ფილად, ყველა დროის თანამედროვედ და, რაც ყველაზე მთავარია, მარადიული ღირებულებებით მდიდარ საუნჯედ.

„პირამიდებს დროის არ ეშინიათ, დროს ეშინია პირამიდების“ — ამ ცნობილ გამონათქვამს დავესესებები და ქართულ ლიტერატურაში კიდევ უფრო შესაფერის ადგილს მიუჩინე. მისი მთავარი ობიექტი უდავოდ „ვეფხისტყაოსანია“, რადგან მიუხედავად უკიდევანოდ გაცივილიზებული სამყაროსა, უკვე რვა საუკუნეა მისი სიღიადე ვერანაირმა კრიტიკამ ვერ დაჩრდილა, ვერ მოისროლა ლიტერატურის ისტორიულ სანაგვეზე.

შოთა რუსთაველმა ქართული გენის ორიგინალურობას, ერთადერთობას და ღვთაებრიობას ერთად მოუყარა თავი და უმშვენიერეს პოემად გადაუშალა ცოდვით დამძიმებული სულის კაცობრიობას. ამიტომაც იყო, რომ მასში ყველა ცოცხალ სულს ხედავდა, პოემა ყველასათვის ცოცხალი ორგანიზმით სუნთქავდა და სამყაროს თავისი იდუმალი სულისკვეთებით ასაზრდოებდა.

და მაინც, რა არის მიზეზი იმისა, რომ ჩვენი მწირი ლექსიკონით კიდევ ერთხელ ვისაუბროთ ენამდიდარ და შეუდარებელ „ვეფხისტყაოსანზე?“ მიზეზი მისი მსოფლიოსათვის გაცნობის საკითხია. საკითხი, რომლის გადანყვეტაც ბევრმა სცადა, მაგრამ უშედეგოდ. უშედეგოდ, რადგან პოემის თარგმნის მთავარი მიზანი – სახეებით სწორი წარმოდგენა იქონიონ რუსთაველის ნაწარმოებზე (როგორც არის ორიგინალში) – არსად იყო სათანადო დონეზე შესრულებული (საუბარია რუსულ თარგმანებზე). ამ ყველაფერს კი შემფასებელი და მშველელი სჭირდებოდა. და თანაც ისეთი, რომელიც ორივე ენის ლექსიკას (რუსულ-ქართულს) უმაღლეს დონეზე იცნობდა და ამავე დროს, პოემის ღირსეულ, სრულფასოვან რუსულ თარგმანზეც ფიქრობდა...

ადამიანი, რომელსაც 1937 წელს, ფილოსოფიის დოქტორის, პროფესორ შალვა ნუცუბიძის „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები ჩაუვარდა ხელში, გახლდათ იოსებ ჯულაშვილი. სტალინი – რომელსაც თარგმანი იმ დონეზე მოეწონა, რომ უკვე დაპატიმრებული ფილოსოფიის დოქტორი გაანთავისუფლა და „ვეფხისტყაოსნის“ სრულად თარგმნა „მიუსაჯა“. მას მანამდე არსებული არცერთი თარგმანი არ მოსწონდა, რადგან სურდა, რომ მსოფლიოსათვის სრულად ეჩვენებინა სახე მისი სამშობლოსი, დონე მისი ხალხისა. ეს ყველაფერი კი იქამდე არსებულ არცერთ მათგანში არ იგრძნობოდა.

სწორედ, ქვემოთ მოცემული წერილი მოგვითხრობს სრულად ამ საინტერესო „ესე ამბავის“ შესახებ... იმ ამბავისა, თუ როგორ აგვირისტებდა „გალიაში მომღერალი შაშვი“, მსოფლიო მკითხველისათვის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანს“ იოსებ სტალინთან ერთად, რომელმაც მთარგმნელისაგან ორიოდ სტროფისა და სათაურის დაწერა თავმდაბლურად ითხოვა და მიაგნო კიდევ – „Витязь в тигровой шкуре“...

დიახ, „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ლიტერატურაში ყველაზე საუკეთესო თარგმანის ნათლია, სწორედ, სტალინი გახლდათ...

რაც არ უნდა გასაკვირი იყოს, დღეს ჩვენი თაობის აღმზრდელობითი დაწესებულებებიდან იყვირა ასეთმა კითხვამ: „რატომ არ მიყვარს „ვეფხისტყაოსანი?..“ პასუხი ამაზრზენია: „ობის სუნი ასდის“... „დრომოქმული და მოძველებულია“... არადა მასში ხომ ქვეყნიერების მარადიული ღირებულებებია თავმოყრილი – სიყვარული, მეგობრობა, ღირსება, პატრიოტიზმი, სამართლიანობა, ერთგულება, თანასწორობა, ტოლერანტობა.. მაშ, რა დაგვრჩა? აქაც საკითხავია – რა არის მიზეზი იმისა, რომ თაობა ვერ ითვისებს ამ შედეგს? პედაგოგს, ქალბატონ ქეთევან ძაგნიძეს დავერწმუნები და ვიტყვი, რომ პრობლემა ნაწილობრივ შეიძლება პედაგოგშიცაა, რადგან მან, ალბათ, ვერ შესძლო ის, რომ მოსწავლეს ეს პოემა მოძველებულად არ ჩაეთვალა

და, უდავოა, რომ აქ უდიდესი შრომაა საჭირო განსაკუთრებულ მიდგომასთან ერთად.

ამასთან ერთად, უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტიც, რომ დღეს მსოფლიოში წინასწარგამიზნულად, არადადებითი ტენდენციით მიმდინარეობს ღირებულებათა გადაფასება, რაც ყველაზე მეტად მოზარდებზე აისახება. ჩემი აზრით, ყოველივე ამას მართული პროცესის სახე აქვს მიღებული და მასში ჩართულია მედია საშუალებებიც. მიუხედავად მისი უზარმაზარი დადებითი მხარეებისა, თავის როლს თამაშობს ნებისმიერი ასაკის საზოგადოების კომპიუტერიზაციაც, რამაც წიგნის კითხვას, მისი საშუალებით განათლების დონის ამაღლება-გაღრმავებას, მსოფლიო ლიტერატურის შედეგრთა საფუძვლიან გაცნობას, რამდენადმე მოწყვიტა ჯერ კიდევ ცხოვრების გზაზე ახლად ფეხშემდგარი ახალგაზრდობა.

დღევანდელი ეპოქა, მისი მორალურ-ზნეობრივი კრიტერიუმებით, რადიკალურად განსხვავდება ქვეყნიერების მიერ განვლილ საუკუნეთა იმ უამთავლისაგან, რომელმაც ქართველი ერის ჩამოყალიბების ფუნდამენტს ჩაუყარა საფუძველი. ქორონიკონი, რომელმაც აღზარდა დავითი, თამარი, ქეთევანი, გიორგი ბრწყინვალე, დემეტრე თავდადებული და ა.შ... მეხუთე საუკუნეში მოღვაწე მაიუმის ეპისკოპოსი დიონისე არეოპაგელი, იგივე პეტრე იბერი, რომელიც ნუცუბიძე-პონიგმანის კვლევათა წყალობით დადგინდა, რომ ეროვნებით ქართველი იყო და არა ბერძენი... აი, პლეადა უზარმაზარი განზომილების ქართველებისა... დაუსრულებელი ნუსხა გენიებისა-ხერხემალნი ჭეშმარიტი ქართული სულის აღმწვევლებლისა. პერიოდი პეტრე იბერიდან შოთა რუსთაველის ჩათვლით, გვაძლევს საფუძველს თამამად ვთქვათ: ჩვენ, ქართველებს, გვაქვს ხელშესახები მაგალითები მსოფლიოს წინაშე ჩვენი წინაპრების ღვანლის დანახვისა, ხილო თუ მხედველობაში მივიღებთ შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“, ყოველივე ეს უამრავ განზომილებებთან ერთად, უტყუარი მტკიცებულებაა ჩვენი ერის გონის სიდიადისა და არა ისე, როგორც ეს მავანთ და მავანთ სურთ დახატონ... სწორედ, ამიტომაც სჭირდება უკვდავ ქართულ ღირებულებებს, „ვეფხისტყაოსანთან“ ერთად, განსაკუთრებული მიდგომა, შესწავლაც და მასშტაბური პროპაგანდირებაც, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქართული სამყაროს ფარგლებს გარეთაც.

ბევრი რომ არ გაგვიგრძელებს, ერთ პატარა, მაგრამ საყურადღებო და ყველაფრისმთქმელ წერილს მოვიყვან თავდებად, რომელსაც ომგამოვლილი სკოლის დირექტორი ყველა მასწავლებელს აცნობდა, ვისაც სამსახურში იღებდა:

„ძვირფასო მასწავლებლო!

მე საკონცენტრაციო ბანაკი გამოვიარე და ისეთი რამ ვნახე, რაც ადამიანის თვალს არ უნდა ენახა.

- ვნახე, როგორ აგებდნენ უნიჭიერესი ინჟინრები გაზის კამერებს.
- ვნახე, როგორ წამლავდნენ კვალიფიციური ექიმები ბავშვებს.
- ვნახე, დახელოვნებული მედდები როგორ ხოცავდნენ ახალშობილებს.
- ვნახე, როგორ ხვრეტდნენ და წვავდნენ უნივერსიტეტის წარჩინებული კურსდამთავრებულები ქალებსა და ბავშვებს.

ამიტომაც, მე არ ვენდობი მხოლოდ წიგნიერებას და გთხოვთ: დაეხმარეთ მოსწავლეებს, რომ ადამიანებად ჩამოყალიბდნენ.

თქვენმა ძალისხმევამ სწავლული ურჩხულები, ნაკითხი ფსიქოპათები და ჭკვიანი მანიაკები არ უნდა წარმოშვას.

კითხვა, წერა და არითმეტიკა მაშინ არის მნიშვნელოვანი, როცა ბავშვებს ეხმარება ადამიანებად ჩამოყალიბებაში“...

სრული სიამაყით შემიძლია განვაცხადო, რომ ჩვენ ქართველებს, ამ საკითხის გადასაწყვეტად უფალმა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ მოგვმადლა...

განძი ნებისმიერი საუკუნისა...

ახლა კი, გთავაზობთ ზემოხსენებულ სტატიას — „გალიაში მომღერალი შაშვი თუ მოგისმენია?“ (ავტორი ნანა გონჯილაშვილი), რომელიც გადმოიჭდილია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო სამმართველოს ურნალიდან („საარქივო მოამბე“, №10, 2011. რედაქტორი ნინო ყიფშიძე, საავტორო უფლებები დაცულია და შეთანხმებულია რედაქტორთან 11.03.2016 წ.).

„ბალიაში მომღერალი შავში თუ მოგისმენია?“

XX საუკუნის დასაწყისიდან რუსულ ლიტერატურაში გაჩნდა ცნობები შოთა რუსთაველსა და მის პოემაზე. პირველი რუსული წიგნი, რომელშიც მოხსენებულია რუსთაველი და მოყვანილია „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი რუსული თარგმანის ნაწყვეტები, გახლავთ რუსი მწერლისა და მეცნიერის ევგენი ბოლხოვიტინოვის, ნაშრომი – „Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ея состоянии“ („საქართველოს ისტორიული სურათი მის პოლიტიკურ, საეკლესიო და სასწავლო მდგომარეობაში“, პეტერბურგი 1802). აქ „ვეფხისტყაოსანი“ არიოსტოსა და ოსიანის ქმნილებათა გვერდით დასახელდა. ეს იყო პირველი შემთხვევა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნისა არა მხოლოდ რუსულ ენაზე, არამედ საერთოდ. ამ ფაქტმა დიდად შეუწყო ხელი პოემის პოპულარიზაციას ევროპულ წრეებში. წიგნის გამოცემას დიდი გამოსმაურება მოჰყვა, დაიბეჭდა რეცენზიები გერმანულ და ფრანგულ ენებზე, ითარგმნა გერმანულად (1804 წელი), ხოლო ორი ტაეპი, ქართული ტექსტი ფრანგული ტრანსკრიფციით, დაიბეჭდა პარიზში (1810 წელი). აღსანიშნავია, რომ ე. ბოლხოვიტინოვის მიერ პოემისათვის სახელდებული სათაური – „Барсова кожа“ („ვეფხვის ტყავი“) – პოემის შემდგომ თარგმანებს დიდხანს გაჰყვა.

შემდგომში არერთგზის გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწყვეტების პოეტური, აგრეთვე პროზაული თარგმანები.

„ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსი რუს მკითხველებს პირველად გააცნო ნიკო ჩუბინაშვილმა (1790-1847) წერილში – „ვეფხისტყაოსანი“. ქართული პოემა, შეთხზული შოთა რუსთაველის მიერ.

1833 წელს ჟურნალ „ტელესკოპში“ (№5) დაიბეჭდა პოლონელი მოღვაწის კონსტანტინე რდულტოვსკის წერილი „ქართველი პოეტი შოთა რუსთაველი“ (რუსულ ენაზე ნათარგმნი პ. დუბროვსკის მიერ). პოემის სათაურია – „Покрытый леопардовой кожей“. მოყვანილია რამდენიმე სტროფის სიტყვასიტყვითი თარგმანი და პოემის მოკლე შინაარსი, ახლავს მოყვანილი მეტაფორების განმარტებაც.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორის, დავით ჩუბინაშვილის (1814-1891), წერილი „ქართული პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ (1802) – ლექსთწყობის საკითხებზე მსჯელობისას პოემის პირველი სტროფის რუსული თარგმანია მოყვანილი. შემდგომ დ. ჩუბინაშვილმა გამოაქვეყნა პოემის ცალკეული სტროფების პროზაული თარგმანი და მონაწილეობა მიიღო პოეტური თარგმანის მომზადებაში, რომელიც განახორციელა რუსმა მწერალმა იპოლიტე ბარტდინსკიმ. ეს თარგმანი (142 სტროფი) პირველად 1845 წელს ჟურნალ „ილუსტრაციაში“ (№6, №7) დაიბეჭდა. თარგმანში პოემის სათაურია – „Тарнел, Барсова кожа“. დ. ჩუბინაშვილმა ეს თარგმანი ქართული ქრესტომათიის მეორე წიგნში შეიტანა (გამოცა 1846 წელს), შესავალი წერილი წარუმძღვარა და აღნიშნა, რომ ამ ნაწყვეტის თარგმანში თავად მონაწილეობდა.

1846 წელს გაზეთ „Кавказ“-ში დაიბეჭდა ივანე ევლახოვის (1825-1888) მიერ შესრულებული პოემის ახალი რუსული თარგმანი, რომელიც თეთრ ლექსად იყო შესრულებული. ი. ევლახოვი უცხო მოყმის ნახვის ამბის თარგმანში სქოლიოში შენიშნავს, რომ რუსულად შეცდომით თარგმნიდნენ პოემის სათაურს – „Барсова кожа“. მისი აზრით, სათაური შემდეგნაირად უნდა ითარგმნოს – „Герой покрытый (одегый) барсовой кожей“.

1849 წელს გაზეთ „Кавказ“-ში დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანის ნაწყვეტი, რომელიც ა. აბაშიძეს ეკუთვნოდა. პოემის ნაწყვეტების თარგმნა სცადა რუსმა მწერალმა ვ. სოლოგუბმაც.

რუსმა მწერალმა და ჟურნალისტმა, გაზეთ „Кавказ“-ის რედაქტორმა ევგენი სტალინსკიმ, 1888 წელს წიგნში – „ვეფხისტყაოსანი“, შოთა რუსთაველის ქართული პოემა შეიტანა თავისი ნარკვევი – „შოთა რუსთაველი“ ქართველი სახალხო პოეტი“. აქვე დაიბეჭდა პოემის ქართული ტექსტისა და თარგმანების ნაწყვეტები რუსულ (ი. ბარდტინსკის, ე. სტალინსკის), სომხურ (ს.ბასტამიანისა), გერმანულ (ა. ლაისტისა) და ფრანგულ (ა. ბორენისა) ენებზე.

1888 წელს გამოქვეყნდა იონა მეუნარგიას მიერ შესრულებული „ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანი (თავისუფალი გარდათქმა), რომელიც გ. ქართველიშვილის ხარჯით წიგნად დაიბეჭდა თბილისში. ი. მეუნარგიას პოემის მოკლე შინაარსი თავდაპირველად ქართულად დაუნერია, შემდეგ უთარგმნია რუსულად. ი. მეუნარგიამ თავისი თარგმანი 1888 წელს თბილისში ჩამოსულ იმპერატორ ალექსანდრე III -სა და მის მეუღლეს მიართვა. აღნიშნული თარგმანი განმეორებით 1890 წელს დაიბეჭდა. იგი 4 დაუსათაურებელი თავისაგან შედგება და მასში რამდენიმე სტროფი თუ ტაეპი გალექსილია.

ნიკო მარმა (1864-1934) პეტერბურგში 1910 წელს გამოაქვეყნა წიგნი – „Вступительные и заключительные строфы „Витязя в барсевой коже“ Шоты из Рустава. Грузинский текст, русский перевод и пояснения с этюдом „Культ женщины и рыцарство в поэме.“ („შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალი და დასკვნითი სტროფები. ქართული ტექსტი, რუსული თარგმანი და განმარტებანი ნარკვევით „ქალის კულტი და რაინდობა პოემაში“). წიგნში დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგისა და ეპილოგის ნიკო მარის მიერ შესრულებული რუსული პროზაული თარგმანი, ერთვის ვრცელი კომენტარები.

„ვეფხისტყაოსნის“ ცალკეული ნაწყვეტების თარგმანი რამდენჯერმე გამოიცა (1916, 1918, 1919, 1927 წლებში) თბილისში სერგი შარტის შესრულებით. ცნობილმა რუსმა პოეტმა ნიკოლოზ ზაბოლოცკიმ (1903-1958) „ვეფხისტყაოსანი“ ახალგაზრდებისათვის რუსულ ენაზე დაამუშავა (1937). იგი არაერთხელ გამოიცა. ეს იყო პირველი ცდა ახალგაზრდა მკითხველისათვის რუსთაველის თარგმნისა.

„ვეფხისტყაოსნის“ პირველი სრული პოეტური თარგმანი რუსულ ენაზე ეკუთვნის მწერალ კონსტანტინე ბალმონტს (1867-1942) თარგმანი – „Носыщий барсову шкуру,“ 1933 წელს დაიბეჭდა პარიზში კ. ბალმონტის ხარჯით. კ. ბალმონტმა გამოცემის ერთი წიგნი წარწერით სტალინს, როგორც ქართველს, უსახსოვრა.

„ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე გადატანის არცერთ ცდას კ. ბალმონტამდე ქართული საზოგადოების ასეთი ყურადღება არ მიუქცევია. 1914 წლის 10 აპრილს თბილისში პირველად ჩამოსულ კ. ბალმონტს საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს ქართულ თეატრში. პირველი მისასალმებელი სიტყვა წარმოთქვა აკაკი წერეთელმა: „როცა ჩვენმა წინაპრებმა მოგიწიეს თქვენ, რუსები, მაშინ ჩვენ, შთამომავლობას, ანდერძად დაგვიბარეს: არ დავივინყოთ სტუმართმოყვარეობა, გვიყვარდეს რუსები, ვიმეგობროთ მათთან და განუყოფლად ვიაროთ ერთი გზით. მას შემდეგ მთელმა საუკუნემ განვლო და ეს წმინდა ანდერძი, ჩვენი ცდისა და მზადყოფნის მიუხედავად, ჩვენს მიმართ სისრულეში ჯერაც არ არის მოყვანილი. არ სრულდება იმიტომ, რომ განსხვავებულად ესმით მისი აზრი. ერთი მხარე ფიქრობს, რომ სიყვარულის, ძმობისა და ერთობისათვის საჭიროა გული, მეორე კი ფიქრობს — მხოლოდ ძალა. ღირსების დაუფასებლობა იმ ხალხისათვის, რომელსაც მრავალი ათეული საუკუნე თავისუფლად, კულტურულად და დამოუკიდებლად უცხოვრია, მეტად გულსატკეპნია... მაგრამ ნუ მოვიგონებთ წარსულს. მადლობა ღმერთს, ახლა მომრავლდნენ ახალი ადამიანები, რომლებიც გვპირდებიან გაზაფხულს, რომლებიც ეკლებს კი არა, ყვავილებს მოგვითმანს. ერთ მათგანს ვხედავთ დღეს ჩვენს შორის — უაღრესად სიმპათიურ ინტელიგენტსა და გამოჩენილ პოეტს კონსტანტინე დიმიტრის ძე ბალმონტს. მივესალმობთ, ბატონებო, მას, როგორც გაზაფხულის პირველ მერცხალს, ჩვენი გულითადი მრავალჟამიერით.“¹

თავდაპირველად ქართველები კ. ბალმონტის თარგმანის კრიტიკას ერიდებოდნენ. იოსებ არიმათელი (იმედაშვილი) წერილში – „შოთა რუსთაველი და კონსტანტინე ბალმონტი“ (1915), ორი თვალსაზრისით წარმოაჩენს კ. ბალმონტის თარგმანის მნიშვნელობას – რუსეთის საზოგადოება გაეცნობა დამოუკიდებლობის ხანაში პატარა საქართველო, თუ რა „ბუმბერაზ“ შვილებს ზრდიდა და იმავდროულად გარუსება-გადაგვარების გზაზე შემდგარი ქართველობა შეიცნობს „რა განძი გვექონია, რა ზნეობის, რა გონებისა თუ სიყვარულის სახარება და მშობლიურ ლიტერატურას უფრო თავგამოდებით დაენაფება.“²

1. ა. წერეთელი, „Речь на банкете в честь поэта К. Д. Бальмонта.“ წიგნში-ა. წერეთელი, თხზ. ტ. XV, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი 1961.

2. ი. არიმათელი (იმედაშვილი) წერილში — „შოთა რუსთაველი და კონსტანტინე ბალმონტი“, ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“, 1915, №41, გვ. 6-8.

1936 წელს მოსკოვში „ვეფხისტყაოსნის“ ბალმონტისეული თარგმანის გამოცემა სტალინის სახელს უკავშირდება. სწორედ, სტალინის მითითებით თარგმანში ჩაურთავთ ე. წ. „ინდო-სა-ტაელთა ამბავი“, რომელიც საგანგებოდ ათარგმნინეს ე. ტარლოვსკაიას. სტალინი ამ თარგმანით კმაყოფილი არ იყო. კ. ბალმონტის თარგმანის მოსკოვური გამოცემის სარედაქციო წინასიტყვაობაში ნათქვამია: „თარგმანი დაზარალებულია მთელი რიგი ისეთი ნაკლოვანებებით, რომლებიც ხელს შეუშლის რუს მკითხველს, სავსებით სწორი წარმოდგენა იქონიოს რუსთაველის ნაწარმოებზე ორიგინალში. ამ შემთხვევაში წარუმატებლობის მთავარ წყაროდ უნდა ჩაითვალოს შინაგანი რითმები, რომლებიც ლექსის მუსიკალობასთან მიმართებით არ იძლევა ეფექტს და რომლებმაც ორიგინალის უფრო ზუსტ ასახვას ხელი შეუშალა. ამ შინაგანი რითმების დადგენების გზაზე მთარგმნელი პატარა ნაკუნებად ჩეხს რუსთაველის ფართო უღერადობის ფრაზებს, რომლებმაც ტაეპის შიგნით დაყოვნება და გაჩერება არ იციან, რის შედეგადაც იჩეხება, სახეს იცვლის და ფერმკრთალდება პოეტის აზრი“ (გვერდი 19-20)¹. აქვე აღნიშნულია ამ თარგმანის გამოცემის მიზეზიც: „ბალმონტის თარგმანს, რომელსაც ჩვენ არ ვთვლით შესაბამისად იმ მოთხოვნებისა, რომლებიც შესაძლებელი იყო ამ გენიალური პოემის მთარგმნელისათვის წაგვეყენებინა, ჩვენ განვდით იმდენად, რამდენადაც იგი ერთადერთ თარგმანს წარმოადგენს“ (იქვე, გვ. 19) წინასიტყვაობაში, როგორც ჩანს, რედაქციას სტალინის შეხედულება გაუთვალისწინებია.

„ვეფხისტყაოსნის“ რუსული თარგმანების მკვლევარი ლ. ანდლულაძე აღნიშნავს: „მართალია, ბალმონტის თარგმანში რუსთაველი ვერ გამოჩნდა, როგორც ფილოსოფიურად მოაზროვნე ფიგურა, მაგრამ აქ პირველად გამოჩნდნენ „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები თავისი ვნებებითა და განცდებით. პირველად დაფიქრდა რუსი მკითხველი „ვეფხისტყაოსანზე“, როგორც პოეტური ხელოვნების შედეგზე“ (გვ.42)²

„ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის 750 წლისთავთან დაკავშირებით რუსულ ენაზე სამი სრული პოეტური თარგმანი შესრულდა. მათგან პირველი თარგმანი „Витязь в тигровой шкуре“ –გიორგი ცაგარელს (1893-1955) ეკუთვნის. იგი გამოიცა 1937 წელს მოსკოვში ვლ. ელსნერის რედაქციით. თარგმანს ერთვის გ. ცაგარელის შენიშვნა „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ და საბჭოთა კავშირის ხალხთა ენებზე თარგმნის საკითხებზე. მასში განსაკუთრებით ეთმობა ყურადღება კ. ბალმონტის თარგმანს, რომელიც ავტორის შენიშვნით, რუსული თარგმანის პროზაული პნკარედიდან და უორდროპისეული ინგლისური პროზაული თარგმანიდანაა შესრულებული. გ. ცაგარელის შეხედულებით კ.ბალმონტის თარგმანი სრულ წარმოდგენას ვერ იძლევა რუსთაველის პოემაზე. მთარგმნელი აღნიშნავს საკუთარი ნაშრომის ღირსებას – იგი ორიგინალიდანაა შესრულებული.

პოემის რუსული თარგმანების ნაწყვეტები გამოაქვეყნეს ვ. დერუაჟინმა, პ. ანტაკოლსკიმ, ს. კლიჩკოვმა.

1934 წელს პარიზში გამოცემული „ვეფხისტყაოსნის“ ბალმონტისეული თარგმანით დაინტერესდა პ. პეტრენკო (1908-1936) და პოემის თარგმნას შეუდგა. თარგმანის ნაწყვეტები პერიოდულად იბეჭდებოდა. 1935 წლის 5 ნოემბერს საქართველოს მწერალთა კავშირში პ. პეტრენკომ წაიკითხა საკუთარი თარგმანის ნაწყვეტები და წარმოუდგენელი წარმატება ხვდა წილად. როგორც თავად ამბობდა, ეს მისი ცხოვრების ყველაზე ბედნიერი დღე იყო. პ. პეტრენკო ფიქრობდა, ორ თვეში დაესრულებინა პოემის თარგმნა და შემდგომ გამოეცა. 1936 წლის მაისში იგი ტრაგიკულად დაიღუპა და მხოლოდ 1938 წელს გამოქვეყნდა პ. პეტრენკოს მიერ რუსულ ენაზე ამეტყველებული „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური თარგმანი – „Витязь в тигровой шкуре“, რომელიც შესრულებულია კ. ჭიჭინაძის მონაწილეობითა და რედაქტორობით, პასუხისმგებელი რედაქტორი გახლდათ ი. ორბელი. კ. ჭიჭინაძის აზრით, „მთარგმნელმა მხატვრულ გაფორმებაში შესძლო რუსთაველის არა მხოლოდ აზრების, მეტაფორებისა და სახეების, არამედ მისი შემოქმედების ჭეშმარიტი სულის, მულერი სტროფების მაღალი პათოსის გადმოცემა, რომელიც მთელ პოემაშია დაღვრილი“ (გვ. 4)³

1. „ვეფხისტყაოსანი“ - კ. ბალმონტის თარგმანი ქართულიდან, გამომცემლობა აკადემია. მოსკოვი-ლენინგრადი, 1937.

2. ლ. ანდლულაძის - „ბალმონტი და საქართველო“, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი 1972.

3. კ. ჭიჭინაძე - „რუსთაველი პ. პეტრენკოს თარგმანში“ (რუსულ ენაზე) გაზეთი „Литературная газета“, 1937, 10 ივნისი გვ. 4.

„ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე მეოთხე სრული პოეტური თარგმანი შეასრულა შალვა ნუცუბიძემ. აღნიშნული თარგმანი – „Витязь в тигровой шкуре“ 1941 წელს გამოიცა მოსკოვში სერგეი გოროდეცკის რედაქციით. საინტერესოა ამ თარგმანის ისტორია, რომლის შესახებ თავად მთარგმნელი მოგვითხრობს რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორისადმი წარდგენილ წერილში, თარიღით – 5. XI. 68¹.

ალექსანდრე ბარამიძემ სპეციალური ნარკვევი („ვეფხისტყაოსნის“ ერთი რუსული თარგმანის ისტორიიდან“, „ნარკვევები“, ტ. V, თბ. 1971), უძღვნა ნუცუბიძისეული თარგმანის ისტორიასთან დაკავშირებულ მოვლენებს და განიხილა მთარგმნელის აღნიშნული წერილი. ალ. ბარამიძე გადმოგვცემს შალვა ნუცუბიძის წერილის შექმნის ამბავსაც. როგორც ირკვევა, 1968 წელს შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის დირექციას შალვა ნუცუბიძემ გადასცა „ვეფხისტყაოსნის“ მისეული თარგმანის პირველი გამოცემის სასიგნალო ეგზემპლარი, რომელიც პირადად სტალინმა რედაქტორის თვალთ წაიკითხა და რომელსაც „ბელადის“ მიერ საკუთარი ხელით შესრულებული ჩასწორებანი შემოუნახა (შემდგომ პოემის სასიგნალო ეგზემპლარი ი. სტალინის გორის მუზეუმს გადაეცა). შ. ნუცუბიძემ დირექციას პოემის ერთადერთი სასიგნალო ეგზემპლარის ლიტერატურის ინსტიტუტისთვის გადაცემის მიზეზიც აუხსნა-მოხუცებულობისა და სშირი ავადმყოფობის გამო უნდოდა, საიმედოდ დაეზინავებინა მისთვის ძვირფასი სამახსოვრო წიგნი. მეცნიერს სურდა შეესწავლათ იგი, ამავე სახით გამოეცათ, შემდგომ კი რომელიმე მუზეუმისათვის გადაეცათ.

ალ. ბარამიძე გადმოგვცემს, რომ მან შ. ნუცუბიძეს სთხოვა, მოკლედ აღენერა თარგმანზე მუშაობის ისტორია, რათა წერილობითი საბუთი ჰქონოდათ. შ. ნუცუბიძემ რამდენიმე დღეში ინსტიტუტში ოფიციალური განცხადების ფორმით მიიტანა თავისი ჩანაწერი.²

შ. ნუცუბიძე წერილში აღნიშნავს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე თარგმანს იგი 1937 წელს შეუდგა, თარგმანს წარმატებით ასრულებდა და ნაწყვეტებს თავისუფალ აუდიტორიებში უკითხავდა მსურველებს. თუმცა ერთ-ერთ ინტერვიუში (ე. კერძევაძე, მერაბ გოდერძიშვილი, „ამბავი რუსთაველისა“, ჟურნ. „ახალგაზრდა ჟურნალისტი“, N5, 1968, გვ.3) იგი თარგმანის დაწყებას 1936 წლით ათარილებს. ალ. ბარამიძეს 1936 წელი მიაჩნია სარწმუნოდ, რადგან სწორედ ამ წელს პირადად მას მოუსმენია უნივერსიტეტში შ. ნუცუბიძის მიერ წაკითხული თარგმანის ნაწყვეტები.

შ. ნუცუბიძე თავის ინტერვიუში აღნიშნავს, რომ იმთავითვე გული წყდებოდა, რუსულ ენაზე პოემის ღირსეული თარგმანი რომ არ არსებობდა. ნარკვევში – „ქართველი პოეტები და მეცნიერები რუსთაველის პოემის ახალი თარგმანების შესახებ“ – გამოჩენილი ქართველი მოღვაწეების ნააზრევთა შორის შ. ნუცუბიძის შეხედულებაცაა წარმოდგენილი. მისი აზრით, გ. ცაგარელის თარგმანს კ. ბალმონტის, პ. პეტრენკოს და სხვათა რუსული თარგმანების წინაშე აქვს ის უპირატესობა, რომ შესრულებულია აზრის სრული წარმოდგენისა და რუსთაველური ლექსის უღერადობის საფუძველზე. მეცნიერი დასძენს: „რასაკვირველია, გართმული ლექსით თარგმანს გ. ცაგარელს რთულ მდგომარეობაში აყენებს: მას ტექსტიდან დაშორება ან მისი მოთხოვნილების შესაბამისად გადაკეთება უხდება.“ (გვ.5)³ შ. ნუცუბიძე პოემის რუსული თარგმანებიდან განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს პ. პეტრენკოს თარგმანს: „ვეფხისტყაოსნის“ რუსული თარგმანებიდან პ. პეტრენკოს თარგმანი, რომელსაც სსრკ აკადემიის გამომცემლობა აქვეყნებს, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. თარგმანი რუსთაველის შემოქმედების დიდად მცოდნე ქართველი პოეტის – კ. ჭიჭინაძის, რედაქციით გამოდის. მან პეტრენკოსთან ერთად პოემის ყოველი ტაეპი დახვეწა. პეტრენკოს თარგმანში პოემა არაჩვეულებრივი მუსიკალობით უღერს... პოემა ორიგინალის სრულ ილუზიას ქმ-

1. საქართველოს შსს არქივი, (III), ფურცელი №8, აღწერა №14, საქმე №209, შალვა ნუცუბიძის ხელნაწერი. ფურცელი 6/11. შემდგომში ციტატებს მოვიხმობთ ამავე ხელნაწერიდან.
 2. წერილი პირველად გამოქვეყნდა გაზეთ „ლიტერატურული საქართველო“, „რუსთაველის თარგმანს არის შენი გადარჩენის პირობა“, პირველი იანვარი, 1993 წ. გვ.13
 3. ვ. გაფრინდაშვილი - „ქართველი პოეტები და მეცნიერები რუსთაველის პოემის ახალი თარგმანების შესახებ“ (რუსულ ენაზე), ჟურნალი „Книжные новости“, მოსკოვი 1937, 15 აპრილი, №7, გვ.5-6

ნის. უმდიდრესი ლექსიკა, ლექსის ფრთიანობა რუსთაველის პოემის ახალ თარგმანს მეტად ფასეულს ხდის... (იქვე, გვ. 5-6). პ. პეტრენკოს თარგმანის ასეთი შეფასების მიუხედავად, ნუცუბიძე მაინც ფიქრობდა, რომ უკეთესი, ღირსეული თარგმანის შესრულება შეიძლებოდა, ამიტომაც თავადაც მოსინჯა ძალა და პოემის ზოგიერთი ნაწყვეტი თარგმნა.

წერილის დასაწყისში შ. ნუცუბიძე აღნიშნავს, რომ მისთვის სირთულეს წარმოადგენს მოვლენების ქრონოლოგიური სიზუსტით გადმოცემა. ეს არცაა გასაკვირი, თხრობა ხომ 27 წლის შემდეგ ხდება. თუმცა, როგორც ჩანს, მხოლოდ ეს არაა მთავარი მიზეზი. მეცნიერი აქვე შენიშნავს, რომ თარგმანის ისტორია მეტად „ბუნდოვან პირობებში მიმდინარეობდა“. „ბუნდოვანი პირობები“ კი შ. ნუცუბიძისათვის უფრო ადრე დაიწყო. იგი როგორც თავად მოგვითხრობს, მოულოდნელად დააპატიმრეს და რამდენიმე დღეში მოსკოვში, ლუბიანკაზე, აღმოჩნდა „ჩასახლებული“. წერილში შ. ნუცუბიძე დაპატიმრების მიზეზებზე არ საუბრობს, თუმცა შემოაღნიშნულ ინტერვიუში იგი ამ საკითხთან დაკავშირებით კონკრეტულ ცნობებს გვანდის და ბრალდებასაც გვიმხელს: „დავინყე პირველი თავების თარგმნა, საქმე აეწყო და კარგადაც მიდიოდა, მაგრამ ცნობილი ანდაზისა არ იყოს: „კაცი ბჭობდა, ღმერთი კი იცინოდაო“, შალე დამაპატიმრეს ავადხსენებული ბ... პირადი მოსაზრებებით, მრავალ „გამოურკვევე საკითხთა გასარკვევად“. როგორც ჩანს ეს ავადხსენებული ბ... ლავრენტი ბერიაა, ინტერვიუშიც კი, მასზე გვარის მხოლოდ პირველი ასოთია მინიშნება (წერილი 1968 წელსაა დაწერილი და შესაბამისად, ამ პერიოდში ბერია „ავადხსენებულია“. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შ. ნუცუბიძის აღნიშნულ წერილს თანადროულობის კონიუნქტურული დალი ამჩნევია), „გამოურკვეველი საკითხები“ კი ბერიასათვის (და კიდევ სხვებისათვის...) ღრმადმოაზროვნე შ. ნუცუბიძის პიროვნებას უკავშირდებოდა, როგორც ეს სხვა მნიშვნელოვანი, მაგრამ მათთვის საშიში, ქართველი თუ სხვა ეროვნების ღირსეული წარმომადგენლების შემთხვევებში ხდებოდა.

ალ. ბარამიძის ნარკვევში არაფერია ნათქვამი შ. ნუცუბიძის დაპატიმრების შესახებ, თუმცა იგი მის ინტერვიუს იცნობს და იმონებებს კიდევ. ალ. ბარამიძის წერილს დაწერის თარიღი არ აქვს. მისი „ნარკვევების“ V ტომი, სადაც ეს წერილია მოთავსებული, 1971 წელსაა გამოცემული. ჩანს, რომ ამ პერიოდშიც ერიდებოდნენ ამ თემაზე საუბარს.

შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცულია „УГВ НКВД СССР“-ის (საქ. სსრ სახელმწიფო უშიშროების სამმართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომიტეტის) მე-4 განყოფილების მიერ 1938 წლის 29.XI-ს შედგენილი კარტოთეკა,¹ რომელშიც აღნიშნულია შემდეგი: შალეა ისაკის ძე ნუცუბიძე, დაბადებული 1888 წელს, ქუთაისის გუბერნიის სოფელ ფარცხანაყანებში, ამჟამად მცხოვრები ქ. თბილისში, პეროვსკაიას ნ, პროფესია და სპეციალობა – მეცნიერთანამშრომელი, ფილოსოფიის დოქტორი, საქმიანობა – სტალინის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, კათედრის გამგე, წარსული – სოციალ-ფედერალისტური პარტიის წევრი, სოციალური მდგომარეობა – მოსამსახურე, პარტიულობა – უპარტიო, ნაციონალობა – ქართველი, მოქალაქეობა – საბჭოთა, დაპატიმრებულია 31.VIII. 1938 წელს, სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლით – 58-10, 58-11, „НКВД СССР“-ის დეპეშის მოთხოვნის თანახმად, 1938 წლის 1.XII სპეციალური ბადრაგის თანხლებით „ეტაპირებულია“ საქმესთან ერთად სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომიტეტში – ქ. მოსკოვი, აქვე აღნიშნულია, რომ შ. ნუცუბიძე „НКВД СССР“-ის ბრძანების (№26/8/44901) საფუძველზე გათავისუფლებულია პატიმრობიდან და საქმე დახურულია.

იმ პერიოდის სისხლის სამართლის კოდექსის 58.10 მუხლის თანახმად, შ. ნუცუბიძეს ბრალი ედება შპიონაჟში. ეს მუხლი ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას მკაცრი იზოლაციის ქვეშ არანაკლებ სამი წლის ვადით. აქვე აღნიშნულია, რომ იმ შემთხვევაში, თუ შპიონაჟმა გამოიწვია, ან შესძლო სახელმწიფო ინტერესებისათვის განსაკუთრებულად მძიმე შედეგები გამოიწვია, სასჯელი – დახვრეტა. მუხლი – 58.11-ის მიხედვით, ფილოსოფიის დოქტორს, უნივერსიტეტის პროფესორს წაყენებული აქვს ბრალდება – მშრომელი ხალხისა და რევოლუციური

1. საქართველოს შსს არქივი, II, ფ. №8, აღწერა №14, საქმე №209, ფურც 12

მოძრაობის წინააღმდეგ აქტიური ქმედება თუ აქტიური ბრძოლა, რომელიც გამოვლენილია (ამ შემთხვევაში) კონტრევოლუციური მთავრობების საპასუხისმგებლო ან განსაკუთრებულ საიდუმლო თანამდებობებზე სამოქალაქო ომის პერიოდში. სტალინის ეპოქაში ასეთი ბრალდებით მრავალი უდანაშაულო ადამიანი იყო დაპატიმრებული და გასამართლებული.

შ. ნუცუბიძის დაკავებასთან დაკავშირებით თავად „ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელის ინტერვიუში მონოდებულ ინფორმაციას ავსებს მისივე წერილი, საიდანაც ვიგებთ, რომ დაპატიმრებისას მას ჩამოართვეს „ვეფხისტყაოსანი“, თარგმნის ნაწყვეტები და პოემის ტექსტთან დაკავშირებული „განმარტებითი სასიათის ნაშრომები“. შ. ნუცუბიძის მოგონების მიხედვით, დიდი დრო არ იყო გასული, რომ მის „ახალ მასპინძლებს“ და მასაც, „მათ მოულოდნელ სტუმარს“, თითქმის დაავინყდათ პოემის თარგმანის ნაწყვეტების შემცველი და დიდი „სულისკვეთებით“ გაჟღენთილი ნაშრომები. „ყოველ შემთხვევაში მათი გახსენებით თავს არავინ იწუხებდა და არც მე მანუხებენ“ (ფურც 7) – დასძენს მთარგმნელი პატიმარი. როგორც საბოლოოდ აღმოჩნდა, შ. ნუცუბიძის შრომა არ დავინყებიათ, სხვებს შეიძლება არ ახსოვდათ, მაგრამ სტალინი ფხიზლად იყო და „ვეფხისტყაოსნის“ ღირსეულ, სრულფასოვან რუსულ თარგმანზე გამუდმებით ფიქრობდა (კ. ბალმონტის თარგმანით იგი არ იყო კმაყოფილი). რასაკვირველია, „ათასი თვალისა და ათასი ყურის“ მქონე სტალინმა იცოდა შ. ნუცუბიძის დაპატიმრებისა და მისი თარგმნილი ნაწყვეტების შესახებ. წერილში ეს აღნიშნული არაა, ინტერვიუში კი შ. ნუცუბიძე გარკვევით ამბობს, რომ „რამდენიმე თვის შემდეგ ი. ბ. სტალინი დაინტერესდა ჩემი დაპატიმრების გამომწვევი მიზეზებით და კიდევ უფრო იმით, რომ გაეგო „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის ამბავი“. ცდამაც არ დააყოვნა.

შ. ნუცუბიძე იხსენებს, რომ ერთ დღეს გამოძახებისას ჰკითხეს, „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის სურვილი თუ ჰქონდა. მეცნიერის პასუხი ამგვარი გახლდათ: „– თქვენ ეს რატომ განუხებთ? რა იცით ამის შესახებ“. შ. ნუცუბიძემ მაშინ არც კი იცოდა, როგორ იყო დაინტერესებული სტალინი მისი ნაშრომით და ამდენად იმ პერიოდისათვის მისი ერთობ გულუბრყვილო შეკითხვა სავსებით გულწრფელად ჟღერდა. ამ შეკითხვას მკაფიო პასუხი გაცეცს, რომ ყველაფერი იცოდნენ თარგმანთან დაკავშირებით და აუდიტორიებში მისი საჯარო კითხვის შესახებაც.

შ. ნუცუბიძეს საპატიმროში აცნობეს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანის დასრულების საშუალებას აძლევდნენ. ეს შეთავაზება უფრო სწორად, „ამ ფრაზის რედაქცია“ მეცნიერს დიდად არ მოეწონა, მაგრამ, როგორც თავად ამბობს, „სხვა გზა არ იყო, თანხმობა განვაცხადე“. პატიმარი მთარგმნელისათვის სიტუაცია უმაღვე შეიცვალა, მეორე დღესვე მის კამერაში „ვეფხისტყაოსნის“ ქართული გამოცემა გაჩნდა და თქვენ წარმოიდგინეთ, „სადილი არესტანტების სასადილოდან კი არა, თანამშრომელთა სასადილოდან“ მიუტანეს, რამაც შ. ნუცუბიძეც გააკვირვა (ამ ფაქტის აღნიშვნა ამას მოწმობს). მთარგმნელისათვის „ახალი ცხოვრება დაიწყო“. ტყვე ნუცუბიძე გულმოდგინედ მუშაობდა თარგმანზე და მთელი კვირის მანძილზე შესრულებული მისი ნაკვეთები ყოველ შაბათ დღეს მიჰქონდათ, თავად არ იცოდა – სად, მხოლოდ შემდგომ გაიგო, რომ სტალინი კითხულობდა მის თარგმანებს.

შ. ნუცუბიძის ინტერვიუში კვლავაც საინტერესო ფაქტები ფიქსირდება. მთარგმნელი სტალინთან გამოიძახეს კრემლში, „მის ბინაზე“, ეს უკვე დიდი პატივი გახლდათ, საკნიდან პირდაპირ კრემლში, თანაც მთავარსარდალთან. ამგვარი კეთილგანწყობა შ. ნუცუბიძის ბრწყინვალე თარგმანების დამსახურება იყო. ასეთ დამოკიდებულებას სტალინის ღიმილით ნათქვამი ფრაზაც ამონიშნობდა: „როგორ არის თქვენი და რუსთაველის ამბავი?“. დიდი იუმორის გრძობამ, აქაც არ უღალატა შ. ნუცუბიძეს და სტალინს მოსწრებული პასუხი ღიმილითვე გაცა: „– როგორაა და აგერ რვა თვეა პატიმრობაში ვიმყოფებით ორივე“. სტალინმა მთარგმნელს ჰკითხა, მუშაობისათვის ხელსაყრელი პირობები თუ ჰქონდა, მისი შემდგომი პატიმრობის ამბის „გარკვევას“ დაჰპირდა და „იქვე მდგომ ბ... მიუბრუნდა: – ხელი შეუწყვეთ, დაეხმარეთ, ეს საჭიროა, ძალიან საჭიროა...“. ბერია, შ. ნუცუბიძის საქმეში (ისევე როგორც სხვა სახელმწიფოებრივ ამბავსა და მოვლენაში) პირდაპირ იყო ჩართული და „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის პროცესის უშუალო თვალყურმადევარი გახლდათ. მისთვის, მხოლოდ სტალინის მითითება იყო საჭირო და დაკისრებულ მოვალეობას პირნათლად ასრულებდა.

შ. ნუცუბიძის წერილი კიდევ ერთ, მეტად საინტერესო ეპიზოდს გვანვდის. პატიმარ-მთარგმნელს ერთ დღეს ქობულაშვილმა ასეთი ამბავი მოუტანა, თურმე სტალინს ერთი თავისი „დიდი

თანამშრომლისთვის" უკითხავს, თუ იცოდა, შაშვი რა ფრინველი იყო. „დიდი თანამშრომელი“ (ალბათ, ბერია), როგორც ჩანს, ვერ ჩასწვდა სტალინის მეტაფორული შეკითხვის დედააზრს, პირდაპირ გაიგო მისი ნათქვამი და მარტივი პასუხი გასცა, რომ მათს მხარეში ბევრი შაშვი იყო, ხშირად ენახა და მოესმინა კიდეც. სტალინი „დიდი თანამშრომლის“ მიუხევედრელობამ ვერ შეაჩერა, მობაასეს არ მოეშვა და ჰკითხა: „გალიაში მომღერალი შაშვი თუ მოგისმენია?“ (ფურც. 8). ამგვარმა კითხვამ დააბნია მოპასუხე, კვლავაც ვერ ამოიცნო სტალინის მინიშნება. ბელადმა უფრო დააკონკრეტა სათქმელი და განაგრძო: „– არც კამერაში მომღერალი მგოსანი არსებობს? თუ მართლაც გსურს მიიღო რუსთაველის პოემის თარგმანი – გაუშვი ის გალიიდან, რომელშიც შენ ამღერებ“. (იქვე)

აღნიშნული დიალოგიდან ჩანს, რომ ამ „დიდ თანამშრომელს“ თითქოს არ უნდოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი თარგმანის შესრულება-დასრულება და არც გალიაში „დატყვევებული“ და „კამერაში მომღერალი მგოსანი“ გაშვება, თითქოს, მხოლოდ მასზე იყო დამოკიდებული ტყვე-მთარგმნელის ბედი. ბერეასათვის სტალინის სიტყვა იყო გადამწყვეტი და ბელადის ეს შეფარვით ნათქვამი ერთგვარი სანქცია გახლდათ. აქ მნიშვნელოვანია კიდევ ერთი გარემოება. როგორც ჩანს, სტალინმა შ. ნუცუბიძეს გამოსაცდელი დრო მისცა, როგორ გაართმევდა იგი თავს თარგმანს, ამაზე იყო მისი სიკვიდილ-სიცოცხლე დამოკიდებული.

ამდენად, შ. ნუცუბიძეს ბენვის ხიდზე უნდა გაეველო. კარგ კაცს კი, როგორც ილია ქავჭავაძე თავის პერსონაჟს, ოთარანთ ქვრივს ათქმევინებს, „ადუღებულ კუპრის ზღვაზედ“ გადებული ბენვის ხიდი არ ჩაუწყდება, „მაღლი მხრებში შეუფდება და გაატარებს“. მართლაც, ნუცუბიძისეული თარგმანების საგულდაგულო წაკითხვის შემდეგ ბელადისათვის პატიმარი ნუცუბიძე „მომღერალ შაშვად“, მგოსნად იქცა, რომელიც თავისუფლებაში უფრო ლაღად და ტურფად იგალობებდა. და როდესაც ნუცუბიძისათვის „განთავისუფლების იმედი თანდათან ქრებოდა“, სწორედ მაშინ ქობულოვმა სტალინის განკარგულება აცნობა მისი გათავისუფლების შესახებ, მხოლოდ ერთი პირობით-პოემის თარგმნა გარკვეულ ვადაში უნდა დაესრულებინა, ციხეში იქნებოდა ეს, თუ ციხის გარეთ, „მოლაპარაკებაზე“ იყო დამოკიდებული. ძნელი აღმოჩნდა შ. ნუცუბიძისათვის ამ პირობაზე პასუხის გაცემა. იმ პერიოდისათვის მას „ვეფხისტყაოსანი“ სანახევროდ ჰქონდა თარგმნილი, „მაინც გაბედა“ და მისი დასრულებისათვის წელიწადნახევრის ვადა დაასახელა. ქობულოვს თურმე გაუკვირდა პატიმრის პასუხი, რადგან იგი მთარგმნელს „თავისუფლებას უზღუდავდა“. ამ მოლაპარაკების შემდეგ ქობულოვმა ნუცუბიძე გაათავისუფლა და თავისებური, მაგრამ უდავო ჭეშმარიტება რჩევა-დარიგების სახით მიანოდა: „გახსოვდეს, რომ რუსთაველის თარგმნა იყო და არის შენი გადარჩენის პირობა“ (იქვე). ეს სიტყვები ადასტურებენ ზემოაღნიშნულ აზრს, რომ შ. ნუცუბიძე „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწყვეტების თარგმანის წყალობით ერთხელ უკვე გადაურჩა სიკვიდილს (თარგმანი იყო გადარჩენის პირობა) და თარგმანის დასრულებაც შეუნარჩუნებდა სიცოცხლეს (თარგმანი არის გადარჩენის პირობა).

საპატიმროდან გათავისუფლებული შ. ნუცუბიძე სოკოლნიკში დაასახლეს. თუმცა, მისთვის საცხოვრებლად მიჩენილი ადგილი, ციხესა და საგიყეს შორის, შემოქმედებითი საქმიანობისათვის და ფსიქოლოგიურადაც მეტად მძიმე იყო. ამაზე მეტყველებს შ. ნუცუბიძის ექსპრომტი, რომლითაც მან მასთან სანახავად მისულ კონსტანტინე გამსახურდიას მიმართა:

**იქით ციხე და აქეთ საგიყე
აჰა რით მართობს მე ეს სოფელი,
ვდგევარ მათ შორის შეუპოვარი,
ვხარხარებ, როგორც მეფისტოფელი.**

რამდენად დიდი ტრაგიზმის, ტკივილის, მწუხარების, მაგრამ ამასთანავე სულიერი შემართების, შეუპოვრობის გამოძახატველია ეს სტრიქონები. მთარგმნელი გაათავისუფლეს, უფრო სწორად, თავისუფლების ილუზია შეუქმნეს, მაგრამ მაინც დამთრგუნველი სივრცით შემოზღუდეს, რათა მუდმივად „საგანგებო მეთვალყურეების“ გარემოში ეგრძნო თავი და მუდმივად ხსომებოდა თავისი „გადარჩენის პირობა“. შ. ნუცუბიძე იმასაც აღნიშნავს, რომ იმ გარემოში თარგმანი სასურველი ტემპით ვერ მიდიოდა და „საგანგებო მეთვალყურეები ხანდისხან კეთილი სურვილითაც აჩქარებდნენ“.

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნა, როგორც შ. ნუცუბიძის წერილიდან ვიგებთ, მან 1939 წლის

პირველი მათის მოახლოებისკენ დაასრულა. პოემის სრული თარგმანი სტალინს გაუგზავნა, რომელმაც, როგორც შემდგომში გაირკვა, დიდი ყურადღებით წაიკითხა ტექსტი. შ. ნუცუბიძეს ამის შემდგომ თარგმანი აღარ უნახავს, ვიდრე სტალინმა სტამბურად აწყობილი ტექსტის საბოლოო კორექტურა არ დაიწყო.

თავის ინტერვიუში შ. ნუცუბიძე ამბობს, რომ იგი მეორედ გამოიძახეს კრემლში, სადაც „სხვა ქართველი ამხანაგებიც იყვნენ მიწვეულნი“. სტალინმა ყველას გასაგონად თქვა: „До сих пор я знал хороший перевод Петренко, но это не только перевод, а наилучшее литературное произведение“. („აქამდე მე ვიცნობდი პეტრენკოს კარგ თარგმანს, მაგრამ ეს არა მარტო თარგმანია, არამედ საუკეთესო ლიტერატურული ნაწარმოები). ბელადის ეს სიტყვები უკვე დიდი აღიარება იყო და მთარგმნელისთვის – ერთგვარი ხელშეუხებლობის გარანტი. აღნიშნული შეხვედრისას სტალინმა შ. ნუცუბიძეს ორი ტაეპის საკუთარი თარგმანი შესთავაზა (ამ შემთხვევაში იგი არ ეთანხმებოდა მთარგმნელის სტრიქონებს) და თუ მასაც მოეწონებოდა, საჩუქრად მიეღო. ეს გახლდათ ქაჯეთის ციხის ალების ეპიზოდიდან 1413-ე (1414-ე)¹

სტროფის (ნუცუბიძის თარგმანში 1416-ე სტროფის) პირველი ორი ტაეპი:

„ანაზდად ცხენი გაქუსლეს, მათრახმან შექმნა წრიალი.
რა ნახნეს, კარნი გაახვნეს, ქალაქით გახდა ზრიალი.“

სტალინისეული თარგმანი –

Вдруг коней вперед рванули, засвистели плети мнгом,
Кони врезались, весь город, огласился воем, визгом.

შ. ნუცუბიძე ამ ფაქტთან დაკავშირებით წერს: „ძლიერ გამახარა მისმა დიდმა ყურადღებამ და გულისხმიერებამ, და, რა თქმა უნდა, მივიღე მისი საჩუქარი, მითუმეტეს, რომ მისი ეს სტრიქონები უფრო ზუსტი და პოეტური იყო, ვიდრე ჩემი...“. შესაძლოა ასეც იყო, მაგრამ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, ამ თარგმანის ავტორი, ვინ იყო, განა დიდი ბელადის პოეტურ სიტყვას ვინმე დაინუნებდა? ამ ტაეპების ნუცუბიძისეული თარგმანი არ შემორჩენილა და, ამდენად, შედარების საშუალება არ გვეძლევა. ყოველ შემთხვევაში, მთარგმნელს ის მოეწონა და საკუთარს ამჯობინა. შ. ნუცუბიძე აქვე დასძენს, რომ: „სტალინი ძლიერ პოეტური ბუნების ადამიანი იყო და, რაც უფრო გასაოცარია, პოეტურობა ერწყმოდა მძლავრ და ნათელ აზროვნებას“. ჩვენი მხრივ, უნდა დავძინოთ, რომ „ვარდს გაეფურჩქნა კოკორის ავტორმა“, სტალინმა, ამ ტაეპთა თარგმანში თავისი პოეტური ნიჭი კვლავაც გამოავლინა და ამჯერად, საკუთარ „ხელოვნებაში“, ოსტატობაში დარწმუნებულმა, რუსთაველის თარგმნაც „გაბედა“.

შ. ნუცუბიძის წერილში, მისი ინტერვიუსაგან განსხვავებით, აღნიშნული ამბები (კრემლში მისი მეორედ მისვლა და სტალინის მიერ საკუთარი თარგმანის შეთავაზება) სხვაგვარადაა გადმოცემული. შ. ნუცუბიძის თქმით, როდესაც ის ლუბიანკაზე გამოჩნდა, მას „მასპინძელმა“ – ბერიამ რუსულ ენაზე ცისფერი ფანქრით დაწერილი სტალინის წერილი გადასცა. ეს დოკუმენტი ბერიასადმი იყო მიწერილი. შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, რომ ამ ადრესატს (ბერიას სტალინმა წერილის მისთვის ჩვენება დაავალა. აი ეს წერილიც: „До последнего времени я считал, что лучший перевод Руставели на русский язык – это перевод Петренко. Ознакомившись с переводом Нуцубидзе я считаю, что он не только лучше Петренко, но само по себе выдающееся литературное явление. Мне не понравилось только одно место из перевода Нуцубидзе, 14-16. Я предлагаю моё исправление этого места. Хорошее надо заменить лучшим“ („უკანასკნელ დრომდე მე ვფიქრობდი, რომ რუსულ ენაზე რუსთაველის თარგმანი – ეს პეტრენკოს თარგმანი იყო. ნუცუბიძის თარგმანის გაცნობის შემდეგ მე ვთვლი, რომ იგი არა მარტო უკეთესია პეტრენკოზე, არამედ თავისთავად ღირსშესანიშნავ ლიტერატურულ მოვლენას წარმოადგენს. ნუცუბიძის თარგმანიდან მე მხოლოდ ერთი ადგილი არ მომეწონა, 14-16. მე ამ ადგილის ჩემს შესწორებას ვთავაზობ. კარგი საუკეთესოთი უნდა შეიცვალოს“) (ფურც.10).

წერილიდან ცხადად ჩანს, რომ სტალინს საკუთარი თარგმანი საუკეთესოდ მიაჩნდა. ბელადი, როგორც თავისი მრავალმხრივი „მოღვაწეობის“ ყოველ სფეროში, ამ ასპარეზზეც საუკე-

¹ შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“, რედ. ა. შანიძე, ა. ბარამიძე, I, გამომც. „მეცნიერება“, თბ. 1966, შემდგომში ტექსტს ამავე რედაქციიდან დავიმოწმებთ

თესოდ თვლიდა თავს. შ. ნუცუბიძემ ეს დოკუმენტი სტალინის ნებართვით გადაწერა, სხვაგვარად არ შეიძლებოდა.

შ. ნუცუბიძის წერილი სტალინთან გაგზავნილი „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანის შემდგომ ისტორიასაც მოგვითხრობს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პატიმრობაში მყოფი შ. ნუცუბიძის მიერ მთელი კვირის მანძილზე შესრულებული თარგმანის ნაწყვეტები სტალინთან მიჰქონდათ. ამდენად, სტალინი თარგმანზე მუშაობის პროცესში იყო ჩართული და მას ყოველი სიტყვა გაზომილ-ანონილი ჰქონდა. თავად მთარგმნელი წერილში ამბობს, რომ საბოლოოდ დასრულებული თარგმანი „სტალინის მიერ კორექტირებულ თუ რედაქტირებულ ტექსტს იძლევა“ (ფურც.9).

პოემის ნუცუბიძისეული თარგმანი 1940 წლის 22 ნოემბერს სტამბას ასაწყობად გადაეცა და უსწრაფესად, ერთი თვის შემდეგ, გამოცემის სასიგნალო ეგზემპლარი მზად იყო. გამოცემისათვის საბოლოო დასტურის მისაღებად ეგზემპლარი სტალინს (დაბადების დღეზე) 21 დეკემბერს მიართვეს. შ. ნუცუბიძე ამ პერიოდის შესახებ აღნიშნავს, რომ არ უნდა დაგვავინწყდეს, „მეორე მსოფლიო ომი უკვე დაწყებული იყო და საბჭოთა კავშირის საზღვრებთან იგრძნობოდა დენტის სუნი“. მიუხედავად ამისა, სტალინმა საგულდაგულოდ შეამოწმა გამოცემა. შ. ნუცუბიძის თარგმანს იგი კარგად იცნობდა, ამიტომ გამოცემის სასიგნალო ეგზემპლარის ტექსტს ხელი არ ახლო, გაფორმება კი შეამოწმა. მან სატიტულო ფურცლის ტექსტი საკუთარი ხელით ჩაასწორა. კერძოდ, სადაც აღნიშნული იყო – „Перевод Шалвы Нуцубидзе“, თავისი ხელით ჩაწერა – „Перевод с грузинского Шалва Нуцубидзе“. აქ ხაზგასმულია სიტყვა с грузинского, ხოლო ფორმა Шалвы შეცვლილია ფორმით Шалва. თარგმანში პოემის სახელწოდება „Витязь в тигровой шкуре“, ამასთან დაკავშირებით შ. ნუცუბიძე თავის წერილში აღნიშნავს, რომ „ერთი უდიდესი სარედაქციო საქმე სტალინისა არის დიდი ხნის განმავლობაში გაურკვეველი სათაურის შესანიშნავი გაფორმება, რასაც ხშირად მის წინამორბედთა ხელში მახინჯი ხასიათი ჰქონდა, ამ მხრივ დახვეწილი ხასიათი მისცა „ვეფხისტყაოსნის სახელწოდებას უცხო ენებზედაც“ (ფურც.10-11). როგორც ჩანს, სტალინს პოემის სათაურზეც უმუშავია, მანამდე არსებული რუსული თარგმანების სახელწოდებებისათვის („Барсова кожа“, „Покрытый леопардовой кожей“, „Тариел Барсова кожа“, „Герой покрытый (одетый) барсовой кожей“, „Носящий барсову шкуру“) დახვეწილი ხასიათი“ მიუცია. სტალინს მიზანშეწონილად მიუჩნევია, რომ აღენიშნათ თხზულების ჟანრიც და სათაურის ქვეშ დაუნერია – „Поэма в стихах“, რათა მკითხველს თხზულებაზე იმთავითვე სრული წარმოდგენა შექმნოდა. სტალინსვე ხაზების მეშვეობით მიუნიშნებია და განუსაზღვრავს შრიფტების შენაცვლების აუცილებლობა (განსხვავებულია პოემის ავტორის, პოემის სახელწოდებისა და ჟანრის აღმნიშვნელი შრიფტის ზომები), ტექსტის აბზაცებად დალაგებაც მისი ნახელავია. ფაქტობრივად, სტალინმა სატიტულო ფურცლის ტექსტი თავიდან შეადგინა, მთელი ეს ტექსტი თავისი ხელით გადაიტანა ყდაზე, რომელზეც წარწერა საერთოდ არ ყოფილა გათვალისწინებული.

სასიგნალო ეგზემპლარის სატიტულო გვერდის ჩასწორების შემდეგ, სტალინმა გამოცემაში ჩართულ ილუსტრაციებსაც მიხედა. გამოცემის სატიტულო ფურცლის გვერდით განთავსებული ზიჩის სურათი – ავთანდილი უცქერს ტარიელსა და ასმათის შეყრას გამოქვაბულში— სტალინს ამ ადგილისათვის შეუფერებლად მიუჩნევია, რადგან პოემის არსს, მთავარ იდეას იგი არ გამოხატავდა; ამიტომაც ლურჯი ფანქრით არშიაზე მიუწერია: „Не подходит“ („არ შეეფერება“). მართლაც, სტალინის ეს კორექტივი პირველ გამოცემაში გაითვალისწინეს, აღნიშნული სურათი ტექსტის შესაბამის ადგილას მოათავსეს (თავში – „ავთანდილისაგან მის ყმისა ძებნად წასვლა“), ხოლო ფრონტისპისი ზიჩისავე სხვა სურათით – ნესტანისა და ტარიელის შეყრა ქაჯეთის ციხეში – დაამშვენეს. გამომცემლებს გაუთვალისწინებიათ სტალინის კიდევ ერთი შენიშვნა-სურვილი, კერძოდ, ზიჩის სურათის არშიაზე – „ნახეს უცხო მოყმე ვინმე...“ – მისი მინაწერი: „А где иллюстрация расправы с преследователями?“ („სად არის მდევრებთან გასწორების ილუსტრაცია?“) და ამავე თავის ბოლოს დაურთეს ზიჩისავე ილუსტრაცია, როგორ უსწორდება დადევნებულ მდევრებს ამხედრებული ტარიელი თავისი მათრახით. ჩანს, სტალინის მოსწონდა ზიჩის ილუსტრაციები, რადგან გამოცემა უმეტესწილად უნგრელი მხატვრის ნამუშევრებითაა დასურათებული (პირველ გამოცემაში ზიჩის სხვა სურათებიც ჩაურთავთ). ამას გარდა, პოემის სასიგნალო გამოცემა გაფორმებული იყო ს. ქობულაძისა და ი. თოიძის

ილუსტრაციებით. სტალინმა აქაც შეიტანა ცვლილება, მან ჯვარედინად გადასახა ს. ქობულაძის სურათი – „შეყრა ტარიელისა და ავთანდილისა“ (გამოქვაბულში). ეს სურათი შემდგომ იმავე ამბის ამსახველი ზიჩისეული ნამუშევრით ჩაანაცვლეს.

საინტერესოა სტალინის კიდევ ერთი შენიშვნა, რომელიც მან ი. თოიძის სურათის – „სამი ძმადნაფიცი გმირი ქაჯეთის ციხესთან“ – არშიაზე მიანერა: „Здесь не видно тигровой шкуры!“ („აქ არ ჩანს ვეფხვის ტყავი“), განმარტების შემდეგ თავადვე გადასახა, რადგან სურათზე, თუმცა ბუნდოვნად, მაგრამ ჩანდა ტარიელის აბჯარზე მოსხმული ვეფხვის ტყავი.

როგორც ჩანს, სტალინს (ასევე ი. თოიძეს) მხედველობიდან გამოიჩინა ის ფაქტი, რომ ქაჯეთის ციხის აღებისას ტარიელი ვეფხისტყაოსანი რაინდი აღარაა, არც ტექსტის მიხედვით და არც იდეურად. ჩვენი აზრით,¹ ტარიელის ვეფხისტყაოსნობა დასრულდა მაშინ, როდესაც მას ავთანდილმა ქაჯეთის ციხიდან გამოგზავნილი ნესტანის წერილი და რიდის ნაკვეთი მიუტანა, როცა ტარიელის სულში იმედი ჩაისახა, ერთადერთი გზა სიცოცხლისაკენ – ნესტანისაკენ.

ტარიელის ვეფხისტყაოსნობის დასასრული, პოემის მიხედვით, ემთხვევა გმირთა მიერ დევთა საჭურჭლიდან ამოღებული საბრძოლო ჯაჭვ-მუზარადით აღკაზმვას:

თვითომან თვითო ჩაიცვეს, თავის თავს გამოსცდიდან (1370);

თქვეს: „ესე ნიშნად გვეყოფის, ვართო კარგითა ბედითა,

ღმერთმან მოგებენა თვალითა, ზეგარდმო მონახედითა“ (1371).

ამდენად, ი. თოიძის სურათზე აბჯარასხმული ტარიელის ვეფხვის ტყავით შემოსვა და ამ მიმართებით სტალინის შენიშვნაც, ჩვენი აზრით, საფუძველს მოკლებულია.

აღნიშნულ გამოცემაში სტალინმა უცვლელად დატოვა ი. თოიძის ილუსტრაციები – „ტარიელისა და ვეფხის შებმა“, „ვაჭრად გადაცმული ავთანდილი გულანშაროში“ და ს. ქობულაძის ნახატი – „ნესტანი წერილს წერს ქაჯეთის ციხეში“.

პოემის ერთადერთი სასიგნალო ეგზემპლარი (1940 წ.) სტალინმა თავისი ხელით გაკეთებული შესწორებებით შ. ნუცუბიძეს აჩუქა. წიგნი დაშლილ ბუდეშია ჩასმული, აქვს წარწერა: „Шота Руставели. „Витязь в тигровой шкуре“. Ш. НУЦУБИДИС Хელით მინაწერი გვამცნობს: „С автографом Сталина. Если погибну, прошу передаст Музею писателей Грузии в Тбилиси. Москва, 21.VII. 41. Ш. Нуцубидзе“. ამ ანდერძ-მინაწერიდან ჩანს, რომ შ. ნუცუბიძე 53 წლის ასაკში უკვე სიკვდილზე ფიქრობდა. მან კარგად იცოდა, რომ დაზღვეული არაფრისაგან არ იყო. სტალინის მოწონებულ და მისგან „ხელდასხმულ“ თარგმანსაც შესაძლოა, შემდგომში ვერ გადაერჩინა, ან ჯანმრთელობას ელაღატა. ყოველ შემთხვევაში იგი სიცოცხლეშივე ზრუნავდა პოემის სასიგნალო ეგზემპლარზე, რომელიც მისთვის, როგორც ჩანს, ძალზე მნიშვნელოვანი და ძვირფასი იყო.

1941 წელს გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ ნუცუბიძისეული რუსული თარგმანი, რომელშიც გათვალისწინებული იყო სტალინის ყველა შენიშვნა-შესწორება. წიგნის გარეკანი მომწვანო-თამბაქოსფერი ხავერდოვანი ქსოვილია, ორნამენტებითაა შემოსაზღვრული, შუაგულში შავ ფონზე რუსთაველის პორტრეტია მოთავსებული, რომლის ზედა და ქვედა მხარეს სტალინის შედგენილი ტექსტი (Шота Руставели, Витязь в тигровой шкуре, Перевод с грузинского Шалва Нуцубидзе, Поэма в стихах) იკითხება. წიგნის რედაქტორია პოეტი სერგეი გოროდეცკი. თარგმანს წინ უძღვის წერილი გამომცემლობისაგან და მთარგმნელის წინასიტყვაობა. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ სტალინმა სახელმწიფო-სალიტერატურო გამომცემლობის („გოსიზდატის“) დირექტორ პ. ჩაგინს მისწერა: „Я требую, чтобы моё имя не упоминалось в предисловии к „Витязю“ („მოვითხოვ, რომ ჩემი სახელი „ვეფხისტყაოსნის“ წინასიტყვაობაში არ იხსენიებოდეს“) (ფურც. 10) შ. ნუცუბიძის აზრით ეს სტალინის მოკრძალების და კეთილშობილი პოზიციის მაჩვენებელი იყო. ამიტომ, გაითვალისწინა რა სტალინის ეს მოთხოვნა, შ. ნუცუბიძემ წინასიტყვაობის ბოლოს მადლობა გადაუხადა, მხოლოდ ს. გოროდეცკის, ს. ქავთარაძესა და ნ. ტიხონოვს, როგორც მისი თარგმანის რედაქტორებს. მართალია, შ. ნუცუბიძემ შეასრულა სტალინის მოთხოვნა, მისი სახელი რედაქტორთა რიგებში არ დაასახელა, მაგრამ ბელადმა უცდომელად იცოდა, რომ შ. ნუცუბიძის თარგმანის გამოცემასთან დაკავ-

¹ იხ. ჩვენი წერილი – „შოთა რუსთაველის პოემის სათაურის სახისმეტყველება“, მაცნე (ელს), თბ. 2000, 1-4, გვ. 30-52.

შორებით მის სახელს ისტორია თავის ფურცლებზე აუცილებლად ჩანერდა, რაც აღსრულდა კიდევ:

შ. ნუცუბიძე წერილის დასასრულს საუბრობს „ვეფხისტყაოსნის“ დაბოლოების (გაგრძელებების ინდო-ხატაელთა, ხვარაზმელთა ამბების) საკითხთან დაკავშირებით სტალინის პოზიციის შესახებ. წერილის ეს ადგილი ბუნდოვანია, თითქოს აზრი წყდება, მაგრამ მაინც შესაძლებელია გარკვეული შეხედულების გამოკვეთა. აღნიშნულია, რომ „სტალინი მხარს უჭერს სატაელთა ბრძოლის ორივე ეტაპს და ხვარაზმელთა ეპიზოდს. ამით საბოლოოდ გამორკვეულია-რას უჭერს მხარს რუსთაველის პოემის აღნაგობაში და საზოგადოდ, როგორია მისი პრეტენზიები, რითაც საბოლოოდ გამორკვეულია „ვ. ტ“. ფორმის საკითხი“ (იქვე). შ. ნუცუბიძე თვლის, რომ აღნიშნულ ეპიზოდთა პოემიდან მოწყვეტა, მათ წინააღმდეგ წასვლა(ასეთი შეხედულების მქონე მეცნიერები მრავლად იყვნენ და დღესაც არიან) „ამკარა ანტისტალინური ნაბიჯები“ იყო. მთარგმნელი წერილშივე დასძენს, რომ მუშაობდა ხვარაზმელთა ეპიზოდის რუსულ თარგმანზე.

პოემის შედგენილობასთან დაკავშირებით სტალინის პოზიცია მანამდეც იყო ფიქსირებული. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სწორედ სტალინის მითითებით კ. ბალმონტის თარგმანში ჩაურთავთ ინდო-ხატაელთა ამბავი, რომელიც ე. ტარლოვსკაიას ათარგმნინეს. ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად ირკვევა, რომ სტალინის „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანის გამოცემასთან დაკავშირებით თითქმის ყველა მიმართულებით გამოუმჯღავნებია თავისი ნიჭის მრავალმხრივობა და აღუბეჭდავს თავისი კვალი, ეს სათაურის თარგმნა იქნება, სატიტულო გვერდის გაფორმება(შრიფტის ზომის ჩათვლით), ილუსტრაციების შერჩევა და მათი ადგილის განსაზღვრა, თუ თავად თარგმანში საკუთარი „საუკეთესო“ ორი ტაეპის ჩართვა. გასაკვირი ისაა, რომ თავისი ნახატი, მაგალითად, რუსთაველის პორტრეტი, არ შეუტანია ამ გამოცემაში. სტალინის მხატვრობის ნიჭთან დაკავშირებით, რუსი საბჭოთა პოეტი-დემიან ბედნი, იხსენებს: „სტალინი თავის ახალგაზრდობაში, ავლენდა რა დღეს ჩვენთვის ყველასათვის ცნობილ სიყვარულს ხელოვნებისადმი, ლიტერატურისა და მხატვრობისადმი, თავად ცდილობდა ხატვას და როგორც ამას მოწმობს ერთ-ერთი დაბეჭდილი მოგონება სტალინზე, კარგად ხატავდა. კარგი პორტრეტები გამოდიოდა. და ვისი პორტრეტი დახატა პირველად სტალინმა? რუსთაველის პორტრეტი!“¹ საგულისხმოა, რომ ამავე წერილში დ. ბედნი საუბრობს სტალინის მჭერმეტყველურ ოსტატობასა და „უსაზღვრო თვალსანიერზე“ და ყოველივე ამას, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ „სტალინურ სტილს უწოდებს“. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ეს სიტყვა რუსთაველის საიუბილეო დღეებშია წარმოთქმული, სტალინის რუსთაველთან დამოკიდებულებას ეხება და ამ გადასახედიდან ბელადის „უსაზღვრო თვალსანიერს“ წარმოაჩენს, რაოდენ საგულისხმოა დ. ბედნის შემდეგი სიტყვები: „ასეთი სტილი – „სტალინური სტილი“ – შეიძლება გამოჭედილიყო მთელი მსოფლიო კლასიკური ლიტერატურის ისეთი გამოგნებული მცოდნისაგან, როგორსაც, როგორც ეს ყველასათვის ცნობილია, წარმოადგენს ამხანაგი სტალინი. რუსული, ქართული, უკრაინული და ჩვენი სხვა ხალხის კლასიკა სტალინისათვის ცნობილია, როგორც სხვა არავისათვის. მხოლოდ მას ერთს შესაძლოა მიცემული ჰქონოდა – აგრეთვე კლასიკური-მწერლებისა და ლიტერატურის განსაზღვრა“ (იქვე). იმ ეპოქაში ეს იყო არა მხოლოდ დემიან ბედნის, არამედ მთელი საბჭოეთის ადამიანების „უსაზღვრო თვალსანიერი“ ამხანაგი სტალინის შესახებ. ამდენად, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ რუსული თარგმანის გამოცემის რედაქტორ-კორექტორობა, მისი პოეტური სიტყვის, შედგენილობის, გაფორმების და ნებისმიერი სხვა დეტალის განსაზღვრა (ისევე როგორც ყველა ჟანრის, მათ შორის „კლასიკურის, მწერლებისა და ლიტერატურის განსაზღვრა“) მხოლოდ და მხოლოდ მას ერთს, „სტალინური სტილის“ მქონე სტალინს თუ ხელწიფებოდა.

ნარკვევის დასაწყისში აღვნიშნეთ, რომ შ. ნუცუბიძე წერილში იმ პერიოდის ამბების ქრონოლოგიური სიზუსტით გადმოცემას რთულ საქმედ მიიჩნევს. მას შემდეგ ხომ 27 წელია გასული, თავად მთხრობელი კი უკვე 80 წლისაა, საბედისწერო სწეულებით შეპყრობილი. აღნიშნული გარემოება ხელნაწერსაც ემჩნევა. იგი მოზრდილი ასოებითაა გამოყვანილი, ნან-

¹ დ. ბედნი, „ყველაზე ძვირფასი მოგონება“, გაზ. „Заря Востока“, 1937, №299, 29 დეკემბერი, გვ.2.

ერი ფერმკრთალია, ერთგან აზრი წყდება, ზოგან სიტყვაა გამოტოვებული, ხანდახან – ასოები, ორთოგრაფიული შეცდომებიც ვლინდება. შ. ნუცუბიძის წერილისა და ინტერვიუს შედარების შედეგად შეინიშნება უზუსტობები-თარიღების აღრევა, მოვლენების განსხვავებული ვერსიებით წარმოდგენა, მაგრამ ეს არსებითად ამბის მნიშვნელობასა და მნიშვნელოვნებას არ ცვლის, რასაც ავტორი თავადვე აღნიშნავს – საქმის ისტორიული არსება მაინც გადმოცემულად მიმჩნია, თუნდაც დაახლოებით“ (ფურც.6)

„ვეფხისტყაოსნის“ შ. ნუცუბიძის მიერ რუსულ ენაზე შესრულებული სრული პოეტური თარგმანის ისტორია დასრულებულია. თუმცა, ჩნდება მეტად მნიშვნელოვანი კითხვა-რატომ იყო სტალინი აგრერიგად დაინტერესებული ამ თარგმანის შესრულებით?

შ. ნუცუბიძე თავის წერილში აღნიშნავს, რომ „სტალინს აზრადაც არ მოსდიოდა „ვეფხისტყაოსნის“ კორექტირება ანუ რედაქტორობა“. მთარგმნელი ამ გარემოების თავისებურ ახსნას გვთავაზობს: „...მისი (სტალინის – ნ.გ.) მდგომარეობა და სიტუაცია, რომელშიც იგი ისტორიამ რუსთაველის პოემას დაუკავშირა, უნებლიეთ ქმნიდა რაღაც გარკვეულობის შეტანას ამ ვითარებაში. მეორეს მხრივ, სტალინს თავისი აზრიც უნდა ჰქონებოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტზე“ (ფურც.9). შ. ნუცუბიძე ამ ორი გარემოების დამადასტურებლად ორ დოკუმენტს მოიხმობს – ბერიას მიერ მისთვის სტალინის წერილის გადაცემას (სადაც ნუცუბიძისეული თარგმანის მნიშვნელობაა წარმოჩენილი) და სტალინის „გოსიზდატის“ დირექტორისადმი განკუთვნილ ზემოთ ნახსენებ წერილს. აღნიშნული მონაკვეთიდან საყურადღებოა თარგმანის გამოცემის მომზადებაში სტალინის მონაწილეობის შ. ნუცუბიძისეული ახსნა და ერთ-ერთი მიზეზის დასახელება, კერძოდ, „მისი (სტალინის – ნ. გ.) მდგომარეობა და სიტუაცია“ აქვე უნდა გაეხსენოთ შ. ნუცუბიძის წერილში მოხმობილი სტალინის სიტყვები პოემის თარგმანსთან დაკავშირებით: „იქვე მდგომ ბ... მიუბრუნდა: – ხელი შეუწყვეთ შ. ნუცუბიძეს – ნ.გ.), დაეხმარეთ, ეს საჭიროა, ძალიან საჭიროა...“. როგორც ჩანს, სტალინისათვის პოემის ახალი, სრულყოფილი თარგმანისა და ყოველმხრივ შემკული გამოცემის არსებობა უაღრესად მნიშვნელოვანი და „საჭირო“ იყო. თუ რატომ იყო საჭირო, ყოველივე ამის ასახსნელად იმ პერიოდის ისტორიული ვითარების და მოვლენების კანონზომიერი განვითარების გათვალისწინებაა აუცილებელი.¹

XX ს-ის 20-იან წლებში იოსებ ჯულაშვილს დიდი და საკმაოდ საშიში ოპოზიცია ჰყავდა. მის პოლიტიკურ კურსს ეწინააღმდეგებოდა მთელი ინტელიგენცია, ასევე ემიგრაცია. მოწინააღმდეგეები მრავლად იყვნენ საკავშირო კომუნისტურ პარტიაში, სსრკ უმაღლეს საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, დიპლომატიურ კორპუსსა და სამხედრო უწყებაში. სტალინისათვის ყველაზე საშიში რევოლუციონერთა პირველი თაობის, ძველ ბოლშევიკთა, ასევე მოკავშირე რესპუბლიკების პარტიული ხელმძღვანელობის დაპირისპირება იყო. საზღვარგარეთ და თავად რუსეთში ფიქრობდნენ, რომ სტალინი ბარბაროსი, ველური ხალხის შვილი იყო. ამდენად, 30-იანი წლების დამდეგისათვის სტალინის პირველკაცობას და ხელისუფლების დაკარგვას რეალური საფრთხე დაემუქრა. სტალინმა პოზიციის გასამყარებლად მიმართა რეპრესიებს (1934 წლიდან 1938 წლამდე), რომლებიც ყველა სოციალურ ფენას შეეხო, უმთავრესად – ინტელიგენციას, აგრეთვე – თავად კომუნისტური პარტიის წარმომადგენლებს, ხელისუფლების ორგანოებს საკავშირო მასშტაბით, არ დაინდო სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატიც.

ვ. გურული ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავს, რომ „ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში ჩაბმულ იოსებ ჯულაშვილს, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო ასპარეზზე, აუცილებლად სჭირდებოდა იმის დემონსტრირება, რომ იგი დიდი და სახელოვანი ისტორიის, დიდი სულიერი და მატერიალური კულტურის მემკვიდრე ერის შვილი იყო“ (გვ.87). სტალინს თავისი უძველესი ქვეყნის ისტორია და კულტურა დასჭირდა. მან მიზნად დაისახა და ამ მიზნის მისაღწევად გადამწყვეტი მოქმედება დაიწყო. ისიც გაითვალისწინა, რომ ამ გზაზე გადადგმული ყოველი ნაბიჯი დამაჯერებელი და საყოველთაოდ მნიშვნელოვანი ყოფილიყო. სტალინი

¹ საკითხის შესახებ იხ. ვ. გურულის ნაშრომი — „ჯვარცმული და ჯვარცმელები“, გამომც. „უნივერსალი“, თბ 2006, ციტატებს ამავე წიგნიდან ვიმონებთ.

„საჭირო, ძალიან საჭირო“ საქმის თადარიგს დიდი ოსტატობითა და გულმოდგინებით შეუდგა. ამ დიდ გზაზე ბელადის მიერ განსორციელებული პირველი პოლიტიკური ღონისძიება 1934 წელს სსრკ მწერალთა კავშირის პირველი ყრილობის ჩატარება იყო, რომელსაც თავად სტალინი დაესწრო. ქართული ლიტერატურის შესახებ ყრილობაზე მოხსენება ცნობილმა ბოლშევიკმა, მალაქია ტოროშელიძემ წაიკითხა: მოხსენების თავდაპირველი ვარიანტი, რომელიც უმეტესწილად ქართული პროლეტარული მწერლობის უახლეს ნაწარმოებებს შეეხებოდა და ნაკლებ იყო წარმოჩენილი ძველი და ახალი მწერლობა, სტალინმა დაიწუნა. ყრილობაზე წაკითხული ვარიანტი კი, როგორც ვ. გურული აღნიშნავს, იოსებ სტალინის კარნახითაა დაწერილი, ყველა დასკვნა იოსებ სტალინს ეკუთვნის“ (გვ.89).

მ. ტოროშელიძის მოხსენება, რომლის დიდი ნაწილი ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების შეფასებას ეთმობოდა, 1934 წელს ცალკე წიგნად გამოიცა მოსკოვში.

ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების განხილვას და მასში სტალინის თვალსაზრისის წარმოჩენას გარკვეული მიზანი ჰქონდა. სტალინის მხრიდან – ეს იყო ფილიპე მახარაძის (რომელიც 20-იან წლებიდან სტალინს ღიად დაუპირისპირდა) ილიასეული შეფასებების წინააღმდეგ გამოსვლა, ამავდროულად – ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 100 წლისათვის აღნიშვნისათვის მოსამზადებელი ნაბიჯი. ყრილობაზე თვალშისაცემი იყო ერთი რამ: ქართულმა ლიტერატურამ თავისი სიდიადით დაჩრდილა ყველა დანარჩენი. ესეც სტალინის ჩაფიქრებული და კარგად გათვლილი გეგმის ნაწილი იყო.

სტალინის ინიციატივით 1937 წელს მოსკოვში ჩატარდა ქართული კულტურის დეკადა, რაც ღირსშესანიშნავი მოვლენა იყო ქართული კულტურის ისტორიაში, სტალინისათვის – ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ღონისძიება თავისი ჩანაფიქრის განსახორციელებლად. ქართული ხელოვნების ყველა დარგი (მწერლობა, თეატრი, მუსიკა, ქორეოგრაფია და სხვა) მთელი სისრულით და ცხოველმყოფელობით წარმოჩინდა საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. დეკადამ კიდევ ერთხელ ცხადყო ქართული კულტურის სიდიადე და ყველასათვის თვალნათელი გახდა მისი უნიკალურობა.

1937 წელს აღინიშნა ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 100 წლისთავი. ქართულ და საკავშირო ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნდა მწერალთა, კრიტიკოსთა, ისტორიკოსთა, პუბლიცისტთა მრავალრიცხოვანი წერილები, გაიმართა საღამოები (მოსკოვსა და ლენინგრადშიც), მოეწყო გამოფენები, გამოიცა ილიას თხზულებათა ხუთტომეული და ცალკეული კრებულები. რუსულ ენაზე ითარგმნა და გამოიცა მისი „რჩეული“ და „ლექსები და პოემები“. ილიას პოეტური შემოქმედებისა და საზოგადოებრივი ღვაწლის დემონსტრირებით სტალინი კვლავაც თავისი ხალხის კულტურის და ყოვლისმომცველი, მასშტაბური აზროვნების ნიმუშს საქვეყნოდ წარმოაჩინდა.

1937 წელს მთელი სსრკ-ს მასშტაბით აღინიშნა „საბჭოთა კულტურის დიადი დღესასწაული“ – „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლის იუბილე, რომლის სამზადისი 1934 წლიდან დაიწყო. ამავე წლებში გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები კ. ბალმონტისა (1935, 1936, 1937), გ. ცაგარელისა (1937), ნ. ზაბოლოცკისა (1937) და სხვა. გაიმართა სსრკ მწერალთა კავშირის გამგეობის რუსთაველისადმი მიძღვნილი პლენუმი, მოეწყო სადღესასწაულო საღამოები, გამოფენები. საიუბილეო დღეებში მონაწილეობის მისაღებად საქართველოში მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან კულტურის მრავალი მოღვაწე ჩამოვიდა. რუსთაველისა და მისი მსოფლიო შედეგის შესახებ ქართველი, რუსი და უცხოელი მეცნიერების, მწერლებისა და ზოგადად, კულტურის მოღვაწეების წერილები და ნაშრომები გამოქვეყნდა ადგილობრივ და საკავშირო პრესაში, პოეტებმა ლექსები უძღვნეს რუსთაველს. მთელი სისრულით წარმოჩინდა „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობა, პოემა აღიარეს როგორც „პირველი წიგნი ადამიანის სულსა და ხასიათზე“, „ადამიანის ახალი იდეალებისათვის ბრძოლის პოემა, ძმობის, მეგობრობისა და სიყვარულისათვის ბრძოლის პოემა“, შოთა რუსთაველი „იტალიის ადრინდელი ჰუმანიზმის პოეტებზე“ საუკუნეზე მეტი ხნით წინმსწრებ პოეტად დასახელდა.

1941 წელს გამოქვეყნდა შ. ნუცუბიძის მიერ შესრულებული სრული პოეტური თარგმანი, რითაც დაგვირგვინდა სტალინისათვის ესოდენ მნიშვნელოვანი მიზანი – მთელმა მსოფლიომ დაინახა და დარწმუნდა, რომ დიდი ბელადი უდიდესი ცივილიზაციის მქონე ქვეყნის შვილი იყო.

შ.ნუცუბიძის წერილმა და ინტერვიუმ შემოგვინახა „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე თარგმნის უაღრესად საინტერესო ისტორია აღსავეს ტრაგიკულობით, უჩვეულო და „ბუნდოვანი“ ამბებით. საბჭოეთის ქვეყნის სათავეში მყოფი ბელადის „მრავალმხრივი“ სასიათით, „ძალმოსილებით“, საკვირველი ქმედებებითა და გარკვეული მიზანსწრაფვით.

და მთელ ამ ისტორიას ვეფხვის ტყავი აკრავს თავისი ფერადოვანი, შავ-ყვითელი გამით, ნათელი დღისა და წყვდიადი ღამის, სიხარულისა და მწუხარების, ბედისა და უბედობის, სიყვარულით ტანჯვისა და უსაზღვრო ბედნიერების სიმბოლო, და როგორც რუსთაველის პოემის დასასრულსაა აღნიშნული, აქაც – „დასრულდა ესე ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა. გარდახდეს, გავლეს სოფელი, – ნახეთ სიმუხთლე ჟამისა!“, ან ქართული ზღაპრის დასაწყისის დარად – „იყო შაში მგალობელი, ღმერთი ჩვენი მწყალობელი“. მთარგმნელი პოეტის – შალვა ნუცუბიძის ენა, გული, ხელოვანება, გონება და ღვთის შენევენა („ან ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელოვანება, ძალი მომეც და შენევენა შენგნით მაქვს, მივსცე გონება...“) „ხელისხელ საგომანები“ მარგალიტის – „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანს ახალ სულს უდგამს და „ქართულად ნათარგმანებს“ ახალი ძალისხმევით ათარგმანებს.

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანი შ. ნუცუბიძისათვის, რუსთაველის სიტყვები რომ მოვიხმოთ, „სიცოცხლის საიმედო ნიშანი“ აღმოჩნდა. სიყვარულის, ჰუმანიზმის, ბოროტებაზე სიკეთის გამარჯვების საგალობელმა საბუდისწერო განაჩენისაგან იხსნა ტყვე პოეტი და თავად უკვდავმა პოემამ მთარგმნელის სახელი უკვდავყო.

სტატიაში „ვეფხისტყაოსნის“ სასიგნალო ეგზემპლარი, რომელიც სტალინის ხელითაა ჩასწორებული, ქართულ სინამდვილეში პირველად იბეჭდება.

ჰანის საყოფაცხოვრებო პოეზია

(კაფიები, შაირები, გალექსებანი...)

ეს სტატია ვახტანგ ლორთქიფანიძის კაფიების მიმოხილვით მინდა დავისყო. მისი ორლესული სიტყვა-თქმანი, გონებამახვილობანი, მართლაც რომ, იმსახურებს განსაკუთრებულ ყურადღებას. ის, ხომ იუმორის შესაშური ნიჭით დაჯილდოებული კაცი იყო. ყველა, ვისზედაც ექსპრომტები აქვს დანერილი, მეტნაკლებად ცნობილი ადამიანები არიან, რომლებთანაც თბილი, მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა. ის არავის დასცინის, დილის გრილი ნიავივით ეაღერსება, ეფერება საძმოსა და სამეგობროს. ვანის რაიკომის ყოფილ მდივანზე, ბატონ შიო გიორგაძეზე დასერილი მისი კაფიების ერთი ნაწილი დაიბეჭდა „მატიანეს“ მე-4 ნომერში. ახლა ვახტანგის სხვა ექსპრომტები მინდა გაგაცნოთ, რომლებიც ზემოთ ხსენებულ პიროვნების სახელს უკავშირდება.

მე კარგად მახსოვს გარდაქმნის წლები, როგორი პოლიტიკური აჟიოტაჟი იყო ატეხილი. დამერწმუნებით – რაც წლების განმავლობაში ხასიათი, შრომითი ჩვევები, ცხოვრებისეული შეხედულებანი, ინტერესები ჩამოუყალიბდა ადამიანს, ყოვლად შეუძლებელია ერთ დღეში, ერთ თვეში, თუნდაც ერთ წელში შეიცვალოს. თანაც, თუ ამის განხორციელების მწყობრი პროგრამა არ არსებობს (გორბაჩოვისეულ ფანტაზიებზეა საუბარი).

სწორედ, ამ ურთულეს პრობლემას ეხმიანება ვ. ლორთქიფანიძის ლექსი-ექსპრომტი, რომელიც ბატონ შიოს მიუძღვნა:

„გადაგვივლია სიცოცხლის შუაგზა,
რაში გეჭირდება ყალბი პათოსი...
არ ვართ მე და შენ, არ ვართ მე და შენ
ამშენებლები ან იყალტოსი.
და რადგან ისევ და რადგან მაინც,
უნდა ამაღლდეს სულისკვეთება,
გარდაქმნა? – არა, გარდაქმნა რაა...
გვიშველის მხოლოდ გადაკეთება.“

ბატონი შიო თავის მხრივ ხშირად აგულიანებდა, კიდევ აქეზებდა: „რას შერები, ვაჟკაც, რაიმე ახალი ექსპრომტი არ დაგინერია?“ მას ოდნავადაც არ სწყინდა უმცროსი მეგობრის შეხუმრებანი.

ერთ-ერთი აქტივის კრებაზე მოხსენებით გამოდიოდა ბატონი შიო. ძალიან გაუგრძელდა სიტყვა, რასაც მოჰყვა ვ. ლორთქიფანიძის მიერ რამდენიმე კაფიის შექმნა:

ხალხი მოქანცა ქარბსიტყვაობამ,
სმენას არ გაპყრობს მგონი არავინ,
რეველუცია ერთ დღეში მოხდა,
თქვენს მოხსენებას არ აქვს საზღვარი.

მეორე ექსპრომტი: დიდებულმა მოხსენებამ, სული სევდით დაამძიმა,
ნაწილს ცრემლი მოჰგვარა და უფრო მეტი დააძინა.

მესამე ექსპრომტი: ზოგიერთს სკამზე რომ სძინავს, დამნაშავეა მდივანი,
რატომ არა დგას დარბაზში წამოსაწოლად დივანი?!

მეოთხე ექსპრომტი: თქვენი სიტყვა ცეცხლოვანი სიამაყის გრძნობას ბადებს,
არ შეშინდე, მიდი, დასცხე „ორჯუკებს“ და ყალბაბანდებს.

(ბატონი შიო ურჯუკების მაგივრად საუბარში სიტყვა „ორჯუკებს“ იყენებდა – ა.თ.)

სიცოცხლის ბოლო წლებში, პატივცემულმა შიომ, ბევრის მნახველმა და მომსწრემ, მშვენიერი წიგნი „ვანი და ვანელები“ გამოსცა. ამ წიგნის გამოსვლამდე დაიბეჭდა მისი ბროშურა „კონფერენციიდან კონფერენციამდე.“ ბროშურის გამოსვლას სულცხონებული ვახტანგი ასე გამოეხმაურა:

ცეცხლივით დაუდგარი, მოუსვენარი კაცია,
რაიკომიდან წასვლის წინ დაწერა დისერტაცია.

ვის არ ახსოვს ვანის რაიონის სოფლის მეურნეობის სამმართველოს ყოფილი უფროსი, სოციალისტური შრომის გმირი გერმანე მალლაკელიძე. კაცი წარმოასადგვი და რაინდული სულის, მუხლჩაუხრელი, ძლიერი ხელმძღვანელი. რიგორ შეიძლება ასეთ გამორჩეულ ადამიანს ვახტანგ ლორთქიფანიძის კალამი არ შეხებოდა. ბოლო უამს, პენსიაში გასვლის შემდეგ, გერმანე მცენარეთა დაცვის ინსპექტორად მუშაობდა. მისმა ახალგაზრდობამაც ჩაიარა „ვით გაზაფხულის შფოთიანმა მდინარემ“. თავის დროზე სუსტი სქესის წარმომადგენლებს გარკვეულ „ხარკს“ უხდიდა. ლოყები სულ უღაჟღაჟებდა, ფხიზელი იყო თუ შეზარხოშებული ვერ გაარჩევდით.

„უხარია გერმანეს – სახე რომ აქვს ნითელი,
ველარავინ ვერ ატყობს – მთვრალია თუ ფხიზელი“ – წერდა ვახტანგი.

აქვე მოგვყავს მისდამი მიძღვნილი ეს ბრწყინვალე ექსპრომტი-კაფია:

გერმანე მალლაკელიძეს (მცენარეთა დაცვის ინსპექტორს)

თავანყვეტილი „კეშობდი“, ახლა დაგცვივდა ნალები,
„ნაგანმა“ თავი დახარა და ოხრად დაგრჩა ქალები,
მოხუცდი, ველარ უყივი დედალ ხოხობს და როჭოებს,
დრო დადგა – მუსრი გაავლო მინდვრის პეპლებს და ხოჭოებს!

ან განსვენებულ ავთანდილ ლორთქიფანიძეს (ნერუს) პირადად ვიცნობდი. კეთილალნაგი, ტკბილად მოუბარი, ხალისიანი კაცი იყო, რაიონის ნამდვილი კოლორიტი, იუმორის კარგი გრძნობა გააჩნდა. ერთ-ერთ საფეხბურთო მატჩზე, ინდოეთის პრემიერ-მინისტრ ჯავაჰარლალ ნერუს მსგავსად, თეთრ შარვალ-პიჯაკში გამოწყობილი მისულა, თავზე თეთრი ცილინდრით. ფეხბურთის გულშემატკივრებს ეს, რომ დაუნახავთ აუტეხიათ ყვირილი: „ნერუ გვენჯია, ნერუ“. მას შემდეგ შემორჩა მეტსახელად „ნერუ“. ძალიან თბილი და მეგობართა მოყვარული გახლდათ. ვახტანგ ლორთქიფანიძესთან დიდი სიახლოვე აკავშირებდა, ძმებვით უყვარდათ ერთმანეთი. ნერუ მონადირეთა კავშირის თავმჯდომარე იყო რაიონში, ვახტანგი კი ნადირობის დიდი ტრფიალი. ერთხელაც, მეზობლის ლორს ნერუსთვის ღვინით სავსე ქვევრი მოუხდია და ღვინო სულ წაუხდენია. უკეთ, ალბათ, ვერავინ გადმოგვცემს მის იმჟამინდელ გუნება-განწყობილებას, როგორც ამას ვახტანგ ლორთქიფანიძე ასხერხებს:

ავთანდილ ლორთქიფანიძეს

ნერუ შემომხვდა ოხრავდა, ეტყობა დარდი მოხვავდა,
ჭურში რაც ღვინო ებადა, მეზობლის ლორმა მოხადა,
ღვინომ, ლექმა და შაქარმა სულ ჩაუარა ოხრადა.

ყოველ ლექსს, როგორც ყოველ ადამიანს, თავისი ისტორია აქვს. ვანის რაიკომის ყოფილი მეორე მდივანი, ბატონი ჯენერ კაპატაძე, იგონებს: საბერძნეთის ქალაქ ნიკეასა და ქუთაისის შორის დაძმობილებას, დამეგობრობას ეყრებოდა საფუძველი. ჩამოსულნი იყვნენ საბერძნეთიდან ქალაქის მერი და მისი მოადგილეები. გულთბილად შეხვდნენ ქუთაისში. სტუმრები ეწვივნენ ვანს. მოულოდნელად გადაწყდა (და როგორც ჩანს მათი სურვილიც იყო) გაცნობოდნენ რომელიმე გლეხის ოჯახს. ცხადია, იმ დროს იშვიათად თუ ვინმეს უჭირდა და თითქმის ნებისმიერი გლეხის ოჯახს შეეძლო 10-15 კაცისათვის ემასპინძლა, მაგრამ მოვერიდეთ რომელიმე ოჯახის ასე სახელდახელოდ შენუხებას და პატარა ეშმაკობას მივმართეთ – ჩემი ოჯახი გლეხის ოჯახად უნდა გაგვეცნო, ხოლო ოჯახის უფროსად ჩემი ბიძაშვილი – იროდიონ კაპატაძე. საპატიო სტუმრებისთვის სუფრა მეორე სართულზე გაიშალა. ქვედა სართულზე: მე, ომარ კაპანაძე, რაულ შველიძე, ბუჭუნა (სიმონ) ჩიჯავაძე, ვახტანგ ლორთქიფანიძე და სხვები მოკვალათდით. თამაძობა ბუჭუნა ჩიჯავაძეს მივანდეთ – თავად ჩიჯავაძეთა საგვარეულო შტოს ერთ-ერთ ღირსეულ წარმომადგენელს. ბუჭუნა (სიმონი) მშვენივრად უძღვებოდა სუფრას, მაგრამ მხარდაჭერა მაინც სთხოვა შინაგან საქმეთა ვანის რაიონული განყოფილების უფროსს რაულ შველიძეს. რაული, როგორც მოადგილე, ყველას აძალებდა ღვინოს. არ მოეშვა ვახტანგ ლორთქიფანიძეს, სადღეგრძელო ბოლომდე უნდა შესვავო. ვახტანგმა დაცალა სასმი-

სი, მერე ფიქრებში ჩაიძირა და დაიბადა კიდევ ცინცხალი ექსპრომტი, რომლითაც თითქოსდა ჯავრი იყარა რაულზე.

„საჩინოს დიდ თავად ჩიჯავაძეს
ტახტის აზნაურ ვ. ლორთქიფანიძის საჩივარი, გლეხი რ. შველიძის მიმართ“

მე აზნაური ძირძველი, გულნატკენი ვარ ამაღა,
ბედმა რა მწარედ დაგვცინა, გლეხი რომ გაგვითავადდა,
სკამი იშოვა, გასუქდა, გაძლა და გაგვითამამდა,
დოქით ყანნს უნდა გვივსებდეს – სუფრის თავს გვიზის თამადად.

რაულ შველიძე და ვახტანგ ლორთქიფანიძე, სამწუხაროდ, ორივენი, ნაადრევად წავიდნენ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ იმხელა ადამიანური გულის სითბო, სიკეთე, სიყვარული დაგვიტოვებს, კარგა ხანს გვეყოფა საგზლად ცხოვრების ურთულეს გზაზე.

კიდევ ერთი სულნათელი პიროვნება მინდა გავიხსენო, რომელსაც ვ. ლორთქიფანიძის იუმორის ნაპერწკალი დასცემია. ვინ არ იცნობდა ელგუჯა კერძევაძეს, ვერცხლისწყალივით მოძრავე, მუდამ შემართებულ, ხალისიან კაცს, გამოჩენილ კომკავშირულ და საბჭოთა მუშაკს (იყო საქართველოს კომკავშირის ვანის რაიკომის პირველი მდივანი, სახალხო კონტროლის თავმჯდომარე და ა. შ.) ვახტანგ ლორთქიფანიძის მისადმი მიძღვნილ სტრიქონებს ზამთრისპირულ სუსხთან ერთად, გაზაფხულის მზის მცხუნვარებაც ახლავს. არ მინდა ვინმემ იფიქროს, რომ ვახტანგი ამცირებდეს მის დამსახურებას ქვეყნისა და რაიონის წინაშე, ის მას საუკეთესო მეგობრად მიიჩნდა, რომელსაც ხალასი იმერული იუმორით ეფერებოდა. გავეცნოთ ელგუჯაზე შექმნილ მის ტკბილ-მწარე ექსპრომტებს:

კარიერის დიად გზაზე, მისთვის ნადგი ორი ბიჯი,
ტრიბუნის და ორატორის თავიდანვე დაგყვა ნიჭი,
საშაიეს „უბედური“ – გახდი „ალექსანდროვიჩი!“

ბარაქალა შენს კაცობას,
მოგვიძღვნია ქება-ტაში...
შენ ხარ საშა კერძევაძე,
მხოლოდ მინიატურაში.

ელგუჯა დაბალი ტანის კაცი იყო, მაგრამ სახიერი და ენაწყლიანი. ბევრ სხვა ექსპრომტში ვახტანგი განსაკუთრებით უსვამს ხაზს მის ტანდაბლობას, მოკლედ, რომ ვთქვათ „მაზოლზე“ აჭერს ფეხს. ბატონი ელგუჯა უმტკივნეულოდ აღიქვამდა მის მეგობრულ ხუმრობებს, რადგან იცოდა მისი ბაჯალლო გულის ამბავი.

იყო ერთი პერიოდი, გორა-ზეინდარში რამოდენიმე ოჯახმა ძმრისგან, კვანარახისგან და სხვადასხვა მინარეებისგან ფალსიფიცირებული ჩურჩხელების დამზადება დაიწყო. სოჭის ბაზარზე ჩაჰქონდათ სარეალიზაციოდ ჩურჩხელები. იქ, რადგან ხალხი მოინამლა ამ ჩურჩხელებით, ლაბორატორიული შემონმება ჩაუტარებიათ. ამ ფაქტის გამო დიდი აურზაური ატყდა, რაიონულმა ხელმძღვანელობამ ბატონ შიოს, როგორც ვანის ადმინისტრაციული ორგანოების კურატორს, დაავალა სათანადო ზომების მიღება. სწორედ, ამ მოვლენას ასახავს „გორა-ზეინდრელების“ ლექსი „ელგუჯას“ (კერძევაძეს), თვით ბატონი ელგუჯა გორა-ზეინდრის მკვიდრი იყო

გვჯეროდა შენი ბაღლობის, შენი კაცობაც ვინამეთ,
შაქრისგან ღვინის კეთება მამაშენისგან ვისწავლეთ.
გვახსოვს ფილიპეს შავ ძროხას დაანვენდი და ლეჭავდი,
და ასე სიმწრით ნაზარდმა ძლივს მოგვინიე ბეჭამდი.
დრო დადგა უნდა მოგვხედო, შენი ხმა ახლა გვეჭირდება,
თორემ მოგვადგა შიო და პირნმინდად აყრას გვპირდება.
იცოდე – ვერას დაგვაკლებს, ვერ დაგვიღუმებს ურჩ ხელებს,
გესალმებით და მოგიძღვნით ძმრისგან ნაკეთებ ჩურჩხელებს.

როცა პატივცემული ელგუჯა კომკავშირის რაიკომიდან სახალხო კონტროლის თავმჯდომარედ გადაიყვანეს – ვახტანგმაც არ დააყოვნა და მშვენიერი კაფია მიუძღვნა.

ლიმილის გარეშე შეუძლებელია ნაიკითხოთ ექსპრომტი: „ნაწყვეტი კისლოვოდსკიდან გამოგ-ზავნილ ელგუჯას წერილიდან“. (იმჟამად ის კისლოვოდსკი ისვენებდა – ა. თ.)

თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, არ მოტყვილდებით რამეში, კურორტზე საქმეს რა დალევს ამ უნაპირო ღამეში. ველარ ალკევეცე ბედშავმა რუსი ქალების თარეში, ლამის გულ გასკდეს, ან სისხლი ჩამექცევს ტვინის არეში.

ჭყვიშში, ბუმბერაზი პოეტების გალაკტიონისა და ტიცვიანის მუზეუმის საუფლოში, გალაკტიონ ტაბიძის საიუბილეო საღამოზე დაინერა ვ. ლორთქიფანიძის ლექსი-ექსპრომტი, მიძღვნილი ნოე ლორთქიფანიძისადმი, რომელიც ამ დროს პენსიონერი, პარტიული კომისიის თავმჯდომარე იყო. როგორც ლექსის შინაარსიდან ვგებულობთ, სწორედ, მათ ჰქონდათ დავალებული სტუმრებისათვის პურ-მარილის საკითხის მოგვარება. სანამ სტუმრებთან ერთად მაგიდას მიუსხდებოდნენ, მანამ გვარიანად დანაყრებულან და რამდენიმე ჭიქა ღვინოც გადაუკრავთ.

მათდამი მიძღვნილი ეს სატირულ-იუმორისტული ექსპრომტი სწორუპოვარი გალაკტიონის სიტყვებით იწყება, გაგრძელებაც ფრიად საინტერესოა:

ზეიმს „...უდიდესს, ჯერ არნახულს, ჯერ არგაგონილს,“
ოქტომბრის ნიავს ჭყვიშის ფშანში ნაზად დაბერილს,
ნოე პიპინიჩს-გოჭის ხორციით უღვაშგაქონილს
და კერძევაძეს ყველა ცოდვით მუცელგაბერილს,
ვუქებ პურმარილს განა ერთხელ, არა, მეათედ...
და მაინც მიკვირს ამ მგლებს ცხვარი როგორ მიანდეთ?

მარად დაუვინყარ ვ. ლორთქიფანიძეს პარტიის ვანის რაიკომში მომუშავე ქალბატონებიც არ გამორჩენია ყურადღების არეალიდან. მრავალი გახდა მისი მუზის შთაგონების წყარო. ეს უსპეტაკესი სულის მქონე, თავანკარა წყაროს წყალივით წმინდა გულის კაცი, ქვენა გრძნობებს არასოდეს დაჰმონებია. ქალბატონებისადმი მიძღვნილი მშვენიერი ექსპრომტები მეტად ფილიგრანული და შთამბეჭდავია. მაგალითისთვის მოვიტან ქალბატონ მანანა მესხისადმი მიძღვნილ ექსპრომტებს (ქალბატონი მანანა პარტიის რაიკომის ინსტრუქტორად მუშაობდა, შემდეგ გ.კვანტალიანიშა ვანის ღვინის ქარხნების დირექტორად გადაიყვანა, შემდგომ იდეოლოგიის განყოფილების გამგის მოადგილედ დანიშნა, ბოლოს პარტიის რაიკომის საერთო განყოფილებას განაგებდა. ივალმწყაზარ ქალბატონს მრავალი თაყვანისმცემელი ჰყავდა, მაგრამ გათხოვებაზე რატომღაც არ ფიქრობდა, თუმცა შემდეგ ბატონ ლევან ტყემელაშვილთან ერთად (ყოფილი ვანის პოლიციის უფროსი) დიდებული ქართული ოჯახი შექმნა. დამერწმუნებით – ძალზედ კარგად ჟღერს მასზე დანერილი ვახტანგის ეს ექსპრომტიც:

ლექსს გწერთ – იქნებ გაგვიმართლოს, იქნებ წარბი გაგვიმართო,
ბაგე გახსნა და ღიმილით გულის კარი გაგვინათო.
თორემ სევდა მოგვეძალა და ეულებს დარდი გვათოვს,
ჩვენ კი – მაგრამ შენ არ სწუხარ სარვამარტოდ რომ ხარ მარტო?!

აქვე მინდა გაგაცნოთ ქალბატონ მანანასადმი და ქალბატონ მერი ბაზიარისადმი მიძღვნილი კაფია:

სარვამარტო მანანას და მერის

თქვენზე არც მარტი მოქმედებს, არც ზამთრის ყინვა, ნამქერი,
რამ გაგიცივთ გულები, რა სისხლი გიდგათ ამფერი?!

მანანას

გაფურჩქნულხარ ვარდივით ნაირფერად ვარდებთან,
გიყურებთ და გულები საგულედან ვარდება,
ვინ მოგიძღვნა ვარდები, ვინ გყავს გულის მურაზი?...
გადაგვრიეს ეჭვებმა მე და თეიმურაზი.

ბატონი თეიმურაზ ადვიშვილი (ამჟამად ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი) პარტიის რაიკომის ინსტრუქტორი იყო. (ცნობისათვის)

კაფიის საუკეთესო ნიმუშია ექსპრომტი მიძღვნილი ქალბატონ მერი ბაზიარისადმი (მერი

რაიკომში ინსტრუქტორად მუშაობდა, რატომღაც ისიც აგვიანებდა გათხოვებას), შემდეგში ჩემი საუკეთესო მეგობრის იური ავალიანის მეუღლე გახდა.

ჩვენი მერი ბაზიარი, იასავით ნაზი არი,
ჭყინტობის დრო გაუვიდა, ახლა კაი ბაზე არი.

არ შეიძლება მკითხველმა განსაკუთრებული ყურადღება არ მიაქციოს ვანის რაიკომის პარტიული სექტორის გამგისადმი ელიკო ფანცულაიასადმი მიძღვნილ ექსპრომტს. ქალბატონი ელიკო, „ქართული პატიოსნებით“ სავსე ქალბატონი გახლდათ, ცალკეულ ხარისხით რომ სიცოცხლის ბოლომდე მარტო ენეოდა ცხოვრების წაპანს. ფრიად ღვთისნიერი ადამიანი, ყველას მზრუნველობდა და ხელს უმართავდა. მისი ეს თვისება, უაღრესად თბილი შინაგანი ბუნება, კარგად აქვს დანახული განსვენებულ ვახტანგს: აი, რა დიდებულად გვიხატავს მის სახე-ხასიათს ამ პატარა ექსპრომტში:

გული გაქვს, მაგრამ რა გული, ბაჯალლო ოქროს სადარი?
ყველას ბებია შენ რომ ხარ, შენი ბებიკო სად არი?!

ვის არ ახსოვს ყაზახეთში ყამირი მიწების ათვისებაზე ამტყდარი აჟიოტაჟი, ის ჰეროიკული შემართება. ქალბატონებიც ვერ ფარავდნენ ყამირელთა გმირობით გამონვეულ აღფრთოვანებას, მათ შორის პატივცემული ელიკოც. საუკეთესოდ შეიძლება ჩაითვალოს მისადმი მიძღვნილი ვახტანგის ეს კაფია:

ყამირის მიწას ქარიანს შეჰღალადებ და შეჰგალობ
სხვისი ყამირი რას გარგებს – შენსას მიჰხედე შე, ქალო!

ექსპრომტის გარეშე არც მეორე არაჩვეულებრივი ქალბატონი, ვანის პარტიის რაიკომის საერთო განყოფილების გამგე (ადრე კომკავშირისა და კულტურის სფეროში მუშაობდა) არეთა შალამბერიძე დაუტოვებია ექსპრომტების გამორჩეულ ოსტატს. მან დიდებული აკროსტიქი („აკროსტიქი – ისეთი ლექსია, რომლის ტაქეები იწყება, ან თავდება ასოებით, რომლებიც აღნიშნავს ამ ლექსის ავტორს, ან ადრესატს, ან საგანს. განსაკუთრებით მიღებული იყო ბერძნულ-ბიზანტიურ და ქართულ პოეზიაში. აკროსტიქი მდიდრად არის წარმოდგენილი ქართული ჰიმნოგრაფიის ძეგლებში (იამბიკოში, პროზაულ ჰიმნებში, „ა. ჭილაია, რ. ჭილაია, „ლიტერატურათმცოდნეობის ცნებები“, თბ. უნ. გამომც, თბ. 1984 წ, გვ. 24).

მშვენიერ აკროსტიქებს წერდნენ: არჩილი, ბესიკი, დ. გურამიშვილი. არსებობს ცალმხრივი და ორმხრივი აკროსტიქი (ლექსის ორივე მხარეს იშიფრება რაიმე).

ქალბატონ არეთასადმი მიძღვნილი ვ. ლორთქიფანიძის ექსპრომტი აკროსტიქის მშვენიერი ნიმუშია:

ზოგჯერ სიტყვითა ტყბილითა, ზოგჯერ სიტყვითა მწარეთა...

მისი ბადალი ვერ ვნახეთ, ქვეყანა მოვიარეთა.

სიბერემ ვერა დააკლო, შუქი მოსტაცა მთვარეთა,

თუ გაგვითხოვდა – რალა ვქნათ, დაერჩებით მგლოვიარეთა.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ვანის რაიკომის პარტკაბინეტში იდეოლოგიური დარგის მუშაკთა თათბირი ტარდებოდა, რომელსაც დარგის მდივანი ბატონი შ. გიორგაძე ხელმძღვანელობდა. სწორედ ამ თათბირზე გამოვიდა სიტყვით გაზეთ „განთიადის“ რედაქტორის მოადგილე მ. თვალაბეიშვილი „გაზეთის როლი სამეურნეო ამოცანების გადაჭრის საქმეში.“ ექსტაზში შესული მომხსენებელი სიამაყით აღნიშნავდა: ამა და ამ ფერმაში ამდენითა და ამდენითაა მომატებული წველადობაო. რა თქმა უნდა, კონკრეტულ ციფრებსაც ასახელებდა. უსმინა, უსმინა პატივცემულმა ვახტანგ ლორთქიფანიძემ და რაიკომის მდივანს ფარულად ასეთი ექსპრომტი მისწერა:

მურადი შენი სიტყვიდან დასკვნა გამოდის ასეთი –

ძროხამ რომ ბევრი ინველოს უნდა უკითხო გაზეთი.

სხდომა კინალამ ჩაიშალა ისეთი გამოხმაურება მოჰყვა ამ ერთსტროფიან კაფიას.

გალექსების საყურადღებო ნიმუშია ლექსი-ექსპრომტი „სარვამარტო“, მიძღვნილი რაიკომში მომუშავე ქალბატონებისადმი, რომელიც მისთვის დამახასიათებელი მსუბუქი იუმორითაა გაჯერებული:

სიყმანვილე გამიფრინდა, გამიფრინდა აღარ მოვა,

საქოჩრეზე თმა არ შემრჩა, საფეთქელზე დამათოვა.

მაგრამ გული რა გულია, რომ სიბერეს შეერიოს,
 ლამაზ ქალზე დარდს და ნალევლს აგრერიგად შეელიოს.
 თუ დაგვენყო სულისაგან ხორცის გაყრის ლალადისი,
 ხორცი ჭკნება, სული რჩება, გრძნობა რჩება მარადისი.
 მაგრამ მენდეთ, სანამ დროა, წრფელი გულით მიჩრევიან –
 სული ღმერთებს მიანდეთ და ხორცს მიხედეთ გირჩევნიათ.

1978 წლის 8 მარტი

არც ავტორმთქმელ აკაკი თევზაძისა (მთისძირი) და ზედავანელი ხალხური მთქმელის რომან ახოზაძის – კულტურის ცენტრის ვეტერანი მუშაკის, ურთიერთგაღებებანი ხვდება ყურს ურიგოდ. რომანი ოთხი ქალიშვილის მამაა, ბევრი მცდელობის მიუხედავად ვერა და ვერ „შექმნა“ ბიჭი. რისთვისაც აკაკი თევზაძემ გამოაჯაგრა: ბიჭის ქმნად გენეტიკური კოდი ვერ დაგიდგენიაო. აქვე გთავაზობთ მის ლექსს:

თუ გინდა რომ აგისრულოს სურვილები და ნდომანი
 ღმერთს ყოველ თვეში მიართვი შესანიშნავი, რომანი.
 მუხლები გადაიტყავე, მიილე რჩევა პოეტის,
 ბიჭის გაჩენას სჭირდება, კარგად შემდგარი პროექტი.
 რა ვუყოთ – ბედი არ გწყალობს, შორს კაცი აღარ ეძიო,
 მეზობელი ხომ გივარგა – იქნება შემოგენიოს.

მოპაექრეს შესაშური პასუხი მიაგო რომანმა:

არ დაიჯერებ, რომ ლექსი ჩემია – არა სხვისია,
 შენ თუ გყავს გოგო-ბიჭები, მითხარი – რის მაქნისია?..
 თავი რომ მოგაქვს ბიჭებით, პირზე ღიმილი გფენია,
 ნეტავი გამაგებინა მეზობლისა თუ შენია.
 ბიჭის კეთება ასე თქვეს – თურმე ხერხდება დილაზე,
 სანთლებს ავანთებ, ვილოცებ, ტყუპ ბიჭს, გაჯახებ ჯინაზე.
 სამი შვილი გყავს, მე – ოთხი, ფაფხურობ, ვერც რას აკეთებ,
 შეგაკლდა „ტყვია-ნამალი?“ – ქარხანა ხომ არ დაკეტე?!

ყველას კარგად მოეხსენება, რომ არჩევნები ამა თუ იმ ხალხის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენაა. წინასაარჩევნო კამპანიის ციებ-ცხელება ვის არ ალელვებს. სხვადასხვა პარტიებს შორის კონკურენტული, ჯანსაღი ბრძოლა ქვეყნის სადავეების ხელში ჩასაგდებად ბუნებრივი და მისასალმებელია. ამომრჩევლების მოსყიდვა, ბიულეტენების გაყალბება რომ დაუშვებელია – ესეც ცხადზე ცხადია. საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობით არჩევნების გამყალბებლებიც მკაცრად ისჯებიან.

მმართველი პარტია ყოველთვის ცდილობს არ დათმოს თავისი პოზიციები. „ნაციონალების“ მაგალითზე ვიტყვოდი ამას, ცხრა წლის განმავლობაში მათ პარპაშს, ხალხის ურყევმა ძალამ და ნებამ დაუსვა წერტილი. რა თქმა უნდა, ასეთ დღეში აღმოჩნდებიან სახელმწიფო სათავეში მოსული სხვა პარტიებიც, რომლებიც ხალხის მატერიალური და კულტურული დონის ამაღლებისთვის არ იზრუნებენ.

ამ რამდენიმე წლის წინათ ადგილობრივი საკრებულოს არჩევნებში ვლებულობდი მონაწილეობას. კონსერვატორების პარტიამ (ხელმძღვანელი კობა დავითაშვილი) წარმადგინა დეპუტატობის კანდიდატად. გამარჯვების დიდი შანსი მქონდა, სამი სოფლიდან (მთისძირი, ჭყვიში, შუამთა) ვიყრიდი კენჭს, მაგრამ „ნაციონალები“ მე გამამარჯვებინებდნენ, მე დამითმობდნენ ასპარეზს? სწორედ, ეს ვითარება არაჩვეულებრივად ასახა ავტორმთქმელმა როსტომ კიკაბიძემ (მთისძირი) ჩემდამი მოძღვნილ ლექსში, რომელიც გაღებების გვარიან ნიმუშად უნდა ჩაითვალოს. არც მისი ჭკვიანური რჩევა-დარიგებანია მისაყურისძირებელი.

ძლიერნი ამა ქვეყნისა, ცუდად მართავენ ქვეყანას?
 ხომ შესძლეს სიღარიბიდან ხალხი რომ გამოეყვანათ?
 გირჩევ არ გადაიკიდო ნაციონალთა ბანაკი,
 თორემ ვერც ღმერთი გიშველის, ვერც შვილი და ამხანაგი...
 ჭკუა-გონება ხომ უჭრით? – არიან სხვებზე ნაკლები?!

საქმესაც ბევრს აკეთებენ, მაგრამ ბევრი ჰყავთ „ნაგლებიც“.
 სხვა პარტიიდან კენჭს იყრი? – რატომ შევიჩნდა ეშმაკი?
 შენ მართლა თავდადებული, ანდა მგონისარ მე შმაგი.
 ნამეტანს ნუ იქაჩები, ნუ შესძარ მთა და ბარია,
 „მაგარი“ მიშას გუნდელნი მართლა „მაგრები“ არიან,
 თუ კარგად არ შეისწავლე მათი თამაშის წესები,
 აღარ ავცდება საკანი, არც ცუდი რამ ექსცესები.
 პირიდან თაფლი გდიოდეს – ეგ ყია ნუ გიყარსაო,
 დაჯექ და წერე ლექსები, ნულარ დაექებ შარსაო.
 მოვა დიდება, შენს სახეს დრო გამოძერწავს ქანდაკად,
 თუ არ დაცხრები – გვერდებში სარს გაგიყრიან განდაგან.
 ხმა მომეცითო – კარდაკარ აგიტაციას ენევი,
 ერთი ხმის ნაცვლად ასს ყრიან – შენ მაგათ რას დაწევი?
 მშრალზე დაგსვამენ, გუნდრუკი უკმეი კონსერვატორებს,
 ხომ ნახე ტელევიზიით – კობა რარიგად დატორეს?!
 „ვინაც მოითმენს – მოიგებს“, შეგონებაა ჭკვიანის,
 „მაგრებს“ შენ ჩირად უღირხარ, თავს აღარ მისცე ზიანი.
 საკრებულოში, ძამიკო, ამაოდ ეძებ არენას,
 მაგათი შიშით, ალბათ, ხმას ვერ მოგცემს ცოლი მარინაც.
 გირჩევ – ნაბრძანდე სახლშია, ხელში აილე ნამგალი,
 და გაუმაგრე ცოლს მხარი, არ თქვას – „შრომაში ჩამკალი!“
 ჩასჭერი, ჩააქურდულე გაღმა-გამოღმა ყანები,
 დიდი აკაკის სეხნიავე, შენს სახელს ვეთაყვანები.
 გროშიც რომ აღარ გიჭყავის ჯიბეში – არის მართალი?
 კაცს პური ვერ გიყიდა და ვერც საშარვლე ფართალი.
 მაგრამ, ო, მაინც არ შედრკე, არ წაიხდინო გულია,
 წიგნები ბეჭდე, გაყიდე – მალე გიხილავთ ფულიანს.
 შენზე საძრახი, აუგი, აღარ სმენოდეს ჩემს ყურებს,
 ნურც ამ მთავრობის იქნები – ნურც სხვისი ხელის შემყურე.

გაღეკსება, რომ ხალხური საყოფაცხოვრებო პოეზიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფეროა, ამაზე ნათლად მეტყველებს ვ. ლორთქიფანიძის ლექსი მიძღვნილი ან განსვენებულ თ. სულაქველიძისადმი.

ბატონ ვახტანგსა და ბატონ თენგიზ სულაქველიძეს ერთმანეთთან ნათესაობა და დიდი მეგობრობა აკავშირებდათ. ექსპრომტების დიდოსტატის ადრესატი წლების განმავლობაში მუშაობდა საქართველოს შსს ვანის რაიმილიციის განყოფილებაში, ჯერ ბავშვთა ოთახის გამგედ, ხოლო შემდგომ საპასპორტო მაგიდის გამგედ. ის ერთი დინჯი, გონიერი, პრომისმოყვარე, მუხლჩაუხრელი კაცი იყო, ამასთანავე კარგი მევენახეც, რასაც დიდებულად გადმოგვცემს ენამახვილი ვ. ლორთქიფანიძე მასზე სახელდახელოდ შექმნილ ლექსში:

ვენახის მოვლის გაქვს ალერგია,
 ვერ ეგუები შაბს და ხომიცინს,
 მაგრამ იმაში ნალდი კაცი ხარ –
 ქართული ღვინის ფასი რომ იცი.
 ვსვათ, რა შეგვრჩება?... რომ გვიხმობს ღმერთი,
 არ დავიტირონ იქნებ ბიჭებმა,
 არც გოგონებმა დაღვარონ ცრემლი,
 ცოლებიც ხათრით დაიღრიჯება.
 მე ამ ცხოვრების დედა ვატირე,
 ყინულივით რომ ხელში გვადნება...
 ვუცქიროთ ზეცას ქიქის ფსკერიდან,
 ვერ იბოგინოს ჩვენთან დარღებმა.

მაინც რა კარგად უღერს ეს ერთი სტროფი კავია, რომლის ობიექტიც ისევე თენგიზია, მი-
ლიციის ვეტერანი მუშაკი:

ბრიყვი გოჯილას აშენებს, ხუროთმოძღვარი – სასახლეს,
არ ვიცი ამ კაცს რა ჰქვია, თან რომ გადაჰყვა საძაღლეთს!
ახლა გვინდა ორიოდე სიტყვა გაშირებაზეც ვთქვათ:

გაშირება ფშავში კაფიობასთანაა გაიგივებული. „შაპირ“ არაბული სიტყვაა და ლექსს
ნიშნავს, მოშიარე – მელექსეს. „მოშიარე არ ჰქვია, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“... (შოთა
რუსთაველი) ე. ი. მელექსე არ ჰქვია მას, ვინც ვრცელ პოეტურ ნაწარმოებს ვერ შექმნის.

გაშირების დროს მოშიარეთა (მელექსეთა) ექსპრომტებით ურთიერთშეხიფებება მეტად
დახვენილი, ლაკონური ფორმით ხდება, ხალხურ საკრავთა (ფანდური, გუდასტირი...) გამოყ-
ენებით. „იყო ნაკვეთი შიარი, როგორც ნასროლი ისარი...“ (გალაკტიონი). მართლაც ისარივით
უნდა იყოს ბაგეს მოსხლეტილი შიარი.

იმერეთში ეს პროცესი ფანდურზე სრულდებოდა. ძალზედ საინტერესოდ იკითხება ავ-
ტორმთქმელ გიგლა ოჩხიკიძის (ტობანიერი) „ქალ-ვაჟის გაშირება ფანდურზე“

ვაჟი: გოგოვ, რატო მებუტები,
კობტავ და თვალმაისავ,
ნელს თუ ველარ ნაგიყვანე,
ხომ ნაგიყვან გაისად?!

ქალი: ცოლად თუკი წამოგყვები
გაგიხეთქავ გულსაო,
ავ ძმას, დედას გაგილახავ,
ცხვირს მოვამტვრევ მულსაო.

ვაჟი: ქალო, ასე ნუ იქცევი,
ნუ გაქვს ენა გრძელიო –
უსათუოდ გაგშორდები,
თუ ვერ გაგიძელიო.

ქალი: თუ ბიჭი ხარ მომიტაცე,
გამიყენე გზასაო,
და თუ კარგად არ მაცხოვრებ –
ქე გავყვები სხვასაო.

(გაგრძელება იქნება)

სტატია გადმობეჭდილია „საერთო გაზეთიდან“ (30 მარტი, 2016 წ. რედაქტორი ვ. ხარჩილავა. შეთანხმებულია რედაქციასთან და ავტორთან. 2016 წ. 20 აპრილი).

კობა არაგული

მწერალი

ტაძართა ტრაგედია და ქვეყნის ბედისწერა გადაჯაჭვულია ვის სურს ძართული სახალწიფო გორდელად აქციოს?

ტაძართა წვა და ნგრევა ერის სულიერი და ზნეობრივი კოლაფსის მაუწყებელია: თუ არ შეასახლე სული, არ იარსებებს არც მატერია. ყოველი მტერი ერისთვის ზნეობრივი ნიადაგის გამოცლას ცდილობდა. უმორალოდ დარჩენილი რასა კვდება, ილუპება იმპერია...

მეომართა ლაშქარი, მხედართა კასტა ვერ იბრძოლებს უმორალოდ!

ტაძართა ტრაგედია და ქვეყნის ბედისწერა გადაჯაჭვულია! ინგრევა ტაძარი, ილუპება ერი! ტაძარში ვგულისხმობ ზნეობას, ადამიანთა ღირსების დასაბამიერ მორალს.

დასაბამითგანვე ქართველი რასის მოდგმას ათასი ჯურის ვერაგი მტერი ჰყავდა, დაწყებული სემიტურ-ქამიტური ტომებიდან, დამთავრებული მონღოლურ-ხაზარიიდული ბარბაროსებით...

მაგრამ ყველა მომხვედური არ გვიწვავდა ტაძრებს. მაგალითად, მონღოლები! მეტსაც გეტყვი: მონღოლები აფასებდნენ ქართველთა ღირსებას და რაინდობას.

ჟამთა აღმწერელის ისტორიიდან ვიგებთ, რომ მონღოლებს სძულთ მამათმავალი და მოლოი-დი (ჩუმად კაცის მკვლეელი) სპარსელი და ყაენი მათი მოწყვეტისკენ მოუწოდებს ნოინებს, მაგრამ მათ არ სძულთ პირდაპირი და რაინდი ქართველი! ისინი გაოგნებული და აღტაცებული არიან ცოტნე დადიანის ქცევით, მისი ღირსებით.

მონღოლმაც იცის, რომ მამათმავლობა დასაძრახი უზნეობაა. მონღოლმა იცის, რომ ტაძრის ნგრევა და რელიგიათა დევნა უზნეობაა და ეს კაცობრიობის ყველაზე დიდი ბარბაროსი ინდობს ადამიანთა რწმენას და არ ეხება ტაძრებს.

ტაძარი არ დაწვა ალა-მაჰმად-ხანმაც კი, მისმა სისხლისმსმელმა ურდომ სვეტიცხოველს გვერდი აუარა, დაინდო...

ესენი კი ტაძრებს წვავენ, ცეცხლს უკიდებენ შიგნიდან.

პირდაპირ ეკრანიდან წვავენ ტაძრებს:

ვინმე მაია ასათიანი...

ვინმე ინგა გრიგოლია...

ვინმე ჩერგოლეიშვილი...

ვინმე ვაჭარაძე...

და ათასი ვინმე მათი „მოდე-მონილე“, ქადაგი როგორც იტყვის და თვით ქართველთა პრეზიდენტი პირდაპირ პრეზიდენტის სასახლიდან და სატელევიზიო შოუებიდან უკიდებენ ცეცხლს ერის სულს და ზნეობას!

პარლამენტის ტრიბუნლიდან წვავენ ტაძარს ნაცები — ბოკერიები და მისთანები...

რესპუბლიკელები, ბერძენიშვილ-ხიდაშელები და მისთანები...

ლიბერალსტ-დემოკრატები: ალასანია- პეტრიაშვილები და მისთანები!

ათასი ჯურის „ჰომოსექსები“ – ლგბტ-თა, არასამთავრობოთა გარყვნილი ჯოგები, პარტიათა ურიცხვი ნახირი ხრავს და თელავს ერის სულიერ ქსოვილს... „ბარამბოს“...

მოკლედ, ტაძრებს წვავენ და ანგრევენ ადამიანთა უზნეობა, ერს შიგნიდან ჭამს, როგორც მოლოხი...

ამათ ქვეყანა ბორდელად გვიქცევს, წმინდა ბარძიმები დაგვიქცევს!

კიდევ განვმარტავ: ტელევიზიებმა შექმნეს ერის ზომბირების, „ბაქტერიოზული ძალადობის“ ქსელი, შეერწყნენ ერთმანეთს არასამთავრობოები: ანტიზნეობრივი ლიბერალსტი „ქრომოსომული“ წარმონაქმნები, ჰიბრიდული ჩანასახები ქართველი „სხვა პლანეტიდან“ ერის საშოში, უცხო ზნეობრივი სივრციდან...

ასევე: როგორც ფეოდალები ხლჩდნენ და ანგრევდნენ, ლალატობდნენ და ყიდდნენ (ვაჭრობდნენ შვილების სისხლით), ასევე ამ ფეოდალმა პარტიებმა დაშალეს და გათიშეს ქვეყანა ნაწილ-ნაწილ, ერი საკუთარი თავის მოსისხლედ აქციეს, ოჯახების ერთიანი (წმიდა) სული დაანანევრეს და ერთი დედ-მამის შვილი და-ძმა დააპირისპირეს. ყველა ოჯახს სულში ჰომოსექსუალს და პედერასტს უწერგავენ...

მაია ასათიანის შოუს შევესნარი „რუსთავი 2-ზე“ – ეს „ფეხზე მდგარი ჯოჯოხეთი“, ეშმაკი რომ ჰყავს შესახლებული გაფარჩხულ სხეულში. როგორ დასჩხავის საზოგადოებას, როგორ უტიფრად უღერდა ბრჭყალებს პირდაპირ თვალებში ქართველ ქალებსა და კაცებს სინდისი და ღირსება რომ ქენჯნით. მე მიკვირს, რომ როგორ მოითმინა (ან რატომ მოითმინა) ამათი ყურება ნუკრი მჭედლიშვილმა (ხრიდოლის ოსტატმა), რომ არ ადგა და არ მოისროლა პიედესტალიდან ეს უტიფარი დედაკაცი და პედერასტი ვაჭარაძე!...

მე ვწერდი ჩემს წინა ესეებში ერისთვის სახიფათო ზონებზე, რომლებიც ანგრევენ ერის ცნობიერებას და მის ეთნოკულტურას, მის ფსიქომოდელს და ხიფათს უქმნიან სახელმწიფოს არსებობას...

ვერ აშენდება, ვერ გაიხარებს ეს ქვეყანა, ანუ ქართველთა სამშობლო ამათი მუდმივი დესტრუქციით, აგრესიით და იმ „ტოქსიკური შხამით“, რომელსაც საოცარი ენერგიით გამოყოფენ ერთი ციდა მორიელისხელა მაქციები: ნაცვლიშვილები, ვინმე ეკა გიგაურები, ხოშტარები, კვესიტაძეები, თაქთაქიშვილები (და სხვები და სხვები) ვირუსის გამავრცელებელი ბუნკერები და ა.შ.

მოდი, ვნახოთ, რამდენი პარტიაა ამერიკაში, რომლის ერთი შტატის ნახევარიც არ არის ჩვენი ქვეყანა – შეიძლება ასეთი რამ.

– ამდენი ძირგამომთხრელი არასამთავრობო, რომლებიც პოლიტიკურ პოლიპებად იქცნენ და სუნთქვის საშუალებას არ აძლევენ ქვეყანას (ხელისუფლებას), როდემდე შეიძლება მათი არსებობა და მოთმენა?

ეს „ფურუენკულები“ უნდა ამოვარდნენ სახელმწიფო სივრციდან!

ვინ მიიღებს გადაწყვეტილებას, ვინ იქნება გმირი, რომ დეკრეტით შეაჩეროს ამდენი პარტიის, ამდენი არასამთავრობოს, ამდენი ანტისახელმწიფოებრივი, ძირგამომთხრელი ტელევიზიის არსებობა და ფუნქციონირება და დეკრეტით (ან კანონით) განსაზღვროს მათი რიცხვი...

გვეშინია, ვერ გავბედავთ!

მაშინ დავმარცხდებით და არ გვექნება ქვეყანა, ერის რღვევა და ნიჰილიზმის პროცესი სწრაფად მიდის...

ვიტყვი იმასაც, რომ ახალი ფაშიზმის და ნეობოლშევიზმის, ანუ სრულიად უცნობი ნეოლიბერალიზმის ძალადობით ერი გველუპება!

ე.ი. თუ ერი არ დათრგუნავს უზნეოთა ნადიმებს, საჯარო სექსისა და პედერასტიის „ბომონდებს“, თუ ხელისუფლება ჭკუას არ მოუხმობს და არ მოუხმობს ერს მხარში დასადგომად.

თუ ეკლესია არ გამოაცხადებს საყოველთაო პროტესტს ამ მასონური, ნეოლიბერალური, ჰომოსექსუალთა „დინასტიების“ ასალაგმად, თუ არ ჩააჩუმებენ ამ ანტიქრისტიანულ, კაცთმოძულე ტელევიზიებს, აღმოვჩნდებით უსახელმწიფო ბუნკერში, რომელსაც ყველანაირ ნაგავს აყრიან თავზე!...

ახლა ადამიანები კითხულობენ, რატომ იწვის ტაძარი? ჩვენი უზნეობა წვავს ტაძრებს, ქალაქი გომორის ცოდვებში რომ ჩავახრჩეთ, იმიტომ წვავს და ამას არ იკმარებს უფალი... შეიძლება ყანა და ბალახიც არ მოვიდეს ჩვენს მიწაზე!

რა წვავს ტაძრებს და ქალაქებს, ისინი შემთხვევით და უმიზეზოდ არ იწვიან, როცა შემოკრებ ამდენ მეძავს და ჰომოსექსუალს და პრეზიდენტი მდიდარი სექსის საჯარო გაკვეთილებს ჩაუტარებს ერს...

ხოლო საზოგადოება თუ გადაყლაპავს ამას ძილში აბივით, ის ქვეყანა ვერ იქცევა სახელმწიფოდ...

როცა უფალმა გომორში მართალი კაცი ვერ ნახა, ლოტს ქალაქიდან გასვლა უბრძანა და ქალაქი გოგირდის ცეცხლით დაწვა...

ტაძრებს და ქალაქებს წვავს ადამიანთა უზნეობა – ან ჩვენ უნდა გავიდეთ უკვე სოღ-

ომადქცეული ქალაქიდან და ესენი დარჩნენ, ან ესენი უნდა გავიყვანოთ და ერი უფალთან დარჩეს!...

იბერთა ქვეყანაში სხვანაირად არაფერი გამოგვივა!

ეს არის ყოფნა- არყოფნის დღე! ერი წყევტს და უფალი სჯის! თუ ერი აღასრულებს უფლის ნიშანს – გადარჩება!

ჩვენ უნდა გავქრათ გორდიასის კვანძი, რომ უფალმა არ დაგვსაჯოს...

ახლა რეზიუმეს სახით ვიტყვი შემდეგს:

ჩვენ ვიცით, თუ რა მიზეზით დაიქცა რომის იმპერია, რამ გამოიწვია ბიბლიური სოდომისა და გომორის დაწვა თუ პომპეუსის დაღუპვა... თეოლოგთა აზრით, უზნეობამ განსაზღვრა მათი ასეთი ბედისწერა.

მაგრამ ჩვენთვის, ქართველთათვის უფრო საყურადღებოა, რამ დააქცია თითქმის გაბრწყინებული ქართველთა სახელმწიფო ლაშა-გიორგისა და რუსუდანის ეპოქაში.

ჟამთააღმწერელის აზრით, ეს გამოიწვია სამეფო კარის დაცემამ და უზნეობამ, თვით გიორგი-ლაშას ავხორცობამ და რუსუდანის „ისეთობამ“, როგორც იყო.

ჟამთააღმწერელი მონღოლების მოვლენას ღვთის ნებად თვლის ქართველთა დასასჯელად, რომელნიც ასცდნენ დავით აღმაშენებლის ზნეთ და საქმეთ. ქართველმა ერმა და სამეფო კარმა დაკარგა რწმენა და ჩაეფლო სოდომის ქაობში...

მნიგნობარნი მიიჩნევენ და მეც ვიზიარებ, დავით აღმაშენებელი რომ ყოფილიყო, მონღოლები დაიმსხვრეოდნენ საქართველოს საზღვრებთან ისევე, როგორც თურქმენთა (400 000-იანი ურდო) დაიმსხვრა დიდგორზე და კიდევ ერთხელ გადარჩებოდა მსოფლიო (ევროპა).

საქართველომ არაერთხელ შეაჩერა ევროპისკენ მიმართული ურდოები. მას ქონდა უფლის-მიერი ისტორიული მისია და ასრულებდა ამ მისიას.

ქართველ ერს ახლაც აქვს თავისი განსაკუთრებული მისია, რომლის განხორციელებას უნდა მოხმარდეს მთელი ქვეყნის და თითოეული ჩვენგანის ეროვნული ენერგია.

შალვა შარაშენიძე

ისტორიის მაგისტრი

სამედიცინო ღარბის განვითარების ტენდენციები „ვანის“ რაიონის სოფლების მიხედვით

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე ვანის სოფლებში ისე, როგორც მთლიანად საქართველოში სამედიცინო მომსახურების უზრუნველყოფის არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობის განმპირობებელი მიზეზ-შედეგობრივი ფაქტორები გახლდათ:

1. მემკვიდრეობად მიღებული ჩამორჩენილობა, დარგისა და საერთოდ განვითარების მიმართ ქართული ფეოდალური სამყაროს ინდიფერენტუზმი და მეფის რუსეთის იმპერიის კოლონიებისადმი დამოკიდებულება.
2. არსებული საზოგადოებრივი ფორმაციისა და მასთან დაკავშირებული პრობლემები.
3. უალრესად სუსტი ეკონომიკური მდგომარეობა, როგორც განვითარებისათვის გამორჩეული, შემაფერხებელი ფაქტორი.
4. სამედიცინო სფეროში სათანადო განათლების მქონე პროფესიონალი კადრების უკიდურესი სიმცირე.
5. უალრესად არასაკმარისი სამედიცინო დაწესებულებები, მათი ნორმატიული ფორმით არარსებობა, მოსახლეობის აღნიშნულ დაწესებულებებთან წვდომის სირთულე, აუცილებელ აღჭურვილობათა საგანგაშო მდგომარეობა, დაავადებათა წინასწარი პროფილაქტიკის თითქმის არარსებობა, რომელიც სიტუაციას ართულებდა და უმწირეს სამედიცინო მომსახურების პირობებში დაავადებულთა რიცხვს ზრდიდა. იმდროისათვის დასავლეთ საქართველოში დამახასიათებელი, მკვეთრად დაჭაობებული რელიეფის მქონე საკარმიდამო საცხოვრისი, რომელშიდაც გამოწვევის არც ვანის ტერიტორია წარმოადგენდა და მოსახლეობის ჰიგიენური პირობებისა და კვების რაციონის ენერგეტიკული ღირებულებების დაბალი დონე.

საქართველოში სამედიცინო საქმის გაუმართაობაზე თავის დროზე მიუთითებდა გერმანელი მოგზაური გიულდენშტედტი¹ თავის მოგზაურობაში იგი, როგორც პროფესიონალი ექიმი ნათლად წარმოადგენს საქართველოში არსებული მკურნალობის ფორმებისა და მეთოდების არასრულყოფილების, სამედიცინო სფეროს განვითარების უალრესად დაბალ დონეს.

სამედიცინო სფეროსთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობებს შეიცავს, (უფრო მოგვიანებით, საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ,) კავკასიის მთავარმართებლის პავლე ციციანოვის (ციციშვილი) რუსეთის იმპერატორისადმი გაგზავნილი მიმართვა, რომელშიც საუბარია ამ პერიოდში გავრცელებულ საშიშ დაავადებებზე, მკურნალობის მარტივი მეთოდებიდან გამომდინარე არსებულ მსხვერპლზე და მოითხოვს როგორმე გამოგზავნონ 3-4 პროფესიონალი ექიმი და 10-12 პროვიზორი, რომ თავდაპირველი დახმარება მაინც გაუწიონ ხალხს.

გარემოებიდან გამომდინარე ნათლად ჩანს, როგორი მდგომარეობა იქნებოდა პერიფერიებში და იმრეთის სამეფოშიც, რომელიც 1810 წლიდან რუსეთის იმპერიამ შეიერთა. რასაკვირველია თუ უფრო რთული არა ანალოგიური სიტუაცია მაინც იქნებოდა „ვანის“ თემის ადმინისტრაციულ საზღვრებში შემავალ სოფლებშიც. ამ ფაქტს ამტკიცებს 1887 წლის გაზეთ „მწყემსი“ გამოქვეყნებული ინფორმაცია: საპრასიაში, ძულუხში, რომანეთში, (როგორც ჩანს ანალოგიურად სხვა სოფლებში) მცხოვრები „მკითხავეები“, ექიმბაშები გასინჯავდნენ რა ავადმყოფს, ხშირად დაასკვინდნენ იგი ქლექიანია (ტუბერკულოზი) და მისი სახლში დატოვება არ შეიძლება, ავადმყოფს განარიდებდნენ სოფელს. ექიმბაშს დღეში ერთ მანეთს აძლევდნენ ავადმყოფის მოვლისათვის, მოუვლელობის გამო ავადმყოფი კვდებოდა, ავადმყოფის ტანსაცმელი, ქვეშაგები ექიმბაშს რჩებოდა.²

1900-იანი წლებიდან „ვანიდან“, რამდენიმე ადამიანმა იმპერიის დიდ ქალაქებში შესძლო

1. იოჰან ანტონ გიულდენშტედტი – მოგზაურობა საქართველოში. თბილისი 1962 წ.

2. გაზეთი „მწყემსი“ 1887 წელი.

სათანადო სამედიცინო განათლების მიღება, მაგრამ ვანში სამედიცინო ბაზის არარსებობის გამო იძულებულნი გახდნენ გუბერნიის ცენტრებში, ან ისევ რუსეთის წამყვან ქალაქებში დასაქმებულიყვნენ.

შესაბამისი დაცული მასალების ანალიზით ჩანს, რომ უბრალო სამედიცინო ცნობის მისაღებად „ვანის“ მცხოვრები იძულებული იყო მიემართა მახრის ცენტრში არსებული შესაბამისი დანესებულებისათვის.

ცხადია, როგორ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა ავადმყოფი და მისი ოჯახი, მითუმეტეს, თუ მხედველობაში მივიღებთ საზოგადოების დაბალი ფენის ეკონომიკურ მდგომარეობას, კომუნიკაციის და გადაადგილების სიძნელეს და არასათანადო დონის მქონე სამედიცინო მომსახურებას. როგორც ითქვა, სირთულეს ქმნიდა „ვანის“ სოფლებში დაავადებების ტიფისა და ციების (მალარიის) დიზენტერიის გავრცელება, რომელზეც თავის მხრივ, გავლენას ახდენდა გეოგრაფიული გარემო, დაჭაობებულ ტერიტორიებთან სიახლოვე, საბინაო სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები და კვების რაციონის დაბალი დონე. ზემოთ აღნიშნული გარემოებებიდან გამომდინარე შედეგები შემაშფოთებელი იყო ლეტალობის (სიკვდილიანობის) თვალსაზრისით.

XX საუკუნის საწყისამდე იდენტურია მდგომარეობა სამკურნალწამლო საშუალებებით მომარაგება-უზრუნველყოფის მხრივაც. „ამ პერიოდისათვის „ვანში“ ფუნქციონირებდა ერთი სააფთიაქო დანესებულება. უნდა ვირწმუნოთ, რომ მასში დასაქმებულ ფარმაცევტს ექნებოდა შესაძლებლობა უმნიშვნელო დაავადებებთან დაკავშირებით თავისი პროფესიული ხედვის საფუძველზე, ექიმის დასკვნის გარეშეც ავადმყოფზე გაეცა სამკურნალო საშუალებანი“.¹ ამავე აფთიაქის მფლობელს მოგვიანებით მოუწვევია და ყოველ კვირადღეს ჩამოდიოდა სამტრედიელი ექიმი ჩხენკელი, აფთიაქის მეპატრონე გახლდათ ვინმე აბრამიძე, რომელსაც იგი შეძლებისდაგვარად აგურით აუგია და კრამიტის ფილებით გადაუხურია. XX საუკუნის 10-იანი წლების დასაწყისში „აფთიაქი“ თავისი „სკლადით“ გაუიჯარებიათ ვინმე სიმონ ივანეს ძე ბაქრაძეზე, რნ მანეთად წელიწადში. საიჯარო ჩამონათვალით ირკვევა, რომ აფთიაქს გააჩნდა წამლების დასამზადებლად საჭირო ხელსაწყოები და აპარატურა.

„XX საუკუნის 10-იანი წლების დასაწყისში აფთიაქი მეპატრონისაგან შეუძენია „ვანის“ სოფლის საზოგადოებას. წინასწარი ბეს სახით გადაუხდიათ 3 333 მანეთი, თანხა კი მეპატრონეს მიუღია ვანში მცხოვრები თავად რაფიელ ანტონის ძე ჩიჯავაძისა და იაგორ კონსტანტინეს ძე მესხისაგან, რომლებიც წარმოადგენდნენ ვანის საზოგადოების დეპუტატებს.“²

1916 წელს აფთიაქის გამოსყიდვა 12 000 მანეთად მოუხდენიათ მთლიანად, ამ პერიოდისათვის, საკუთრივ, „ვანს“ ემსახურებოდა პროფესიულ დონესთან მიახლოებული სოფელ ვანის აფთიაქი, ამალლების ბაზართან და ტობანიერში იასონ ლეჟავას მიერ 1903 წელს გახსნილ აფთიაქთან ერთად.

1912 წელს ხარკოვის სამედიცინო ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ „ვანში“ სამუშაოდ თავისი სურვილით მოვიდა ქუთაისელი ექიმი ვიქტორ როინიშვილი, რომელმაც ღირსეული წვლილი შეიტანა რაიონში სამედიცინო-სამკურნალო საქმის დაფუძნებასა და სრულყოფაში, როგორც ექიმმა და გარკვეული დროის მანძილზე სამედიცინო საკითხთა ხელმძღვანელმა.

ამდენად, განხილული პერიოდისათვის „ვანის“ ტერიტორიულ სივრცეში არ დასტურდება არცერთი მაღალორგანიზებული სამედიცინო სამკურნალო დანესებულება, თუ არ ჩავთვლით ზემოთ მითითებულ აფთიაქებს და XX საუკუნის საწყისში (1909 წელს) გახსნილ ამალლების საფერშლო პუნქტს, რომელსაც ერთი ფერშალი (დღევანდელი მედდა) ემსახურებოდა და მომსახურებას უწევდა დასახლებებს ციხესულორიდან სალომინაოს ჩათვლით.

საარქივო მასალების შესწავლის საფუძველზე დარგის განვითარების დინამიკა შემდეგნაირად წარმოგვიდგება, ამ მხრივ საჭიროდ მივიჩნევთ თითოეული დოკუმენტის სათანადოდ განხილვას.

ნიშანდობლივია სსრ (საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის) რევკომის ჯანმრთელობის

1. ომარ კაპანაძე - ვანი ფურცლები საუკუნის წინანდელი ისტორიიდან.
2. ომარ კაპანაძე - ვანი ფურცლები საუკუნის წინანდელი ისტორიიდან.

განყოფილების მოხსენება, რომელიც თარიღდება 1922 წლის 6 აპრილით.¹ სადაც მითითებულია „ახალი გარემოებით გამოწვეული პირობების გამო მაზრის (საუბარია ქუთაისის მაზრაზე, რომელშიდაც ვანის სოფლები, თემსაზოგადოებები შედიოდა, ამიტომ აქაც და შემდეგშიც როდესაც საუბარი იქნება მაზრაზე, მასში მოვიაზრებთ ვანის თემსაზოგადოებებსაც 1930 წლამდე, ე.ი. ვანის რაიონის შექმნამდე შ.შ) საექიმო პუნქტების რიცხვი შემცირებულ იქნეს. დღეს არსებულია შორის აუცილებლად უნდა დარჩეს: ფარცხანაყანები, წყალტუბო, დიდი ჯიხაში, ლანირი, გორდი, დაფნარი, რომლის გადაწევა უფრო საშუალო ადგილას არის შესაძლებელი. ვანი-ზეინდარი, სვირი, ბაღდათი და ხრესილი, ეს პუნქტები ხალხში დიდი ხნიდანვე არსებობდნენ და მისთვის პირველმოთხოვნილებად გადაიქცა და ისეთი რაიონის ცენტრებშია მოთავსებული, რომელიც ხალხით მჭიდროდ არის დასახლებული და ამის გარდა მსურველს საექიმო დახმარების მიღება ამ პუნქტიდან უფრო უადვილდება. შესაძლებელია რომელიმე ამ პუნქტის შენახვა საზოგადოებამ იკისროს, რისთვისაც უნდა მოხდეს ხალხის ყრილობა და მასთან მოლაპარაკება. დაისურება კიკნაველეთი, კულაში, გუბი, მათხოჯი, ცხუნკური, ოფურჩხეთი, საყულია და სიმონეთი, ამათი საზოგადოებიდან შენახვის იმედი არ არის, გარდა ტობანიერის, პატრიკეთისა და კიკნაველეთისა.“

ზემოთ მითითებული ციტატით „ახალი გარემოებით გამოწვეულ პირობებში“ იგულისხმება პოლიტიკურ-ეკონომიკური წყობილების ცვლა 1921 წლიდან. აქედან, მიუხედავად, ფორმაცი-ათა ცვლილებების გარდამავალი პერიოდისათვის დამახასიათებელი პოლიტიკური და სოციალ-ური-ეკონომიკური მდგომარეობისა, არსებული ხელისუფლება, ზემოთ განხილული დოკუმენტის არსიდან გამომდინარე, მოსახლეობის აზრის გათვალისწინებით, ცდილობს პერიფერიულ ერთეულებში „ვანსა“ და ზეინდარში არსებული საექიმო პუნქტების შენარჩუნებას, ხოლო და-ნარჩენ შემთხვევაში ასევე შესაძლებელს ხდის თემთა საზოგადოებამ თავად იკისროს საექიმო პუნქტის შენახვა, რაც შექმნილ ვითარებაში სამედიცინო პუნქტთა შენარჩუნების მართებულ საშუალებად უნდა ჩაითვალოს. (შ.შ)

ამ მხრივ არანაკლებ საინტერესოა საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილება² კერძო სამკურნალო დაწესებულებათა გახსნის შესახებ:

1. ნებადართულ იქნეს კერძო სამკურნალო დაწესებულებათა (საავადმყოფო, ამბულატორია, სანატორიუმი და სხვა) გახსნა ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატისა და ადგილობრივი ჯანმრთელობის განყოფილებათა ნებართვით და მათივე კონტროლის ქვეშ.
2. ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატს დაევალოს გამოსცეს ინსტრუქცია კერძო სამკურნალო დაწესებულებების გახსნის წესისა და მათი კონტროლის შესახებ.
3. დადგენილება ძალაში შევიდეს დღიდან მისი გამოქვეყნებისა.

განხილულიდან გამომდინარე ჩანს, რომ სახელმწიფო ყოველმხრივ ცდილობდა სამედიცინო ქსელის განვითარების ხელშეწყობას. კერძო სამედიცინო დაწესებულებების შექმნის შესაძლებლობით, ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატის ადგილობრივი ჯანმრთელობის განყოფილების ნებართვითა და ინსტრუქციით შესაძლებელი გახდა ახალი, კერძო, სამედიცინო დაწესებულებების შექმნა, რომელსაც შესაბამისი ქმედითუნარიანობის დაცვის მიზნით ადგილობრივი ჯანმრთელობის განყოფილებასთან ერთად. კონტროლს გაუწევდა ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატი.

1923 წლის სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისადმი ქუთაისის რევოლუციური კომიტეტის მოხსენებიდან გამომდინარე, ჩანს, ვანში არსებობდა ერთი საავადმყოფო 6 საწოლით და ერთი ექიმით.³ აქვე დაცული ცნობით „მუშამოსამსახურეთათვის და უღარიბესი მცხოვრებთათვის, როგორც მკურნალობა, ასევე მედიკამენტები უფასო გახლდათ“.⁴

ქუთაისის მაზრის ჯანმრთელობის განყოფილების ნახევარი წლის (იანვარ-ივლისი) საანგარიში ინფორმაციიდან ნათლად ჩანს შემდეგი: აქ აღნიშნულია, რომ საექიმო დახმარე-

1 ქუთაისის ცენტრალური არქივი, ფონდი 296.

2 ქუთაისის ცენტრალური არქივი — ფონდი 296.1.104

3 ქუთაისის ცენტრალური არქივი, ფონდი 296.1.257

4 იქვე ფონდი №296.1.257

ბის მხრივ, როგორც მაზრის ქალაქები, ასევე მაზრაც შედარებით მთლიანად აკმაყოფილებდა მოსახლეობის მოთხოვნებს, რაც მიუთითებს, რომ 1922 წელს მაზრის საექიმო პუნქტების მაზრის თემების ხარჯზე დროებითმა გადაყვანამ იქონია გავლენა პუნქტების არსებობაზე და მათ სისტემურ და მწყობრ საქმიანობაზე. ასევე გამოკვეთილად უნდა იქნას მიჩნეული ამ უაღრესად აუცილებელი სფეროს მაქსიმალურად შენარჩუნების მცდელობაც. თუმცა, მთელ რიგ თემებში ჯერ კიდევ არსებულა მოუნესრიგებელი პუნქტები. დახურულ პუნქტთა შორის ჩამონათვალში მოხვედრილია უხუთისა და დვალიშვილების სამედიცინო პუნქტები. საბუთში დაცული ფორმულირების შინაარსიდან ჩანს, რომ ეს პუნქტები არსებობდა, ან გახსნეს მენშევიკური ხელისუფლების დროს. სიახლეა და აღსანიშნავია დაზღვეულ მუშა-მოსამსახურებზე და მათი ოჯახის წევრებზე, როგორც ქალაქში, ასევე მაზრაში (მის თემსა-ზოგადოებებში შ.შ.) ყოველგვარი საექიმო მომსახურების უფასოდ განხორციელება, დადასტურებულია, რომ ამასთან ერთად მოქმედებამა ჩართული სამედიცინო დაზღვევაც.

ამავე დოკუმენტში დაცულია მნიშვნელოვანი ცნობა „მადნეული წყლების“ შესახებ, სადაც აღნიშნულია, რომ ჯანმრთელობის განყოფილების განკარგულებაში მყოფი დვალიშვილებისა და ქოკიანის აბანოები 1922 წლის ხელშეკრულების თანახმად გაცემული იყო მოიჯარეებზე, საიდანაც დასტურდება, რომ საკურორტო მეურნეობა სამედიცინო სტრუქტურის შემოსავლის წყაროს წარმოადგენდა.¹ ამასთან მაზრაში არსებული მინერალური წყლების, კურორტების, იჯარით გაცემა განპირობებული გამხდარა არსებული სამეურნეო ფორმით ფუნქციონირებისას ზარალის მოტანით, ხოლო იჯარის სახით გაცემის შემდეგ წმინდა მოგებას სოლიდური თანხებისათვის მიუღწევია. ამასთან, აღნიშნული შემოსავლის 1/4 ნაწილით სარგებლობდნენ თანამშრომლები და მაზრის უღარიბესი მაცხოვრებლები. ეს ცნობები დაცულია ქუთაისის სამაზრო აღმასკომის მოღვაწეობის 1924 წლის ანგარიშში,² ხოლო 1925 წელს სამედიცინო სფეროს განვითარების მიზნიდან გამომდინარე მოსახლეობის ჯანმრთელობის სამსახურში კურორტთა უკეთ ჩართვის მიზნით სახელმწიფომ განახორციელა „ვანში“ არსებული კურორტების სულორისა და ქოკიანის წყლების პირველი მეცნიერული ანალიზი.³

ქუთაისის სამაზრო აღმასკომის ფონდში არსებულ საარქივო დოკუმენტში დაცულია ცნობები ვანის თემის საექიმო პუნქტის შესახებ, საიდანაც ვგებულობთ:

... „1925 წლის მაისის „31“ შევიკრიბეთ ჩვენ ზედაციხესულორის უბნის კომისია არჩეულნი უბნის კრების მიერ დადგენილებისა, რომლებსაც დაგვაგაღეს განერა ვანის თემის აღმასკომის შენობის შესაძენად და საექიმო პუნქტის პერსონალის ჯამაგირის გადახდისა, მისი განაწილება ჩვენი უბნის მაცხოვრებლებზედ, მათი მდგომარეობის მიხედვით კომისიას დავესწარიტ შემდეგნი: ერმილე ლორთქიფანიძე, იაკინთე კორძაძე, რაჟდენ გიორგაძე, ფილიმონ თოდრია, გიორგი ბურკაძე, მთავარი კომისიის წევრნი – ა. ბურკაძე, ბ. ბოლქვაძე.

აღნიშნულ დოკუმენტში ჩამოთვლილია სოფლის მთლიანი მოსახლეობის სახელი და გვარები და გადახდისუნარიანობის თვალსაზრისით დაყოფილია 5 კატეგორიად (პირველი კატეგორია გადასახადი – 7 მანეთი, მეორე კატეგორია 5 მანეთი, მესამე კატეგორია 3 მანეთი, მეოთხე კატეგორია 2 მანეთი, მეხუთე კატეგორია 1 მანეთი) ზოგიერთს ბოლო კატეგორიაში გადახდილი აქვს 50 კაპიკი. აქ აღნიშნული 199 პირისაგან შემდგარი სიიდან აკრებილია 448 მანეთი.

განხილული ოქმის თანახმად „ვანის“ საექიმო პუნქტის მედპერსონალს ჯამაგირს უხდის თემსაზოგადოება ზედა ციხესულორის მოსახლეობის სახით.

სამედიცინო მომსახურებისას მოქალაქისა და შესაბამისი დაწესებულების კანონით განსაზღვრულ ურთიერთობებზე მიუთითებს 1927 წლით დათარიღებული საარქივო მასალა.¹

1. ქუთაისის ცენტრალური არქივი ფონდი 296.1.1163

2. ქუთაისის ცენტრალური არქივი ფონდი 296.1.257

3. ანალიზი განხორციელებული იქნა კუპცისის მიერ. მასალები დაცულია „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევით ცენტრში“.

განხილვით ჩანს, რომ სოციალურად დაუცველი პირი, რომელიც იმყოფებოდა სამკურნალო დაწესებულებაში, ვალდებული იყო დაენერა განცხადება ქუთაისის მაზრის აღმასკომისადმი მისი ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ, რაზეც მონაშობას გასცემდა შესაბამისი უფლების მქონე ორგანო. ვანის მაგალითზე ქუთაისის მაზრის ვანის თემის აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე, რომელშიც შეფასდებოდა მოცემული პიროვნების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, მხოლოდ ამის შემდეგ მიიღებოდა გადაწყვეტილება სამედიცინო-სამკურნალო ხარჯებისგან განთავისუფლების შესახებ, მოვიყვანთ შესაბამისს დოკუმენტს: ქუთაისის მაზრის მუშათა, გლეხთა და ნითელარმიელთა დეპუტატთა საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის 1927 წლის 2 ნოემბრის სსდომის №29 ოქმიდან ჩანს, რომ სხდომამ განიხილა ამაღლების თემის სოფელ ბზვანში მცხოვრები იასონ ბესარიონის ძე გიორგაძის, ლარიბი გლეხის, ქუთაისის საავადმყოფოსადმი 45 მანეთით დავალიანების საკითხი და დაადგინა, რომ მას ეპატიოს აღნიშნული დავალიანება. ცნობა გამაგრებული უნდა ყოფილიყო შესაბამისი რაიონის მილიციის უფროსის მიერ მოკვლეული საბუთით, რომ პიროვნება ცხოვრობდა ლარიბად და სამედიცინო მკურნალობის გადახდის საშუალება არ გააჩნდა.

ქუთაისის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის ჯანმრთელობის განყოფილების დაცვის და სანიტარული განაღების საქმიანობაში ჩატარებული მუშაობის ანგარიშიდან ჩანს, რომ 1927 წლის მონაცემებით მაზრაში არსებობდა კბილის შვიდი ამბულატორიაც,² მათ შორის ერთ-ერთი ვანში, რაც უდაოდ მნიშვნელოვან ფაქტს წარმოადგენს.

1928 წელს კიდევ უფრო დახვეწილ იქნა სააფთიაქო კანონმდებლობა. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს ეკონომიკური საბჭოს გაერთიანებულმა სხდომამ 1928 წლის 20 აპრილს მოისმინა ჯანსახკომის³ მომხსენებლის ს. ჯაფარიძის მოხსენება „სამაზრო, საქალაქო აღმასკომებისათვის აფთიაქების გადაცემის წესის, პირობებისა და ცენტრალიზებული მომარაგების აპარატის მოწყობის შესახებ.“

ეკონომიკური საბჭოს 1928 წლის მარტის დადგენილებით სამაზრო აღმასკომისათვის გადაცემული აფთიაქების დაუბრკოლებელი მომარაგების მიზნით საჭიროდ იქნა მიჩნეული, სახელმწიფო სააქციო საზოგადოების „საქართველოს სსრ რესპუბლიკის სახმედევაჭრობის“⁴ მოწყობა, რომელშიაც მეპაიედ უსათუოდ უნდა შესულიყო ყველა სამაზრო საქალაქო აღმასკომი. დაგენილ იქნა მათზე აფთიაქების გადაცემის წესიც. სამაზრო აღმასკომებს დადგენილება სისრულეში მოჰყავდათ მაზრაში შემავალ, თემსაზოგადოებების სამოქმედო ტერიტორიებზე, მათ შორის, ვანის შესაბამის თემსაზოგადოებებშიც.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

1. მითითებული არქივი ფონდი 296.1. 896. ფონდი იგივე, გვ 326 -330.

2. დღევანდელი სტომატოლოგიური სამსახური (რედ)

3. ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატი. (რედ)

4. სახელმწიფო სამედიცინო ვაჭრობა (რედ)

გურამ ბალთაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი,
ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი

თავაშთა თეორია

მათემატიკის დარგი, რომელიც ყველას გვჭირდება ცხოვრებაში

ყოველი ჩვენგანი მუდმივად ვიმყოფებით გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. მათგან ზოგიერთი უმნიშვნელოა და მათზე ნაკლებად ვფიქრობთ, რადგან ვიყენებთ გამოცდილებას, ზოგიერთი კი – განსაკუთრებით საპასუხისმგებლო მნიშვნელობისაა, მათზე ბევრს ვფიქრობთ, მაგრამ შედეგით ხშირად უკმაყოფილონი ვრჩებით. რა არის გადაწყვეტილების მიღება? გადაწყვეტილების მიღება ნიშნავს, რომ ადამიანს მიზნის მისაღწევად აქვს შესაძლებლობების რამდენიმე ვარიანტი (ქმედების, სტრატეგიის, კანდიდატის, ალტერნატივის) არჩევისა და მისი ამოცანაა მათგან აირჩიოს ერთი (ან რამდენიმე), მისთვის ან საზოგადოებისათვის ყველაზე მისაღები, ყველაზე საუკეთესო. ყოველი ასეთი პრობლემის შესწავლა და გადაწყვეტა ბოლო რამდენიმე ათეული წელია, მეცნიერული კვლევის ობიექტი გახდა.

ამჟამად, გადაწყვეტილებათა მიღების ამოცანები შეისწავლება ორი მიდგომით – ნორმატიულით და დესკრიფციულით. პირველ შემთხვევაში ამოცანის აღწერისათვის და კვლევისათვის ვიყენებთ მათემატიკურ მოდელირებას. ნორმატიული ანუ მათემატიკური მიდგომა გულისხმობს ამოცანის შინაარსობრივი აზრის მათემატიკური მოდელის აგებას და ანალიზს ორი მიზნისათვის: არსებული რეალობის უკეთესი გაგებისათვის და მოქმედების რაციონალური კურსის შემუშავებისათვის. იგი გვეხმარება შევაფასოთ პრობლემური სიტუაცია, გავითვალისწინოთ რესურსები და შეზღუდვები, მოვახდინოთ განსხვავებული ვარიანტების ანალიზი. დესკრიფციული მიდგომა კი, გულისხმობს ამოცანის ხარისხობრივ აღწერას და შესწავლას, რაც გადაწყვეტილებათა მიღებისათვის გვაძლევს პრაქტიკულ გამოცდილებას.

პრაქტიკული საჭიროების თვალსაზრისით დღეისათვის ყველაზე აქტუალური თემებია ყოველგვარი კონფლიქტის, კრიზისისა და კოოპერაციული ურთიერთობების კვლევა, მათი განვითარების ანალიზი, პროგნოზირება და მართვის პრობლემები. ამაზე მიუთითებს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში განვითარებული ან მოსალოდნელი კონფლიქტები, რომლებიც საერთაშორისო ურთიერთობებში არასტაბილურ გარემოს ქმნის. ამიტომ, ყოველი ქმედება მიმართული უნდა იყოს ისეთი მექანიზმებისა და საშუალებების გამომუშავებისაკენ, რომელთა დახმარებით შესაძლებელი გახდება წინასწარ განვსაზღვროთ პოტენციური კონფლიქტებისა და კრიზისული სიტუაციების განვითარება, შევიმუშაოთ მათი ეფექტურად გადაწყვეტის რეკომენდაციები.

ზოგადად, გადაწყვეტილებათა მიღების მათემატიკური თეორია განვითარებას იწყებს მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში აშშ-სა და ინგლისში. პრაქტიკული საჭიროების თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია დასახელებული თემების შესწავლა, რაც შესაძლებელი გახდა ამ თეორიის უმნიშვნელოვანესი დარგის, **თამაშთა მათემატიკური თეორიის** ან **მოკლედ თამაშთა თეორიის** ჩამოყალიბებით.

ამრიგად, აღნიშნული ტიპის სიტუაციების კვლევის საკმაოდ ეფექტურ საშუალებად, მსოფლიოს სამეცნიერო საზოგადოებაში მიჩნეულია მათი მოდელირება თამაშებით, რაც გულისხმობს მოცემულ სიტუაციაში ოპტიმალური გადაწყვეტილების მისაღებად ამ სიტუაციის მატემატიკურ მოდელირებას თამაშთა თეორიის გამოყენებით. გარდა აღნიშნული სიტუაციებისა ყოველი ადამიანის შეგნებული ცხოვრება ხილული და უხილავი მათემატიკური ამოცანებითაა „მოქსოვილი“ – სისტემატურად გვინევს გადაწყვეტილებების მიღება, რომელთა უმრავლესობა მათემატიკურ გათვლებს და პროგნოზირებას ეყრდნობა. ამიტომ ამ ყოველივეს საფუძველი თამაშთა თეორიაა. გადაწყვეტილება მივიღე, ჩემი ძვირფასი რაიონის მკითხველებისათვის გამეცნო მათემატიკური მეცნიერების მეტად საჭირო აღნიშნული დარგი, რადგან მის შესახებ ქართულ ენაზე ლიტერატურის ნაკლებობა გაგვაჩნია.

თამაშთა თეორია, უფრო სრულად – თამაშთა მათემატიკური თეორია, თანამედროვე მათემატიკის დარგია. ის მათემატიკური მოდელებისა და მეთოდების თეორიაა, რომელიც შეისწავლის ოპტიმალური (რაციონალური) ვადანყვეტილების მიღების ამოცანებს ცალკეულ ინდივიდთა და წათ ჯგუფებს შორის, ქვეყნებს შორის – კონფლიქტის, ინტერესთა დაპირისპირების (ასევე საომარი მოქმედებების), შეჯიბრების, გაურკვევლობის, რისკის, კოოპერაციის, კოლექტიური არჩევის და იერარქიული დამოკიდებულების პირობებში. იგი არის მათემატიკის ერთადერთი სფერო, რომლის დახმარებით შესაძლებელია განხორციელდეს სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების მათემატიკური ანალიზი, რაციონალური ქმედების რეკომენდაციების შემუშავებისათვის ჩამოთვლილ პირობებში. ამ პირობების განსაკუთრებულობა განისაზღვრება მათი პრაქტიკული საჭიროებით საზოგადოების ცხოვრებასა და განვითარებაში. ასევე იმ სირთულით, რომელიც გვხვდება ვადანყვეტილების მიღებისას. თამაშთა თეორიას მათემატიკის სხვა დარგებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია, რადგან ერთადერთია, რომლის საგანია სოციალურ მოვლენებთან დაკავშირებით განსხვავებული ინტერესების მქონე ადამიანთა და კოლექტივების ქვიანური ქმედებების არჩევის გზების მოძებნა. უფრო მეტიც, ასეთი ქმედებები ყველა ფორმით წარმოაჩენს ადამიანთა მთელი სოციალური ყოფის შინაარსს და ამდენად, თამაშთა თეორიას აქვს მრავალმხრივი გამოყენება ცხოვრების ყველა სფეროში.

თამაშთა თეორია თავიდანვე შეისწავლიდა ადამიანთა და მხარეების ქცევის ახსნას და პროგნოზირებას კონფლიქტურ და ეკონომიკურ სიტუაციებში. შემდეგ გამოყენების არე გაფართოვდა და შესაძლებელი გახდა მისი გამოყენება მოვლენათა ძალიან ფართო ანალიზისათვის სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკის, ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის, ტექნიკის, ეკოლოგიისა და ტექნოლოგიური პროცესების, ინფორმაციული ტექნოლოგიების, ორგანიზაციული სისტემების მართვის სფეროებში. თამაშთა თეორიის დახმარებით ცდილობენ გამოიმუშაონ ქცევის მიზანშეწონილი ხაზი მრავალი სისტემისათვის, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან სხვა სისტემებს. მაგალითად, თამაშთა თეორია შეიძლება გამოვიყენოთ კავშირგამბულობისა და სატრანსპორტო ამოცანებში, მედიცინის ტექნოლოგიებში, ნავთობმოპოვებაში, ჰაერსანინააღმდეგო თავდაცვაში, განიარაღების ამოცანებში, საომარ ამოცანებში და სხვა.

გარდა ამისა, დღეისათვის თამაშთა თეორია გამოიყენება ცხოველთა ქცევის შესწავლისათვის. ცხოველთა ქცევის აღწერისათვის თამაშთა თეორიის ანალიზი პირველად გამოიყენა ინგლისელმა მათემატიკოსმა, ბიოლოგმა და გენეტიკოსმა რონალდ ფიშერმა გასული საუკუნის 30-იან წლებში. ჩარლზ დარვინმაც კი გამოიყენა თამაშთა თეორიის იდეები, ოღონდ ფორმალური დასაბუთების გარეშე. არც რ.ფიშერს გამოუყენებია ცნება „თამაშთა თეორია“, მაგრამ მისი ნაშრომი შესრულებული იყო თამაშთა თეორიის ჩარჩოში. ინგლისელმა ბიოლოგმა და გენეტიკოსმა ჯონ მეინარდ სმიტმა 1982 წელს გამოაქვეყნა მონოგრაფია „ეკოლუცია და თამაშთა თეორია“ და თამაშთა თეორიის გამოყენებით საფუძველი ჩაუყარა ეკოლუციურ თამაშთა თეორიას. სპეციალისტები ცდილობდნენ, თამაშთა თეორია გამოიყენონ ეთნიკური და ეტალონური ქცევის თეორიის დამუშავებისათვის. სხვათა შორის, სწორედ ქცევის ასახსნელად თამაშთა თეორიის არგუმენტები პირველად ჩამოყალიბდა გამოჩენილი ბერძენი მოაზროვნის, პლატონის მიერ; (ძვ.წ. 427-347 წლებში).

ამრიგად, თამაშთა თეორია სწავლობს სიტუაციებს, რომლებშიც მონაწილეობენ ადამიანები, კოლექტივები, ცხოველები, ბუნების სხვა ობიექტები და ავტომატები. ყველა მათგანს მოთამაშეები ეწოდება. მოთამაშე უბრალოდ, ტერმინია, რომელიც მოსახერხებელია მკაფიოდ აღწერილი წესებით შესასწავლი სიტუაციის სალონურ თამაშებთან ანალოგიისათვის. კონფლიქტში იგულისხმება ადამიანთა, მათი ჯგუფებისა და მხარეთა ურთიერთობებზე რაიმე მოვლენის, სიტუაციის ან საგნის მიმართ ყოველგვარი ტიპის უთანხმოება, აზრთა განსხვავებულობა. ჩვეულებრივ, კონფლიქტში იგულისხმება ადამიანთა შორის საყოფაცხოვრებო უთანხმოებები, სხვადასხვა სახის ინტერესთა დაპირისპირებები და საქმეთა გარჩევა. კონფლიქტურ სიტუაციაში კი გულისხმობენ ისეთ ვითარებას, რომელსაც მივყავართ კონფლიქტთან საყოფაცხოვრებო მნიშვნელობით, თუმცა, ეს ყოველთვის არაა აუცილებელი. მაგალითად, მას შემდეგ, რაც სტუდენტი აიღებს საგამოცდო ბილეთს, იწყება კონფლიქტური სიტუაცია მასსა და

პედაგოგს შორის იმიტომ, რომ მათი მიზნები ამ მომენტიდან უკვე განსხვავებულია. მაგრამ ეს არ მიდის კონფლიქტამდე. თამაშთა თეორიაში კონფლიქტი ეწოდება ისეთ მოვლენას, რომლის შესახებ შეიძლება ითქვას, ვინ და როგორ მონაწილეობს ამ მოვლენაში, რა შედეგებით შეიძლება დამთავრდეს ის და ვინ არის დანიტერესებული ამ შედეგებით. აქ სიტყვა – კონფლიქტი გამოიყენება უფრო ფართო მნიშვნელობით და მოიცავს სოციალური წინააღმდეგობის ნებისმიერ ფორმას ანტიგონისტურსა და არაანტიგონისტურს, ღიასა და ფარულს, მწვავესა და შერბილებულს, არსებითსა და არაარსებითს, აზრთა განსხვავებულობას, კოოპერაციას. კონფლიქტები შეიძლება წარმოიშვას ცალკეულ ინდივიდებს შორის, მოპაექრე მხარეებს შორის, ქვეყნებს შორის, ეკონომიკურ მონაწილეებს შორის, პოლიტიკურ პარტიებს შორის. ბუნებასთან ურთიერთობა შეგვიძლია განვიხილოთ როგორც კონფლიქტი, თუ ბუნებას ჩავთვლით მის ერთ-ერთ მონაწილედ. ასეთ კონფლიქტს ვუნოდებთ თამაშს ან ბრძოლას ბუნების წინააღმდეგ. თამაშთა თეორიაში კონფლიქტური სიტუაცია ნიშნავს ყოველ ისეთ სიტუაციას-მოვლენას, რომელში მონაწილე მხარეები ისწრაფვიან განსაზღვრული მიზნისაკენ და აქვთ რამდენიმე არჩევანის შესაძლებლობა. ამასთან, თითოეული მხარის არჩევანი დამოკიდებულია იმაზე, რა არჩევანს გააკეთებს მონაწილე მხარე. მაშასადამე, თითოეული მოთამაშისათვის მიზნის მიღწევის ხარისხი დამოკიდებულია ყველა მონაწილის არჩევანზე. ვინაიდან კონფლიქტურ სიტუაციაში მონაწილეს არა აქვს საკმარისი ინფორმაცია იმაზე, რა ჩაიფიქრა მონაწილემდე, ამიტომ თამაშთა თეორიის მეთოდებიდან გამომდინარე, გადანყვებილება მიიღება განუსაზღვრელობის პირობებში.

გარდა ჩამოთვლილისა, თამაშთა თეორიისა და მისი ამოცანის შესახებ არსებობს სხვადასხვა განსაზღვრება. მაგალითად, „თამაშთა თეორია არის მართვის თეორიის ნაწილი, რომელიც იკვლევს კონფლიქტის პირობებში (მხარეთა შეჯახების პირობებში, როდესაც თითოეული მხარე მიისწრაფვის საკუთარი ინტერესების შესაბამისად ზემოქმედება მოახდინოს კონფლიქტის განვითარებაზე) ოპტიმალური მართვის არსებობის და პოვნის ამოცანებს“, „თამაშთა თეორია არის არათანმხმედრი ინტერესების მქონე ადამიანთა რაციონალური ქცევის თეორია“, „თამაშთა თეორია – ესაა მეცნიერება სტრატეგიულ აზროვნებაზე“. თამაშთა თეორიაში ტერმინები – „თამაში“ და „კონფლიქტი“, სინონიმებია და ეს თეორია საშუალებას იძლევა მოხდეს მომავალი თამაშის პროცესისა და მისი შესაძლო შედეგების მოდელირება რეალურად დაწყებამდე და კიდევ, მომავალი თამაშის მოდელირების შედეგებზე დაყრდნობით მივიღოთ გადანყვებილება, ამ კონფლიქტში მონაწილეობა რამდენად არის ეკონომიკურად მიზანშეწონილი ან უსაფრთხო ჩვენთვის.

დღეისათვის თამაშთა თეორია არის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ თეორიათა ძირითადი სტანდარტული ინსტრუმენტი, რომელიც გვეხმარება რთული ეკონომიკური და პოლიტიკური მოვლენების გაანალიზებაში ეკონომიკისა და პოლიტიკის ყველა დარგში: საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკაში, შრომის ეკონომიკაში, დარგობრივი ბაზრების თეორიაში, საერთაშორისო ეკონომიკაში, მიკროეკონომიკაში და მაკროეკონომიკაში; არჩევნებში, კოალიციების ფორმირებებში, პარტიების გავლენის დადგენაში, საერთაშორისო პოლიტიკურ ურთიერთობებში და სხვა. ამის გამო, თამაშთა თეორია წარმოადგენს დემოკრატიის მათემატიკურ აპარატს. ამდენად, ერთი მხრივ, თამაშთა თეორია მათემატიკური დარგია, რომელიც გამოიყენება ადამიანთა საქმიანობის თითქმის ყველა სფეროში. მეორე მხრივ, ის ეკონომიკური თეორიის მოდელების აგებისათვის საჭირო მათემატიკური ინსტრუმენტების ერთობლიობაა, რომელსაც დასავლეთში, ამავე დროს, „მათემატიკური ეკონომიკის“ ნაწილად თვლიან. ეს ძირითადად განპირობებულია ორი გარემოებით. პირველი – კონფლიქტური სიტუაციები. კონფლიქტები და კოოპერაცია ადამიანთა ინტერესების განსხვავებული დარგებიდან, ყველაზე მეტად მიეკუთვნება ეკონომიკას და მეორე – ამით მარტივდება კვლევების დაფინანსება თამაშთა თეორიაში.

ყოველივე ეს დასტურდება ნობელის რამდენიმე პრემიით, რომლებიც დაკავშირებულია თამაშთა თეორიისა და ინფორმაციული ეკონომიკის დარგებში ჩატარებულ გამოკვლევებთან. ამ ფაქტმა გამოიწვია თამაშთა თეორიის განსაკუთრებული აღიარება. ეს მოხდა ბოლო 20 წლის განმავლობაში, ამ პერიოდში თამაშთა თეორიის ჩვიდმეტ გამოჩენილ მეცნიერს მიენიჭა ნობელის პრემია ეკონომიკის დარგში. პირველს ეს პრემია მიენიჭა 1994 წელს ჯონ ნეშს (აშშ).

1928-2015 წლის 13 მაისს დაიღუპა მეუღლესთან ერთად ავტოავარიამში). მის გარდა აღნიშნული პრემია მიიღო აშშ-ის ცამეტმა მეცნიერმა, ერთი — გერმანელმა, ერთი — შოტლანდიელმა და ერთი ებრაელმა — რ. აუმანმა. მათი შრომები ძირითადად შეეხება ეკონომიკის, პოლიტიკის და კონფლიქტების გადანყვეტის პრობლემებს.

კონფლიქტების მონესრიგებისათვის მნიშვნელოვანია, კერძოდ, რ. აუმანის მიერ დამტკიცებული თეორემა, რომლის თანახმად კონფლიქტის მხარეებს შეურიგებელი წინააღმდეგობის შემთხვევაშიც კი, ექნებათ ურთიერთხელსაყრელი თანამშრომლობის დიდი შანსი, თუ ისინი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში დაამყარებენ ერთმანეთთან მუდმივ ურთიერთობას. ეს დებულება ერთნაირად ხორციელდება უთანხმოებაში მყოფ მეზობლებზე, ყოფილ ცოლ-ქმარზე და ა. შ.

კონფლიქტების გადანყვეტის სხვადასხვა მეთოდიდან თამაშთა თეორიის მეთოდების განსაკუთრებულობა ისაა, რომ საკუთარი მიზნების უზრუნველსაყოფად მხოლოდ ის ითვალისწინებს კონფლიქტურ სიტუაციაში მონაწილე ყველა მხარის ქცევის ალტერნატიული სტრატეგიების ანალიზს და შეფასებებს. ეს მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს შედეგების ადეკვატურობას და საიმედოობას. ამასთან, კეთდება კონფლიქტში მონაწილე მხარეთა არა მხოლოდ ქცევის ალტერნატიული სტრატეგიების ანალიზი და შეფასებები, აგრეთვე ამ სტრატეგიების გამოყენებით წარმოქმნილი სიტუაციების ანალიზი და შეფასებები. ეს კონფლიქტების და კრიზისების სცენართა შესაძლო ვარიანტების განვითარების ფორმირებისა და ალბათური სცენარის განსაზღვრის საშუალებასაც იძლევა.

ამრიგად, თამაშთა თეორია, როგორც სამეცნიერო დარგი და ამავე დროს მრავალი სამეცნიერო მიმართულების ერთობლიობა (თეორიების თეორია), არის ურთიერთობათა მათემატიკური თეორია – სწავლობს ურთიერთქმედებებს ადამიანებსა და მხარეებს შორის, რომლებიც ხელმძღვანელობენ არათანმხებევი (ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო) მოტივებით. მისი საშუალებით მათემატიკურად აღინერება ურთიერთობაში მონაწილეთა გრძნობები და ემოციები, სიამოვნება და ნუხილი, ანუ ყოველივე ის, რაც ურთიერთობებს შეიძლება ახლდეს თან. თამაშთა თეორია ტრადიციულ თამაშებთან და ჩამოთვლილ მიზანმიმართულ ქმედებებთან ერთად შეისწავლის ისეთ სერიოზულ ურთიერთობებს, როგორებიცაა საბაზრო კონკურენცია, გამალებული შეიარაღება, გარემომცველი გარემოს დაბინძურება, ბუნებასთან ურთიერთობა და სხვა. ყოველ ასეთ სერიოზულ ურთიერთობას თამაში ეწოდება, ვინაიდან მათში, როგორც თამაშში, შედეგი დამოკიდებულია ყველა მონაწილის სტრატეგიებზე (გადანყვეტილებებზე).

მიღებულია, რომ თამაშთა თეორიაში თამაში ვუნოდოთ კონფლიქტის გამომსახველ მოდელს, თუ მასში მოცემულია კონფლიქტის ყველა მახასიათებელი: 1. კონფლიქტში მონაწილე მხარეები, რომელთაც მოთამაშეები ეწოდება; 2. იმ ვარიანტების (ალტერნატივების, სტრატეგიების) სიმრავლე, საიდანაც მოთამაშეს შეუძლია არჩევანი გააკეთოს, ასეთ სიმრავლეს ეწოდება მოთამაშის სტრატეგიათა სიმრავლე, ხოლო ამ სიმრავლის ყოველ ელემენტს – მოთამაშის სტრატეგია. თამაშში ყველა მოთამაშის მიერ სტრატეგიის არჩევით მიიღება შედეგი, რომელსაც ეწოდება სიტუაცია მოცემულ თამაშში; 3. ყოველ სიტუაციაში მოთამაშის ინტერესი იზომება რიცხვით ან სხვა ბუნების ელემენტით, რომელსაც ეწოდება მოთამაშის მოგება შესაბამის სიტუაციაში. ეს ნიშნავს, რომ ყოველი მოთამაშისათვის მოდელში ცნობილი უნდა იყოს მისი მოგების ფუნქცია, რომელიც ყოველ სიტუაციას შეუსაბამებს მოგებას. ასეთ ფუნქციას ეწოდება მოთამაშის მოგების ფუნქცია.

ურთიერთსაპირისპირო ინტერესების მქონე ორი მხარის კონფლიქტის შემთხვევაში, თამაშთა თეორიის მეთოდებიდან პირველი და ყველაზე კარგად დამუშავებული ანტაგონისტური თამაშების თეორია გამოიყენება. მას ფართოდ იყენებენ ორი მხარის სამხედრო კონფლიქტში საბრძოლო მოქმედებათა მოდელირებისათვის, ანალიზისა და პროგნოზირებისათვის შესაძლო არაეფექტური აღმოჩნდეს, რაც განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით:

1. კონფლიქტებსა და კრიზისებში მრავალ შემთხვევაში მონაწილეობს ორზე მეტი მხარე, რომელთაგან ზოგიერთი არაა ამ პრიციპის აქტიური მონაწილე, მაგრამ გავლენას ახდენს მის განვითარებაზე (ასეთი შეიძლება იყოს, მაგალითად, მშვიდობისდამცველი მხარე, კონფლიქტში მონაწილის მხარდამჭერი მხარე და სხვა); 2. სამხედრო კონფლიქტში მონაწილე

ორი მხარის (ორი მოთამაშის) ინტერესებს არა აქვს აბსოლუტურად ანტაგონისტური ხასიათი ანუ კონფლიქტი არის მრავალკრიტერიუმიანი პროცესი (ზოგიერთი კრიტერიუმი გულისხმობს მოპირდაპირე მხარის გარკვეული მდგომარეობის შენარჩუნებას ან გაუმჯობესებასაც). ამის გამო, კონფლიქტურ და კრიზისულ სიტუაციებში უფრო ეფექტური ინსტრუმენტია რამდენიმე მოთამაშის სტრატეგიული (არაკოოპერატიული, არაკოალიციური) თამაში, ორი მოთამაშის კონფლიქტის შემთხვევაში კი სტრატეგიული თამაშის კერძო მოდელი – ბიმატრიცული თამაში.

თამაშთა თეორიის საშუალებით კონფლიქტის მოდელირების ძირითადი განსაკუთრებულობაა მოდელის ანალიზის საფუძველზე ამერიკელი მათემატიკოსის, ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატის ჯონ ნეშის წონასწორობის (წონასწოვრი, სტაბილური, მდგრადი) სიტუაციის პოვნა. ნეშის წონასწოვრი სიტუაცია ერთადერთი მდგრადი და საიმედო სიტუაციაა კოლექტიურ ქმედებაზე შეთანხმებისათვის. ასეთი სიტუაცია ხასიათდება შემდეგი თვისებებით: რომელიმე მხარის მიერ მოცემულ სიტუაციაში თავისი სტრატეგიის ცალმხრივი შეცვლით მისი მდგომარეობა არ უნდა გაუმჯობესდეს. ეს არის ნეშის წონასწორობის პრინციპი და ნიშნავს შემდეგს: არცერთ მონაწილეს არ შეუძლია გაზარდოს საკუთარი მოგება, თუ რაციონალურად მოქმედი დანარჩენი მოთამაშეები სწორად გათვლიან თავიანთ სტრატეგიებს. ამ პრინციპის არსი ჯონ ნეშმა შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა: „ნებისმიერ სიტუაციაში წარმატება განპირობებულია ურთიერთინტერესების გათვალისწინებით“.

ჯ. ნეშის წონასწორობის პრინციპიდან გამომდინარე არაკოალიციურ თამაშებში არსებობს სხვადასხვა წონასწოვრი სიტუაციები. ოპტიმალურობის ეს პრინციპი და პარეტოს ოპტიმალურობის პრინციპი, რომელთაგან პირველი სტრატეგიული პრინციპია, ხოლო მეორე – კომპრომისული, წარმოადგენენ ოპტიმალურობის ძირითად პრინციპებს ყველა დარგში.

ამრიგად, თამაშთა თეორია განიხილავს დამოუკიდებელ მექანიზმს, რომლებსაც მივყავართ „კარგი წონასწორობისაკენ“, რათა რაციონალურად გადაწყვეტით კოლექტიური ურთიერთობების ამოცანები. „კარგი წონასწორობის“ მაგალითია, ვთქვათ, სიტუაცია აშშ-ის პოლიციაში, სადაც მისი წარმომადგენელი არავითარ შემთხვევაში არ აიღებს ქრთამს, რადგან ამით ავტომატურად გახდება „თეთრი ყვავი“ თავის კოლეგებში. სხვა სახელმწიფოში (უფრო კორუმპირებულში) კი პირიქით, პოლიციელი, რომელიც არ იღებს ქრთამს, არ შეეფერება თავის სამსახურს. ეს კი „ცუდი წონასწორობა“.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თამაშთა თეორია მკაცრი სტრატეგიული აზროვნებაა. ესაა ხელოვნება, რომლითაც შეიძლება გამოვიცნოთ ურთიერთობის პროცესში მეტოქის შემდეგი სვლა. ამ თეორიის ძირითადი ნაწილი არ ეწინააღმდეგება ჩვეულებრივ ცხოვრებისეულ სიბრძნეს და გონივრულ აზრს. ამიტომ, მისი შესწავლით შესაძლებელია სამყაროს მოწყობისა და ადამიანთა ურთიერთობების შესახებ ახალი თვალსაზრისის ფორმირება. მიჩნეულია, რომ ამ დარგის ცოდნა ადამიანს გახდის უფრო წარმატებულს ბიზნესსა და ცხოვრებაში შესაფერის გარემო პირობებში.

თანამედროვე პირობებში მრავლად გვხვდება ისეთი სიტუაციები, რომლებშიც გამოცდილი ხელმძღვანელიც კი ვერ შესძლებს მეცნიერული მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენებად ობიექტურად შეარჩიოს შესაძლო მისაღებ გადაწყვეტილებათა განსხვავებული ვარიანტებიდან უპირატესი და აირჩიოს მათგან ოპტიმალური. ამასთან დაკავშირებით ბუნებრივია დაისვას კითხვები: რამდენად წარმატებულია ადამიანები და განსაკუთრებით მაღალი თანამდებობის პირები გადაწყვეტილებების მიღებაში? ესაჭიროებათ მათ სპეციალური დახმარება, კერძოდ მეცნიერული ანალიზი? პასუხის ნიშნად მივუთითებთ ერთ ცნობილ ფაქტს, რომელიც ემყარება 1984 წელს ჰოლანდიელი მეცნიერების მიერ მათემატიკური მეთოდებით შესწავლილ საგარეო პოლიტიკურ 235 გადაწყვეტილებას, რომლებიც მიღებული იქნა ნიდერლანდების მთავრობის მიერ 1900-1955 წლებში. მეცნიერულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ მიღებული გადაწყვეტილებებიდან უმრავლესი მიღებული იყო გამარტივებული მიდგომით, რამაც გამოიწვია საჭირო ფაქტორებიდან ნაწილთა გამორიცხვა, გაურკვევლობის არ გათვალისწინება და ა.შ. დადგინდა რომ ხელმძღვანელები ისწრაფოდნენ მკვეთრად გამარტივებინათ რთული სიტუაციები და მიეღონ გადაწყვეტილებები მარტივი წესებით. სწორედ იმ წლებში ჰქონდა ადგილი ქვეყანაში არსებით წარუმატებლობებს საგარეო პოლიტიკაში.

ჰოლანდიელმა მეცნიერებმა აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით მიღებული შედეგები მოახსენეს საერთაშორისო კონფერენციაზე და აღნიშნეს, რომ მსგავსი გამოკვლევები სხვა ქვეყნებშიც მოგვემდგა ანალოგიურ შედეგებს. ზოგიერთი ქვეყნის ცხოვრებაში ცნობილია შემთხვევები, როცა სახელმწიფო გადაწყვეტილებები აღმოჩნდება წარუმატებელი და ისინი მალე იცვლება იმ ქვეყნის მთავრობის მიერ.

ამიტომ, დღეს როცა მთელი მსოფლიო შემობრუნდა მეცნიერებისაკენ, ძირითადად, ყველა ქვეყნის ყურადღების ცენტრში დადგა საზოგადოების რაციონალური ქცევის, მართვის, ორგანიზაციისა და ურთიერთობების რაციონალიზაციისათვის, კონფლიქტურ და კრიტიკულ სიტუაციებში და საერთოდ, ყოველი არჩევანის გაკეთებისათვის გონივრული გადაწყვეტილებების მისაღწევად. სწორედ ამიტომაც ყველა სფეროში ქვეყნის წარმატებები დამოკიდებული იქ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ თამაშთა თეორია, როგორც მათემატიკის დარგი მოიცავს თავისი განვითარების მცირე პერიოდს, მას საფუძველი შორეულ წარსულში ჩაეყარა. საინტერესოა მისი განვითარების ისტორია და ამიტომ მოკლედ შევეხოთ მას.

1654 წლის 29 ივლისს ფრანგი მათემატიკოსების, ბლეს პასკალისა და პიერ ფერმას შორის პირადი მიმონერისა და მსჯელობის საფუძველზე, რომელიც ეხებოდა სალონურ აზარტულ თამაშებს, ერთდროულად წარმოიშვა ორი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული მათემატიკური დისციპლინა. მათგან პირველია უფრო ცნობილი – ალბათობის თეორია, ხოლო მეორე – თამაშთა თეორია. ალბათობის თეორია XIX საუკუნეში ჩამოყალიბდა და დაიწყო მისი სწავლება და გამოყენება პრაქტიკაში.

რაც შეეხება თამაშთა თეორიას, მის მათემატიკურ დარგად ჩამოყალიბებას უფრო დიდი დრო დასჭირდა. ის განვითარებას იწყებს XX საუკუნეში. მისი პრინციპები თანამედროვე სახით გენიალურ სტატიაში „Theory of Parlor Games“ („სტრატეგიული თამაშების თეორიისადმი“) პირველად ჩამოაყალიბა ბერლინის უნივერსიტეტის პრეზიდენტი იანოშ ფონ ნეიმანი 1928 წელს. პრაქტიკულად თამაშთა თეორია მოკავშირეებმა გამოიყენეს მეორე მსოფლიო ომის დროს სტრატეგიული, საჰაერო თავდაცვის, ლოგისტიკური ოპერაციების დაგეგმვისათვის. ამ პერიოდიდან ფონ ნეიმანი მოღვაწეობდა აშშ-ი და გახდა ჯონ ფონ ნეიმანი (1903-1957). მან ეკონომისტ ოსკარ მორგენშტერნთან (1902-1977) ერთად 1944 წელს გამოაქვეყნა ფუნდამენტური ნიგნი „თამაშთა თეორია და ეკონომიკური ქცევა“, რომელიც რუსულ ენაზე ითარგმნა ლენინგრადში 1970 წელს ნ. ვორობიოვის ხელმძღვანელობით. 1950-1951 წლებში ჯონ ნეიმის გამოქვეყნებული სტატიებით საფუძველი ჩაეყარა ნონასწრობის მათემატიკურ თეორიას. ამ თეორიამ განაპირობა ძირეული ცვლილებები ცოდნის ყველა დარგში. გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან თამაშთა თეორია გაფორმდა, როგორც დამოუკიდებელი მათემატიკური დარგი. 80-იანი წლებიდან კი კომპიუტერების განვითარებამ შესაძლებელი გახადა მისი გამოყენება პრაქტიკაში, პირველ ეტაპზე – ეკონომიკაში, ბიზნესში, სამხედრო საქმეში, შემდეგ კი – ყველა სხვა დარგში.

თუმცა თამაშთა თეორიის ჩამოყალიბებამდე მათემატიკოსები, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს მას, სწავლობდნენ აზარტული, კარტის და კამათლებით თამაშების ისეთ ხერხებს, რომლებითაც შესაძლებელი იყო წარმატების მიღწევა. მათგან ერთ-ერთი პირველი იყო იტალიელი მათემატიკოსი ჯეროლამო კარდანო, რომელმაც 1526 წელს გააკეთა კამათლებით თამაშის მათემატიკური ანალიზი. შემდეგი იყო არისტოკრატი ვალდეგრავი (მათემატიკაში ცნობილია „ვალდეგრავის პრობლემით“) რომელმაც 1712 წელს დაამუშავა ოპტიმალური სტრატეგია თამაშისათვის „გამსვლელი ტუზი“. შვეიცარიელმა მათემატიკოსმა დანიელ ბერნულიმ 1732 წელს გაანალიზა „სანკტ-პეტერბურგის თამაში“. ფრანგმა მათემატიკოსმა პიერ ლაპლასმა 1814 წელს შეისწავლა ოპტიმალურობის პრინციპი. 1912 წელს გერმანელმა მათემატიკოსმა ერნსტ ცერმელომ თამაშთა თეორია გამოიყენა ჭადრაკის თამაშში და ის გამოაქვეყნა ნაშრომში „სიმრავლეთა თეორიის გამოყენება ჭადრაკის თამაშში“. მატრიცული თამაშების სისტემატური შესწავლა დაიწყო XX საუკუნის გამოჩენილმა ფრანგმა მათემატიკოსმა ემილ ბორელმა. მან 1921 წელს დაამტკიცა ოპტიმალური შერეული სტრატეგიების არსებობა მცირე განზომილების მატრიცული თამაშებისათვის.

თამაშთა თეორიის მოდელები და პრინციპები დემოკრატიული ხასიათისაა და ამიტომ

ენინაალმდეგებოდა იგი კომუნისტურ იდეოლოგიას. აქედან გამომდინარე, მის განვითარებას ძალიან დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა პირველად საბჭოთა კავშირში და შემდეგ სხვა სოციალისტურ ქვეყნებში. ამ წინააღმდეგობის დაძლევა შესძლო გამოჩენილმა ლენინგრადელმა მათემატიკოსმა ნ. ნ. ვორობიოვმა (1925-1995 წწ), რომელმაც ჩამოაყალიბა თამაშთა თეორიის ძლიერი სამეცნიერო საბჭოთა სკოლა და რომლის სამეცნიერო ხელმძღვანელობით გაიარა ამ სტრიქონების ავტორმა მისი სკოლა – ჯერ იყო საკანდიდატო დისერტაციის სამეცნიერო ხელმძღვანელი, ხოლო შემდეგ სადოქტორო დისერტაციის სამეცნიერო კონსულტანტი. ის თავიდან მუშაობდა მათემატიკურ ლოგიკაში, დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია, შემდეგ მუშაობდა ალგებრაში, რიცხვთა თეორიაში, ალბათობის თეორიაში, შემდეგ კი თამაშთა თეორიაში. საყოველთაო აღიარება მოიპოვა მათემატიკის სხვა დარგებში მისმა სამმა წიგნმა „Числа Фибоначчи“, „Признаки делимости“ და „Теория рядов“. თამაშთა თეორიაში მისი პირველი სტატია – „მართვადი პროცესები და თამაშთა თეორია“ გამოქვეყნდა 1955 წელს. ამავე წლიდან დაიწყო თამაშთა თეორიის სწავლება ლენინგრადის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მათემატიკა-მექანიკის ფაკულტეტზე. 1959 წელს ჟურნალში „Успехи математических наук“ გამოაქვეყნა „სასრული არაკუალიციური თამაშები“. 1961 წელს ამ დარგში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია და საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის სტეკლოვის სახელობის მათემატიკის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილებაში ჩამოაყალიბა თამაშთა თეორიისა და ოპერაციათა კვლევის ლაბორატორია, რომლის მუშაობა შემდეგ გაგრძელდა იმავე აკადემიის სხვა ინსტიტუტებში: ცენტრალური ეკონომიკა-მათემატიკის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილებაში და აქედან — სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების ინსტიტუტში. 1990 წლიდან ის ფუნქციონირებს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სანკტ-პეტერბურგის ეკონომიკა-მათემატიკის ინსტიტუტში. ნ. ვორობიოვმა პირველად გასული საუკუნის 60-იან წლებში მოახერხა ჩინეთში, გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში და სხვა სოციალისტურ ქვეყნებში თამაშთა თეორიის განვითარება. დღეს მისი მოსწავლეები აგრძელებენ მუშაობას ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში, ან უკვე დამოუკიდებელ სახელმწიფოებში და მათ გარეთაც. თუმცა საბჭოური ზეგავლენა მაინც შეინიშნება ზოგიერთ მათგანში. თამაშთა თეორიის სკოლა წარმატებით აგრძელებს მუშაობას სანკტ-პეტერბურგში მეცნიერებათა აკადემიასა და სახელმწიფო უნივერსიტეტში. უნდა აღინიშნოს, რომ ნ. ვორობიოვი პროფესიონალიზმთან ერთად გამოირჩეოდა დემოკრატიული პრინციპების დაცვით, რაც მას ძალიან ძვირი უჯდებოდა. თავის თანაკურსელსა და მეგობარს, საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტ გ. მარჩუკს ორჯერ განუცხადა უარი საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიაში შესვლაზე იმის სანაცვლოდ, რომ გამხდარიყო საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი. მართალია ეს დოკუმენტალურად ვერ განხორციელდა, მაგრამ მას მაინც აკადემიკოსის რანგში მოიხსენიებდნენ.

კმაყოფილებით ვიგონებ ნიკოლაი ვორობიოვის სტუმრობას ვანის რაიონში, რომელიც განხორციელდა ორჯერ – 1986 და 1990 წლებში. ის დაწვრილებით გაეცნო ვანის ისტორიულ ადგილებს, გალაკტიონ და ტიცვიან ტაბიძეების სახლ-მუზეუმს, კურორტებს – ამალლებას და სულორს, ჩემს სოფელს ზედავანს და მერეს. ჩვენგან დამოუკიდებლად თავის მეუღლესთან ერთად მოიარა გადიდი, სადაც გურამ თოდუას გაუწევია მათთვის დაუფინანსო მასპინძლობა საკუთარ ოჯახში. განსაკუთრებით მოსაგონარი იყო მისთვის კურორტი ამალლება, სადაც 1990 წელს, მის 65-ე წლისთავთან და ჩემი სადოქტორო დისერტაციის დამთავრებასთან დაკავშირებით, ჩავატარეთ საკავშირო სკოლა-სიმპოზიუმი თამაშთა თეორიაში. მონვეული გვყავდა როგორც მისი სკოლის წარმომადგენლები ლენინგრადიდან, ასევე მეცნიერები მოსკოვიდან, კიევიდან, გორკიდან, ბალტიისპირეთის ქვეყნებიდან, თბილისიდან. როგორც ჩანდა, რაიონის ხელმძღვანელობასთან შეთანხმებით კურორტის დირექტორმა, ბატონმა ლაშა ბუბაშვილმა ყველაფერი გაგვიკეთა იმისათვის, რომ ერთი კვირა ყველა სტუმარს ადგილზე შესანიშნავად მოესვენა და მოეღვინა, საირმეში ექსკურსიაც მოგვინყო, ყველაფერი ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე. ნ. ვორობიოვს მრავალი ქვეყანა ჰქონდა მოვლილი, მაგრამ ამბობდა, რომ ასეთი ბუნებრივი სილამაზე და ხალხის კეთილი დამოკიდებულება არსად არ ენახა. ვანს სულ ისვენებდა ჩემთვის გამოგზავნილ წერილში დარჩენილი სიცოცხლის განმავლობაში, რომელიც სამწუხაროდ სანმოკლე აღმოჩნდა – 70 წელიც ვერ შეასრულა და ჩვენ ერთმანეთს იმ უკანასკნელი წარმატებული ღონისძიების შემდეგ არ შევხვდებივართ.

ქრისტიანე მაქველია

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

საარქივო საქმის ვითარება საქართველოში
1937-1939 წლებში

„არქივი“ ლათინური სიტყვაა. პირველად გვხვდება ჩვენს ნელთალრიცხვამდე II საუკუნეში და ნიშნავს ადგილს, სადაც ინახება სახელმწიფო აქტები. ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ბერძნულ „არხეიონს“, რაც თავდაპირველად ნიშნავდა ადგილს, სადაც იმყოფებოდა ხელისუფლება, ხოლო შემდგომში ადგილს, სადაც ინახებოდა ოფიციალური დოკუმენტები.

არქივების წარმოშობა უკავშირდება წერილობითი დოკუმენტების გაჩენას და მათი შენახვა-დაცვის აუცილებლობას.

ძველ საქართველოში, ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, ხელნაწერებს ინახავდნენ და იცავდნენ მათი შემქმნელები, საერო და სასულიერო ხელისუფალნი – სამეფო კარი და რელიგიური ცენტრები. ყოველი ხელისუფლება თავისთავად გულისხმობს საშინაო და საგარეო ურთიერთობაში გარკვეულ იურიდიულ ნორმებს და მათ ამსახველ დოკუმენტებს, საკანონმდებლო აქტებს, შემოსავალ-გასავლის დავთრებს, ხელშეკრულებებს, სიგელებს, დიპლომატიურ წერილებს და ა. შ.

საქართველოს უძველესი პერიოდის არქივების შესახებ პირდაპირი და ზუსტი ცნობები არ მოგვეპოვება, მაგრამ არაპირდაპირი ცნობებით დასტურდება, რომ VI საუკუნეში არსებობდა სამეფო არქივი – საჭურჭლე, რომელიც განძისადაცვის გარდა, ასრულებდა საბუთ-საცავის დანიშნულებასაც. იყო ასევე საეკლესიო და კერძო არქივები.

არქივი თანამედროვე კაცობრიობის კულტურული ცხოვრების დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორია. ქვეყანაში მას, როგორც წინაპართა ცოდნა-გამოცდილების საუნჯეს, როგორც ერის დოკუმენტურ მემკვიდრეობას, განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. იგი ძვირფასი საგანძურია, სადაც ისტორიული დოკუმენტების სახით ინახება საუკუნეთა მანძილზე დაგროვილი ადამიანთა ცოდნა და გამოცდილება. თანამედროვე ცივილიზებულ ქვეყნებში არქივი და საარქივო საქმე სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის დარგად არის მიჩნეული.

„მატიანე განარჩევს კეთილსა და ბოროტსა, მატიანე ამაღლებს კეთილის ქმნულებასა და ჰგმობს უკეთურთ ქმნულებასა, მატიანე მეტყველებს ჭეშმარიტსა და არა სცბის და მოწმობს სხვათა და სხვათა, მატიანე განამხნობს და ერთგულ ჰყოფს ქვეყნისად, მატიანე აცნობს ნათესავთ შთამომავლობასა და დასდებს თავსა სარწმუნოებისათვის და მოყვარულ ჰყოფს მოყვასისა მიმართ“, წერდა ისტორიკოსი და გეოგრაფი ვახუშტი ბაგრატიონი.

საქართველოში თანამედროვე არქივებს საფუძველი ჩაეყარა 1920 წლის 23 აპრილს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ მიღებული კანონით რესპუბლიკის ცენტრალური სამეცნიერო არქივის დაარსების შესახებ.

1921 წლის 1 ივლისს, უკვე გასაბჭოებული საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა გამოსცა დეკრეტი „საარქივო საქმის რეორგანიზაციის შესახებ“, რომლის მიხედვით, თითქმის შვიდი ათეული წლის განმავლობაში იმართებოდა საქართველოს სსრ საარქივო დარგი.

ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცულია, ქუთაისის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის მასალები, რომლებიც ქუთაისის, იმერეთის რეგიონის ცხოვრების ამსახველ დოკუმენტებს ინახავს. ამჯერად, ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ წერილებზე, რომლებიც 1937-1939 წლებში საქართველოში საარქივო საქმის მძიმე ვითარებას ასახავს. გვინდა ქრონოლოგიურად გავყვეთ მათ და გავაცნოთ ოქმი, რომელიც გახდა საფუძველი აღნიშნულ წლებში საარქივო საქმის განვითარებაზე და მასში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრაზე ზრუნვისა.

როგორც ირკვევა, საქ. სსრ. ცაკისა და სახკომსაბჭოს 1936 წლის 17 დეკემბრის დადგენილების საფუძველზე უნდა მომხდარიყო საარქივო მასალებისა და დოკუმენტების წესრიგში მოყვანა და დაცვა, მაგრამ თუ, ქუთაისის ქალაქის საბჭოს პრეზიდიუმის, რაიონში საარქივო მასალების მდგომარეობის შესახებ, 7 ივლისი 1938 წელი, ოქმი №40, შინაარსით ვიმსჯელებთ,

საარქივო საქმის მონესრიგებაზე ზრუნვა „ქუთაისის რაიონის სასოფლო და საქალაქო დაწესებულება-ორგანიზაციებში არადაამაკმაყოფილებლად მიმდინარეობს, (წყალტუბოს და რიონის სას. საბჭო, განათლების განყოფილება, მინგანი, საქვაჭრობა და სხვა) დღემდე არაა ჩამოყალიბებული ქალაქის საბჭოს საუნეებო არქივი და არაა უზრუნველყოფილი საქალაქო არქივი სტრელაყებით და ხანძრის სანინაალმდეგო მასალებითა და საშუალებებით“.

პერიოდულად ხდებოდა შესაბამისი ორგანოების მიერ გამოტანილი დადგენილებების გადამოწმება, რომლის შედეგებსაც წერილობით ანვდიდნენ საქვეუწყებო ორგანოებს ვითარების გამოსწორების მოთხოვნით.

საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი
აპრილი 1938 წელი

ყველა რაიაღმასკომისა და ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარეებს

როგორც საარქივო სამმართველოს ჩატარებული შემოწმებიდან გამოიკვია, ზოგიერთი რაიაღმასკომები და ქალაქის საბჭოები არ აქცევენ ჯეროვან ყურადღებას საარქივო საქმეს და ამის გამო საქ. სსრ. ცაკ-ის და სახკომსაბჭოს 1936 წლის 27 დეკემბრის დადგენილების შესრულება-მიმდინარეობს არადაამაკმაყოფილებლად.

ზოგიერთ რაიაღმასკომებს, მაგ: თელავის, ლუქსემბურგის,¹ წულუკიძის, ვანის და სხვა, დღემდე არ გამოუყვიათ რაიარქივებისთვის შესაფერისი ბინა, საარქივო მასალების მისაღებად და შესანახად. გურჯაანის, ქუთაისის, ლუქსემბურგის, ასპინძის, ჩხარის,² და სხვა, დღემდე არ მოუწესრიგებიათ რაიაღმასკომების საუნეებო არქივები და საუნეებო არქივებისთვის არ გამოუყვიათ და მოუწყვიათ შესაფერისი ბინები.

მთელ რიგ სასოფლო საბჭოებში, საბჭოთა მეურნეობებში, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურებში და კოლმეურნეობებში საარქივო მასალები და დოკუმენტები მოუწესრიგებელია.

საქართველოს სსრ ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს მიაჩნია რა აღნიშნული მდგომარეობა არანორმალურად, წინადადებას გაძღვეთ რაიაღმასკომებისა და ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარეების პ/პასუხისმგებელი, საქართველოს სსრ. ცაკისა და სახკომსაბჭოს 1936 წლის 27 დეკემბრის დადგენილების საფუძველზე გაატაროთ შემდეგი:

1. არაუგვიანეს 15 მაისისა გამოჰყავით და მოაწყვეთ შესაფერისი ბინები რაიარქივისა და რაიაღმასკომის /საქალაქო საბჭოს/, საუნეებო არქივებისათვის და უზრუნველყავით რაიარქივი და საუნეებო არქივი შემოწმებული და კვალიფიციური მუშაკებით.

2. ა/წ პირველ აგვისტომდე უზრუნველყავით რაიაღმასკომის (საქალაქო საბჭოს), სასოფლო საბჭოების, საბჭოთა მეურნეობების, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურების, კოლმეურნეობებისა და სხვა ორგანიზაცია-დაწესებულებების საუნეებო არქივების წესრიგში მოყვანა საარქივო წესების მიხედვით და ა/წ პირველ აგვისტომდე უზრუნველყავით მათი ჩაბარება რაიარქივებში, საარქივო სამმართველოს მითითების მიხედვით.

3. შეწყვეტილ იქნეს რაიარქივების გამგეების დანიშვნა და შეცვლა საარქივო სამმართველოსთან შეთანხმების გარეშე. საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი მოგაგონებთ, რომ მთელი პასუხისმგებლობა საარქივო საქმის თავის სიმალეზე დაყენების შესახებ ეკისრება რაიაღმასკომებისა და საქალაქო საბჭოების თავმჯდომარეებს.

4. ა/წ 5 მაისამდე აცნობეთ საქართველოს ცაკის საინსტრუქციო-საინფორმაციო ჯგუფს თქვენს მიერ მიღებული ღონისძიებები აღნიშნულის შესრულების შესახებ.

საქართველოს სსრ ცაკის მოვალეობის დროებით აღმსრულებელი: ვ. ბუჯიაშვილი

1. ლუქსემბურგი - დღევანდელი ბოლნისი (რედ)

2. ჩხარი - დღევანდელი თერჯოლის მუნიციპალიტეტი (რედ)

ქუთაისის საქალაქო საბჭოს თავმჯდომარეს
ასლი საქ. კ.პ. /ბ/ საქალაქო კომიტეტს
27 თებერვალი 1938 წელი

როგორც გამორკვევიდან ჩანს, ქუთაისის საქალაქო არქივი იმყოფება ძლიერ ცუდ პირობებში. ბინის უქონლობის გამო ვერ ხერხდება მუშაობის გაშლა და ამრიგად ვერ სრულდება საქართველოს ცაკის სახკომსაბჭოს 27/12-36 წლის დადგენილება. არქივი ყოველგვარ საშუალებას მოკლებულია, რომ მიიღოს ორგანიზაცია დანესებულებიდან საუნყებო არქივებიდან დიდი სტალინური ეპოქის სოციალისტური მშენებლობის უაღრესად ძვირფასი დოკუმენტები-მასალები.

ის მასალები, რომლებიც ამჟამად დაგროვილია საქალაქო არქივში და რომელიც უდრის 189 000 ერთეულ საქმეს, იმყოფება ყოველგვარი განადგურების საშიშროების ქვეშ. ვინაიდან არქივის მოსაზღვრე ორი ოთახი უჭირავს სამრეცხაოს, საიდანაც ყოველდღე მოსალოდნელია ხანძარი.

მოგახსენებთ რა ყოველივე ამას და მოგეხსენებათ რა დიდი სტალინური ეპოქის სოციალისტური მშენებლობის საარქივო დოკუმენტ-მასალების მნიშვნელობა, ცენტრ-საარქივო სამმართველო გთხოვთ გაუქმებული იქნას საქალაქო არქივის გვერდით მდებარე სამრეცხაო და ოთახები /2/ კი, გადაეცეს ქალაქის არქივს.

დაბეჯითებით გთხოვთ ჩვენი შუამდგომლობის შესრულებას.

საქ. ცენტრალური საარქივო სამმართველოს მმართველი: გაბისონია

საქართველოს კომპარტიის ქუთაისის საქალაქო კომიტეტის ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე ამხ. ჟორჯოლიანის, 1938 წლის 5 მარტის მომართვაში, რომელსაც, როგორც ტექსტშია აღნიშნული, საქართველოს კომიტეტის მდივნის ამხ. მარსიას რეზოლუცია ადევს, ითხოვს დახმარების განწევას და ინფორმირებას შედეგების შესახებ.

როგორც მომდევნო წლების ოქმებში ვკითხულობთ ისევ აქტუალურია საარქივო საქმის მონესრიგების საკითხი.

რაიონში საარქივო მასალების მდგომარეობის მონესრიგების
ქალაქის საბჭოს პრეზიდიუმის 1938 წლის 7 ივლისის ოქმი №40
დადგენილების შესრულების შედეგების შესახებ

/მალაფერიძე-გოგსაძე/

ოქმი №14/9 27 აპრილი 1939 წელი

ქალაქის საბჭოს პრეზიდიუმის 1938 წლის ოქმი №40 დადგენილებით რაიონის წარმოება-დანესებულებების ხელმძღვანელებს დავალებული ჰქონდათ მოენესრიგებინათ მათ განკარგულებაში არსებული ყველა საარქივო მასალები და დოკუმენტები, უზრუნველყოს მათი დაცვა სპეციალური ოთახებით ან შკაფებით და ასეთი ჩაბარება პოლიტიკურად მომზადებულ, საიმედო თანამშრომლებზე ბრძანებით. ქალაქის საბჭოს განყოფილებების გამგებებს და წარმოება-დანესებულებათა ორგანიზაციის ხელმძღვანელებს მათი პასუხისმგებლობით სისტემატურად შეემონებია ქვემდებარე დანესებულება-ორგანიზაციების საარქივო მასალების მონესრიგების საქმეში სას. საბჭოებს უნდა მოენესრიგებინათ საარქივო მასალების მდგომარეობა და ასეთი ჩაებარებით 1933 წლის მასალების ჩათვლით საქალაქო არქივზე გამორკვევით დადასტურდა, რომ მიუხედავად იმისა, საკმაო დრომ განვლო მოენესრიგებათ საარქივო მასალების მდგომარეობა-ადგილი აქვს მთელ რიგ უმსგავსოებას, მაგ. სახბანკის თანამშრომელმა ნიჟარაძემ ბაზარზე გაყიდა საარქივო მასალა, რაც ასეთი ჩამორთმეული იქნა. აბრეშუმის კომბინატის საარქივო მასალები აღმოჩნდა საკოლმეურნეო ბაზარზე პატრიკეთის საკოლმეურნეო სავაჭროში, რაზედაც შედგენილი იქნა აქტი და ჩამოერთვა, რაც ასეთი ინახება საქალაქო არქივში. სახბანკის ქუთაისის განყოფილების 31 მარტს არ იყო

ბრძანებით გამოყოფილი საარქივო საქმეზე თანამშრომლები. ასეთივე მდგომარეობაა საფინანსო განყოფილებაში, წითელი ჯვრის ქუთაისის კომიტეტში, საბინაო სამმართველოში, ფიზკულტურისა და სპორტის კომიტეტში და სხვა. განათლების განყოფილებაში სრულიად უნუგემო მდგომარეობაშია საარქივო მასალები. საარქივო მასალები უბრალოდ არის დაყრილი ჩერდაკზე. მართალია, ბრძანებით გამოყოფილია თანამშრომელი - მოძუაშვილი, მაგრამ შედეგი არაფერია. ასეთივე მდგომარეობაშია მასწავლებელთა პროფკავშირის რაიკომში და ფეხსაცმელების ფაბრიკაში. მალაქის, ქვიტირის სას. საბჭოებში, საყულიის კოლმეურნეობა „კომუნის“ სას. კოლ-ბაში არ არის დალაგებული წლების მიხედვით საარქივო მასალები. უნდა აღინიშნოს, რომ დღემდე არცერთ წარმოება-დანესებულებას არ აქვს საქალაქო არქივში ჩაბარებული საარქივო მასალები და მთელი წლების საარქივო მასალები ინახება ადგილზე, რაც ყოველად დაუშვებელია, რის გამოც პრეზიდენტი ადგენს:

1. დაევალოს რაიონში /ქალაქად/ არსებულ ყველა წარმოება-დანესებულების ხელმძღვანელებს მათი პ/მგებლობით 1939 წლის 10 მაისამდე საარქივო მასალების შესანახად გამოყოს სპეციალური მშრალი და სინათლიანი ბინები ან შკაფები, რომლებიც უნდა იკეტებოდეს.

2. დაევალოს მათვე, სადაც ჯერ კიდევ გამოყოფილი არ არის ბრძანებით პოლიტიკურად შემონმბებული პირები, გამოყონ ასეთი და ჩააბარონ საარქივო მასალები აქტით. აქტი და ბრძანების ასლი გადაუგზავნონ საქალაქო არქივს.

3. დაევალოს რაიონის /ქალაქის/ ტერიტორიაზე არსებულ ყველა დანესებულება-ორგანიზაციებს და წარმოების ხელმძღვანელებს მოანესრიგონ საარქივო წესების მიხედვით /შეკერონ, დანომრონ, დაასათაურონ, აღწერონ/ მათ განკარგულებაში არსებული ყველა საარქივო მასალები. ვადაგასული საარქივო მასალები ინვენტარული აღწერილობის თანდართვით ჩააბარონ საქალაქო არქივს 1939 წლის 1 ივნისამდე. /ვადა შენახვის არის სოფლად არსებული დანესებულებებისათვის 3 წელი, ქალაქად 5 წელი. ქალაქის საბჭოს განყოფილებები აბარებენ ქალაქის საბჭოს საუნწყებო არქივს./

4. დაევალოს მიწგანს, მტს-ის და რაიკავშირის ხელმძღვანელებს მათი პირადი პ/მგებლობით მიიღონ ზომები და მოანესრიგონ საარქივო მასალები 1939 წლის 1 ივლისამდე ქვემდებარე დანესებულება-ორგანიზაციებში და გაუწიონ სისტემატიური კონტროლი.

5. მიღებულ იქნას ცნობად, რომ სახბანკის თანამშრომელი ნიჟარაძე, რომელმაც გაყიდა საარქივო მასალები ბაზარზე და ამრიგად ხელი შეუწყო საარქივო მასალების განიავებას, მიცემულია პასუხისმგებლობა.

6. გაფრთხილებულ იქნას აბრეშუმის კომბინატის დირექტორი, რათა დაანსოს მტკიცე კონტროლი საარქივო მასალების მოვლა-დაცვისათვის, ხოლო საარქივო მასალების განიავებისათვის დამნაშავე მისცეს პ/გებაში.

7. დაევალოს ამხანაგ გოქსაძეს /საქალაქო არქივის გამგე/, საარქივო მასალების განიავების შემთხვევაში დამნაშავე პირი სასწრაფოდ გადასცეს პროკურატურას, პ/გებაში მისაცემად.

8. დაევალოს ამხანაგ კოპალაძეს /განგანის გამგე/ და გიორგაძეს /ფინგანის გამგე/, მიიღონ ყოველგვარი ზომები, იმის შესახებ, რომ მესამე მუხლში მოცემული ვადა, არქივის წესრიგში მოყვანის შესახებ ზუსტად დაიცონ.

9. დაევალოს ამხანაგ გოგსაძეს /არქივის გამგე/ დაუგზავნოს ინსტრუქციები წარმოება-დანესებულებების ხელმძღვანელებს და გაუწიონ სათანადო დახმარება არქივის წესრიგში მოყვანის მხრივ.

10. დაევალოს სას. საბჭოს თ-რებს დაუკავშირდნენ საქალაქო არქივის გამგეს ყოველგვარი გაუგებარ საკითხების გასარკვევად და ზუსტად შეასრულონ არქივის დაცვის წესები (ფურცელი 374-376).

საარქივო საქმის უმძიმეს ვითარებაზე, აღნიშნულ წლებში, მიუთითებს ამავე საქმეში დაცული კიდევ ერთი დოკუმენტი, რომელიც ასევე გვინდა სრული სახით შემოგთავაზოთ:

ს.ს.ს.რ ცენტრალური საარქივო სამმართველო

22 მარტი 1939 წელი

ქუთაისის ქალაქის საბჭოს თავ-რეს პირადად

რაიონულ /საქალაქო/ არქივს და დაწესებულებების შემონახვიდან გამოიკვება და რაიონულ /საქალაქო/ არქივის გამგეობის თათბირზე დადასტურდა, რომ:

1. რაიონულ /საქალაქო/ არქივების შენობები ზოგიერთ რაიონებში ცუდია და ვერ უზრუნველყოფენ დიდი ლენინ-სტალინის ეპოქის სახელმწიფო საარქივო დოკუმენტების შენახვა-დაცვას.

2. ზოგიერთ დაწესებულებებში შენახული საარქივო მასალები ინახება ბნელ და ნესტიან სარდაფებში, ჩაყრილია ყუთებში, სანყოფნებში, შკაფის თავებზე და სხვა და ასეთი დამოკიდებულებით სახელმწიფო საარქივო დოკუმენტებს მოელის განადგურება.

3. ზოგიერთ დაწესებულებებში საარქივო მასალები არაა არ აბარია, ყრია უმელთვალე-ურეოდ და ნადგურდება.

4. რაიონისა და ქალაქის ტერიტორიაზე არსებულ დაწესებულება-ორგანიზაციებში და წარმოებებში, ზოგიერთი დაწესებულებათა ხელმძღვანელების უპასუხისმგებლობით საარქივო მასალები ჯერ კიდევ არაა მოწესრიგებული საარქივო წესების მიხედვით.

5. ზოგიერთ სარაიონო და საქალაქო საბჭოებს არ შეუმონხმებიათ საარქივო მასალების მოწესრიგების და დაცვის შესახებ მიღებული დადგენილების შესრულება და დამნაშავეთა მიმართ არ მიუღიათ სათანადო ზომები.

6. ზოგიერთ რაიონულ და საქალაქო საბჭოებს არ შეხებიათ რაიონის გეგმის მუშაობა, არ იცნობენ მისი მუშაობის წლიურ გეგმებს და ანგარიშებს გეგმის შესრულების შესახებ და ამის შედეგად ზოგიერთ რაიონულ /საქალაქო/ არქივების გამგეობები და მათი მუშაკები სამუშაოდღეს ფლანგავენ. სახელმწიფოს არ აძლევენ საჭირო პროდუქციას, მიცემულ თანხებს არარაციონალურად იყენებენ და სხვა.

ზემოაღნიშნული დეფექტების აღმოფხვრისა, ს.ს.ს.რ დააკისრა სასკომსაბჭოს 1936 წლის 27 დეკემბრის დადგენილების რეალიზაციისა და საარქივო საქმეში მავნებლობის შედეგების დაჩქარებით ლიკვიდაციის მიზნით გთხოვთ:

1. 1939 წლის 1 აპრილამდე შეამონხმეთ რაიონულ /საქალაქო/ არქივების ბინები. უვარგისობის შემთხვევაში შეცვალოთ უკეთესებით და 1939 წლის 1 ივლისამდე მოაწყოთ კულტურულად, ისე, რომ გარანტირებულ იქნეს სახელმწიფო დოკუმენტების უვნებლად შენახვა.

2. დაავალეთ რაიონში /ქალაქში/ არსებულ ყველა დაწესებულება ორგანიზაციანარმოებებს, მათი ხელმძღვანელობის პირადი პასუხისმგებლობით 1939 წლის 1 მაისამდე საარქივო მასალების შესანახად გამოყონ სპეციალური მშრალი და სინათლიანი ბინები ან შკაფები, რომლებიც მუშაობის შემდეგ უნდა დაიკეტოს.

3. დაავალეთ მათვე 1939 წლის 1 მაისამდე ბრძანებით ან დადგენილებით გამოყონ კვალიფიციური და პოლიტიკურად შემონახვითი პირები და ჩააბარონ საარქივო მასალები მათ აქტის ქვეშ. მუშაკის გამოყოფის ბრძანების ან დადგენილების ასლი და საარქივო მასალების აქტი უნდა გადაეგზავნოს საარქივო ორგანოს კუთვნილებისამებრ.

4. დაავალეთ რაიონის /ქალაქის/ ტერიტორიაზე არსებულ ყველა დაწესებულება-ორგანიზაციებს და წარმოებებს, ხელმძღვანელების პ/მგებლობით მოაწესრიგონ საარქივო წესების მიხედვით /შეკერონ, დანომრონ, დაასათაურონ, აღწერონ/ მათ განკარგულებაში არსებული ყველა საარქივო მასალები 1939 წლის 1 ივნისამდე და საარქივო წესების გათვალისწინებული წლების ჩააბარონ საარქივო ორგანიზაციებს.

5. დაავალეთ რაიონის /ქალაქი/ მასშტაბით მომუშავე დაწესებულება-ორგანიზაციებს, მათი ხელმძღვანელების პირადი პასუხისმგებლობით, მიიღონ ზომები და მოაწესრიგონ საარქივო მასალები 1939 წლის 1 ივნისამდე, თავის სისტემის /ქვემდებარე/ დაწესებულება-ორგანიზაცია-წარმოებებში და ამ დავალების შესრულების ანგარიში ყოველი თვის ბოლოს.

6. კატეგორიულად აკრძალეთ საარქივო მასალების განადგურება და ასეთი შემთხვევის დროს დამნაშავეები მიეცით პასუხისმგებამი.

7. თქვენი დადგენილების შესრულების შემონმება მოახდინოთ სისტემატურად მოცემულ ვადებში და შეუსრულებლობის შემთხვევაში მიიღეთ დამნაშავეთა მიმართ გადამჭრელი ზომები.

8. შეამონმეთ რაიონულ /საქალაქო/ არქივის მუშაობა, განიხილეთ მისი გეგმები და ამ გეგმების შესრულების უზრუნველსაყოფად დაავალეთ რაიონულ/საქალაქო/ არქივზე მიმავრებულ პრეზიდენტის წევრს, სისტემატურად დახმარებისა და კონტროლის განწევა. ამასთან გთხოვთ არ იქნეს გათავისუფლებული რაიონულ /საქალაქო/ არქივის გამგე ცენტრარქივთან შეთანხმების გარეშე.

რაიარქივი სარგებლობს აღმასკომის ბეჭდით და შტამბით.

ცენტრარქივი დარწმუნებულია, რომ რაიონული /საქალაქო/ საბჭოები და მისი აღმასრულებელი კომიტეტები მიიღებენ საჭირო ზომებს, გამლიან ურთიერთშორის სოცმეჯიბრს და ამით უზრუნველყოფენ დიდი ლენინ-სტალინის ეპოქის სოციალიზმის მშენებლობის ძვირფასს საარქივო მასალების მონწესრიგებას და დაცვას განადგურებისაგან.

თქვენს მიერ მიღებული დადგენილების ასლი გთხოვთ გადმოგზავნოთ 1939 წლის 5 აპრილამდე.

საქართველოს ცენტრალური საარქივო სამმართველოს მმართველის მოადგილე: ტ. შარიქაძე.

1937-1939 წლებში საარქივო საქმე, როგორც ჩვენს მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტებიდან ირკვევა, მძიმე მდგომარეობაში იყო. მიუხედავად მთავრობის მონდომებისა, ჩვენს ხელთ არსებული თითქმის 3 წლის დოკუმენტაციის მიხედვით სიტუაცია არ შეცვლილა. ოქმებში იგივე მოთხოვნები, იგივე პრობლემები, იგივე პრიორიტეტები იკვეთება, რაც წინა წლებში იყო აქტუალური, შენობების გამოყოფა, დოკუმენტაციის მონწესრიგება, საცავის მონყობა, არქივის შევსება და ა. შ.

დღეისათვის საარქივო სივრცეში მსგავსი სახის პრობლემები არ არსებობს. მონწესრიგდა საცავები, გაუმჯობესდა სამუშაო პირობები, მთელ რიგ რაიონებში იგება ახალი შენობები. საარქივო საქმე დღეისათვის ქვეყნის ერთ-ერთ წამყვან სფეროს წარმოადგენს.

ეროვნული არქივი ემსახურება ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, მეცნიერულ და კულტურულ ინტერესებს და როგორც წინაპრების დოკუმენტური მემკვიდრეობა, ხელისუფლების აუცილებელი ატრიბუტია.

2004 წლიდან საარქივო დაწესებულება წარმოადგენდა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებას – სახელმწიფო არქივების მართვისა და საქმისწარმოების დეპარტამენტს.

საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2007 წლის 12 მარტის №71 ბრძანების საფუძველზე კი ჩამოყალიბდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირი საქართველოს ეროვნული არქივი.

დღეისათვის მის უფლებამოსილებაშია საქართველოში საარქივო საქმის მართვა, საქმისწარმოების სრულყოფა და ეროვნული საარქივო ფონდის განვითარებაზე ზრუნვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქუთაისის ცენტრალური არქივი
ფონდი №142, ქუთაისის საქალაქო საბჭოს აღმასკომი,
საქმე №738, ფურცელი 42-55.
საქმე №784, ფურცელი 374-378ა.
2. <http://archives.gov.ge>

ოზარ გაგუნიანი

ვანის არქეოლოგიურ მუზეუმ-ნაკრძალის დირექტორი

ზოგი რამ ვანელ ახვლედიანთა წარმომავლობის შესახებ

დღეისათვის საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში იციან ვანის სიძველისა და მისი ისტორიის შესახებ, რომ აქ ანტიკურ ხანაში გადიოდა დიდი საერთაშორისო სავაჭრო-სატრანსპორტო მაგისტრალი, რომელიც შორეული ინდოეთიდან მოემართებოდა კასპიის ზღვამდე, ხოლო შემდეგ ამიერკავკასიის ქვეყნებზე გავლით (მდინარე მტკვარი-სურამის უღელტეხილით, მდინარე ყვირილა-რიონით) აღწევდა შავ ზღვამდე, ძველ ქალაქ ფაზისისამდე (დღევანდელი ფოთი) და შემდეგ უკავშირდებოდა შავი ზღვისპირეთისა და ხმელთაშუაზღვისპირეთის დიდ სავაჭრო-სახმელეთო ცენტრებს. გზის ასეთმა სტრატეგიულობამ ხელი შეუწყო დღევანდელი ვანის რაიონის ტერიტორიაზე ძველი ნელთალრიცხვის I ათასწლეულისათვის ჩამოყალიბებულიყო ძლიერი საქალაქო ტიპის მმართველობა, რაც ვანის ნაქალაქარის სახელითაა ცნობილი.

XVII საუკუნის ბოლოს ლეჩხუმიდან გადმოხვენილი სამი კომლი ახვლედიანების გვარისა დასახლდნენ იქ, სადაც დღეს არქეოლოგიური სამუშაოები მიმდინარეობს. დროთა განმავლობაში გამრავლდნენ და მთლიანად მოიცვეს ეს ტერიტორია. მინის, თუ სხვა სახის სამეურნეო სამუშაოებისას ახვლედიანები პოულობდნენ ოქროს ნივთებს. საზოგადოების დიდ ინტერესს იწვევს ახვლედიანთა ვანში დასახლების ისტორია და ფაქტები მათი ნაქალაქარის ტერიტორიაზე მოსვლის შესახებ. არსებულ საარქივო მასალებზე დაყრდნობით შევეცდები გაგაცნოთ ეს ცნობები.

„ლეჩხუმს ბუდობდა ოდითგან ძველი და სახელოვანი გვარი ახვლედიანთა. ვიეთნი გლენხი და ვიეთნი აზნაურნი და ვიეთნი თავადნი. თავად ახვლედიანთ ეპყრათ ლეჩხუმს ზოგიშის ციხე“.

XVII საუკუნის ჭყონდიდელ-ცაგარელის ერთ განჩინებაში ნახსენებია თავადი ახვლედიანი, ვითარცა ბატონი ლეჩხუმისა.

„იმერთ მეფეთა დაცვაში სამსახური მოუდიოდათ ლეჩხუმელ ახვლედიანთ. ადრევე გადასულან ახვლედიანნი ოდიშს და იმერეთს“.

XVII საუკუნის შუა ხანებში იმერთა მეფემ ალექსანდრემ, სოფელი ცხუკურეში და ხვირიშის ციხე უბოძა ახვლედიანთ.

ამავე XVII საუკუნიდან „ახვლედიანთა ერთი შტო თავად ბაგრატიონ – მუხრან ბატონის აზნაურთა შორის გამოჩნდა შიდა ქართლში. შემდეგში სამუხრანოელ აზნაურ ახვლედიანთ, კუართისასა საუფლოსა და მირონისა და სუეტისა ღმრთივამალღებულისა და წმინდისა დედაქალაქისა მცხეთისა სამსახური მოუდიოდათ.“

ქართული სიგელ-გუჯარი არ განასხვავებს გვარს ახვლედიანსა და ახვლედიანს. ღმერთისა და საქართველოსათვის და ბაგრატიონთა ტახტის ძლიერებისათვის, გლენხი ახვლედიანნი – კომლზე კაცად და აზნაურნი და თავადნი – ქუდზე კაცად გამოდიოდნენ ქართველთა ლაშქარში: მთავარ დადიანთა და თავად წერეთელთა და თავად ბაგრატიონ-მუხრანბატონთა დროშების ქვეშ.

ამჟამად ახვლედიანნი ცხოვრობენ: ლეჩხუმში, ქვემო რაჭაში, ოდიშში, გურიაში, იმერეთში, აჭარაში, სამცხეში, თორში, ქართლში, კახეთში და ქიზიყში. განსაკუთრებით მრავლად არიან: ცაგერის, წყალტუბოს, გალის, მარტვილის, ოზურგეთის მხარეში.

საქართველოში ახვლედიანთა დიდ-პატარის, ქუდოსან-მანდილოსნის საერთო რიცხვი ოთხი ათას ხუთასს აჭარბებს.

ვანში კი ახვლედიანები, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, XVII საუკუნის ბოლოს ლეჩხუმიდან მოვიდნენ, კერძოდ, სოფელ დეხვირიდან, რომელიც შუა ლეჩხუმში მდებარეობს. მას ექვსი სოფელი აკრავს: მცხეთა, ლასხანა, თხიზურგა, ლესინდი, ლეშქედა და წილამიერი. ამ სოფლებს ყველას სადებვირო ეწოდება. დეხვირში ახლაც არის ძველი ნაციხარი, ნასაყრდალი და ნასახლარი დადიანისა. დეხვირი მთელ სადებვიროს დაჰყურებს. დადიანის ციხე-სასახლიდან, რომ ბუკს დასცემდნენ, მისი ხმა ყველა სოფელში გაისმოდა, მთელი სოფელი შეიკრიბებოდა.

სადებვიროში და ლეჩხუმის სხვა სოფლებში, რამდენიმე ათეული კომლი ახვლედიანი ცხოვ-

რობდა. ზოგი თავადი იყო, ზოგი აზნაური და ზოგიც გლეხი. ძველთაგან შემორჩა ცნობები, თუ რად იყო ეს გვარი გაყოფილი სამ წოდებად. თავდაპირველად ახვლედიანის გვარის კაცი არც თავადი ყოფილა და არც გლეხი. სოფელ აღვში თურმე ერთი მოსახლე მამუკა ახვლედიანი ცხოვრობდა. ის შეძლებულ აზნაურად ითვლებოდა. ციხეც ჰქონია, რომლის ნანგრევი ახლაც ჩანს აღვის ძირში. მამუკას აღვის ჭალაში მინა-წყალი უხვად ჰქონოდა და თვით ტუბულნარიც მას ეკუთვნოდა.

მამუკას ორი შვილი დარჩა – დავითი და ტარიელი. დავითი მღვდლად ეკურთხა, ოჯახში დარჩენილი ტარიელი კარგი გარეგნობის ყმანვილი იყო. სამეგრელოს მთავარს ემსახურებოდა და დადიანს ერთგულებისათვის დიდად მოსწონდა. ნათქვამია: მეტისმეტ სიყვარულს ზოგჯერ მეტისმეტი მძულვარება მოჰყვებო. ასე მოუვიდა ტარიელსაც.

პეტრე-პავლობის წირვიდან შინ დაბრუნებულმა ძმებმა ნასადილევს ჩვეულებისამებრ წაიძინეს. როცა გამოეღვიძათ, თქვეს: ტუბულნარში წავიდეთ, ჩვენი სათიბი ვნახოთო, ცელით როდის შევიდეთო. ასეც მოიქცნენ. ტუბულნარში მისულებმა ნახეს, რომ სათიბში დადიანის ნახირი იდგა და ერთ ბულულსაც ვერ აიღებდნენ. მწყემსები აქეთ-იქით მიიძალნენ. გაჯავრებულმა ტარიელმა ერთ ჭრელ ძროხას თავი ხმლით გააგდებინა. ტარიელს ეგონა, რომ დადიანი მწყემსებს დასჯიდა, მაგრამ საქმე პირიქით, ტარიელის საუბედუროდ დატრიალდა. ეს ამბავი მურის სასახლეში მყოფ დადიანს იმ დღესვე აცნობეს. განრისხებული მთავარი დავითს, როგორც მღვდელს, ვერ შეეხო, ტარიელი კი მურის ციხეში დაატყვევა და ზედ ხაჯალური დაადო. დადიანი ციხეში ხანდახან შედიოდა, ტყვეებს ელაპარაკებოდა, ვინც უნდოდა ათავისუფლებდა, ტარიელს კი ზედაც არ უყურებდა, რაზეც მას გული მოდიოდა.

კვირა დღე იყო. დადიანი დედოფალთან ერთად ციხეში შევიდა, მაგრამ ტარიელს არც ახლა შეხედა. ტარიელმა ვედარ მოითმინა და გასასვლელად გამზადებულ მთავარს მიაძახა: დადიანო, კარგად მოიწონე თავი მაგ შენს ბრანძ ცოლთან ჩემი აქ დაბმითო!.. დადიანი გაჯავრდა, ციხიდან მურის სასახლეში ჩავიდა თუ არა, მდივანბეგს ბრძანება დაანერინა. ტარიელს მან აზნაურობა ახადა და სამეგრელოდან გადასახლება გადაუნყვიტა. თავის მეგობარს, ხვანჭკარელ როსტომ ყიფიანს ყმად უწყალობა. ტარიელი ხვანჭკარაში ყიფიანის ოჯახში მიიყვანეს, მან არ იცოდა რისთვის იყო იქ მისული. ყიფიანმა წერილი წაიკითხა და არ ესიამოვნა, რადგან ტარიელს კარგად იცნობდა. მან თქვა: რა უცნაური კაცია დადიანი, ტარიელს ჩემი ყმობა არ შეჰფერისო. ისიც გაიგო როსტომმა, რომ ტარიელმა არ იცოდა რისთვის იყო ის მასთან მოყვანილი. არც გაუმჟღავნა, მხოლოდ ეს უთხრა: შენ და დადიანს უკმაყოფილება მოგსვლიათ, ჩემთან გამოუგზავნიხარ. ცოტა ხანს აქ დარჩები და მერე შეგარიგებთო. მანამდე კი ჩემს მამულს მიხედეო და სახლთუხუცესობა ჩააბარა. ტარიელი ყიფიანის ქონების მართვას შეუდგა.

ყიფიანს ეგონა დადიანი ახვლედიანს შეირიგებდა, მაგრამ ვერაფერი გაანყო. ტარიელი ყიფიანის ოჯახს შეეთვისა. ცოლი შეირთო და ორი ვაჟი შეეძინა. მისი და როსტომ ყიფიანის გარდაცვალების შემდეგ, ტარიელის ქვრივი – ობლები დადიანის საბუთის ძალით ყიფიანის შვილების ყმებად დარჩნენ. ერთი მათგანი როსტომის შვილებმა სოფელ ტალაში დაასახლეს. მისი შთამომავლობა ახლაც იქ ცხოვრობს. ყიფიანის შვილებმა თავიანთი და სპათაგორელ გელოვანს მიათხოვეს. ტარიელის მეორე ვაჟი დას მზითვად გაატანეს.

მისი ერთ-ერთი შთამომავალი, სპათაგორელი შვილიშვილი, სხვებზე კარგი ვაჟკაცი გამოსულა. სახელად გოტე ერქვა. გოტეს მამა-პაპის ამბავი გამოუკითხავს. გელოვანის ყმობიდან გათავისუფლება მოუნდომებია. დადიანისთვის უთხოვია: აზნაურად თუ არა ყმად მანაც მიმიღეო. გოტეს დადიანის მოურავი ხოსია ყურაშვილი დახმარებია და დადიანს იგი დეხვირის მეციხოვნედ დაუნიშნავს.

გავიდა ხანი. ქართლ-კახეთიდან შემოსული თათრის ჯარი დეხვირის ციხესაც მოსდგომია. დადიანი იმ დროს იქ იყო. გოთემ ის ღამით გააპარა და მურში დააბინავა. მურის ციხე დიდი სიმაგრე იყო. ყველაზე უფრო ქართველებს იმის იმედი ჰქონდათ. ტყვია-წამალსაც ციხეში ამზადებდნენ. გოტე დღისით სხვა მეციხოვნეებთან ომობდა, ტყვია-წამალი შემოეღეოდათ თუ არა, ლასხანის ლელით მურში ჩავიდოდა, დადიანს ომის ამბავს მოახსენებდა და იმავე ღამეს უკანვე ჩუმად დაბრუნდებოდა, თან ტყვია-წამალსაც მოიტანდა.

დადიანს გაგონილი ჰქონდა გოტეს ბაბუას თავგადასავალი და როცა გოტე მურში ჩავიდა,

დადიანმა მას ერთგულებისათვის ტახტის აზნაურობა უბოძა. გოტემ მადლიერების ნიშნად დადიანს მუხლზე აკოცა და მოახსენა: ამ დიდ წყალობას ვერ მივიღებ, მე აზნაური ვიყო, ჩემი ძმები და ბიძაშვილები გლეხები, ჩემს ღირსებას ეს არ დამშვენდებაო. დადიანმა ტარიელის შთამომავლობა მაშინვე გაააზნაურა. სიხარულით ცად აფრენილი გოტე მურიდან დეხვირს ბრუნდებოდა. გზაში შემოათენდა, მტერმა დაინახა, ესროლა და სასიკვდილოდ დაჭრა. მამასისხლად ნაშოენი ღირსების საბუთი იქ დაიკარგა. დეხვირის ციხის მეომრებმა მტერი პირველ დღეს როგორც იყო მოიგერიეს, მეორე დღეს ტყვია-ნამალი აღარ ჰქონდათ, დატოვეს ციხე და ლამით მურში გაიპარნენ. თათრებს მოწინააღმდეგეები აღარ ჰყავდათ და დეხვირის ციხეში შევიდნენ. ამის შემდეგ თათრები მურისკენ ნამოვიდნენ, მურის ციხის მცველებმა მათ ზარბაზნები დაუშინეს და სანახევროდ განყვიტეს, სხვებმა პირი იბრუნეს და გაიქცნენ.

გოტეს მცირენალოვანი შვილი დარჩა. როცა გაიზარდა, ბევრი ეცადა, რომ მამის დაწყებული საქმე დაესრულებინა, მაგრამ ის დადიანი ცოცხალი აღარ იყო და გოტეს შვილი ისევ ყმად დარჩა.

დავითის ერთი შვილიშვილი, დადიანის ქალს მოსწონებია და ცოლად გაჰყოლია. დადიანს ის აზნაური ახვლედიანი გაუთავადებია. ეს ახვლედიანი ცაგერს ცხოვრობდა, ზოგიში, აჭარ-ალპანა და დღნორისაც მას ეკუთვნოდა.

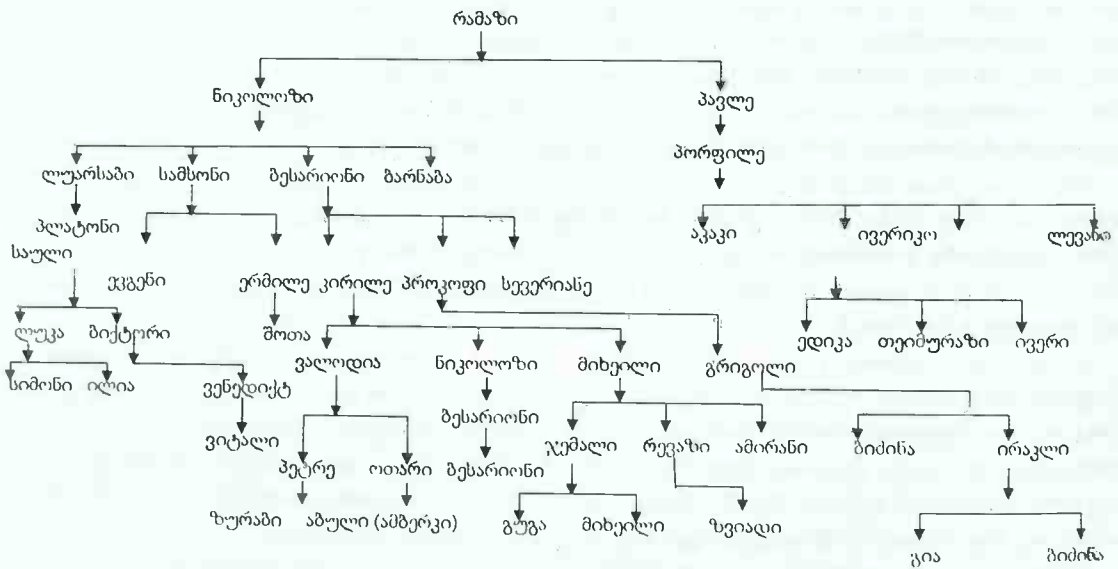
როგორც ვხედავთ, ახვლედიანის გვარი სამ წოდებად ყოფილა დაყოფილი. დავითის შთამომავლობიდან მომდინარეობდნენ თავადი და აზნაური ახვლედიანები, ტარიელის შთამომავლობიდან კი გლეხი ახვლედიანები.

ჩვენს ხელთ არსებულ წერილობით წყაროებში არ მოიპოვება ზუსტი ცნობა, თუ რომელ შტოს ეკუთვნის XVII საუკუნეში სოფელ საჩინოში მოსული გიორგი ახვლედიანი. თუ ზეპირსიტყვიერებაში შემორჩენილ ცნობებს დავეყრდნობით, ახვლედიანები მოსვლის დღიდან აზნაურებად იწოდებიან ჩიჯავაძეების მიერ.

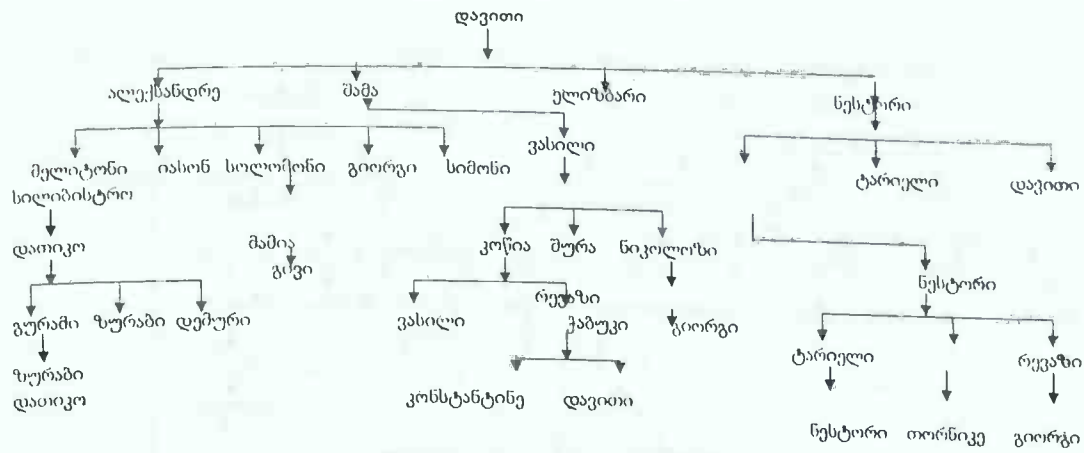
ახვლედიანთა გვარის გენეოლოგია ამ ნაშრომს თან ერთვის საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის და ეთნოგრაფიის ნარკვევიდან თბილისი, 1997 წელი
 ალველი, ბეგლარი ახვლედიანის საარქივო ჩანაწერებიდან

პირველი, ვინც ჩამოვიდა სოფელ საჩინოში და დასახლებულ იქნა ჩიჯავაძეების მიერ გორაზე (რომელსაც შემდეგში ეწოდა „ახვლედიანების გორა“) იყო ახვლედიანი. გიორგის ჰყავდა ხუთი შვილი, ესენი იყვნენ: რამაზი, დავითი, ხოსია, ბუჭუ და ბეჟანი.

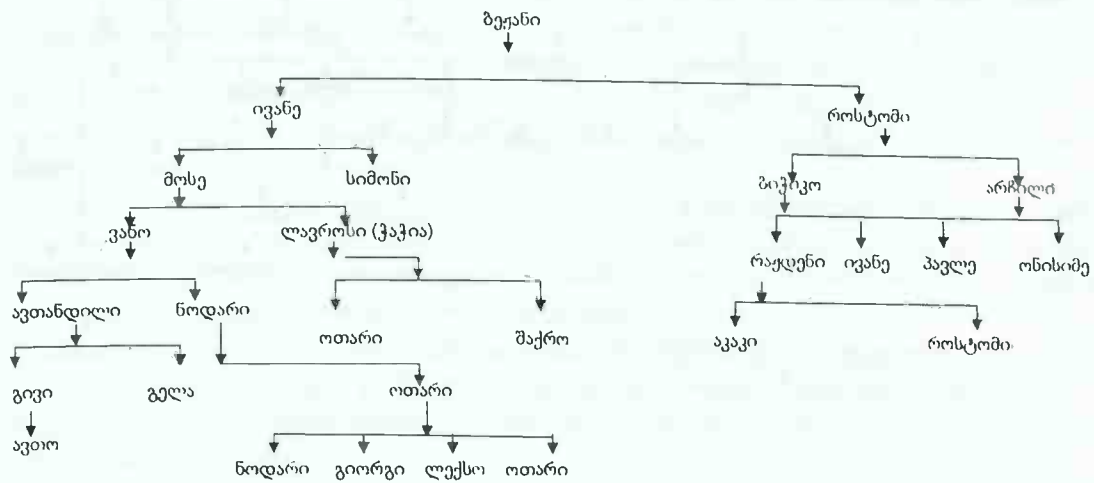
რამაზის შთამომავლობა

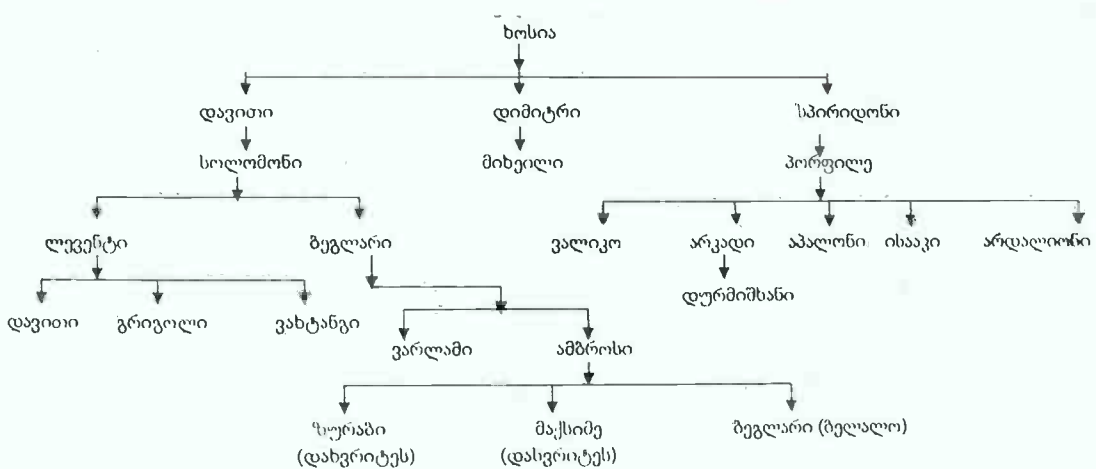
დავითის შთამომავლობა

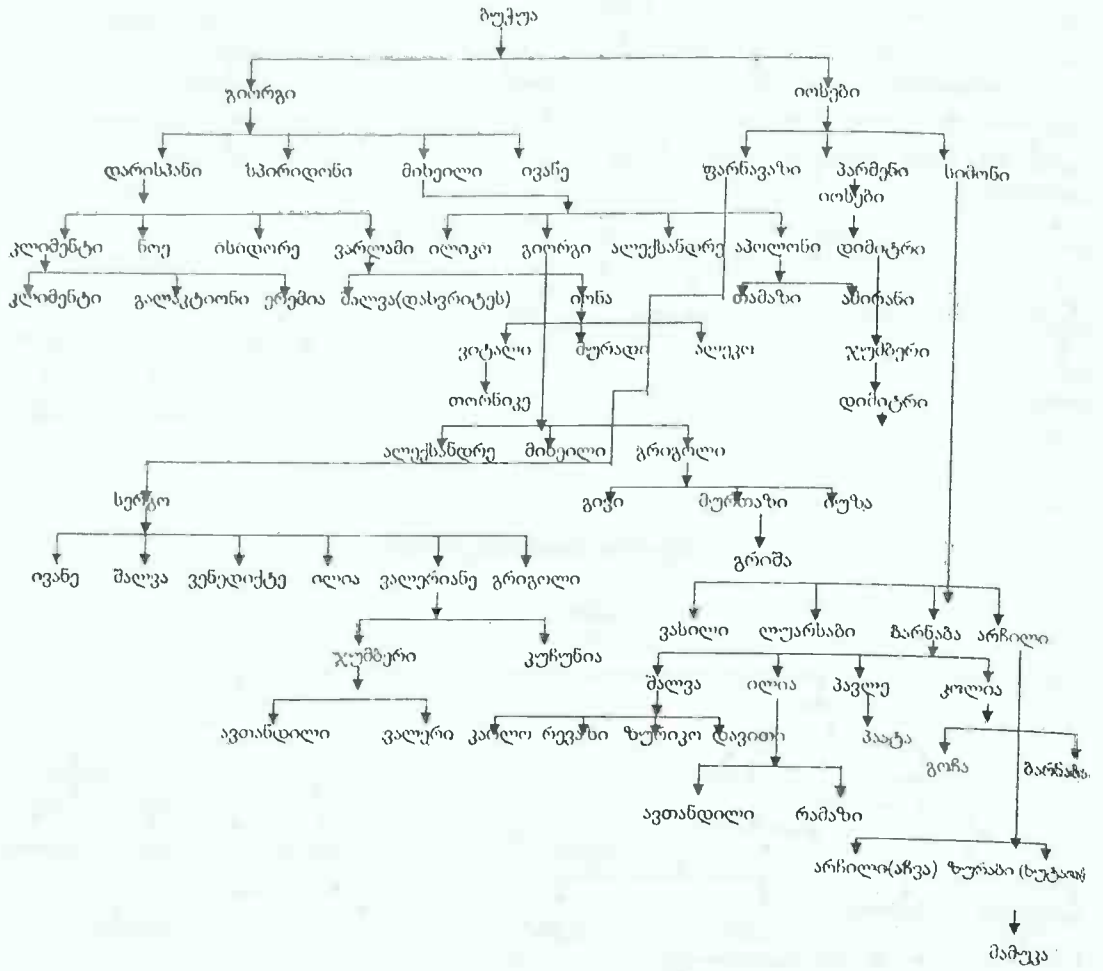
ბეჟანის შთამომავლობა

ხოსიას შთამომავლობა

ბუჭუას შთამომავლობა

ამირან ნიკოლეიშვილი

იმაზე დიდი ბედნიერება რა უნდა იყოს – ადამიანმა მთელი შეგნებული ცხოვრება, ნიჭი, ერუდიცია, შესაძლებლობა შენი ქვეყნის, ერის ისტორიის კვლევა-ძიებას, საფუძვლიან შესწავლას, სამზეოზე გამოტანას მოახმარო, ბოლომდე უშურველად დაიხარჯო მშობელი ხალხის სამსახურში.

ასეთი პიროვნება გახლდათ ფართო დიაპაზონის მქონე ინტელექტუალი, თხემით ტერფამდე ჭეშმარიტი ქართველი, ნიჭიერი მკვლევარი, ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილის, სიმონ ჯანაშიას გზის ღირსეული გამგრძელებელი, გამორჩეული ვანელი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკადემიკოსი ბატონი ამირან ნიკოლეიშვილი. ჩვენი უახლოესი მეგობარი, მშობლიურ რაიონზე უსაზღვროდ შეყვარებული, „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის“ ერთ-ერთი თანადამფუძნებელი, ამავე ცენტრის ჟურნალ „მატიანეს“ რედკოლეგიის წევრი და აქტიური თანამშრომელი. ამ ჟურნალში დაიბეჭდა მისი ღრმად მეცნიერული გამოკვლევა „ქართველთა წარმომავლობის სათავეებთან“, რომელიც უკვე ცალკე მონოგრაფიად იბეჭდება ვანის მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელობისა და „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის“ ძალისხმევით, რომელიც მისი ერთ-ერთი ბოლო მნიშვნელოვანი ნაშრომია და თავის სიტყვას ამბობს ქართული ისტორიოგრაფიის განვითარების საქმეში. როგორც ითქვა ქართველთა და ევროპელ მეცნიერთა კვლევებზე დაყრდნობით საფუძვლიანად არის შესწავლილი და გაანალიზებული, პროტოიბერთა (კოლხთა), ჩვენი ძველთაძველი წინაპრების როლი მსოფლიო ცივილიზაციის შექმნაში, სადაც დამაჯერებლად არის გადმოცემული პროტოიბერთა (კოლხთა) განსაკუთრებული წვლილის შესახებ, მსოფლიო ცივილიზაციის ჩამოყალიბების პროცესში, რომელიც ათასწლეულებს ითვლის.

ბატონი ამირან ნიკოლეიშვილი წლების მანძილზე მუშაობდა ფრიად საპასუხისმგებლო თანამდებობებზეც. ნაყოფიერ სამეცნიერო-პუბლიცისტურ მოღვაწეობას კარგად უთავსებდა საზოგადოებრივ საქმიანობას. ის ავტორია 250-მდე პუბლიკაციის, რომელთაგან 14 ცალკე წიგნადაა გამოცემული ქართულ და რუსულ ენებზე.

რაოდენ დასანანია, რომ ასე ნაადრევად შეწყდა მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის ამირან ნიკოლეიშვილის გულისცემა და ბოლომდე ვერ შესძლო მრავალი ჩანაფიქრის განხორციელება, მაგრამ ის, რაც დაგვიტოვა რუდუნებით ნაშრომ-ნაღვანი, გვწამს ქართული ისტორიოგრაფიის უძვირფასესი შენაძენია.

უფალმა განუსვენოს მის სულს საუკუნო სასუფეველში.

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი“.

„კვლევის ცენტრის“ კრებულ „მატიანეს“ რედაქცია

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის „კვლევის ცენტრი“ –

მადლობას უხდის:

- „მატიანეში“ გამოქვეყნებული ყველა სტატიის, კვლევისა და წერილის ავტორს.
- კვლევის ცენტრის მეცნიერ-კონსულტანტებს გვერდით დგომისა და დახმარებისათვის.
- ვანის მუნიციპალიტეტის საკრებულოსა და გამგეობას, კულტურის დაწესებულებების გაერთიანების დირექციას „კვლევის ცენტრის“ მიმართ გამოჩენილი ყურადღებისათვის.
- გულწრფელი მადლობა ბიზნესმენსა და მეცენატს, კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო კოლეგიის წევრს, ბატონ ზაურ თათვიძეს, წინამდებარე ნომრის გამოცემაზე დახმარებისათვის.
- მადლობას ვუხდით „მბმ პოლიგრაფის“ ხელმძღვანელობასა და მათ თანამშრომლებს „მატიანეს“ ხარისხიანად გამოცემისათვის.

რედაქტორი **ომარ კაპანაძე** (კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელი)

სარედაქციო კოლეგია:

გურამ ყიფიანი – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

თემურ სურგულაძე – ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მათემატიკის დეპარტამენტის სრული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტურის განყოფილების უფროსი.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ურჩა დვალიშვილი – ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

ომარ ძაგნიძე – ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

ქრისტინე მეძველია – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი.

ომარ გაბუნია – ვანის არქეოლოგიური მუზეუმ-ნაკრძალის დირექტორი.

ზაურ თათვიძე – ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი.

ბეჟან ნაქაძე – რედაქტორ-გამომცემელი.

პასუხისმგებელი მდივანები: აკაკი თევზაძე, თამილა მუჟაანაძე

კორექტორები: ბელა ცაბაძე, მაცაცო როხვაძე, ინდირა გოგოძე

კომპიუტერული ვერსია – ბელა ცაბაძე

„მატიანეს“ გარე ყდაზე – ვანის ნაქალაქარის კარიბჭე

ფოტოილუსტრაცია – სალომე ტოხვაძის

დაკაბადონდა და დაიბეჭდა
შპს „მბმ-პოლიგრაფის“ მიერ
ქ. ქუთაისი, წერეთლის 186
ტელ.: 0 431 23 45 54

